

አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

የሂደምኒቲስ፣ ቋንቋዎች ጥናት፣ ጋዜጠኝነትና ኮሙኒኬሽን ኮሌጅ

የአማርኛ ቋንቋ፣ ሥነ ጽሑፍና ፎክሎር ትምህርት ክፍል

ድህረ ምረቃ መርሐ ግብር

የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ክዋኔ ምደባና የይዘት ትንተና

በ

ትሬዛ ዮሴፍ

መጋቢት፣ 2016 ዓ/ም

አዲስ አበባ

አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

የሂደምኒቲስ፣ ቋንቋዎች ጥናት፣ ጋዜጠኝነትና ኮሙኒኬሽን ኮሌጅ

የአማርኛ ቋንቋ፣ ሥነ ጽሁፍና ፎክሎር ትምህርት ክፍል

ድህረ ምረቃ መርሐ ግብር

የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ክዋኔ ምደባና የይዘት ትንተና

በ

ትሬዛ ዮሴፍ

በአማርኛ ሥነ ጽሁፍና ፎክሎር የኤም.ኤ.ዲግሪ ማሟያ የቀረበ

ጥናታዊ ጽሁፍ

አማካሪ

ዓለሙ ካሣዬ (ዶ/ር)

መጋቢት፣ 2016 ዓ/ም

አዲስ አበባ

አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

የሂደምኒቲስ፣ ቋንቋዎች ጥናት፣ ጋዜጠኝነትና ኮሙኒኬሽን ኮሌጅ

የአማርኛ ቋንቋ፣ ሥነ ጽሑፍና ፎክሎር ትምህርት ክፍል

ድህረ ምረቃ መርሐ ግብር

የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ክዋኔ ምደባና የይዘት ትንተና በ

ትሬዛ ዮሴፍ

መጋቢት፣ 2016 ዓ/ም

አዲስ አበባ

የፈተና ቦርድ አባላት

የአማካሪ ስም:

ፊርማ

ቀን

የፈታኝ ስም

ፊርማ

ቀን

የውስጥ _____

የውጭ _____

ማውጫ

ርዕስ	ገፅ
ማውጫ	i
ምስጋና	v
የቃላት መፍቻ	vi
አጠቃሎ	vii
ምዕራፍ አንድ	1
1. የጥናቱ ዳራ	1
1.1. የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት	6
1.2. የጥናቱ ዓላማ	8
1.3. የምርምር ጥያቄዎች	8
1.4. የጥናቱ ጠቀሜታዎች	8
1.5. የጥናቱ ወሰን	9
1.6. የጥናቱ ውስንነት	10
1.7. የአጠናን ስነ ዘዴ	10
1.7.1. የመስክ የመረጃ ማሰባሰቢያ ሥልቶች	11
1.8. የመስክ ተሞክሮ	15
1.8.1. ቅድመ መስክ ተግባራት	15
1.8.2. የመስክ ጊዜ ተግባራት	16
1.8.3. ድህረ መስክ ተግባራት	16
1.9. በመስክ መረጃ አሰባሰብ ወቅት ያጋጠሙ ችግሮችና የተወሰዱ የመፍትሔ እርምጃዎች	16
1.9.1. በመስክ መረጃ አሰባሰብ ወቅት ያጋጠሙ ችግሮች	17
1.9.2. ለችግሮቹ የተወሰዱ የመፍትሔ እርምጃዎች	17
1.10. የጥናቱ አደረጃጀት	17
ምዕራፍ ሁለት	19
2. ክለሳ ድርሳን	19
2.1. ጽንሰ ሐሳባዊ ዳራ	19

2.1.1. የተረት ምንነት.....	19
2.2. ንድፈ ሐሳባዊ ዳራ	21
2.2.1. ተግባራዊ ንድፈ ሐሳብ.....	22
2.2.2. ክዋኔ ንድፈ ሐሳብ.....	23
2.3. የተዛማጅ ጽሁፎች ቅኝት	26
2.3.1. በተረት ላይ የተደረጉ ቀደምት ማሟያ ጥናቶች.....	26
ምዕራፍ ሦስት.....	42
3. የወላይታ ብሔረሰብ ማኅበረ ባህላዊ ዳራ.....	42
የወላይታ ዞን ካርታ (ምንጭ:- የዞን ግብርና መምሪያ).....	42
3.2.. ቋንቋ.....	43
3.3. ኢኮኖሚ.....	44
3.4. ባህል.....	45
3.4.1. የጋብቻ ሥነ ሥርዓት.....	45
3.4.2. የአመጋገብ ሥነ ሥርዓት.....	46
3.4.3. የአለባበስ ሥነ ሥርዓት.....	47
3.4.4. የአምልኮ ሥነ ሥርዓት.....	48
3.5. የጎሳ አባላት.....	48
ምዕራፍ አራት.....	49
4. የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ክዋኔ.....	49
4.1. የእረኞች ተረት አጨዋወት	50
4.2. የእሳት ዳር ተረት አጨዋወት	51
4.3. ሸንጎ ላይ ተረት ክዋኔ	53
ምስል 3 የሸንጎ ላይ ተረት ክዋኔ.....	54
4.4. የአከዋወን ሁኔታ.....	56
ምስል 6:- የእረኞች ተረት ክዋኔ.....	58
ምዕራፍ አምስት	61
5. የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ምደባ እና የይዘት ትንተና.....	61
5.1. የተረት ምደባ	61

5.1.1. ከአካባቢያዊ ምደባ አንጻር	61
5.1.2. ምሁራን ከተከተሉት የምደባ ስልት አንጻር.....	65
5.2. የይዘት ትንተና.....	71
5.2.1. ብልህነት.....	72
5.2.2. የመጥፎ ባህርያት.....	74
5.2.3. አፍትሀዊነት	76
5.2.4. ሞኝነት.....	77
5.2.5. የእንጀራ እናት.....	78
ምዕራፍ ስድስት.....	80
6. ማጠቃለያ	80
ዋቢ ጽሑፎች	82
አባሪ	91

የፎቶ ማውጫ

ርዕስ	ገፅ
ምስል 1፡ የእረኞች ተረት ክዋኔ.....	50
ምስል 2፡ እሳት ዳር የተረት ክዋኔ	52
ምስል 3 የሸንጎ ላይ ተረት ክዋኔ.....	54
ምስል 4፡ የሸንጎ ላይ ተረት ጨዋታ.....	56
ምስል 5፡ የሸንጎ ላይ ተረት ጨዋታ.....	57
ምስል 6፡ የእረኞች ተረት ክዋኔ.....	58
ምስል 7፡ የሸንጎ ላይ ተረት ክዋኔ.....	59

ምስጋና

ይህ ጥናት እዚህ ደረጃ ይደርስ ዘንድ የተለያዩ አካላት ቀና ትብብር ታክሎብታል። በትብብሩም አስተዋጽኦ ላበረከቱ ሁሉ ክልብ የመነጨ ምስጋናዬን ሳቀርብ ለጥናቱ ባደረጉልኝ እገዛ ቅደም ተከተል ነው፤

የምርምር ጽሑፌን አንብበው ክፍተቶቹን ነቅሰው በማውጣት፣ የሚነበቡ ተጨማሪ ቴክኒቶችን በመስጠት እና በመጠቀም ይህንን ጥናት በአዲስ መልኩ እንድሰራውና የበለጠ እንድማርበት እድል ለፈጠራልኝ መምህራና አማካሪዬ አለሙ ካሣዬ (ዶ/ር) ለቀና ትብብራቸውና አባታዊ ምክራቸው እጅግ በጣም አመሰግናለሁ።

ጥናቱን ጀምሮ እስካጠናቅቅ በሃሳብና በገንዘብ ለላቀው እገዛዎ፤ እንዲሁም መረጃዎቹን በምስጢራዊነት ጊዜ ከመረጃ አቀባዮቹ ጋር በማገናኘት እዲሁም ራሷም መረጃ በመስጠት ላልተናጠበ እገዛዎ እናቴን አስካለ ማርያም ኤጌዶ (ወ/ሮ) በእውነቱ እጅጉን አመሰግናለሁ።

ለጥናቱ የሚያስፈልጉኝን መረጃዎች መስክ ላይ ተገኝቼ በምስጢራዊነት ወቅት ጊዜውን ሰውቶ ከኔ ጋራ አቀበትና ቁልቁለት እየወጣና እየወረደ ላገዘኝ ከመረጃ አቀባዮቹ ጋር የበለጠ መግባባትን ለፈጠረልኝ ራሱም መረጃ ለሰጠኝ እንዲሁም የተሰበሰቡ መረጃዎቹን በማቀናጀት ወቅት ያገዘኝን መሪሁን መልካሙን እጅጉን አመሰግናለሁ ።

ጥናቱን በማካሂድበት ወቅት በሀሳብ ሲያግዙኝና የተቻላቸውን ያህል መረጃም ሲሰጡኝ ለነበሩት ለወንድሜ ዮናስ ዮሴፍና ለእህቴ ቅድስት ዮሴፍ ምስጋናዬ ክልብ ነው። እንዲሁም መስክ ላይ ተገኝቼ መረጃ በምስጢራዊነት ወቅት ለጥናት በተመረጡ አምስቱ ወረዳዎች በተደጋጋሚ በምመላለስበት ወቅት እጅግ ለላቀው ትብብራቸውና እገዛቸው የወረዳዎቹን ነዋሪዎች እጅግ በጣም አመሰግናለሁ።

የቃላት መፍቻ

Haysee hanisi እንዲህም ሆኖ ነበር

Naatoo intena haysee hanisi ልጆች እንዲህ ሆኖ ነበር

Omarsa tukiya መክሰስ ወይም አመሻሽ ላይ የሚፈላ ቡና

Baali helele በወላይታ የዘመን መለወጫ (Giffaattaa) ላይ የሚዘገቡ ዜማ ነው፤ የዘፈን ማሳመሪያ ተረት ላይም እንዲሁ ዜማዊ ተረቶች ሲነገሩ ጥቅም ላይ ይውላል

Deebideebooya በዜማዊ ተረቶች ላይና በወላይታ ዘፈኖች ላይ የሚባል ሲሆን ለዜማ ማሳመሪያ እንጂ ይህ ነው የሚባል ትርጓሜ የለውም

Haysiyaa ተረት

Leemiso haysiyaa ፈጠራዊ ተረቶች (ታሪክ ያልሆኑ)

Tumubaa woyko Taarikiyaa ታሪክ ላይ የተመሰረቱ ተረቶች

Miizaa heemiya naata እረኞች

Haya diidoosho በዜማ በሚነገሩ የወላይታ ተረቶች ላይ የሚባል ሲሆን በዜማው መሃል እንደ አዝማች ይደጋገማል። "እንኳንም እንደተባለው ሆነ" እንደማለት ነው

Bolee booladoo በወላይታ ወንዶች ብቻ የሚያዘገቡት ዜማ አይነት ሲሆን የጉልበት ስራ በደቦ እየተሰራ ነው የሚዘመው

አጠቃሎ

ይህ ጥናት "ወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ክዋኔ ፣ ምደባ እና የይዘት ትንተና" ላይ የተሰራ ሲሆን ዓላማውም በወላይታ ብሔረሰብ የሚተረቱ ተረቶችን በመሰብሰብ ክዋኔያቸውን ማሳየት፣ ምደባ ማካሄድ እና የይዘት ትንተና ማድረግ ነው። ተረቶቹ የተሰበሰቡት ከብሔረሰቡ መረጃ አቀባዮች ሲሆን፣ መረጃ ለመሰብሰብ ምልክታ፣ ቃለመጠይቅ እና የተተኪሪ ቡድን ውይይት ዘዴዎች ጥቅም ላይ ውለዋል። የተሰበሰቡ ተረቶች ክዋኔያቸው ለማሳየት ተሞክሯል። 67 ተረቶች ከመስክ ላይ የተሰበሰቡ ሲሆን ተግባራዊ ምርምርን (Functional research) እና ክዋኔን ማዕከል ያደረገ (Performance centered approach) ዘዴን በጥምረት በመጠቀም ተጠንተው በገላጭና በይዘት ትንተና ስነዘዴ ተተንትነዋል። በጥናቱ ግኝት ተረቶቹ በአከባቢያዊ መጠሪያቸው "Tumuba woyko Taarikiyaa" እውነተኛ ታሪክ ናቸው ተብለው የሚታሰቡ እና "Leemisuwaa" የፈጠራ ተብለው ይታወቃሉ። "Tumubaa woyko Taarikiyaa" ተብለው የሚታወቁ ተረቶች በብሔረሰቡ ዘንድ እውነት ናቸው ተብሎ የሚታመንባቸው ሲሆን ፣ ስለብሔረሰቡ አመጣጥ ፣ ብሔረሰቡ ስላካሄዳቸው ጦርነቶች፣ ስለ ቦታ እና ጎሳ ስያሜዎች፣ ስለ የጎሳ መሪዎች ጀግንነት የሚተርኩ ናቸው። "Leemisuwaa" በመባል የሚታወቁት ደግሞ ፈጠራዊ መሆናቸውን የሚታመንባቸው ሲሆን ፣ አእምሮን እያዘናኑ ስነምግባር የሚያስተምሩ ፣ የብሔረሰቡን ባህል፣ ልማድ እና አኗኗር ቀጣይነት እንዲኖራቸው የሚያደርጉ ናቸው። ተረቶቹ ምሁራን በተከተሉት የአመዳደብ ስልት አንጻር ሲታዩ ደግሞ ሌጅንድ፣ ገላጭና ፋቡላ ናቸው። ተረቶቹ በይዘታቸው በአምስት ዋና ዋና ምድቦች የተከፋፈሉ ሲሆን እነሱም ብልህነትን፣ መጥፎ ባህሪያትን፣ ኢፍትሃዊነት፣ የእንጀራ እናትን እና ሞኝነትን የሚመለከቱ ናቸው። እኩይ የሚባሉ ተግባራትን በመኮነን እንዳይስፋፉ የሚገታቸው፣ መልካም የሚባሉትን ደግሞ በመደገፍ ቀጣይነት እንዲኖራቸው በማድረግ ታሪክ እና ባህል የሚተክልባቸው መሆናቸውን ጥናቱ አሳይቷል። ጥቂቶቹ ደግሞ የብሔረሰቡ ባህል የማስቀጠል እና የመተርጎም ጥቅም ያላቸው፣ የብሔረሰቡ አባላት ለሚያነሷቸው ፍልስፍናዊ የሆኑ ጥያቄዎችን የሚሰጥባቸው መሆናቸው ጥናቱ አመለክቷል።

ምዕራፍ አንድ

1. የጥናቱ ዳራ

ይህ ጥናት "በወላይታ ብሔረሰብ ተረት ክዋኔ ምደባና የይዘት ትንተና" ላይ ነው የተሰራው። ተረት የመተረት ጥበብ ረጅም እድሜ ያስቆጠረ የፈጠራ ውጤት እንደሆነ በዘርፉ ጥናት ያደረጉ ምሁራን ይገልጻሉ (Thompson, 1946 እና Fischer, 1963)። ይህን ሐሳብ በተረት ላይ ጥናት በማድረግ ቀዳሚ የሆነው (Thompson, 1946:3) በሁሉም ሕዝቦች ዘንድ ቃላዊ ተረኮች ያለምንም ጥርጥር ቢያንስ የሦስት ወይም የአራት ሺህ ዓመታት ታሪክ ይኖረዋል ይለናል። ተረት የሰው ልጅ የሚኖርበትን ዓለም ፣ የራሱን ማንነትና አሉኝ የሚላቸውን ማኅበራዊ እሴቶች ለመረዳት እና ቀጣይነት እንዲኖራቸው በማለት የሚፈጥረው በአሁን ጊዜ ከትውልድ ትውልድ በቃል ፣ በጽሑፍ እና በተንቀሳቃሽ ምስል የሚተላለፍ የሥነቃል ዘውግ ነው።

እንደ (Thompson,1946: 4 እና Leach,1949: 409) አገላለጽ ተረቶች ዓለማዊ ላህሪ ያላቸው የሥነቃል ዘውጎች ናቸው። የአተራረክ ሥልቱ እና የሚተረክበትን አጋጣሚ እንደየ ላህሉ የሚለያይ ቢሆንም ተረት የሌለው ማኅበረሰብ የለም። ተረት ከሥነቃል ቅርፆች መካከል በዝርዝር በሚቀርቡት ስር የሚካተት ሲሆን በውስጡም ለተዘናኖት የሚቀርቡ ድራማዊ ላህሪ ካላቸው ተራ ተረቶች እስከ ልዕላ ተፈጥሮአዊ ክስተቶች የሚስተናገዱበት ውስብስብ ሚቶሎጂያዊ ጉዳይ የሚያጠቃልል ነው (Fischer, 1963:263)። ተረት በተለያዩ አጋጣሚዎች ሊተረት ይችላል። ወላጆች ልጆቻቸውን ለማስተማር እና ለማዘናኖት ፣ የተጣሉ ሰዎችን ለማስታረቅ ፣ ሀዘንተኞችን ለማጽናኖት ወዘተ. እንደየ ዐውዱ አመቺነት ይተረታል።

በተረት ላይ ከተሰሩት ቀዳሚያዎቹ ጥናቶች ውስጥ በመጀመሪያ ደረጃ የምናገኘው በ1812 እ.ኤ.አ 'Kinder-und Hausmarchen' በሚል ርዕስ በግሪም ወንድማማቾች ተጠንቶ ለህትመት የበቃውን ጥናት ነው። የወንድማማቾቹ ጥናት ከአንድ የጀርመን ቤተሰብ የተሰበሰቡ ተረቶች ላይ ያተኮረ ሲሆን ውጤታቸውም ጀርመናዊያንን የታላቁ የህንድ አውሮፓውያን ዝርያዎች አንዱ ነን የሚል ማጠቃለያ ላይ እንዲደርሱ አድርጓቸዋል (ፈቃደ 1991:34፣ Dundes 1965:222)። ይህ ጥናት በቀዳሚነቱና በአርዳያነቱ ለብዙ የቃላዊ ተረክ አጥኚዎች መነሻ ቢሆንም ሶስት መሠረታዊ ችግሮች እንደነበሩበት የመስኩ ባለሞያዎች ያስረዳሉ። ችግሮቹ

የሚመነጨት ወንድማማቾቹ አጥኚዎች የሰበሰቧቸውን ተረቶች ከ3000 ዓመት በፊት የነበሩና አሁንም ያሉ ፣ ከጥንታዊው የህንድ አውሮፓውያን በቃል ተወራርሰው የመጡ ናቸው የሚለው ነው። አባባላቸው አሁን የሚተረቱ ተረቶች ዓለም ላይ ያሉ ሁሉ ከዘመን በፊት የተፈጠሩ ናቸው የሚል ነው(Dundes 1965: 230)።

እንዲህ ዓይነቱ አቋም ደግሞ አንደኛ በየጊዜው ተረኮች ሊፈጠሩ መቻላቸውን ያላገናዘበ በመሆኑም ያገኛቸውን ተረቶች ሁሉ ዕድሜያቸውን ወደኋላ የመውሰድ አዝማሚያ ታይቶባቸዋል (Dumdes 1965:219)። ሁለተኛም ተረቶች የባህልንና መልክዓ ምድራዊ ድንበር አልፈው በሌሎች ባህሎች ውስጥ ሊገቡ መቻላቸውን እንዲሁም የተረት መበዳደር እንዳለ ሳይገነዘቡ ተረቶችን ሁሉ የኛ ናቸው የማለት አዝማሚያ አላቸው።

በአጠቃላይ የወንድማማቾቹ ጥናት እንደመጀመሪያነቱ ድክመቶች ቢኖሩበትም ለብዙ ሙግትና ለሌላ ጥናት እንደመነሻ ሆኖ ያገለገለ በመሆኑ በተረት ጥናት ታሪክ ከፍ ያለ ግምት የሚሰጠው ነው።

ከዚህ ቀጥሎ ተረት ጥናት ታሪክ ውስጥ ጠቃሚ ጥናት ተደርጓል የሚባለው በ1859 እ.ኤ.አ በBenfey አማካኝነት በህንድ ስብስብ ተረቶች (panchatantra) ላይ የተደረገው ነው (Dundes 1965:225)። Benfey የህንድ ተረቶች በአንድ ወቅት ህንድ ውስጥ ተፈጥረው ከዚያም ተተርጉመው በስነጽሑፍና በቃል ወደ መላው አውሮፓ መሠራጨታቸውን መግለጻቸውን Sydow (1965)ን ዋቢ አድርገው Dundes (1965:225) ጠቁመዋል። ሆኖም የጥናቱ መላምታዊ ማጠቃለያ ከስህተት ላይ እንደጣላቸው እኚሁ ፀሐፊ ያስረዳሉ። ይህም Benfey እዚህ ማጠቃለያ ላይ ከመድረሳቸው በፊት ተሰብስበው ካገኛቸው ተረቶች ባሻገር ከህንድ ብሎም ከመላው አውሮፓ ያሉ ተረቶችን ሳይሰበስቡ በመቅረታቸው ነው (Dundes 1965:225-228)።

ሌላው ከሥነመዋቅራዊ (Structuralism) ፈለግ አንጻር የተጠናው መጀመሪያ በራሽያ ቋንቋ በ1928 ቀጥሎ በ1958 ወደ እንግሊዝኛ የተተረጎመውን የVladimir proppን "Morphology of the Folktale" እናገኛለን። ጥናቱ ከቀደሙት ጥናቶች በዓይነቱ የተለየ ነው። Dundes በ1997 "Binary opposition in Myth: The propp/Levi-strauss Debate in Retrospect" ብለው ባወጡት መጣጥፍ ላይ Propp በ1928 "Mrphology of the Folktale" በሚል ያጠኑት በዓይነቱ ፋና ወጊ እንደሆነ Bravo(1972)ን ጠቅሰው ያስረዳሉ። ፋና ወጊ የተባለበትም

ምክንያት ከዚህ ጥናት በፊት ከስነመዋቅር አንጻር የተደረገ ጥናት ባለመኖሩ ነው። በተለይ ደግሞ የተረትን ቅርጸዊ መዋቅር በመተንተን ላይ አተኩሮ በመስራቱ ፋና ወጊ ነው ተብሏል። በዚህ መዋቅራዊ ትንተና Propp የራሽያ ተረቶች 31 "ሁነቶች" የሚስተዋሉባቸው እንደሆነ በዝርዝር አጥንተው አሳይተዋል። ጥናታቸውን አንድ መቶ በሚሆኑ የራሽያ ተረቶች ላይ ከአካሄዱ በኋላ ሁሉም የራሺያ አድባሬ ተረቶች (Fairy tales) አንድ አይነት መዋቅር እንዳላቸው ለማረጋገጥ ችለዋል (Dundes 1986:122)። ይህ ጥናት እንደ አርዳያ ሆኖ የተለያዩ የፎክሎር ባለሞያዎች በተለያዩ የሥነቃል ዘርፎች ላይ መዋቅራዊ ትንተና እንዲያካሂዱ ረድቷል። በተለይም Levi-Strauss (1969) እና Dundes (1964, 1980, 1986, 1989, 1997) የእርሱን ፈለግ በመከተል በተለያዩ የሥነቃል ዓይነቶች ላይ እንዳጠኑ ስራዎቻቸው ያስረዳሉ።

በተለይ Dundes ከሥነመዋቅር አንጻር በርከት ያሉ ስራዎችን አከናውነዋል። በ1986 "Structural Typology in North American Indian Folktales" በሚል ባቀረቡት ጥናት ውስጥ ተረቶችን ከሥነመዋቅር አንጻር ማጥናት በተረቶች ላይ የዓይነት ምደባ ለማድረግ ፣ የባህል ለውጥ በምን መልኩ ሊከሰት እንደሚችል ለመገመት ፣ ተረቶችን ከሌሎች ተረቶች እና ከሌሎች የፎክሎር መልኮች ጋር ለማነጻጸር እና በሌሎች ሀገሮች ያሉ ተረቶችን ለማጥናትና ተመሳሳይ መዋቅር መኖሩን ለመፈተሽ እንደሚያገለግል ጠቅሰዋል (1986:129)።

ከላይ ከቀረቡት ጥናቶች ተከትሎ የምናገኘው በታዋቂው አሜሪካዊ የተረት ተመራማሪ Stith Thompson በ1955 ዓ.ም. "Motif index of Folk Literature" በሚል የተሰራውን ጥናት ነው። Thompson የተረቶችን የተለያዩ ጭብጦች በማውጣት ቀዳሚ የምደባ ስራ አከናውኗል። ጥናቱ የተሰራው ከታሪካዊ መልክዓ ምድራዊ ንድፈ ሐሳብ አንጻር በመሆኑ ተረቶችን በንጽጽር ተመልክተዋል። በጥናቱም በተለያዩ ማኅበረሰብ ውስጥ ተመሳሳይነት ያላቸው ተረቶች ከተገኙ እነዚያ ማኅበረሰብ በተመሳሳይ የእድገት ደረጃ ላይ ይገኛሉ ማለት ነው የሚለውን የአዝግሞታዊያንን ንድፈ ሐሳብ በመንቀፍ ምክንያቱን ተረቶች በአንድ የታሪክ አጋጣሚ ከአንድ ቦታ ተነስተው ወደተለያዩ አካባቢዎች ስለተሰራጩ ነው የሚል ሃሳብ ሰንዝረዋል (Finnegan 1970:321)።

Finnegan (1970:322) የThompsonን የጥናት ውጤት መነሻ አድርገው እንዳስገነዘቡት በአፍሪካ ውስጥ በተደረጉ የቃላዊ ትረካ ጥናቶች ላይ ተጽዕኖ በማሳደሩ ምክንያት አብዛኞቹ አፍሪካዊ ጥናቶች በቃላዊ ትረካ ውጫዊ ባህርያት ላይ እንዲያተኩሩ አድርጓል። አጥኝዎቹ

ከተራኪዎች የፈጠራ ብቃት ፣ ከተረኮቹ ትርጉማዊ ሚና እና ማገበራዊ ጠቀሜታ ይልቅ በስርጭት እና ምደባ ላይ እንዲወስኑ አድርጓል። Okpewhoም (1992:6) ይህንኑ ይጋራሉ።

ወደ ሃገራችን የሥነቃል ታሪክ ስንመጣ አጥኝቶ በመረጃ ምንጭነት የተጠቀመችው Fekade (2001) "The stste of oral literature research in Ethiopia: retrospect and prospect" በሚል በኢትዮጵያ የጥናት መጽሔት ላይ ያወጡትን የምርምር ስራ ነው።

ቀደምቱ የኢትዮጵያ የሥነቃል ጥናት በሦስት አካላት ነው። እነዚህም አንደኛ በውጭ ሀገር ዜጎች፣ አሳሾችና ሚሺኒሪዎች፣ ሁለተኛ በኢትዮጵያውያንና በውጭ ሀገር ሰዎች በቅንጅት እና ሦስተኛ በኢትዮጵያውያን ነው (Fekade 2001: 44-54)። ቀደም ያሉት ጥናቶች የተደረጉት በበርካታ የውጭ ሀገር ሰዎች ሲሆን ጥናታቸውም በሰዎሰውና በመዝገበ ቃላት ዝግጅት ላይ እንዲሁም ሥነቃሎችን ሰብስቦ በማሳተም ላይ ያተኮሩ ናቸው። እነዚህ ጥናቶች ለሃይማኖት ስብከት አመቺ የሆኑ ሥነቃሎች የተካተቱባቸው ናቸው። በእንዲህ አይነት መልክ የተሰሩት ጥናቶች በ19ኛው ምዕተ አመት ሁለተኛ አጋማሽ በአውሮፓውያን ጆርናሎች እና መጽሔቶች ለመታተም በቅተዋል (Fekade 2001: 49)። በእነዚህ አጥኚዎች የተሰራው ሥነቃሎችን ሰብስቦ ከማሳተም ያላለፈ ነው። በዚህ ቡድን ውስጥ ከሚካተቱት የተለየ ቦታ የሚሰጣቸው Ignazio Guidi ናቸው። ይህም ከሌሎቹ በተለየ መልኩ ለስብስቦቻቸው መግለጫ መጨመራቸው ነው። የቃል ግጥሞቹ ከማን እንደተሰበሰቡ፣ በምን ሁኔታ እንደተነገሩ እና ለማን እንደተገጠሙ መግለጫ ጨምረዋል። ስራውን ከመሰብሰብ ባሻገር የጥናት ምልክት የታየበት በመሆኑ ልዩ ያደርገዋል።

በሁለተኛ ቡድን የምናገኛቸው በውጭ ሀገር አጥኚዎች እና በኢትዮጵያውያን በቅንጅት የተሰሩትን ነው። ከነዚህ ውስጥ በዋናነት የሚጠቀሱት Mittwoch እና አለቃ ታዬ በ1911 ዓ.ም. "Abyssinian stories and fables"፣ Mittwoch እና ብላቴን ጌታ ህሩይ "Native tales of Abyssinia" በሚል በ1925 ዓ.ም. የሰሯቸው ተጠቃሽ ታላቁ ተረክ ጥናቶች ናቸው (Fekade 2001: 50-51)። ከዚህም በተጨማሪ cherilli ከተለያዩ ኢትዮጵያውያን ጋር እና kilngenheben ከወልደማርያም ደስታ ጋር ሥነቃልን ማጥናታቸውን Fekade (2001) ገልጸዋል።

ሦስተኛው ቡድን ውስጥ የሚካተቱት ኢትዮጵያውያን አጥኚዎች ናቸው። ከላይ እንደተጠቀሱት ኢትዮጵያውያንም ጥናቶቻቸውን ለህትመት አብቅተዋል። ከእነዚህም ውስጥ በዋናነት

የሚጠቀሱት ማህተመስላሴ ወልደመስቀል (1960)፣ ሀጂ የሱፍ አብዱራህማን (1948)፣ ካሳው ወርቅነህ (1952)፣ አበበ አይቸህ (1948)፣ መንግስቱ ለማ (1953)፣ ልዑልሰገድ አለማየሁ (1955)፣ ከበደ ሚካኤል (1960) ፣ ደበሱ አበበ (1956)፣ ወዘተ. የመሳሰሉት ናቸው። እነዚህ አጥኚዎች ሁሉ እንደቀደሙት ሰብስቦ ከማሳተም ያለፈ ስራ አለመስራታቸውን Fekade (2001:59) አስረድተዋል።

ከእነዚህ በተረፈ ለህትመት ያልበቁት በርካታ የሥነቃል ምርምር ስራዎች እናገኛለን። እነዚህን በተመለከተ የተወሰኑት በተለይም በቃላዊ ተረክ ላይ ያተኮሩት በተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት ስር በስፋት ቀርበዋል።

የዚህ ጥናት አብይ ጉዳይ የ"ወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ክዋኔ፣ ምደባ እና የይዘት ትንተና" በሚል ርዕስ የወላይታ ተረቶችን መመርመር ሲሆን፣ ከዚህ በፊት በአከባቢው ተረቶች ላይ አወቀ ውቤ በ1975ዓ.ም ለባችለር ድግሪ ማሟያ "የወላይታ ተረቶች" በሚል ርዕስ ጥናት የሰራ ቢሆንም ተረቶቹን በምን አውድ እንደሰበሰባቸው አልገለጸም በተጨማሪም ክዋኔያቸውን የሚያሳይ ሆኖ አላገኘሁትም። ይህ ጥናት በ1975 ዓ.ም የተሰራ ጥናት ሲሆን ክዋኔውን በተንቀሳቃሽ ምስልም ሆነ በምስል አልሰነደም። በመሆኑም ለቃላዊ ፎክሎርኝ ክዋኔ እንደጀርባ አጥንት የሚቆጠር ቢሆንም ይህ ጥናት ክዋኔውን ማሳየት ባለመቻሉ የኔ ጥናት ይህን ክፍተት ይሞላል። የአወቀ ውቤ ጥናት ላይ የተሰበሰቡ ተረቶች ሃያ ሲሆኑ ከየትኛው የአከባቢው ክፍል እንደተሰበሰቡ አልተገለጸም። የኔ ጥናት ላይ 68 ተረቶች ከተለያዩ አምስት ወረዳዎች የተሰበሰቡ ሲሆን ወረዳዎቹ የተመረጡበትን ምክንያት ገልጬ አስፍሪያለሁ። በተጨማሪም አወቀ የሰበሰባቸው ተረቶች በሀገሬው ቋንቋ ለጽሕፈት በሚጠቀሙበት ፊደል ሳይሆን በአማርኛ ፊደላት የሰፈሩ ሲሆን ይህ ደግሞ የሆኔ ልዩነት ስላለው አንብቦ ለመረዳት ያዳግታል። እና ይህን ችግር ለመቅረፍ ተረቶቹ በተነገሩበት ቋንቋ ለጽሕፈት በሚጠቀሙት ፊደል ይክመንት አድርጊያለሁ። በዚህም ምክንያት ያለውን ክፍተት ለመሙላት ጥናት አድርጊያለሁ።

በወላይታ ብሔረሰብ ዘንድ ተረት "haysiya" በመባል ይታወቃል። ተረት አጀማመር አተራረክ (አካሄድ) ፣ አጨራረስ (መዝጊያ) አለው። በተረቱ ጀማሪ ላይ ተረት ተራኪው "Hayssee hanisi" ሲል አድማጩ "hanisi" ብሎ ይመልሳል። ይህም በአማርኛ ትርጉም "እንዲህ ሆኖ ነበር" ሲል ተራኪው ፣ አድማጩ "ሆኖ ነበር።" እንደማለት ነው።

ተረት በወላይታ በተለያዩ አውዶች የሚከወን ሲሆን፤ አመሻሽ ላይ እራት እስኪደርስ ቡና እየተጠጣ ሊከወን ይችላል። ይህ ሰዓት የቤተሰቡ አባላት በሙሉ እቤት የሚገኙበት ሲሆን ልጆችም እራት ከመባላቱ በፊት እንዳይተኙም ጭምር እና አባት ከልጆቹ ጋር የሚጫወትበት ሰፊ ጊዜ የሚያገኝበት ነው። በዚህ ሰዓት ጎረቤትም ለቡና ስለሚጠራ ብዙ አድማጭ ይኖራል። በዚህ ክዋኔ ተራኪዎች ትልልቅ ሰዎች፣ አባቶች ወይም እናቶች እንዲሁም ተረት መተረት የሚችሉ ህጻናት ሊሆኑ ይችላሉ። ሌላው ልጆች ብቻ ሜዳ ላይ ከብቶች እየጠበቁ የሚጫወቱት ነው። አባወራዎችና እማዎራዎችም ከሥራ አረፍ ሲሉ ሊከወኑ ይችላሉ። በዚህ አይነት በብዙ አውዶችና ተራኪዎች ተረት ሊከወን ይችላል በወላይታ።

በዚህ ረገድ ምንም እንኳን ተረት ላይ በተለያዩ ባህሎች እና ቋንቋዎች የተጠና ሲሆን በወላይታ ተረቶች ላይ የተሰራ አንድ ጥናት ብቻ ያገኘሁ ቢሆንም ጥናቱ የተረቶቹን የትረታ አውድና ክዋኔያቸውን በሚያሳይ መልኩ የተሰራ ባለመሆኑ ክፍተቱን ለመሙላት ነው ጥናት የሰራሁት። ይህን ጥናቱን ለማካሄድ ተግባራዊ ንድፈ ሀሳብ እና ክዋኔ ንድፈሀሳብን ተግባራዊ አድርጌያለሁ።

1.1. የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት

ይህን ጥናት እንዳካሂድ ያነሳሱኝ ምክንያቶች እንደሚከተለው ይቀርባሉ።

አንደኛው ምክንያቱ ከዚህ ቀደም በወላይታ ተረቶች ላይ ጥናት የተካሄደ ቢሆንም የተረቶችን አውድና ክዋኔያቸውን በሚያሳይ መልኩ የተጠና ጥናት ባለማግኘቱ እነዚህን ክፍተቶች ለመሙላት ነው። ይህም ሲባል የሥነቃል (የተረቶች) ባህርያት ከሆኑት አንዱና ዋነኛው ክዋኔ ሲሆን አወቀ ዉቤ በ1975 ዓ.ም. በወላይታ ተረቶች ላይ ለመጀመሪያ ድግሪ ማሟያ ጥናት በአካሄደበት በወቅት የተረቶቹን አከዋወን በሚያሳይ መልኩ ለማጥናት የተንቀሳቃሽ ምስል መቅረጫ መሳሪያ ማግኘት አለመቻሉን ገልጾ በዚህ ምክንያት የተረቶቹን ክዋኔ በምልዓት ማሳየት አለመቻሉን ጠቁሟል። በዚህም ምክንያት እኔ የተረቶቹን ክዋኔ ለማሳየት የሚችሉ ቴክኖሎጂዎችን በዚህ ዘመን መጠቀም ቀላል በመሆኑ ይህን ችግር መቅረፍ ስለሚቻል ክፍተቱን ይሞላል ብዬ አስባለሁ።

በተጨማሪም በተዛማጅ ጥናቶች ላይ እንደገለጽኩት አወቀ 20 ተረቶችን ብቻ ለጥናቱ ትንታኔ የተጠቀማቸው ሲሆን በአባሪ ላይም ያሰፈረው ነገር ባለመኖሩ እና ተረቶቹን ከወላይታ ዞን

ከየትኛው ወረዳም እንደሰበሰበ ጥቅማ አላደረገምና እኔ ተረቶቹን በጥናቱ ወሰን ላይ እንደገለጸኩት ከ4 የተለያዩ ወረዳዎች እና በብዛትም በመሰብሰቤ በተነገሩበት ቋንቋ ለጽሕፈት በሚጠቀሙበት በLatin ፊደላት በመጻፍ ቋንቋውን የሚችል ሰው ሳይቸገር ማንበብ እንዲችል እና በአማርኛ ቋንቋ ትርጉማቸውን በቋንቋው ማንበብ ለማይችል አንባቢ አኑሪያለሁ። የተሰበሰቡት ተረቶችም አውዳቸውን ጠብቀው ክዋኔያቸው ሳይጓደል በመሆኑ የጥናት ክፍተትን ይሞላል።

ሁለተኛው ምክንያቱ ተረቶቹን በልጅነቴ እየሰማሁኝ ያደኩ ሲሆን፣ እያደኩ ስሄድ የተረቶቹ ይዘት ይገርመኝ ስለነበር፣ በኋላ ላይ የሥነ ጽሑፍ እና ፎክሎር ኮርሶች በምማርበት ወቅት የኮርስ ማሟያ ወረቀቶችን ለመስራት የተለያዩ የኤም. ኤ. ፣ የቢ. ኤ. እና የፒ.ኤች. ዲ. መመሪያ ጥናቶችን ቅኝት አድርጌ ነበር። በኢትዮጵያ ከሚገኙ በርካታ ብሔረሰቦች መካከል የተወሰኑት ፎክሎራቸው በኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍ እና ፎክሎር አጥኚዎች ለመዳሰስ የተሞከረ ሲሆን የወላይታ ተረቶችም እንዲሁ የተጠኑ ቢሆንም ከይዘታቸው እምቅነት አኳያ እና በየአውዳቸው ካላቸው ክዋኔ አንፃር ከልጅነቴም የማውቀው ስለሆነ ለማጥናት ተነሳሳሁ። በዚህም ሂደት ተረቶቹን በብዛት በመሰብሰብ ይዘታቸውን በማጥናት ምደባቸውንም ለማከናወን ነው።

ሶስተኛው ምክንያቱ እነዚህ ተረቶች ለማግኘት የሚሰጡት ጥቅም ምንድነው የሚለውን ለማወቅ ነው። ተረቶቹ በተለያዩ አውዶች የሚነገሩ ሲሆን በየአውዳቸውም በእድሜም በደታም በተለያዩ ክዋኞች ነው የሚከወኑት። ለምሳሌ፡ ህፃናት ከብቶች ሲያግዱ ሜዳ ላይ ተሰብስበው ተረት ይጫወታሉ። በዚህ ወቅት ተረት ተናጋሪውም አድማጩም ህጻናት ናቸው። ማታ እራት ከተበላ በኋላ ቤተሰብ ተሰብስቦ ተረት ይጫወታሉ። በዚህ ወቅት ደግሞ በአብዛኛውን አባት ካልሆነ እናት ዋና ከዋኝ ይሆናሉ። አልፎ አልፎ ልጅም ተረት የሚችል ከሆነ መከወን ይችላል። የተቀረው የቤተሰብ አባል አድማጭ ነው የሚሆነው።

በዚህ ሁሉ አውዶች ተረት የሚተረት እና አድማጭም ያለው ከሆነ በማግኘት ውስጥ ትልቅ የስነምግባር ማስተማር ሚና ቢኖረው ነውና ይህ ሚናው ምን ይሆን የሚለው ተጠንቶ ቢታይ ብዬ ስላሰብኩ ነው።

1.2. የጥናቱ ዓላማ

የዚህ ጥናት አብይ አላማ በወላይታ ብሔረሰብ የሚተረቱ ተረቶች በመሰብሰብ ክዋኔያቸውን ማሳየት ፣ መመደብ እና ይዘታቸውን መተንተን ነው። ዝርዝር ዓላማዎች ደግሞ ፦

- ተረቶች በሚከወኑበት ወቅት የሚኖረውን የተራኪውንና የታዳሚውን ሚና ለይቶ ማመላከትና አከዋወን ሁኔታውን ማሳየት
- ተረቶችን በአከባቢያዊ ምደባ እና ምሁራን በተከተሉት የአመዳደብ ስልት መሰረት ለይቶ ማሳየት
- በተረቶቹ ውስጥ የተስተማሰሉ ዓበይት ሰብዓዊ ጉዳዮች የትኞቹ እንደሆኑ በተመረጡ ተረቶች ምሳሌነት ተንትኖ ማሳየት።

1.3. የምርምር ጥያቄዎች

- ተረቶቹ በሚከወኑበት ወቅት ተራኪውና የታዳሚው ሚና ምን ይመስላል? የአከዋወን ሁኔታውስ እንዴት ነው?
- ተረቶቹ በአከባቢያዊ ምደባና ምሁራን በተከተሉት የአከፋፈል ስልትም ቢመደቡና ቢመረመሩ ምን አይነት ሰብዓዊ ጣጣዎች አንፃር ምን ምን ይመስላሉ?
- በተረቶቹ ተስተማስለው የቀረቡ ጉዳዮችስ ምንድናቸው?

1.4. የጥናቱ ጠቀሜታዎች

የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ክዋኔያቸውን በሚያሳይ መልኩ አከባቢያዊ እና ምሁራን በተከተሉት መልኩ ምደባ ስላልተካሄደ ክፍተቱን ለመሙላት

- ተረት ለብሔረሰቡ የሚሰጠውን ግልጋሎት ለማሳየት
- ተረቶቹ መሰብሰብና በመረጃነት ሰንዶ ለመጪው ትውልድ ለማስተላለፍ
- አንድ ሕዝብ በየዘመናቱ ያካበተውን እውቀት እና የሕይወት ገጠመኝ በሥነቃሎቹ ይቀርጻል። ስለሆነም የተጠኘው ብሔረሰብ እምነት፣ ዝንባሌ እና ባሕል በመገንዘብ

መልኩ ያለውን የእውቀት ክፍተት ይሞላል። ይህም ሲባል ለምሳሌ ያጠፋን የሚገስጸው፣ የደከመን የሚያበረታው፣ ጀግናን የሚያወድሰው ፣ ልጆችን ስነምግባር የሚያስተምረው ሕዝቡ በቃል ሀብቱ ነውና የብሔረሰቡን ሥነቃል በማጥናት በሥነቃሉ በኩል የህዝቡን ስልጣኔ፣ ባሕልና ዝንባሌ መረዳት ይቻላል።

1.5. የጥናቱ ወሰን

ጥናት ከቦታና ከርዕስ ነገር አንጻር ውስን ነው። ከቦታ አንጻር በደቡብ ብሔር ብሔረሰቦችና ህዝቦች ክልላዊ መንግስት በሚገኘው በዎላይታ ዞን ላይ ትኩረቱን ያደረገ ነው። በመሆኑም ለጥናቱ የሚያስፈልገው መረጃ የተሰበሰበው በዞኑ ውስጥ ከሚገኙት አስራ አምስት ወረዳዎችና ሶስት የከተማ አስተዳደሮች መካከል ከኪንዶ ኮይሻ፣ ከዳሞት ጋሌ፣ ከሶዶ ዙሪያ፣ ከሎሶ ሶሬ፣ ከሶምቤ ብቻ ይሆናል። እነዚህ ወረዳዎች የተመረጡበት ዋናው ምክንያት አንዳንዶቹ ቀደምት የወላይታ ብሔር መገኛ ምንጮች ናቸው ተብለው ስለሚታሰቡ ሲሆን፤ በሌላ አንጻር ደግሞ ተራርቀው የሚገኙ በመሆናቸው የማገኛቸው መረጃዎች ተመሳሳይነት እየቀነሰ እንዲሄድ በማሰብ ነው። ከርዕስ ጉዳይ አንጻር በተረቶች ክፍኔ፣ ምደባና የይዘት ትንተና ላይ ትኩረቱን ያደረገ ነው።

ይህንን አላማዬን ለማሳካት የገለፃ እና የትንተና አቀራረብን የምጠቀም ሲሆን፤ ከመስክና ከቤተመጻሕፍት በምሰበሰባቸው ቀዳማይና ካልዳይ የመረጃ ምንጮች ላይ መሰረት አደርጋለሁ። በመሆኑም ቀዳማይ የመረጃ ምንጮች የጥናቱ ተተኪሪ አካባቢ ነዋሪዎች (የስነቃሉ ባለቤት) ሲሆኑ፤ ካልዳይ የመረጃ ምንጮች ደግሞ የተለያዩ ጥናታዊ ጽሁፎችና በተለያዩ ጊዜያት የታተሙና ይህንን ርዕስ ጉዳይ የሚመለከቱ መጻሕፍት ብሎም የተለያዩ ድረ ገጾች ይሆናሉ። በተጨማሪ በዚህ መልኩ የተሰበሰበውን መረጃ በክፍኔ (Performance theory) እና በተግባራዊ (Functional theory) በማስደገፍ እተነትናለሁ። የተግባራዊ አቀንቃኝ ምሁራን እንደሚሉት አንድ ፎክሎር ባለው ጠቀሜታ መመዘን አለበት። እናም ጥናቱ የተረቶቹን ክፍኔ ከማሳየት በተጨማሪ ለብሔረሰቡ ያላቸውን ተግባር (ፋይዳ) ማመላከት በመሆኑ ክፍኔን እና ተግባራዊ ንድፈሀሳብን ማዕከል ባደረገ መልኩ የሚሰራ ነው። በዚህ መልኩ የሚሰራው ጥናቱ የብሔረሰቡን ተረቶች በመሰብሰብ በተቻለ መጠን ክፍኔያቸውን በሚያሳይ መልኩ ተጠንቶ ምደባ በማካሄድ ይዘታቸውንም መተንተን ነው የጥናቱ አላማ።

1.6. ጥናቱ ውስንነት

ይህ ጥናት ፤ ከርዕሰ ጉዳይ ገደብና ይዘት፣ ከምርምር ዓይነት እና ባሕርይ ፣ ከመረጃ ሰጪዎች ዕውቀት (ባህል/ልምድ፣ የግለሰብ፣ የቡድን እና የማኅበረሰብ አካባቢያዊ ዕውቀት፣ እምነት እና ተግባር ውጤት ነው)፤ ከንድፈ ሃሳብ ገደብና አንጻር ፤ ውስንነት እንደሚኖረው ይታመናል።

ጥናቱ በወላይታ ዞን ውስጥ ከሚገኙ አስራ አምስት ወረዳዎች እና ሶስት የከተማ አስተዳደሮች መካከል ከኪንዶ ኮይሻ ፣ ከዳሞት ጋሌ፣ ከሶዶ ዙሪያ፣ ከቦሎሶ ሶሬ ፣ ከቦምቤ ብቻ የተሰበሰበ ነው። እነዚህ የተመረጡ ወረዳዎች ሙሉ የወላይታን ብሔረሰብ ይወክላሉ ተብሎ ሳይሆን ከጊዜና ከወጪ አንጻር ሙሉ ዞኑን ማካለል ባለመቻሉ ከተማ ቀመስ ከሆኑ ወረዳዎች፣ ቀደምት የወላይታ ብሔረሰብ ምንጮች ናቸው ተብለው ከሚታመኑትና ምንም ከተማ ቀመስ ካልሆኑ ገጠር ወረዳዎች፣ እንዲሁም ከሌላ ብሔረሰብ ጋር ከሚዋሰኑት ውስጥ በመምረጥ የተሰራ ነው።

1.7. የአጠናን ስነ ዘዴ

በዚህ ክፍል ጥናቱን ለማካሄድ የተከተልኩትን የአጠናን ዘዴና መረጃ ለማሰባሰብ የተጠቀምኳቸውን የመረጃ ማሰባሰቢያ ስልቶች፣ እንዲሁም የመረጃ ምንጮችን በዝርዝር ያቀረብኩ ስሆን፤ እያንዳንዱን ነጥብ ከዚህ በታች እንደሚከተለው በዝርዝር ለማስቀመጥ ሞክሪያለሁ።

በዚህ ጥናት ውስጥ የተከተልኩት ዓይነታዊ የአጠናን ዘዴ ሲሆን፤ የመረጃ ምንጮች ደግሞ ቀዳማይና ካልዓይ የመረጃ ምንጮች ናቸው። እነዚህን የመረጃ ምንጮች የተለያዩ ምሁራን በተለያዩ መልኩ ይገልጻቸዋል። ከእነዚህ ምሁራን መካከል ዓለም አቀፍ ጠቅላላ አድርገው የመረጃ ምንጮችን ጥናታዊ የመረጃ ምንጮች እና የመስክ የመረጃ ምንጮች በማለት በሁለት ዋና ዋና ክፍሎች መደብዋቸዋል። ጥናታዊ የመረጃ ምንጮች የምንላቸው በቤተመጻሕፍትና በቤተመዘክሮች ተሰባስበው የሚገኙት የታተሙና ያልታተሙ መጽሐፎች፣ ዘገባዎች፣ ጥናቶች፣ መጣጥፎች፣ ሰነዶች፣ ቃለ ጉባኤዎች፣ ደብዳቤዎች፣ ማስታወሻዎች ወዘተ የመሳሰሉት ናቸው። የመስክ የመረጃ ምንጮች የምንላቸው ደግሞ ከላይ ከተጠቀሱት ውጭ የሆኑና የሰው ልጅን ጨምሮ የተለያዩ ሕይወት ያላቸውና ሕይወት የሌላቸው፣ የሚንቀሳቀሱና የማይንቀሳቀሱ ግዑዝ አካላት እንደሆኑ ይገልጻሉ (1994፣19)።

እኔም ለጥናቴ ስኬት በቂና ተዓማኒነት ያለውን መረጃ ለመሰብሰብ ያስችሉኛል ብዬ የተገበርኳቸው ጥናታዊ የመረጃ ምንጮች እና የመስክ የመረጃ ምንጮች ማለትም ከመስክና ከቤተመጻሕፍት የሰበሰብኳቸውን ቀዳማይና ካልዓይ የመረጃ ምንጮችን ነው። ስለሆነም ቀዳማይ የመረጃ ምንጮቹ የጥናቱ ተተኪ ለካባቢ ነዋሪዎች ሲሆኑ፤ ካልዓይ የመረጃ ምንጮቹ ደግሞ የተለያዩ ጥናታዊ ጽሁፎች፣ በተለያዩ ጊዜያት የታተሙ ይህንን ርዕስ ጉዳይ የሚመለከቱ መጻሕፍትና መጽሔቶች እንዲሁም የተለያዩ ድረ ገጾች ናቸው። እነዚህን የመስክ የመረጃ ማሰባሰቢያ ስልቶችና ከጥናታዊ የመረጃ ምንጮች መረጃ ማሰባሰቢያ ስልት ምንነትና ዓይነቶች የሚከተሉት ናቸው።

1.7.1. የመስክ የመረጃ ማሰባሰቢያ ሥልቶች

በአንድ ጥናታዊ ጽሁፍ ውስጥ እንደየጥናቱ ሁኔታና ዓይነት የምንጠቀማቸው በርካታ የመረጃ ማሰባሰቢያ ሥልቶች (መሳሪያዎች) መኖራቸው እሙን ነው። እነዚህ ከላይ የተዘረዘሩት የመረጃ ምንጮች በዓይነት የተለያዩ እንደመሆናቸው መጠን ከእያንዳንዳቸው ምንጮች መረጃ የማሰባሰብ ስልትም የተለያየ ነው። ምክንያቱም ለጥናቱ የሚያስፈልገውን መረጃ በሙሉ ከአንድ ስፍራ ላይ ብቻ ማግኘት የማይቻል ስለሆነ ነው። በመሆኑም ዓለም እሸቱ ይህን ሀሳብ አስመልክተው የሚከተለውን ሀሳብ አስቀምጠዋል።

«ከመስክ መረጃን በማሰባሰብና በማጠናቀር ረገድ ያግዛሉ ተብለው የሚጠቀሱት ስልቶች በርካታ መሆናቸው ቢታወቅም በቋንቋ ነክ ጥናቶች ተዘውትሮ የሚሰራባቸውና በስፋት ከሚታወቁት ዋነኞቹ ስልቶች ግን የጽሁፍ መጠይቅ፣ ቃለ መጠይቅ፣ ምልከታ፣ ልዩ ልዩ ፈተናዎችና የመሳሰሉት ይሆናሉ (1994፣43)።»

በተጨማሪ ደግሞ ፈቃደ አዘዘ የመስክ ምርምር በሶስት መንገዶች ማለትም ምልከታ፣ ቃለ መጠይቅ የተተኪ ሰድን ውይይት በመጠቀም ሊካሄድ እንደሚችል ይገልጻሉ (1991፣90)። በዚህ መሰረት እኔም በቂና ተዓማኒነት ያለውን መረጃ ለማሰባሰብ ያስችሉኛል ብዬ ያመንኳቸውን ሶስት የመረጃ ማሰባሰቢያ ስልቶች ማለትም ምልከታ፣ ቃለ መጠይቅና የተተኪ ሰድን ውይይት መርጬ ተግባሪያለሁ። እንዲሁም ደግሞ ዝርዝር ሁኔታቸውንና የተመረጡበትን ምክንያት እንደሚከተለው በማብራራት አስፍረያለሁ።

ሀ. ምልክታ

ይህ የመረጃ ማሰባሰቢያ ዘዴ እንደሚጠናው ርዕሰ ጉዳይ ዓይነት በጊዜ ሊወሰን የሚችል ቢሆንም እንኳ ለሚደረገው ወይም ለሚካሄደው ጥናት የሚያስፈልገውን መረጃ ለማግኘት ትልቅ ሚና ያለው ዘዴ ነው። ዓለም እሾቱ ይህን የመረጃ ማሰባሰቢያ ስልት (ምልክታ) እንዲህ ሲሉ ይገልጻሉ።

ምልክታ በአለፍ አገደም አይተን የምናልፈው ጉዳይ ሳይሆን በቅድሚያ ለታቀደ መሰረታዊ ጥያቄ መልስ ለማግኘት ሲባል የሚከናወን ትኩረትንና ምርምርን የሚጋብዝ መረጃ የማሰባሰቢያ ስልት ነው (1994፣69)።

በማለት ምልክታ በመረጃ አሰባሰብ ወቅት በጥንቃቄ የሚከናወንና ለመረጃ አሰባሰብም መሰረታዊ የሆነ ስልት መሆኑን ገልጸዋል። ከዚህ በተጨማሪ ምልክታው በሚካሄድበት ወቅት የራሱ የሆነ ደረጃ ያለው መሆኑን ስራዬ እንዳለው የሻንደርስተንና የጆንስተን ሀሳብ በመጥቀስ እንዲህ ሲሉ ይገልጻሉ።

ምልክታ ሰዎች የራሳቸውን ጉዳይ ሲተገብሩ በመመልከት መረጃ የሚሰበስቡበት ዘዴ ሲሆን ምልክታው ሲካሄድ የራሱ የሆኑ ሂደቶች አሉት። በመጀመሪያ በቀላሉ የመቼቱንና የሰዎችን አጠቃላይ እንቅስቃሴ መመልከትና መከታተል፤ መቼቱን፣ ተሳታፊዎቹንና እንቅስቃሴያቸውን መግለጽ፤ በመጨረሻም ከቡድኑ ወይም ከተሳታፊው ግለሰብ እንቅስቃሴ በመነሳት ማንነታቸውንና የሚሰጡትን ፍች መረዳት የሚሉ ናቸው (2005፣11-12)።

በአጠቃላይ ይህ የመስክ መረጃ ማሰባሰቢያ ስልት በተሳትፏዊና በኢተሳትፏዊ መንገድ የሚተገበር ነው። በመሆኑም ለአንድ ጥናትና ምርምር አስፈላጊና መሰረታዊ የመረጃ ማሰባሰቢያ ዘዴ ሆኖ በስርዓተ ክዋኔው የሚስተዋሉ ጉዳዮችን፣ ተረት በተለያዩ አውዶች ሲተረት አጥኚዎ በስፍራው ላይ በአካል ተገኝታ ከጥምር ተፈጥሯዊ መቼት በዓይን በመመልከትና ማስታወሻ በመያዝ ብሎም በመቅረጽ ድምጽና በካሜራ በመቅረጽ የተለያዩ መረጃዎችን ለማሰባሰብ ምቹ ሁኔታዎችን የሚፈጥር ስልት ነው። ይህን ስልት የተመረጠበት ዋናው ምክንያት ማሳበረሰቡ ተረት በሚጫወትበት ወቅት ክንውን ሂደትና መልክ ምን እንደሚመስል በተለያዩ ስፍራዎች ተገኝቼ እያንዳንዱን ክዋኔ በቅደም ተከተል ለመቃኘት

ስላስቻለኝ ነው። በዚህ መሰረት በተለያዩ ጊዜያትና በተለያዩ በተመረጡ አምስት ወረዳዎች ተመላልሼ ስርዓተ ክዋኔ በጥምር ተፈጥሯዊ መቼት በመከታተል መረጃ መሰብሰብ ችያለሁ። መረጃዎቹ ክዋኔን መሰረት ያደረጉ ስለሆኑ በተመረጡ በአምስቱ ወረዳዎች በመዘዋወር መረጃ ሰጪዎቹ ሲከውኑ መከታተል ችያለሁ።

ለ. ቃለመጠይቅ

ይህ የመረጃ ማሰባሰቢያ ስልት ደግሞ ከላይ ከተጠቀሰው ስልት በተለየ መልኩ ተጨማሪና አጥኚዎ በምልክታው ያላገኘችውን ወይም ለእይታ ያልቀረቡትን ብሎም በምልክታው ወቅት ጥያቄ ለሚያስነሱ ጉዳዮች (ቁም ነገሮች) ከመረጃ ሰጪዎቹ ጋር ፊት ለፊት ተገናኝታ በሚታደርገው ምልልስ መረጃ ለማሰባሰብ የሚያስችለው ሁነኛ ዘዴ ነው። ዓለም አሸቱ ይህን ሀሳብ አስመልክተው «ተጠያቂው ከጠያቂው ጋር በግንባር ተገናኝቶ በጽሁፍ ሳይሆን በቃል መልልስ የሚሰጥበት ሂደት ነው (1994፣65)።» በማለት ሲገልጹ፤ ሐረገወይን ሸዋረጋ ደግሞ «ቃለ መጠይቅ አንድ መረጃ ሰብሳቢ ለመረጃ አቀባዩ ጥያቄዎችን እያቀረበ መልስ የሚቀበልበት የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴ ነው (ዓለም አሸቱ፣2004፣6)።» በማለት ይገልጻሉ።

አክለውም ስራዬ እንዳለው “የመረጃ ሰጪዎችን የግል ታሪክ፣ የሚያቀርቡትን ጥበብ፣ የዕውቀታቸውንና የስሜታቸውን ፍች፣ የፎክሎራዊ ጉዳዩን ተስተላልፎ እንዲሁም በምልክታ ስላልተገኙ ክንውኖች ሁኔታ ለመረዳት ያስችላል (2005፣14)።” በማለት ቃለ መጠይቅ የመስክ መረጃ በሚሰበሰብበት ወቅት ምን ያህል ጠቃሚ እንደሆነ ያስረዳሉ።

ስለሆነም እነዚህ ከላይ የተጠቀሱት የሚያሳዩን ቃለ መጠይቅ አጥኚው በምልክታው ወቅት የገጠመውን ክፍተት ለመሙላትና ጎናዊ ፍተሻ ለማድረግ ብሎም በአዕምሮው ውስጥ ጥያቄ ላስነሱ ጉዳዮች የመረጃ ሰጪዎችን በአካል አግኝታ ቃል በቃል አጥጋቢ መረጃ ለመሰብሰብ ትልቅ አጋጣሚ የሚፈጥር መሰረታዊ የመረጃ ማሰባሰቢያ ስልት መሆኑን ነው። ይህ የመረጃ ማሰባሰቢያ ዘዴ የተመረጠበት ዋናው ምክንያት ምልክታው በሚደረግበት ወቅት ክዋኔውን ከመከታተል ወይም ሁኔታዎቹን ከመታዘብ ውጭ በመሃሉ ጥያቄ ሊያስነሱ ለሚችሉ ጉዳዮች ምንም ዓይነት ምላሽ ወይም መረጃ ከከዋኞች ማግኘት አይቻልም። ከክዋኔው በኋላ ግን በዚህ የመረጃ ማሰባሰቢያ ዘዴ አማካይነት የጥናቱ ተተኪ ግለሰቦችን (ከዋኞችን) በአካል አግኝቶ ጥያቄ በመጠየቅና ምላሻቸውንም በመቀበል በተረጋጋና በሰከነ ሁኔታ ሙሉ ሊባል በሚችል ደረጃ መረጃዎችን ለማሰባሰብ ስለሚያስችል ነው።

በዚህ የመረጃ ማሰባሰቢያ ስልት አማካይነት መረጃዎችን በምሰበስብበት ጊዜ በቃለ መጠይቁ የተለያዩ የማኅበረሰብ ክፍሎችን ማለትም ከጾታ ስብጥር አንጻር ሴቶችም ወንዶችም፤ ከእድሜ አንጻር ደግሞ ከህጻን እስከ አረጋውያን ድረስ ያሉት በጥቆማ ስልት ተካተዋል።

ሐ. የተተኪሪ ቡድን ውይይት

ይህ የመረጃ ማሰባሰቢያ ዘዴ ደግሞ በክንውኑ ላይ ትልቅ ሚና ያላቸው ሰዎች ወይም ባህሉን፣ ደንቡንና ስርዓቱን በሚገባ የሚያውቁ ሰዎችና ሌሎች አካላትም የሚሳተፉበት ነው። እንዲሁም ደግሞ ከላይ በተጠቀሱት የመረጃ ማሰባሰቢያ ዘዴዎች ማለትም በምልከታና በቃለ ምልልስ የተሰበሰቡ መረጃዎች ትክክለኛነት ብሎም ተግማኒነት ለማረጋገጥና ሌላም ተጨማሪ ብሎም የተረሳ መረጃ ቢኖር እንደገና ለማንሳትና መረጃውን ለማዳበር የሚያስችል ዘዴ ነው። እንዲሁም የተተኪሪ ቡድን ውይይት ግለሰቦችን በቡድን በማቀናጀት በጥልቀት ቃለመጠይቅ የማድረግ ተግባር ሲሆን፤ እያንዳንዱ ግለሰብ በሚሰጠው ምላሽ ሌላኛውን አቅጣጫ የማሳየት ሁኔታ የሚስተዋልበት ዘዴ ነው። በተተኪሪ ቡድን ውይይት ወቅት መሳተፍ ያለባቸው አባላት መጠን ስንመለከት ደግሞ ከተለያዩ ምሁራን መካከል Freitas H. እና ሌሎችም እንደሚከተለው ይገልጻሉ።

በክፍለ ጊዜዎች ውስጥ ያሉ ተሳታፊዎችን ቁጥር በተመለከተ የተለመደው አቀራረብ መካከለኛ መጠን ያላቸውን ቡድኖች ከሰድስት እስከ አስር ሰዎች መጠቀም ነበር። ዛሬ ግን ተመራማሪዎቹ ከሰድስት እስከ ስምንት ሰዎችን ይጠቀማሉ። ከብዙ ዓመታት በፊት ግን በጣም ተመራጭ ቁጥር ከስምንት እስከ አስር ሰዎች እንደሆነ ይገለጻል።(1998፣12)

ይህ ጥቅስ የሚያመለክተን የተተኪሪ ቡድን ውይይት በምናደርግበት ጊዜ መሳተፍ ያለባቸው አባላት ብዛት እንደየጥናቱ ዓይነት ቢያንስ ስድስት ቢበዛ ደግሞ አስር መሆን እንዳለበት ነው። ይህ የመረጃ ማሰባሰቢያ ዘዴ የተመረጠበት ምክንያት የክዋኔው ተሳታፊዎች ባልተጨናነቀ ሁኔታ በመወያየት ቀድሞ ከላይ በተጠቀሱት መረጃ ማሰባሰቢያ ዘዴዎች ለሰበሰብኳቸው መረጃዎች ማረጋገጫ የሚሆነውን ሀሳብ ለማግኘት ከማስቻሉም በላይ አዲስ መረጃም አገኝበታለሁ ብዬ ስላመንኩ ነው። በዚህ የሰበሰብኩት መረጃ በተለይም ከብት የሚጠብቁ ህፃናት ላይ የሰበሰብኩት ተረቶች ልጆቹ ህፃናት ከመሆናቸው አንጻር ያልተሟላ መረጃ ሊሰጡኝ ይችላሉ በሚል በእድሜ ክፍ ካሉት ጋር በተሰበሰቡት ተረቶች ላይ ውይይት የተደረገበት ነው። በተለይም አፈታሪክ (Legend) ውስጥ የሚካተቱት ተረቶች ህጻናት አሳስተው ስለሚተርኩና

ሙሉ መረጃ ስለማይሰጡ በእድሜ ክፍ ያሉትን በማወያየት ሙሉ መረጃ ለማግኘት የቡድን ውይይት ጥቅም ላይ ውሏል።

1.8. የመስክ ተሞክሮ

የመስክ ተሞክሮ የአንድ አጥኚ የምርምር ሥራ አንዱ አካል እንደመሆኑ መጠን የመስክ ተመራማሪው ጥናትና ምርምሩን በሚያካሂድበት ወቅት መስክ ከመውጣቱ አስቀድሞ፣ መስክ በወጣበት ጊዜና ከመስክ ከተመለሰ በኋላ የሚያከናውናቸውን ተግባራት የሚያመለክት ነው (Goldeste 1964፣37-42፣ ፈቃደ አዘዘ፣ 1991፣124-139 በቅደም ተከተል)። ስለሆነም እኔም እነዚህን በአንድ የመስክ ተመራማሪ የሚከናወኑ ተግባራት መሰረት አድርጌ ጥናታዊ ጽሁፌን በምሰራበት ወቅት ያከናወንኳቸውን የተለያዩ ተግባራት ቅድመ መስክ ተግባራት፣ የመስክ ጊዜ ተግባራትና ድህረ መስክ ተግባራት በማለት በሶስት ከፋፍቻቸዋለሁ። በእያንዳንዱ ክፍልፋይም ምን ምን ተግባራት እንዳከናወንኩ እንደሚከተለው በዝርዝር አስቀምጫለሁ።

1.8.1. ቅድመ መስክ ተግባራት

ቅድመ መስክ ተግባር የጥናትና ምርምር ርዕስ ለትምህርት ክፍሉ ቀርቦ ፀድቆ ከተለጠፈበት ቀን ጀምሮ ወደ መስክ ተግባር እስከሚወጣበት ቀን ድረስ ያለውን ጊዜ የሚያጠቃልል ነው። በመሆኑም እኔም ወደ መስክ ከመሄዴ በፊት የጥናቱ ርዕስ ቃላዊ ፎክሎር እንደመሆኑ መጠን ሙሉ በሙሉ ባይሆንም ከአሁን በፊት ያልተሰራበት መሆኑ ተረጋግጦ መረጃ እንድሰበስብ ከተፈቀደልኝ ከሚያዚያ ወር 2015 ዓ.ም ጀምሮ ጥናቴን ለማካሄድ መሰረት የሚሆኑኝን እንደ ተዛማጅ ጽሁፎችና ንድፈ ሀሳባዊ ዳራ ቅኝት ያሉትን ዳሰሳ አድርጌያለሁ። በመቀጠልም ስለ ቃላዊ ፎክሎሮች እና ስለ ጥናቱ ተተኪ ስፍራ ግንዛቤ ሊሰጡኝ የሚችሉ የተለያዩ ጽሁፎችን ቤተ መጻሕፍት በመግባት አንብቤያለሁ። ከዚህ በመቀጠል ለመረጃ ሰጪዎቼ በግንባር፣ በስልክና በደብዳቤ የጥናቴን ርዕስና ዓላማ ገልጬላቸው ለቃለ መጠየቁ እንዲተባበሩኝ ቀጠሮ አስገኛቸዋለሁ። ከዚያ በኋላ ለጥናቴ የሚያስፈልጉ መረጃዎችን መሰረት ያደረጉ መሪ ጥያቄዎችን በቅደም ተከተል አዘጋጀሁ። እንዲሁም ደግሞ ለመረጃ አሰባሰብ የሚያግዙኝን እንደ መቅረጸ ድምጽ፣ የፎቶና የቪዲዮ ካሜራዎችን አሰናዳሁ። የተረቶቹን አከዋወን መስክ ላይ ለመከታተል እንዲያመቸኝ ከትምህርት ክፍሉ የድጋፍ ደብዳቤ በ19/09/2015 ዓ፣ም አጽፌ ወደስፍራው ተጓዝኩ።

1.8.2. የመስክ ጊዜ ተግባራት

መስክ አራት ዙር የተመለሰበት ሲሆን፤ በጊዜው የደቡብ ምዕራብ ክልል ገና ምስረታ ላይ ስለነበር በመጀመሪያ ዙር በ20/09/2015 ዓ.ም. በቀጥታ ከአዲስ አበባ በ360ኪ.ሜ. ርቀት ወደምትገኘው ወላይታ ዞን ነው የተጓዘኩት። ወላይታ ሶዶ ደርሼ ወደ ወላይታ ዞን አስተዳደር አቶ አክሊሉ ታደሰ ዘንድ በማምራት የመጣሁበትን ዓላማ ገለጽኩላቸው። አስተዳዳሪው ወደ ዞኑ ባህልና ቱሪዝም መምሪያ እንድንሸድ መሩኝ። በመቀጠል ወደ ዞኑ ባህልና ቱሪዝም መምሪያ ሄጄ ከዩኒቨርሲቲ ያጻፍኩትን ደብዳቤ ለኃላፊው አቶ ተሾመ ጌታቸው ሰጥቼ ወደ ባሕልና ቅርስ ጥበቃ ሀላፊ አቶ አዳነ አይዛ ዘንድ እንድንሸድ ነገሩኝ። አቶ አዳነን እቢሯቸው ውስጥ እያሉ አግኝቼ የመጣሁበትን ዓላማ ገልጬላቸው የዞኑ ባህልና ቱሪዝም መምሪያ ለመስክ መረጃ መሰብሰቢያ የመረጥኳቸውን ወረዳዎች በማስፈር የትብብር ደብዳቤ ጽፈው ሰጡኝ። በሁለተኛው ዙር በ20/11/2015 ዓ.ም ወደ ወላይታ ያመራሁ ሲሆን ለመስክ ጥናት ወደተመረጡ ወረዳዎች በመሄድ እስከ 14/1/2016 ዓ.ም ድረስ የተወሰነ መረጃ ሰብስቤ ተመለስኩ። በሶስተኛው ዙር ደግሞ በ19/01/2016 ዓ.ም የተረቶቼን ስርዓተ ክዋኔ በሚገባ ተከታትዬ ተመለስኩ። በመጨረሻም ከ02/02/2016 ዓ.ም አስከ 10/04/2016 ዓ.ም ድረስ በዞኑ ውስጥ በተለያዩ ስፍራዎች በመዟዟር ከቁልፍ መረጃ ሰጪዎቹ መረጃ ሰብስቤ ተመለስኩ።

1.8.3. ድህረ መስክ ተግባራት

በተለያዩ ጊዜያት ተመላሽ የሰበሰብኳቸውን መረጃዎች በማደራጀትና ከካልአይ የመረጃ ምንጮች ከሰበሰብኳቸው መረጃዎች ጋር በማቀናጀት ተንትኛለሁ።

1.9. በመስክ መረጃ አሰባሰብ ወቅት ያጋጠሙ ችግሮችና የተወሰዱ የመፍትሔ እርምጃዎች

ይህን ጥናት በምስራብ ወቅት የተለያዩ ችግሮች ያጋጠሙኝ ሲሆን፤ ላገጠሙኝ ችግሮች እጅ ሳልሰጥ የተለያዩ መፍትሔዎችን በመጠቀም ጥናቱን እስከመጨረሻው ለማድረስ ችያለሁ። ከእነዚህ ካጋጠሙኝ ችግሮችና ከተወሰዱ የመፍትሔ እርምጃዎች መካከል ጥቂቶቹ የሚከተሉት ናቸው።

1.9.1. በመስክ መረጃ አሰባሰብ ወቅት ያጋጠሙ ችግሮች

በመስክ ተግባር ወቅት ያጋጠሙ ችግሮች በጀትንና መረጃ ሰጪዎችን የሚመለከቱ ችግሮች ሲሆን፤ በዝርዝር ስንመለከታቸው የሚከተለውን ይመስላሉ።

ሀ. በጀት በሚመለከት ያጋጠሙ ችግሮች

በጀት በሚመለከት ያጋጠሙ ችግሮች በመስክ ሥራ ወቅት የገንዘብ እጥረት ማጋጠም ሲሆን፤ ከጊዜውና ከሚወጣው ወጪ አንጻር፤ መስክ ላይ ክዋኔውን ለመከታተል የቆይታ ግዜዬ ረጅም ስለነበር ለማረፊያና ለተለያዩ ነገሮች የሚወጡ ወጪዎች በመብዛታቸው ያጋጠመኝ የገንዘብ ችግር ነበር።

ለ. መረጃ ሰጪዎችን በሚመለከት ያጋጠሙ ችግሮች

ከመረጃ ሰጪዎች ጋር የተያያዙ ችግሮች ደግሞ መረጃ ለመስጠት የተመረጡ ግለሰቦች መረጃ ለመስጠት ፈቃደኛ ሆነው አለመገኘት፤ ለቃለ መጠይቁ ትኩረት አለመስጠትና የቀጠሮ ሰዓት አለማክበር ተጠቃሾች ሲሆን አበል መፈለጋቸው ሌላኛው ያጋጠመኝ ችግር ነው።

1.9.2. ለችግሮቹ የተወሰዱ የመፍትሔ እርምጃዎች

የተወሰደው እርምጃ ደግሞ የውሎ አበል ለመክፈል የአቅም ውስንነት ያለ መሆኑ በግልጽ ነግሪያቸው በተወሰነ መልኩ መረጃ ሰጪዎች አረቁ ቤትና ከስራ መልስ በአረፍት ጊዜያቸው የሚጨዋውቱበት ቦታ ሲሆን የአረቁ ወጪያቸውን በመሸፈንና በተለያዩ ጊዜያት ስገኝ የቁርስ፤ የምሳና የሻይ ቡና ወጪዎችን በመሸፈን መፍትሔ ማምጣት ችያለሁ።

1.10. የጥናቱ አደረጃጀት

ይህ ጥናታዊ ጽሑፍ ስድስት ምዕራፎች አሉት። የመጀመሪያው ምዕራፍ የጥናቱን አጠቃላይ ንድፍ ይይዛል። በውስጡም የጥናቱ ዳራ፣ አነሳሽ ምክንያት፣ የጥናቱ አላማዎች ፣ የምርምር ጥያቄዎች ፣ የጥናቱ ፋይዳዎች፣ የጥናቱ ወሰን ፣ የጥናቱ ውስንነት፣ የአጠናን እና መረጃ አሰባሰብ ዘዴዎች ፣ ከመስክ በፊት እና በመስክ ላይ የተከናወኑ ተግባራት፣ ያጋጠሙ ችግሮችና የተወሰዱ መፍትሔዎች የያዘ ነው።

ምዕራፍ ሁለት የክለሳ ድርሳናት የቀረበበት ነው። ጥናቱን ለማከናወን የሚረዳ ንድፈ ሐሳባዊ ዳራ የቀረበበት ነው፤ እንዲሁም ከጥናቱ ጋር በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ ግንኙነት ያላቸው

ቀደምት ጥናቶች የተዳሰሱበት ነው። ምዕራፍ ሶስት ለጥናት የተመረጠውን የወላይታ ብሔረሰብ አጠቃላይ ዳራ የሚያስተዋውቅ ነው። በውስጡም ስለ ብሔረሰቡ አመጣጥ ታሪክ፣ ቋንቋ እምነት፣ መልክዓ ምድር፣ የአየር ንብረት ሥነ ሕዝብ፣ ኢኮኖሚ እና የመሳሰሉ መረጃዎችን አካቷል።

ምዕራፍ አራት ከመስክ የተሰበሰቡ ተረቶችን ክዋኔ ይዟል። የክዋኔውን አጀማመር፣ ሂደትና አጨራረሳቸውን በሦስት አውዶች ፣ ህጻናት ሜዳ ላይ ከብት አሰማርተው ተረት የሚጫወቱበት፣ ማታ የቤተሰቡ አባል ተሰብስቦ የሚደረግ የተረት ጨዋታ እና ከስራ መልስ እረፍት ላይ አባቶችና እናቶች የተረት አከዋወን የተዳሰሰበት ነው።

ምዕራፍ አምስት ከመስክ የተሰበሰቡት ተረቶች ምደባ፣ እንዲሁም የይዘት ትንተና ይዟል። ምዕራፍ ስድስት የጥናቱ ማጠቃለያና የይንታ ሐሳቦች የቀረበበት ነው። በመጨረሻም ዋቢ መጻሕፍትና የተጠቀሱ ጥናታዊ ጽሑፎች ይገኙበታል።

በአባሪ አንድ የመረጃ አቀባዮች ስም ዝርዝር፣ በአባሪ ሁለት የተሰበሰቡትን 67 ተረቶች በተተረኩበት ወላይትኛ ቋንቋ እና በአማርኛ ትርጉማቸው ቀርቧል። በአባሪ ሶስት ለቃል አቀባዮች የቀረቡ የቃል ጥያቄዎች ቀርቧል።

ምዕራፍ ሁለት

2. ክለሳ ድርሳን

ይህ ምዕራፍ በሁለት ዓበይት ክፍሎች ተዋቅሮ የቀረበ ነው። የመጀመርያው ክፍል የተረት ምንነትና ምደባ በተመለከተ ጽንሰ ሐሳባዊ ዳራው የሚታይበትና ንድፈ ሀሳባዊ ዳራ የሚበጅበት ነው። ሁለተኛው ክፍል ከዚህ ቀደም በዚህ ርዕስ ዙርያ ላይ የተሰሩ ተዛማጅ ጽሑፎች ቅኝት ሲሆን በስሩም ሁለት ርዕስ ጉዳዮች አሉት። የመጀመርያው በ"ተረት" ላይ ትኩረት አድርገው የተሰሩ ቀደምት የሁለተኛ ዲግሪ ማሟያ ጥናቶች ቅኝት ሲሆን፤ ሁለተኛው ደግሞ ለጥናት በተመረጠው የወላይታ ብሔረሰብ ላይ የተካሄዱ ፎክሎራዊ ጥናቶች የሚዳሰሱበት ነው።

2.1. ጽንሰ ሐሳባዊ ዳራ

2.1.1. የተረት ምንነት

የሥነጽሑፋዊ መዝገብ ቃላት ተረትን እንደሚከተለው ይገልጻል፤ "ሀገረሰባዊ ተረቶች ዓለምአቀፋዊ ክስተት ሆነው በቃል የሚተላለፉ ፣ የደራሲዎቻቸው ማንነት የማይታወቅ ፣ አጭር፣ ቁጥብ እና በቁም ነገር የተሞሉ ታሪኮች ናቸው። Gray በበኩሉ "ሚቶችን ፣ የልዕለ ጀግኖች አፈታሪክን፣ አስማተ ተረቶችን ፣ የመናፍስት ወዘተ. ታሪኮችን የሚይዙ ናቸው " (Gray፣1992፣121)። በማለት ይገልጻል።

የፎክሎር መዝገብ ቃላት በበኩሉ ተረትን እንዲህ ሲል ገልጾታል።

ተረትን ቀጥታ ፍቺ ለመስጠት ሙከራ ያደረገ የለም ፤ ነገር ግን ተረት የሚለውን ቃል ለሁሉም አይነት ባህላዊ ትረካዎችን ጥቅል መጠርያ ተደርጎ ይወሰዳል። በውስጡም ከጥንታዊ የአኗኗር ዘዴ ያልራቁ ሕዝቦች ከሚተርኳቸው የፈጠራ ሚቶች እስከ ውስብስብ የሆኑ ዘመናዊ ተረቶችን ያካትታል። በባህርይው ደግሞ ባህላዊ ነው። ተስተላልፎው ከአንድ ሰው ወደ ሌላኛው ቃላዊ በሆነ መንገድ ነው። ሲተረክም ያስታወሱትን እንዳለ ሳይጨምሩ ሊሆን ይችላል፤ አልያም ደግሞ ተራቹ ጨምሮ ወይም ቀይሮ ሊተርተው ይችላል። ተረቶች አለምአቀፋዊ ባህርይ አላቸው። የትም ቦታ ያሉ ባህሎች እና ህዝቦች ተረት ይተርታሉ (Leach,1949:408-409)።

ወደ ብያኔው ስንመጣ ተረትን እንዲህ ነው ብሎ ባጭሩ ከመበየን ይልቅ በውስጡ የሚካተቱትን በመዘርዘር ፣ ስለ አገልግሎቱ እና ባህሪው በመተንተን ለመግለጽ መሞከር የተሻለ ይመስለኛል። በዘርፉ ጥናት ያደረጉ ምሁራንም ይህንን ነው ያደረጉት ለምሳሌ (Thompson,1946 እና Fischer,1963)። ተረት ላይ ጥናት ካደረጉ ምሁራን በቀዳሚነት ስሙ የሚነሳው Thompson ተረት እንደ ሚክተለው ይበይነዋል።

ምንም እንኳን "Folktale" የሚለው ቃል በእንግሊዝኛ አጠቃቀም "የቤተሰብ ጨዋታ" ወይም "fairly tale" ለማመላከት ብዙ ጊዜ ጥቅም ላይ የሚውል ቢሆንም ፣ ተረት ከዚህ የሰፊ ትርጓሜ አለው። ጥቅም ላይ የዋሉበት ሁኔታ የሚወሰን ይሆናል እንጂ ዝርዝር ትረካዎችን ፣ የተጻፉ እና በቃል የሚተላለፉትንም ያካትታል (1946፣4)።

ምንም እንኳን ተረት ሲባል ዝም ብሎ ተራ ነገር ወይም ተጨባጭ ያልሆነ ነገር አድርጎ የማሰብ ሁኔታ ቢኖረውም በፎክሎር ጥናት ውስጥ የአጠቃቀም አድማሱን በማስፋት በዝርዝር መልክ የሚቀርቡ ሃገረሰባዊ ትረካዎች ሁሉ ጥቅል መጠርያ ተደርጎ ይወሰዳል። በውስጡም ለተዘናኖት ከሚተረቱ ተራ ተረቶች እስከ እውነት ናቸው ተብለው የሚታመኑ ታሪካዊ ትረካዎች እና ሚቶች ያካትታል። ይህንን ሐሳብ (Fischer, 1963:273) እንደሚከተለው ያጠናክረዋል።

"Folktale" የሚለው ቃል በዋናነት ክዋኔያዊ የሆኑ ወጎች የሚተላለፍባቸው የራሱ ቅርፅ ያለው ማንኛውም ክዋኔያዊ ትረካዎችን ለማመላከት በሰፊው ጥቅም ላይ ውሏል። አፈታሪኮች፣ ተረቶች፣ ሚቶች፣ ወዘተ ሊያካትት ይችላል።

የተረት አቀራረብ በዝርዝር መልክ ሆኖ ከመደበኛ ንግግር የተለየ ፣ ሳቢ እና አንጊ ነው። Fischer በተረት የሚካተቱ ትረካዎች ድራማዊ ባህርይ ያላቸው ፣ ገፀ ባህርያቱ አሸንፈው ለመውጣት ሲፍጨረጨሩ በሚያጋጥሙ መጠነኛ ግጭቶች ልብ የሚሰቅሉ እና የሚማርኩ መሆናቸውን አብራርቷል (1963፣ 237)። ይህን ሐሳብ Thompson (1946:3) በበኩሉ "ተረት መስማት በሁሉም አካባቢዎች አንጊ እና አስደሳች ነው፤ የፈለገውን ዓይነት ተረት ቢሆንም ሰዎች የመስማት ጉጉታቸውን ይረኩበታል ። ፈቃደ ደግሞ "ተረት እድሜ፣ ጾታ፣ መደብን ሳይለይ ሰዎችን ሁሉ ይስባል...። ተረት በተለያዩ ሰዎች የሚታሰብ፣ የሚፈለግ ፣ የሚመረመር እንጂ ያለፈ፣ ያረጅ-ያፈጅ አይደለም" (1991፣ 53) ይላል።

የተረትን ተስተላልፎ በተመለከተ የሚሰነዘሩ ሐሳቦች አብዛኞቹ "ቃላዊ በሆነ መንገድ ነው የሚተላለፉት" የሚል እምነት ያላቸው ሲሆን Thompson ግን ተረቶቹ ከየአቅጣጫው ተሰብስበው እና ታትመው በጽሑፍ መልክ የመገኘት እድል ስላላቸው በጽሑፍም ሲሆን ይችላል በማለት ያስረዳል (1964:3)። ከአስራ ዘጠነኛው መቶ ክፍለ ዘመን ወዲህ ተረትን ሰብስቦ የማሳተም፣ የመተርጎም እና የማጥናት ስራ ብዙ የማኅበረሰብ ሳይንስ ተመራማሪዎችን ትኩረት የሳበ በመሆኑ አንድ ተረት የሚተርት ሰው ተረቱን የግድ በቃል ሲተረት መስማት ላይጠበቅበት ይችላል። Fischer (1963:272) በበኩሉ ተስተላልፎው በዋናነት በቃል ቢሆንም በጽሑፍ የመተላለፍ እድል እንዳለውም አብራርቷል።

የተረት ምንነቶችን በተመለከተ ከዚህ በላይ የተሰጡትን መነሻ በማድረግ ተረት በዝርዝር መልክ የሚቀርቡ ሃገረሰባዊ ትረካዎች ጥቅል መጠርያ ነው። በውስጡም አንድ ማኅበረሰብ ለመዝናናት፣ ለማስተማር፣ የዓለምን እንቅጭልሽ ለመፍታት ወዘተ. የሚተርካቸው ፈጠራዊ ባህርይ ያላቸው ትረካዎችን ያካትታል። በዚህ ጥናት የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ሲባል የወላይታ ብሔረሰብ ለዘመናት ሲተርካቸው የኖረ ከትውልድ ትውልድ ቃላዊ በሆነ መንገድ ሲተላለፍ የኖሩ ዝርዝር ትረካዎችን ይመለከታል።

2.2. ንድፈ ሐሳባዊ ዳራ

ፎክሎር ለማጥናት የሚያስችሉ በርካታ ንድፈ-ሐሳቦች አሉ። ንድፈ ሐሳቦቹ እንደየዘመናቱ አስተሳሰብ የተቀነቀኑ ሆነው እናገኛቸዋለን። ይሁን እንጂ ንድፈ-ሐሳቦቹ ፍጹም ልዩነት አላቸው ማለት አይደለም። በአብዛኛው የቅርቦቹ በቀዳሚዎቹ ንድፈ-ሐሳቦች ላይ እየበቀሉ፣ የቀደሙትን እያሻሻሉ፣ በቀደሙትም ንድፈ-ሐሳቦች ያልታዩትን አቅጣጫ እየተመረከቡ የተሰሩ ናቸው። በመሆኑም ንድፈ-ሐሳቦች እርስ በርሳቸው እየተናበቡ አንድን ጉዳይ ከተለያዩ አቅጣጫ በጥልቀት የሚያሳዩ እንጂ ሙሉ በሙሉ የሚጣረሱ አይደሉም። Gray (1978:79) ይህንኑ ሲያስረዱ "... ስለ ተረት የተሰጡ ትርጓሜዎችን እንደየአገባባቸው ነው ልንጠቀም የሚገባው" በማለት ይገልጹታል።

ይህ ጥናት ተግባራዊ ምርምርን (Functional research) እና ክዋኔን ማዕከል ያደረገ (Performance centered approach) ዘዴን በጥምረት በመጠቀም የተጠና ሲሆን በገላጭና በይዘት ትንተና ስነዊ ተንትኔዎለሁ።

2.2.1. ተግባራዊ ንድፈ ሐሳብ

የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ላይ የተመሰረተው ይህ ጥናት የተመሰረተባቸው የምርምር ንድፈ ሐሳቦች አንዱ ተግባራዊ ንድፈ ሐሳብ ነው። ተግባራዊ ንድፈ ሐሳብ ለፎክሎር ጥናት ከሚውሉ ዓባይት ንድፈ ሐሳቦች አንዱ ሆኖ ከፎክሎር ዘውጎች በበለጠ ስነቃልን ለማጥናት በስፋት የሚያገለግል ነው። (Sims, 2005:175)። ተግባራዊ ንድፈ ሐሳብ የአንድን ማኅበረሰብ ወይም ፎክ ቡድን ቃላዊ ሃብቶች በመመርመር ተግባራቸውን የሚያሳይ ንድፈ ሐሳብ ነው። ተግባራዊ ንድፈ ሐሳብ እንደ መታገሪያነት በመጠቀም ለጥናቱ የተመረጡትን የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ይዘታቸው ወይም ተግባራቸው በመፈከር እና በመተንተን ተረቶቹ ለብሔረሰቡ አባላት ምን ፋይዳ አላቸው? ወይም ለምን ዓላማ ይተረታሉ? ለሚሉ ጥያቄዎች ለመመለስ ጥረት አድርጌያለሁ።

የተግባራዊ ንድፈ ሐሳብን መሠረት በማድረግ የተለያዩ የፎክሎር ምሁራን በርካታ የፎክሎር ተግባራት ዘርዘረዋል። ከእነዚህ ምሁራን ቀዳሚ የሚሆነው እና ተግባራዊ ንድፈ ሐሳብ በፎክሎር ጥናት ያስተዋወቀው William R. Bascom (1954) ነው። Bascom በፎክሎር ጥናት የተግባራዊ ንድፈ ሐሳብ ትኩረት የአንድ ማኅበረሰብ ወይም ፎክ ቡድን አባላት በሚጋሯቸው እሴቶች እንዴት እንደሚግቡ ማሳየት ላይ እንደሆነ በማስረዳት ፎክሎር ለተገልጋዮቹ አራት አባይት ተግባራት እንዳሉት ይገልጻል። እነሱም የማስተማር(Education)፣ የማምለጥ(To escape from the limitations of society)፣ የባሕልን ጠቀሜታ ለመግለጽ(Validating culture) ፣ እና የመግታት ወይም የመቆጣጠር ተግባር (maintain conformity to the accepted of behavior) ናቸው (1954: 343-346)።

ፈቃደ ደግሞ የስነቃልን ተግባራት የመግለጥ ተግባር፣ የማጠናከር ተግባር፣ የማምለጥ ተግባር፣ የማስተማር ተግባር እና የመግታት-መቆጣጠር ተግባር በማለት በአምስት ዓባይት ክፍሎች ከፍሎ ማየት እንደሚቻል ገልጿል (1991፣17)። ተረትም የስነቃል ዘርፍ እንደ መሆኑ መጠን እነዚህን ተግባራት ከግብ ለማድረስ እንደሚቻል ከዚህ አገላለጽ መረዳት ይቻላል።

2.2.2. ክዋኔ ንድፈ ሐሳብ

ክዋኔ በሰው ልጅ በዕለት ተዕለት እንቅስቃሴ ውስጥ የሚታይና የማይቀር ጉዳይ እንደመሆኑ መጠን ስለ ምንነቱ የተለያዩ ምሁራን በየዘርፋቸው የተለያዩ ብያኔዎችን ይለጣሉ። ከእነዚህ ምሁራን መካከል የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል ባዘጋጀው የአማርኛ መዝገበ ቃላት “ከወነ” የሚለውን ቃል በሶስት ዓይነት መልኩ ፍቺ ሰጥቷል። የመጀመሪያው ፍቺ አዘጋጀ፣ አሰናዳ የሚል ነው። ሁለተኛው ደግሞ አስገራጭ፣ አሳመረ የሚል ሲሆን፣ ሶስተኛው ፈጸመ፣ ጨረሰ የሚል ነው (1993፣380)። በተመሳሳይ መልኩ ዘርጋው የአማርኛ መዝገበ ቃላት ክወና፡- ብጀታ፣ ድርጊት፣ ዝግጅት (ባህሩ ዘርጋው፣1994፣480) በማለት ፍቺ ሰጥተዋል።

Sims, and Martine (2005:128) ስለ ክዋኔ ባሉት ክፍል Performance is an expressive activity that requires participation heightens our enjoyment of experience and invites response. ሲሉ ያስቀምጣሉ። ከጥቅሱ መገንዘብ የምንችለውም ክዋኔ ገላጭ የሆነ እንቅስቃሴ ሁኖ ተሳትፎን የሚሻ በልማድ መደሰትን የሚያሳድግና ምላሽን የሚጋብዝ መሆኑን ነው። ነገር ግን ይህ ክዋኔ በርግጥም ተከስቷል ወይም ተከውኗል ለማለት በዋነኝነት የጊዜ፣ የቦታ እና የተሳታፊዎች ጉዳይ ትኩረት ሊሰጠው የሚገባ ጉዳይ እንዲሁም የመከወኛ አጋጣሚው ትኩረት የሚሹ ጉዳዮች ናቸው። ሌላው በፎክሎር ትምህርት ዘርፍ በክዋኔ ንድፈ ሀሳብ በቀዳሚነት የሚጠቀሰው Bowman (1986,41) የሚከተለውን ብያኔ ሰጥተዋል።

ክዋኔ አንድ የፎክሎር ክይነት በሚታይ እውነተኛ ድርጊት ውስጥ ገብቶ የሚቀርብበት ሁኔታ ነው። የሚቀርበው ድርጊት ካለው የከዋኝ ብቃትና የአካዋወን ስልት ጋር በቀጥታ የሚገናኝ ሲሆን ለፎክሎር አይነቱም የሚቀርበው ድርጊት የሚመጥንና ድርጊቱን (action) ታዳሚዎቹም ሆኑ ከዋኞቹ ማራኪ በሆነ መልኩ ማቅረብ ይኖርባቸዋል።

እያንዳንዱ ታዳሚ የከዋኝን እንቅስቃሴና ብቃት ሥራቸውን ካቀረቡበት ማገበረሰብ ባህልና ወግ አንጻር መመልከት ይኖርበታል። አለበለዚያ ግን የከዋኞቹን ሀሳብና መልዕክት ውስብስብና ምልክ ላያደርገው ይችላል። ክዋኔ ቃላዊ ኪነቶች ለመኖራቸው ዋስትና ነው። ይህን አስመልክቶ ፈቃደ እንዲህ ይላሉ፡-

የአፋዊ ኪነቶች ቃል ህልውናው በክዋኔ ነው። ከደራሲና ከተደራሲያኑ አንደበት በመውረድ ፣ በመነገር፣ በመዘመር፣ በመተረቱ፣ በመዘፈኑና በመደርደሩ ከትውልድ ትውልድ ይተላለፋል። አፋዊ ኪነተ ቃል በሕዝብ መሃል ካልተከወነ ወይም በሚከወንበት መንገድ ካልተቀረጸ ሕልውና አጣ ማለት ነው። ካልተከወነና ካልተቀረጸ ሞተ ማለት ነው (1984፣ 3-4)።

በተጨማሪ Smith Jerome “Basically that people communicate within specific situation and settings and the communication are ‘performed’ for certain reasons and in certain ways that have meaning the member of folk group (2005,33).” በማለት የክዋኔን ምንነት ገልጸዋል።

ይህን ጥቅስ በቀጥታ ትርጉሙ ስንመለከት ሰዎች በአንድ በተለየ ሁኔታ እና መቼት መግባባት ‘ክዋኔ’ እንደሚባልና በተወሰኑ ምክንያቶች እና በተወሰኑ መንገዶች ለፎክ ቡድኑ አባላት ትርጉም የሚሰጥ መሆኑን እንገነዘባለን። እነዚህ ሰዎች ስለክዋኔ ጨምረው ሲገልጹ በአንድ የፎክሎር ዘውግ ክዋኔ ላይ ክዋኔው መቼ፣ የት፣ እንዴት፣ በማን እና ለምን እንደሚከወን ማወቅ ትኩረት ሊሰጠው የሚገባ ጉዳይ መሆኑን ገልጸዋል። በተጨማሪ ደግሞ ዘርሁን አስፋው የክዋኔን አስፈላጊነት «በርግጥም ሥነ ቃል ያለ ክዋኔ ሕልውና የለውም። አፈጣጠሩም ሆነ ከትውልድ ወደ ትውልድ መተላለፊያው ከክዋኔ የተነጠለ አይደለም (2004:22)» በማለት ገልጸዋል።

ከዚህ በመነሳት ክዋኔ ለቃላዊ ፎክሎር የመታያ ጉዳይ እንዲሁም ጉዳዩን የመግለጫ እንቅስቃሴ መሆኑን እንገነዘባለን። በመሆኑም እንቅስቃሴን (ድርጊትን) ፣ ለድባቡ ድምቀት የሚሰጡ አልባሳትና ቁሳቁሶችን ፣ ማሕበራዊ አጋጣሚውን እና ተሳታፊውን ባንድነት የሚያካትት ነው። ባጠቃላይ ጉዳዩ (text) እና ማሕበራዊ ድባቡ (context) በክዋኔ ውስጥ የማይቀሩ ወሳኝ ነገሮች ናቸው።

የክዋኔ ጉዳይ ስናነሳ አብረው የሚነሱ መሰረታዊ ነጥቦች እንዳሉ ከላይ ጠቅሼ ነበር። ከጠቆምኳቸው ነጥቦች የፎክሎሩ መካወኛ አውድ (Context) አንዱ ነው። በዚህ ጽንሰ ሐሳብ ውስጥ የምናገኛቸው በርካታ ጉዳዮች ቢኖሩም በዋናነት ልብ ልንላቸው የሚገቡ መሰረታዊ ነጥቦች አሉ። ከነዚህም መቼት፣ ከዋኝ እና ታዳሚ ዋናዎቹ ሲሆኑ እነዚህን ነጥቦች ከማንሳቱ በፊት ግን ከዘርፉ ምሁራን ስለ አውድ (context) የተሰጡ ጽንሰ ሐሳቦችን አነሳለሁ።

እነ Sims ይህንን ጉዳይ ሲገልፁ፦ The physical setting and social situations in which members of folk groups share folklore, as well as the relationship among audience members and performers, make up the context of the performance. (Sims and Martine; 2005: 137)

እናም አውድ የምንለው ነገር የአንድ ፎክ ምድብ አባላት ፎክሎሩን የሚቋደሱበት አካላዊ መቼትና ማሕበራዊ ሁኔታ ነው። ከዚህም ጋር በአብርካታ በታዳሚውና በሰዎች መካከል ያለውንም ግንኙነት ይመለከታል። ስለሆነም ተረት ሲቀርብ ወይም ሲከወን የሚኖረውን የከዋኙን እንቅስቃሴም ሆነ የታዳሚውን ምላሽ በዚህም ምላሽ የተነሳ የሚፈጠር ለውጥን ጨምሮ ያካትታል ማለት ነው። ከዚህ በመነሳትም አውድ የምንለው ነገር በቴክኖሎጂና በክዋኔው ዙርያ የሚገኙትን፣ የሚከሰቱትን ሁኔታዎች እንደሚጠቀሙ እንገነዘባለን።

መቼት፣ ከዋኝ እና ታዳሚ በአንድ ቃላዊ ፎክሎር መካከል አውድ ወቅት በዋናነት የምንመለከታቸው ጉዳዮች ናቸው። ከዋኝ ሳይኖር ክዋኔ አይኖርም። የትኛውም ክዋኔ ደግሞ ከጊዜ እና ከስፍራ ውጪ ሊሆን አይችልም ዛፍ ጥላ ስር፣ ቤት ውስጥ፣ እሳት ዳር፣...ወዘተ በምሽት፣ በቀን ወይም ደግሞ እንደከዋኞቹ ሁኔታና እንደክዋኔው አስፈላጊነት ሊከወን ይችላል። ታዳሚው ደግሞ የግድ መኖር አለበት። ታዳሚ በሌለበት አንድ ተረት ተከወነ ማለት አይቻልም። ታዳሚዎቹ ልጆች፣ ወጣቶች፣ እናቶችና አባቶች ሊሆኑ ይችላሉ።

ታዳሚዎች በክዋኔ ላይ የራሳቸው የሆነ ሚና አላቸው። በመሆኑም ይህ የታዳሚ ምላሽ በክዋኔ ውስጥ በፎክሎርስቱ መታየት የሚኖርበት ወይም ትኩረት ሊደረግበት የሚገባ አንዱ መሰረታዊ ጉዳይ ነው። ታዲያ ይህ የታዳሚ ምላሽ ክዋኔውን እንደነበር እንዲቀጥል የማድረግ አልያም የመለወጥ ሃይል አለው። ይህም ሊሆን የሚችለው በከዋኙ የአከዋወን ብቃት ፣ ስለሚከወነው ነገር ያለው ችሎታ ፣ ከታዳሚው ጋር ያለው ማሕበራዊም ሆነ ሌሎች ደረጃዎች ፣ ...ወዘተ አማካይነት ነው። ነገር ግን ይህንን ጉዳይ የተረዳ ወይም የተገነዘበ ከዋኝ የክዋኔውን ድባብ በተለያዩ ዘዴዎች እንደነበር ማስቀጠል ይቻላል። ካልሆነ ግን ድባቡ መቀየር ይኖርበታል።

ይህ የታዳሚ ምላሽ የሚታየው በክዋኔው ጣልቃ በመግባት ማስቆም እና እንደገና መጀመር፣ አንዳንዴ ደግሞ አስተያየት ወይም እርምጃ በመስጠት ማስቀጠል ሌላም ሌላም ይሆናል። በተረት አውድ ላይ ጥሩ ተራች ሲተርት ታዳሚው በፀጥታ እንደሚከታተለው የተረቱን ታሪክ በድምፅም ይሁን በድርጊት በተቻለው መጠን በመግለጽ ታሪኩን መሳጭ አድርጎለማቅረብ መሞከር አለበት። ከዚያ በተጨማሪ የተረቱን ታሪክ በደምብ ማወቅ አለበት። ይህ ሲሆን ታዲያ

በዙሪያው ያለ ታዳሚ የሚያሳዝን ታሪክ ሲገጥመው እያዘነ የሚያስቅ ታሪክ ሲገጥመው ደግሞ እየሳቀ አብሮት ይቀጥላል። ካልሆነ ግን ታዳሚው ሌላ ነገር በማድረግ (በመሃል ተነስቶ መሄድ ወይም ሌላ ጉዳይ ማውራትን ይጨምራል)፣ ጣልቃ ገብቶ በማስቆም አስተያየት በመስጠት ድባቡን መቀየሩ አይቀሬ ይሆናል።

ከነዚህ ጉዳዮች በተጨማሪ በክዋኔ ላይ ትኩረት ሊሰጠው የሚገባ ጉዳይ በክዋኔው ወቅት የሚተላለፈው መልዕክት ነው። በአንድ ክዋኔ ላይ ከማዘናናት እና ጊዜን ለማሳለፍ ከሚደረጉት ፎክሎር-ዊ ጉዳዮች ውጪ አብዛኛዎቹ ክዋኔዎች ማህበረሰቡ ሆነ ብሎ የተለያዩ መልዕክቶችን ለማስተላለፍ የሚከውናቸው ናቸው።

በዚህ ሀሳብ መነሻነት የወላይታ ተረቶችን በክዋኔዎች ታጅቦ ሲቀርብ ለታዳሚውም ሆነ ለተመልካቹ ባማረና መልክቱም ባልተዛባ መልኩ መድረስ ይችላል። በክዋኔውም ላይ የሚሳተፈው የማህበረሰቡ ክፍል ከልጅ እስከ አዋቂ ሲሆን አከዋወኑን በምዕራፍ አራት ላይ የምንመለከት ይሆናል።

2.3. የተዛማጅ ጽሁፎች ቅኝት

ይህ ክፍል ከእኔ ጥናት ጋር በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ ዝምድና ያላቸውን ቀደምት ባችለር ድግሪ እና የኤም.ኤ ድግሪ ማሟያ ጥናቶች የሚዳሰሱበት ነው።

2.3.1. በተረት ላይ የተደረጉ ቀደምት ማሟያ ጥናቶች

በኢትዮጵያ ቋንቋዎች እና ስነጽሑፍ ትምህርት ክፍል ተረት ላይ የተካሄዱ ጥናቶች እንደሚከተለው ቀርበዋል። በተረት ላይ የቀረቡ የባችለር ዲግሪ ጽሁፎች ከሩቅ ወደ ቅርብ ሲዳሰሱ እነዚህን ይመስላሉ። እንግዳ ወልደሰማያት (1974) "በጭላሎ አውራጃ በአማርኛ የሰማኋቸው ተረቶች" ፣ ያዕቆብ ወልደማርያም(1974) "የከፋ ተረታ ተረቶች"፣ ዳሃብ ትኩስ(1974) የትግርኛ ተረቶች"፣ አወቀ ውቤ(1975) "የወላይትኛ ተረቶች"፣ ሙሉጌታ ነጋሳ(1976)"በጀባትና ሜጫ አውራጃ የተሰበሰቡ የገበሬን ሕይወት የሚያንፀባርቁ የኦሮምኛ ተረቶች"፣ ጥሩነህ አበራ(1982) "የቦኬ ቁኒ ኦሮምኛ ተረቶች"፣ አበበ ከበደ(1982) "በሰላሌ አውራጃ በአማርኛ የሚነገሩ ተረቶች"፣ ሰውነት መኮንን(1984) "በሞጣ አውራጃ የሚነገሩ የአማርኛ ተረቶች"፣ ዘኒት አብዱርሺድ(1992) "የሐረር ተረቶች ስብስብና ትንተና"፣ተስፋዬ ሊሞሬ(1993) "የሀድይኛ ተረቶች ይዘት"፣ እና ስሩር በድሩ(1995) "የስልጤ ተረቶች ይዘት

ትንተና" ናቸው። ጥናቱ የተሰራው በጭላሎ፣ በከፋ ፣ በትግራይ፣ በወላይታ፣ በጅባትና ሜጫ፣ በኦሮሞ፣ በሰላሌ፣ በሞጣ፣ በሐረር ፣ በክስታኔ፣ በሃድያ እና በስልጤ ተረቶች ላይ ነው።

ለኤም.ኤ. ዲግሪ ማሟያ በተረት እና ቃላዊ ተረኮች ላይ የተሰሩ ደግሞ የሚከተሉት ናቸው። ለማንጋቱ(1999)"በየም ብሔረሰብ የታ ተኮር ተረቶች የወንድና የሴት ምስል ትንተና"፣ አማራ ሞላ (1999ዓ.ም) "የሸካቾ ብሔረሰብ ሀገረሰብ ተረቶች ምደባ የአከዋወን ስልት እና የይዘት ትንተና" ማንያለው አባተ(1999) "የቤንች ቃላዊ ዝርዝር ትረካ ዘሮች እና ማህበራዊ ፋይዳቸው"፣ ምንዳ ገብሬ(2000) "የጌዴኦ ልማዳዊ ስርዓት እና ዝርዝር ቃል ተረኮች"፣ ሞላ ጀምበሬ(2002) "በአሳይታ ወረዳ የአፋር ብሔረሰብ ተረቶች ምደባ እና የይዘት ትንተና" ፣ ከሁሉም በላይ (2004) "የነገደ ወይጦ ማህበረሰብ ቃላዊ ዝርዝር ተረኮች እና ባህላዊ ስርዓቶች" እና ሠመረ ተስፋጋብር(2010 ዓ.ም) "የኩናማ ብሔረሰብ ተረቶች ምደባ እና የይዘት ትንተና" ናቸው። በቅደም ተከተላቸው መሠረት በየም፣ በቤንች፣ በሸካቾ፣ በጌዴኦ፣ በዓፋር፣ በነገደ ወይጦ ላይ የተሰሩ ናቸው።

በውጭ ቋንቋዎች እና ስነጽሑፍ ትምህርት ክፍልም ለአርትስ ባችለር ዲግሪ እና ለኤም.ኤ. ዲግሪ ማሟያነት ተረት ላይ የተሰሩ ጥናቶች አሉ። ጥናቶቹ በተካሄደበት ዓ.ም. በቅደም ተከተል መሠረት አብዱልቃድር Haji(1982) "some cultural elements as reflected in somalia Folktale"፣ መላክነህ መንግስቱ(1990)"The major themes and motifs of southern Agew folktale"፣ ተስፋይ ገብረማርያም (1990) "A study of major themes in jablawi folktales"፣ ሳህሉ ኪዳኔ(1996) "Borana oromo prose narratives"፣ ይሄነው ጀምበሬ(1996) "A general classification of Amhara oral prose narratives of west Gojjam"፣ ባይለየኝ ጣሰው(1999) "Anyuaa oral prose narratives: ethnic genres and social function"፣ አብርሃም ዓለሙ(2000) "Jimma oromo oral prose narratives: a preliminary descriptive analysis" ጥናቶቹ በሶማሌ፣ በአገው፣ በጅብላዊ፣ በቦረና፣ በምዕራብ ጎጃም፣ በአኝዋክ እና በጅማ ኦሮሞ ተረቶች ላይ ነው የተሰሩት።

ከእነዚህ ስራዎች ውስጥ ከእኔ ጥናት ጋር የበለጠ ተቀራራቢ ናቸው ብዬ የመረጥኳቸው አንድ የባችለር ድግሪ እና አምስት የኤም.ኤ. ድግሪ ጥናቶችን ከኢትዮጵያ ቋንቋዎች እና ስነጽሑፍ ትምህርት ክፍል እና ሁለት ጥናቶችን ደግሞ ከውጭ ቋንቋዎች እና ስነጽሑፍ ትምህርት ክፍል ለመቃኘት እሞክራለሁ። እነዚህ ጥናቶች ከ1975 ዓ.ም. እስከ 2009 ዓ.ም. ባለው ዘመን

ተሰርተው ለኢትዮጵያ ቋንቋዎች እና ስነጽሑፍ ትምህርት ክፍል የቀረቡ ናቸው። ከእነዚህም ውስጥ በውጭ ቋንቋዎች እና ስነጽሑፍ ትምህርት ክፍል ለኤም.ኤ. ድግሪ ማሟያ የተሰሩትን ሁለት ጥናቶች በማስቀደም በኢትዮጵያ ቋንቋዎች እና ስነጽሑፍ ትምህርት ክፍል በዝርዝር ቃል ተረክ ላይ የተሰራውን አስከትቶ በመጨረሻም በኢትዮጵያ ቋንቋዎች እና ስነጽሑፍ ትምህርት ክፍል ተረት ላይ ትኩረታቸውን አድርገው ከተሰሩት ጥናቶች ውስጥ ለባችለር ድግሪ ማሟያ የተሰራውን በማስቀደም በኤም.ኤ. ድግሪ ማሟያ የተሰሩትን ጥናቶች በመጨረሻም የምዳስስ ይሆናል። እነዚህን ጥናቶች የመረጥኩበት ምክንያት ከሌሎቹ ጥናቶች በበለጠ ከኔ ጥናት ጋር ተቀራራቢነትና ተያያዥነት ስላላቸው ነው።

መላክነህ መንግስቱ (G.C.1990) "The major themes and motifs of southern Agew Folktales" በሚል ርዕስ ጥናቱን ለውጭ ቋንቋዎች እና ስነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል ለሁለተኛ ድግሪ ማሟያ አቅርቧል። የመላክነህ ጥናት አነሳሽ ምክንያት በአከባቢው ተረቶች ላይ ጥናት ባለመካሄዱ የጥናት ክፍተት ለመሙላት ነው።

የመላክነህ ጥናት አላማዎች የደቡብ አገው ሕብረተሰብ ተረቶች ያላቸውን ስነ ጽሑፍና ማሕበራዊ ጠቀሜታ መመርመር ፣ ተረቶች በብሔረሰቡ ማኅበረ ባህላዊ አካባቢ የሚጫወቱትን ሚና ማሳየት ፣ የሕዝቡን ስነልቦናዊ ፣ ስነምግባራዊ ፣ ኪናዊ አመለካከት እና እምነት ማሳየት የሚሉ ናቸው። የአጥኝው ትኩረትም የደቡብ አገው ሀገረሰብ ተረቶች ማሕበረ ባሕላዊ ጠቀሜታቸውን በጭብጣዊ ትንተና ስልት መመርመርና ዋና ዋና የሚባሉ የመባያ/Motifs/ጉዳዮችን መለየት የጥናቱ ትኩረት አድርጎ አስፍሯል።

መላክነህ ከመስክ የሰበሰባቸውን 60 ተረቶች ዋና ዋና ጭብጦችን በሁለት ምድቦች የመባያ ጉዳዮችን ደግሞ በ12 ምድቦች ከፍሎ አስቀምጧል።

በጥናቱ ግኝትም አጥኝው ተረቶቹ ተደጋጋሚ ጭብጥ እንደሚታይባቸው አስፍሯል። ተረቶቹ በአብዛኛውን ተመሳሳይ ጭብጦች ይስተዋልባቸዋል ብሎ አስፍሮአል።

የመላክነህ ጥናት አነሳሽ ምክንያት በአከባቢው ተረቶች ላይ ጥናት ባለመካሄዱ የጥናት ክፍተት ለመሙላት ሲሆን የእኔ ጥናት አነሳሽ ምክንያት የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ክዋኔያቸውን በሚያሳይ መልኩ በወጉ ባለመጠናታቸው የጥናቱን ክፍተት ለመሙላት ነው።

የመላክነህ ጥናት አላማዎች የደቡብ አገው ሕብረተሰብ ተረቶች ያላቸውን ስነ ጽሑፋዊና ማሕበራዊ ጠቀሜታ መመርመር ፣ ተረቶች በብሔረሰቡ ማኅበረ ባህላዊ አከባቢ የሚጫወቱትን ሚና መመርመር፣ የሕዝቡን ስነልቦናዊ ፣ ስነምግባራዊ ፣ ኪናዊ አመለካከት እና እምነት ማሳየት እንዲሁም የኢትዮጵያ ቋንቋዎች አካዳሚ ግቡን እንዲመታ ጥናቱ የበኩሉን አስተዋጽኦ ያበረክታል የሚሉ ናቸው። አጥኝው ትኩረትም የደቡብ አገው ሀገረሰብ ተረቶች ማሕበረ ባሕላዊ ጠቀሜታቸውን በጭብጣዊ ትንተና ስልት መመርመርና ዋና ዋና የሚባሉ የመባያ/Motifs/ ጉዳዮችን መለየት የጥናቱ ትኩረት እንደሆነ ያስፈረሰህ ሲሆን የእኔ ጥናት አላማ በወላይታ ብሔረሰብ የሚተረቱ ተረቶች በመሰብሰብ መመደብ፣ የይዘት ትንተና ማድረግ እና ክዋኔያቸውን ማሳየት ነው። ዝርዝር አላማዎች ደግሞ ተረቶቹን በአካባቢያዊ ምደባ እና ምሁራን በተከተሉት የአከፋፈል ስልት መሰረት ለይቶ መግለፅ፣ በተረቶቹ ውስጥ የተስተማሰሉ ዓባይት ሰብዓዊ ጉዳዮች የትኞቹ እንደሆኑ በተመረጡ ተረቶች ምሳሌነት ተንትኖ ማሳየት፣ ከተረቶቹ የይዘት ትንተና በመነሳት ወደፊት ምን መደረግ እንደሚገባ ማመላከት የሚሉ ናቸው።

በዚህም መሠረት የኔና የመላክነህ ጥናት አንድ የሚያደርጋቸው ተረት ላይ ትኩረቱን አድርጎ መሠራቱ ሲሆን ልዩነቱ የመላክነህ ጥናት ትኩረት ያደረገው በምዕራብ ጎጃም ብሔረሰብ ተረቶች ማኅበረ ባህላዊ ፍይዳቸውን መመርመር ዋና ትኩረቱ አድርጎ የሰራ ሲሆን የኔ ጥናት ትኩረት የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ይዘትና ክዋኔያቸው ላይ ትኩረቱን አድርጎ ይሰራል።

ተስፋዬ ገ/ማረርያም (1990) "A study of major themes in Jablawi folktales" በሚል ርእስ ጥናቱን ለውጭ ቋንቋዎችና ስነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል ለሁለተኛ ድግሪ ማሟያ አቅርቧል። የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት ከዚህ በፊት በአከባቢው ተረቶች ላይ በበቂ ሁኔታ ጥናት ባለመካሄዱ የጥናት ክፍተት ለመሙላት እንደሆነ ገልጿል።

ተስፋዬ የጥናቱ አላማ አድርጎ የተነሳው የጀብላዊ ሀገረሰብ ተረቶችን ጭብጥ በመተንተን የብሔረሰቡን አመለካከት ፣ እምነት እና እሴት በማድነቅ ማኅበራዊ ትርጉማቸውን ለመወሰን ይረዳል የሚሉ አላማዎችን ይዟል።

አጥኝው 115 ተረቶችን ከመስክ መሰብሰቡን የገለጸ ሲሆን ከእነዚህም ውስጥ 72ቱን በ25 ጭብጦች ለይቶ ትንታኔ ተሰጥቶባቸዋል። በጥናቱ ግኝትም የተረቶቹ ጭብጦች ብቀላን፣

ስስታምነትን ፣ ምቀኝነትን ፣ ሞኝነትን ፣ ደደብነትን ፣ ስንፍና ፣ ትእግስትን፣ ጨካኝነትን፣ አንድነትን፣ እውነትን እና ፍትህን የሚሉ ርእሰ ጉዳዮች ላይ ያተኮሩ መሆናቸውን አስቀምጧል። ከዚህ ሌላ ሚቶችን ፣ አፈታሪኮችን፣ ፌብሎችን፣ የደብላዊ ሀገረሰብ ተረቶች ስር ሊጠቃለሉ የሚችሉ ናቸው በማለት አስፍሯል።

የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት ከዚህ በፊት በአካባቢው ተረቶች ላይ በበቂ ሁኔታ ጥናት ባለመካሄዱ የጥናት ክፍተት ለመሙላት እንደሆነ ያሰፈረ ሲሆን የእኔ ጥናት አነሳሽ ምክንያት የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ክዋኔያቸውን በሚያሳይ መልኩ በወጡ ባለመጠናታቸው የጥናቱን ክፍተት ለመሙላት ነው።

ተስፋዬ የጥናቱ አላማ አድርጎ የተነሳው የጀብላዊ ሀገረሰብ ተረቶችን ጭብጥ በመተንተን የብሔረሰቡን አመለካከት ፣ እምነት እና እሴት በማድነቅ ማኅበራዊ ትርጉማቸውን ለመወሰን ይረዳል የሚሉ አላማዎችን የያዙ ሲሆን የእኔ ጥናት አላማ በወላይታ ብሔረሰብ የሚተረቱ ተረቶች በመሰብሰብ መመደብ፣ የይዘት ትንተና ማድረግ እና ክዋኔያቸውን ማሳየት ነው። ዝርዝር አላማዎች ደግሞ ተረቶቹን በአካባቢያዊ ምደባ እና ምሁራን በተከተሉት የአከፋፈል ስልት መሰረት ለይቶ መግለፅ፣ በተረቶቹ ውስጥ የተስተማሰሉ ዓበይት ሰብዓዊ ጉዳዮች የትኞቹ እንደሆኑ በተመረጡ ተረቶች ምሳሌነት ተንትኖ ማሳየት፣ ከተረቶቹ የይዘት ትንተና በመነሳት ወደፊት ምን መደረግ እንደሚገባ ማመላከት የሚሉ ናቸው።

በዚህ መሠረት የእኔና የተስፋዬ ጥናት አንድ የሚያደርገው ተረት ላይ ትኩረት አድርጎ መሰራቱ ሲሆን ልዩነቱ የተስፋዬ ጥናት የጀብላዊ ሀገረሰብ ተረቶችን ጭብጥ በመተንተን የብሔረሰቡን አመለካከት ፣ እምነት እና እሴት በማድነቅ ማህበራዊ ትርጉማቸውን ለመወሰን ሲሆን የኔ ጥናት ትኩረት የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶችን በመሰብሰብ ክዋኔያቸውን በሚያሳይ መልኩ ማጥናት፣ ይዘታቸውን መተንተንና፣ ምደባ ማካሄድ ነው።

ንዋይ ጌታሁን በ2004 ዓ.ም. "በበና ፀማይ ወረዳ የበና ብሔረሰብ ዝርወ ቃል ተረኮች ክዋኔ እና ማህበረ ባህላዊ ፋይዳ" በሚል ርዕስ ጥናት አቅርቦ ነበር። የጥናቷ አነሳሽ ምክንያት የብሔረሰቡ ቃላዊ ዝርወ ተረኮች ከዚህ ቀደም ባለመጠናታቸው የጥናት ክፍተት ለመሙላት እና በስራ ምክንያት በአካባቢው ለዓመታት ቆይታ በነበራት ጊዜ የማኅበረሰቡን የተለያዩ ባሕላዊ

ስርአቶች፣ ልማዶች፣ የአኗኗር ዘይቤዎች፣ ወዘተ. ትመለከትና ታደንቅ ስለነበር ለማጥናት እንዳነሳሳት አሳውቃለች።

የጥናቱ አቢይ አላማ በበና ብሔረሰብ ውስጥ የሚነገሩ ቃላዊ ዝርዝር ተረኮችን በማሰባሰብ ክዋኔያቸውን እና ማኅበራዊ-ባህላዊ ፋይዳቸውን መርምሮ ማሳየት ሲሆን ንዑሳን አላማዎች ደግሞ በብሔረሰቡ ውስጥ ያሉና ብሔረሰቡ የኔ የሚላቸውን ዝርዝር ተረኮች ለይቶ መሰብሰብ፣ ብሔረሰቡ ዝርዝር ቃል ተረኮቹን የሚተርክባቸውን ማኅበራዊ ገጠመኞችን እና ሁነቶችን ገልጾ ማሳየት፣ ተረኮቹ በሚከወኑበት ወቅት የሚኖረውን የተራኪውንና የታዳሚውን ሚና ለይቶ ማመላከት፣ ቃላዊ ዝርዝር ተረኮቹ ለብሔረሰቡ ያላቸውን ማህበራዊ-ባህላዊ ፋይዳ ተንትኖ ማሳየት፣ እና የብሔረሰቡን ዝርዝር ቃል ተረኮች በጥቂቱም ቢሆን ሰብስቦ በጽሑፍ ማስቀመጥ በሚል ተንተን አድርጋ አስቀምጣለች።

እነዚህን አቢይና ንዑሳን አላማዎች ለማሳካት ቀዳማይና ካልአይ የመረጃ ምንጮችን በመጠቀም በተፈጥሮአዊ እና ሰው ሰራሽ መቼትን ተጠቅሞ መረጃ እንደሰበሰበች ገልጻለች። በዚህ ሁኔታ በቃለ መጠይቅ እና በምልከታ (participant observation) በመጨቀም የሰበሰባቸውን መረጃዎች በተግባራዊ ንድፈ-ሐሳብ (Functional theory) እና ክዋኔን ማዕከል ባደረገ ስነዘይ (performance centered approach) በመጠቀም ነው የተነተነችው።

በጥናቱ መሠረት የበና ብሔረሰብ በቃል የሚተላለፉ የተለያዩ ዝርዝር ተረኮች እንዳሉት እና በአከባቢያዊ ምደባ መሠረት "ተረታ" እና "ኤዔሪ" እንደሚባሉ እና "ተረታ" ብለው በሚተርኩቸው የተረክ ዘርፎች ውስጥ በፎክሎር ሳይንስ መሠረት እውነተኛ ታሪኮች እና የአፈታሪክ ይዘት ያላቸው ተረኮች እንደሚጠቃለሉበት እና "ኤዔሪ" በሚሏቸው የተረት ምድቦች ውስጥ ደግሞ የፈጠራ ታሪኮች ሆነው የተረት እና የሃተታ ተፈጥሮ ይዘት ያላቸው ታሪኮች እንደሚገኙበት ገልጿለች።

ተረኮቹ ሲተረኩ ወይም ሲከወኑ የሚኖሩትን የክዋኔ ጉዳዮች የ"ተረታ" ተረክ ዘርፍ አብዛኛውን ጊዜ በእድሜ ክፍ ባሉ አባቶች እና ጎልማሳ ወንዶችና አዋቂ ሴቶች የሚተረክ ሲሆን የ"ኤዔሪ" የተረክ ዘርፍ ግን ከልጅ እስከ አዋቂ ባሉ አካላት የሚተረክ ሲሆን በክዋኔው ላይ የሴቶቹ ሚና እምብዛም እንደሆነ ነው የገለፀችው።

በጥናቱ ግኝትም የበና ብሔረሰብ የራሴ የሚላቸው የበርካታ ዝርዝር ተረኮች ባለቤት መሆኑ፤ በተጨማሪም እነዚህ ተረኮች ዛሬ የምናየውን የማኅበረሰቡን ገዕታ ጥንታዊ ለዛውን ሳይለቅ ይዞ ለመቆየቱ የነበራቸው ድርሻ ክፍተኛ መሆኑን ገልጿል።

የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት የብሔረሰቡ ቃላዊ ዝርዝር ተረኮች ከዚህ ቀደም ባለመጠናታቸው የጥናት ክፍተት ለመሙላት እና በስራ ምክንያት በአካባቢው ለአመታት ቆይታ በነበራት ጊዜ የማኅበረሰቡን የተለያዩ ባሕላዊ ስርአቶች፣ ልማዶች፣ የአኗኗር ዘይቤዎች፣ ...ትመለከትና ታደንቅ ስለነበር ለማጥናት እንዳነሳሳት አሳውቃለች። የእኔ ጥናት አነሳሽ ምክንያት ከዚህ ቀደም የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ክዋኔያቸውን በሚያሳይ መልኩ በስፋት ባለመጠናታቸው ክፍተቱን ለመሙላትና ተረቶቹ ለብሔረሰቡ የሚሰጡት ማኅበራዊ ግልጋሎቱን ለማሳየት ነው።

የነዋይ ጥናት አቢይ አላማ በበና ብሔረሰብ ውስጥ የሚነገሩ ቃላዊ ዝርዝር ተረኮችን በማሰባሰብ ክዋኔያቸውን እና ማኅበረ-ባህላዊ ፋይዳቸውን መርምሮ ማሳየት ሲሆን ንዑሳን አላማዎች ደግሞ በብሔረሰቡ ውስጥ ያሉና ብሔረሰቡ የኔ የሚላቸውን ዝርዝር ተረኮች ለይቶ መሰብሰብ፣ ብሔረሰቡ ዝርዝር ቃል ተረኮቹን የሚተርክባቸውን ማኅበራዊ ገጠመኞችን እና ሁነቶችን ገልጾ ማሳየት፣ ተረኮቹ በሚከወኑበት ወቅት የሚኖረውን የተራኪውንና የታዳሚውን ሚና ለይቶ ማመላከት፣ ቃላዊ ዝርዝር ተረኮቹ ለብሔረሰቡ ያላቸውን ማኅበረ-ባህላዊ ፋይዳ ተንትኖ ማሳየት እና የብሔረሰቡን ዝርዝር ቃል ተረኮች በጥቂቱም ሲሆን ሰብስቦ በጽሑፍ ማስቀመጥ በሚል ተንተን አድርጋ ያስቀመጠች ሲሆን የእኔ ጥናት ዋና አላማ በወላይታ ብሔረሰብ የሚተረቱ ተረቶች በመሰብሰብ መመደብ፣ ክዋኔያቸውን ማሳየት እና ይዘታቸውን መተንተን ነው። ዝርዝር አላማዎች ተረቶቹን በአካባቢያዊ ምደባ እና ምሁራን በተከተሉት የአከፋፈል ስልት መሰረት ለይቶ መግለፅ። በተረቶቹ ውስጥ የተስተማሰሉ ዓበይት ሰብዓዊ ጉዳዮች የትኞቹ እንደሆኑ በተመረጡ ተረቶች ምሳሌነት ተንትኖ ማሳየትና ተረቶች በሚከወኑበት ወቅት የሚኖረውን የተራኪውንና የታዳሚውን ሚና ለይቶ ማመላከት ነው።

በዚህ መሠረት የነዋይ ጥናት እና የእኔ ጥናት በማኅበረሰቡ ቃላዊ ሀብት ላይ ትኩረት አድርገን ማጥናታችን አንድ የሚያደርገን ሲሆን የነዋይ ጥናት ግን በቃላዊ ዝርዝር ተረኮች ላይ ትኩረት አድርጎ የተጠና ሲሆን የእኔ ጥናት ከቃላዊ ሀብቶች ውስጥ በወላይታ ተረት ላይ ትኩረቱን አድርጎ ያጠናል።

የአወቀ ጥናት አላማዎች ለመረጃነት መዝግቦ ለማስቀመጥ ፣ ብሔረሰቡን ከሌላው ብሔረሰብ ጋር በተረቶቹ አማካይነት ለማስተዋወቅ ፣ የብሔረሰቡ ስነቃል ቢሰበሰብ በሳይንሳዊ መንገድ ቢጠና የሚሰጠውን ጥቅም ለመጠቀም የሚሉ አላማዎችን ይዟል።

እነዚህን ከላይ የተጠቀሱ አላማዎችን አጥኝው የዘረዘረ ቢሆንም በማጠቃለያው ላይ አላማው ግቡን የመታ አይደለም። ከአላማው በመቀጠል አጥኝው ተረቶቹን እንዴትና በምን ቁስ እንደሰበሰበ ነው የገለጸው። አጥኝው ተረቶቹን በቴፕ ብቻ የሰበሰባቸው መሆኑን ገልጿል። (በ 1975 ዓ.ም) በጊዜው በሀገራችን የተንቀሳቃሽ ምስል መቅረጫና የምስል መቅረጫ ቴክኖሎጂ በቀላሉ በየሰው እጅ ባለመገኘቱ ይመስላል አጥኝው ቴክኖሎጂዎቹን ያልተጠቀመው። (በርግጥ አጥኝው ያለመጠቀሙን ምክንያት አልገለጸም) ነገር ግን በተንቀሳቃሽ መቅረፀ ምስል ቢሰነዱ ጥሩ ነበር የሚል ጥቆማ ተሰጥቷል (በገጽ 16: 1975)። ሆኖም ግን ከስነ-ቃል ባህሪያት አንዱ የሆነው ክዋኔ በተንቀሳቃሽ ምስል ካልተቀረፀ ሙሉ ባህሪውን በቴፕ ብቻ ማስቀረት አዳጋች በመሆኑ በአወቀ ጥናት ሙሉ የተረት ባህርይ ማግኘት እንችላለን ብዬ አልገምትም። እሱ ራሱም ይህንን ጠቁሟል (ገጽ 16: 1975)።

ከዚህ ባሻገር አጥኝው ስልሳ ተረቶችን እንደሰበሰበ የገለጸ ሲሆን ለትንታኔው ከመረጣቸው ሀያዎቹ ውጪ አባሪ ላይም ምንም ያሰፈረው መረጃ የለም። የናሙና አመራረጣችን ወሳኝነት ቢኖረውም አጥኝው ግን ናሙናዎችን በምን መስፈርት እንደመረጣቸው አልገለጸልንም። ከዚህ ውጪ የጥናቱ አቅራቢ ተረቶቹን ለመሰብሰብ የት የት ወረዳ ፣ የት ቀበሌ፣ እንደተጠቀመ ምንም የገለጸው ነገር የለም። ተረት ምንም እንኳን አለማቀፋዊነት ባህርይ ቢኖረውም በየአካባቢው በተለዋዋጭነት ባህሪው ምክንያት የቋንቋም ሆነ የክዋኔ ልዩነት ያለው በመሆኑ ይህን ግንዛቤ ውስጥ በማስገባት አጥኝው መረጃዎችን ከየትና እንዴት ፣ ቦታዎቹን ለምን እንደመረጣቸው መግለፅ ነበረበት። ቢሆንም አጥኝው መረጃ አልሰጠም።

በምን መቸት ጥናቱን እዳካሄደ ምንም የገለጸው ነገር የለም። ለስነ-ቃል ጥናት መቼቱ ስፈላጊ ቢሆንም አጥኝው የገለጸው ነገር የለም።

አጥኝው ጥናቱን ያጠናበትን ንድፈ ሀሳባዊ ማዕቀፍ አላስቀመጠም። አቀራረቡም በምን መንገድ እንደሆነ አልገለጸም።

ይህ ጥናት የምርምር ጥያቄም የለውም። ምርምር ጥያቄ ከሌለው ለምን እንደሚመረምር ግራ መጋባትን ይፈጥራልና የምርምር ጥያቄ ሊኖረው ይገባ ነበር።

የዚህ ጥናት ማጠቃለያም ቢሆን የማጠቃለያን ቅርፅ የሚያሟላ ሆኖ አላገኘሁትም። ማጠቃለያ የተደረገውን ምርምር ውስጥ ምንምን እንደተነሳ የጥናቱ ግኝት ምን እንደሆነ እና ለምርምር ጥያቄውስ መልስ ተገኝ ወይ? አላማውስ ግቡን መታ ወይ የሚሉ ነገሮች መነሳት እያለባቸው ሳይነሱ ቀርተዋል። ከዚህ ባለፈ ጥናቱ ስብስብ መረጃዎቹ ለትንታኔ ከተመረጡት ውጪ በአባሪ መቀመጥ እያለባቸው አላስቀመጠም።

ከዚህ ባለፈ አጥኝው እንደገለፀው እሱ ይህን ምርምር በአካሄደበት ወቅት ተረቶቹ የተነገሩበት ቋንቋ የራሱ ፅሁፍ ፊደል እንዳልነበረው እና በአማርኛ ፊደሎች ቋንቋውን ለመጻፍ ከባድ እንደሆነ ገልጾ የተቻለውን ያህል ሙከራ አድርጓል። በአሁኑ ጊዜ ግን ወላይትኛ ቋንቋ የራሱ መጻፊያ ፊደል (Latin) ፊደላት ያለው ሲሆን ይህንን ለመነበብ ያለውን ችግር ቀርፏልና ተረቶቹ ባሁን ወቅት ቢጠኑና ቢሰበሰቡ በራሱ ቋንቋና ፅሁፍ መሆን እንደሚችል መግለፅ እፈልጋለሁ።

የአወቀ ጥናት እና የኔ ጥናት ከላይ ከተጠቀሱ ጥናቶች ሁሉ እጅጉን የሚቀራረብ ሲሆን ከአወቀ ጥናት ላይ ከላይ የተገለፁ ብዙ ክፍተቶች ስላሉት እንደገና ቢጠና ክፍተቱ ይሞላል። ያም ሆኖ የኔ ጥናት ከአወቀ በጥቂቱ ተለይቶ ሊታይ የሚገባው መረጃዎችን በብዛት በመሰብሰብ፣ ምደባ በሳይንሳዊ እና በአካባቢያዊ መንገድ በማካሄድ፣ ክዋኔውን ማሳየት እና ይዘታቸውን መተንተን ነው። የአወቀ ጥናት አላማው አድርጎ የተነሳው ለመረጃነት መዝግቦ ለማስቀመጥ፣ ብሔረሰቡን ከሌላው ብሔረሰብ ጋር በተረቶቹ አማካኝነት ለማስተዋወቅ የሚሉትን ሲሆን የኔ አላማ ተረቶችን በብዛት መሰብሰብ እንዳለ ሆኖ ተረቶቹ የሚነገሩበትን አውድና ክዋኔያቸውን ማሳየት፣ ለብሔረሰቡስ ምን ግልጋሎት ይሰጣሉ የሚለውን ማሳየት፣ ተረቶቹን በሳይንሳዊ እና በአካባቢያዊ ምደባ መመደብ እና የይዘት ትንተና ማካሄድ ይሆናል።

አወቀ በ1975 ዓ.ም. "የወላይታ ተረትቶች" በሚል ርዕስ ነው ጥናቱን ያካሄደው የኔ ጥናት ርዕስ "የወላይታ ተረቶች ምደባ ክዋኔ እና የይዘት ትንተና" የሚል ነው። አነሳሽ ምክንያቱም በአወቀ ጥናት የታዩ ክፍተቶች ለመሙላት ነው። ለምሳሌ በአወቀ ጥናት ላይ በቴክኖሎጂ እጥረት ምክንያት ክዋኔውን ለማሳየት አልተቻለም ባለው መሰረት እኔ ተፈጥሮአዊ እና አርቲፊሻል መቼቶችን በመጠቀም የምስልና የተንቀሳቃሽ ምስል መቅረጫዎችን በመጠቀም

ክዋኔውን ለማሳየት አቅጂያለሁ። በተጨማሪም ካነሳሱኝ ምክንያቶች ሌላው በአወቀ የተሰበሰቡት እና የተተነተኑት ተረቶች 20 ብቻ ሲሆኑ እኔ በእቅዴ መሰረት በብዛት ለመሰብሰብ እና ለመተንተን አቅጂያለሁ። 20 ተረቶች ብቻ ብሄረሰቡን ያሳያሉ ብዬ ስላላመንኩ በብዛት መሰብሰብ ነበረባቸው ብዬ ስላሰብኩ ነው። ሌላኛው ምክንያቱ አወቀ ተረቶቹን በአማርኛ ፊደላት የፃፉቸው ሲሆን እሱም በጥናቱ ላይ እንደገለጸው በአማርኛ ቃላት ሙሉውን ለመረዳት አዳጋች በመሆኑ እኔ ተረቶቹ በቋንቋቸው ፊደላት (latin) እፅፋቸዋለው። በዚህም ሰፊ ክፍተት ምክንያት ነው ጥናቱን ለማካሄድ ያቀድኩት።

የለማ ንጋቱ በ1999 ዓ.ም. "በየም ብሔረሰብ የታ ተኮር ተረቶች የወንድና የሴት ምስል ትንተና" በሚል ርዕስ ጥናት አቅርቧል። የዚህ ጥናት አነሳሽ ምክንያት ባነበባቸው የጥናት ጽሑፎች ውስጥ ሴቶች በስነጽሑፍ ውስጥ እንዴት ተሳሉ እንጂ ወንዶች እንዴት ተሳሉ የሚል ጥናት ስላላገኘ ሁለቱንም ጾታዎች በማነፃፀር ለመመልከት አመቺነትን ለመፍጠር እና ክፍተት ለመሙላት ነው።

የጥናቱ ዋና አላማ በየም ብሔረሰብ የሚተረኩ የታ ተኮር ተረቶቹን በዘር መመደብ፣ ተረቶቹ ወንዶችና ሴቶች እንዴት እንደተሳሉ መተንተን ነው። ተረቶቹን በዘር መመደብ፣ ተረቶቹን የታዊ ምስል የሚንፀባረቁባቸው መንገዶች መለየት እና የታ ተኮር ተረቶችን ከነ አውዳቸው አደራጅቶ መሰነድ የሚሉ ዝርዝር አላማዎች አሉት።

እነዚህ አላማዎችን ለማሳካት ምልክታ እና ቃለመጠይቅ ዘዴዎችን ተጠቅሞ ከ23 የብሔረሰብ አባላት 104 ተረቶችን እንደሰበሰበ በመግለፅ ፣ ከነዚህ ውስጥም የታዊ ምስል ጎልቶ ይታይባቸዋል ያላቸውን 66 ተረቶች መርጦ ትንተና አካሂደዋል።

በጥናቱ ግኝትም ተረቶቹ በብሔረሰቡ አጠራር "ቶቶ" እና "ኤሻ" ተብለው እንደሚጠሩ ገልጿል። "ቶቶ" የሚባሉት እውነት ናቸው ተብለው የሚታመንባቸው ሲሆኑ "ኤሻ" የሚባሉት ደግሞ የፈጠራ ናቸው ተብሎ የሚታመንባቸው እንደሆኑ አጥኝው ገልጿል። ተረቶቹን ከአከባቢያዊ አመዳደብ ባሻገር አፈታሪክ፣ ሚታዊ አፈታሪክ እና ገላጭ ተረቶች በማለት ሊመደቡ እንደሚችሉ ገልጿል።

የለማ ጥናት በዓላማው ላይ የታ ተኮር ተረቶችን ከአውዳቸው በስርዓት አደራጅቶ እንደሚያሳይ ቢገልፅም ተረቶቹን በየትኛው አውድ እንደሰበሰባቸው አልጠቆመም። እንዲሁም

መረጃዎችን ለመሰብሰብ ቅንብረ ተፈጥሮአዊ መቼት እና አርቲፊሻል መቼት ተጠቅሞ እንደሰበሰበ ቢገልፅም አፈፃፀሙ ምን እንደሚመስል ባለመጠቀሙ እንደ ድክመት ይታያል።

የለማ ጥናት በግኝቱ እንደሚያሳየው በአፈታሪክ እና በገላጭ ተረቶች ላይ ወንዶች በአወንታዊ መንገድ ማለትም ንፁህ እና የበላይ፣ ሴቶች ደግሞ በአሉታዊ መንገድ ማለትም በጎደፉ እና የበታች ሆነው እንደ ተሳሉ ነው።

በመሆኑም የለማ ጥናት እና የእኔ ጥናት የአንድ ብሔረሰብን ተረቶች በመሰብሰብ ምደባ በማካሄድና በመተንተን ተመሳሳይነት ያለው ሲሆን። የለማ ጥናት በየም ብሔረሰብ የጾታ ተኮር ተረቶች የወንድና የሴት ምስል ትንተና ማካሄድ ሲሆን ከጠቅላላ ተረቶች ውስጥ ጾታ ተኮሮቹን ብቻ መርጦ ነው ትንተና ያካሄደው። በተረቶቹ ውስጥ የሴት እና የወንድ ምስል ምን ይመስላል፣ ብሔረሰቡ በጾታ ተኮር ጉዳዮች ላይ ያለው አስተሳሰብ ምን ይመስላል የሚለውን ነው ያየው።

ለማ ለጥናቱ አነሳሽ ምክንያት ከርሱ ቀደም በስነፅሁፍ ላይ የተደረጉ ጥናቶች ሴቶች እንዴት እንደተሳሉ እንጂ ወንዶች እንዴት እንደተሳሉ አያሳዩም ባለው መሠረት እሱ በጥናቱ የሁለቱንም ጾታዎች ምስል ለማየት መሆኑን የገለፀ ሲሆን የኔ ጥናት አላማ ግን የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶችን ክዋኔያቸውን በሚያሳይ መልኩ ከዚህ ቀደም ባለመጠናቱ የጥናት ክፍተት ለመሙላት ነው።

የእኔ ጥናት በወላይታ ብሔረሰብ ተረቶችን የተቻለኝን ያህል በመሰብሰብ ክዋኔ ምደባና የይዘት ትንተና ማካሄድ በመሆኑ በተለያዩ ባህሎች እና አኗኗር ስልት የተረቶች ክዋኔ ልዩነት መኖሩ እንዳለ ሆኖ የለማ ጥናት አላማው አድርጎ የተነሳው የየም ብሔረሰብ ዘንድ በሚነገሩ ተረቶች ውስጥ ጾታ ተኮር ተረቶችን ብቻ መርጦ ሴቶች እና ወንዶች እንዴት በተረቶቹ እንደተሳሉ ማሳየት ሲሆን የእኔ ጥናት አላማ የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶችን ሰብስቦ መመደብ፣ ይዘታቸውን መተንተን እና ክዋኔያቸውን ማሳየት ነው።

አማረ ሞላ "የሸካቾ ብሔረሰብ ተረቶች ምደባ፣ የአከዋወን ስልትና የይዘት ትንተና" በሚል ርዕስ በ1999ዓ.ም. ጥናት አካሂዷል።

የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት የሸካቾ ብሔረሰብ ሀገረሰብ ተረቶችን ሰብስቦ ማጥናት፣ ስለብሔረሰቡ አስተሳሰብ ፣ አመለካከት፣ በአጠቃላይ ታሪክና ባሕርይ ለማወቅ ይረዳል የሚሉት ናቸው ነው።

የጥናቱ ዋና አላማ በሸካቾ ብሔረሰብ ተረቶችን በመሰብሰብ ቅርፅና ይዘታቸውን መተንተን ነው። ተረቶችን ሰንዶ ለመጨመር ትውልድ ቅርስ ማቆየት ሌላው አላማ ነው።

ለጥናቱ የሚሆኑ መረጃዎች የተሰበሰቡት በአርተፊሻል መቼት ብቻ ነው። የተሰበሰቡት ተረቶች 120 ተረቶች ሲሆኑ 74 ተረቶች ምደባ ተደርጎባቸው 50 ተረቶች የይዘት ትንተና ተካሂደዋል። የመረጃ አተናተን ስነዘዴ አልተገለፀም። ተረቶቹን በአካባቢያዊ አመዳደብ ዘዴ መድቧቸዋል።

የአላማው ተተግባሪነት በተመለከተ የሸካቾ ብሔረሰብ ተረቶች በአካባቢያዊ ምደባቸው "ኬሞ" እና "ኢንጌሞ" ተብለው እንዲጠሩ፣ እንዲሁም ደግሞ አፈታሪክ፣ ገላጭ እና ፋቡላ በሚል ሊመደቡ እንደሚችሉ ጥናቶች የሚያትቱ እና አፈ ታሪክ ሊባሉ የሚችሉ ሲሆኑ "ኢንጌሞ" ደግሞ የተለያዩ ማኅበራዊ ጉዳዮችን የሚመለከት ይዘት ያላቸው ተረቶች፣ አብዛኛውን ጊዜ ትምህርታዊ ይዘት ያላቸው ተረቶች መሆናቸውን ገልጿል።

በጥናቱ ግኝት የሸካቾ ብሔረሰብ ሀገረሰብ ተረቶች በስድስት ዋና ዋና ይዘቶች እንደሚካተቱ ገልጿል። ይዘቶቹም ፣ ብልህነት፣ የሰው ልጅ መጥፎ የሚላቸውን ባሕርያት፣ ኢፍትሃዊነት፣ የጓደኝነት ሁኔታ፣ ትዕግስተኝነትን እና ጣውንትነትን በተለያዩ መንገድ የሚያመለክቱ እና ስነምግባራዊ ትምህርቶች ያሏቸው መሆኑን ገልጿል። በመሆኑም የሸካቾ ብሔረሰብ ሀገረሰብ ተረቶች ይዘታቸው ትምህርታዊ እና ስነምግባራዊ መሆኑን ገልጿል።

የሸካቾ ብሔረሰብ ተረቶች የአከዋወን ስልት በተመለከተ በመግቢያው የሚከውኑ ፣ በሃደት እና በአጨራረስ የሚከውኑ እና በመዝጊያ የሚከውኑ በማለት አከዋወናቸውን አሳይቷል። በብሔረሰቡ ተረት በመተረት የሚተዳደር ሰው እንደሌለ፣ እንዲሁም ተረት ለመተረት እና ለማዳመጥ የተለየ ቦታና ጊዜ እንደማይጠይቅ ጥናቱ ያመለክታል።

ጥናቱን ለማካሄድ መረጃ ለመሰብሰብ አርተፊሻል መቼት እንደተጠቀመ ቢገልፅም በቃለመጠይቅ ነው ወይስ በምልክታ ፣ አልያም ደግሞ በሌላ መንገድ በጥናቱ ዘዴ ላይ የተገለፀ ነገር ባለመኖሩ እንደ ጥናቱ ክፍተት የሚታይ ነው። በአጠቃላይ 74 ተረቶችን ሰብስቦ በ50 ተረቶች ላይ የይዘት ትንተና አካሂዷል። ተረቶቹ ብልህነት፣ መጥፎ ባሕርያት ፣ ጓደኝነት... በሚል መደቦ ተንትኗል። በመጨረሻም የሸካቾ ተረቶችን እንዳልተሰበሰቡ እና እንዳልተጠኑ የገለፀ ሲሆን የሰበሰባቸውን ተረቶች በሻኪኛ ትርጉማቸው በአባሪነት አያይሏል።

በመሆኑም የአማራ ጥናት ከእኔ ጥናት ጋር የሚመሳሰለው የአንድ ብሔረሰብ ተረቶችን ሰብስቦ በመመደብ ጥናት ማካሄድ በመሆኑ ሲሆን የሚለየው ደግሞ ምንም እንኳን ተረቶችን ሰብስቦ መመደብና የይዘት ትንተና ማካሄድ ቢሆንም የሚሰበሰቡ ተረቶች ከየት አካባቢ ነው የሚለው ልዩነት አለው።

የአማራ ጥናት አነሳሽ ምክንያት በሻካቾ አካባቢ ከርሱ ቀደም በተረት ላይ የተሰራ ጥናት ባለመኖሩ ክፍተት ለመሙላት ሲሆን የኔ ጥናት አነሳሽ ምክንያት የወላይታ ተረቶች ክዋኔያቸውን በሚያሳይ መልኩ ከዚህ ቀደም የተጠና ጥናት ባለማግኘቱ ክፍተቱን ለመሙላት ነው። በመሆኑም በተለያዩ ባህሎች ተረት የመተረት፣ አጀማመር ፣ አተራረክ እና አጨራረስ የራሱ የተለያየ አካሄድ በመኖሩ የእኔ ጥናት እና የአማራ ጥናት ቀጥታ ግንኙነት የለውም።

የአማራ ጥናት አላማው የሻካቾን ብሔረሰብ ተረቶችን በመሰብሰብ መመደብ እና የይዘት ትንተና ማካሄድ ሲሆን የእኔ ጥናት አላማ የወላይታን ተረቶች መሰብሰብ መመደብ፣ የይዘት ትንተና ማካሄድ እና ክዋኔያቸውን ማሳየት ነው።

ሞላ ጀምበሬ "በአሳይታ ወረዳ የአፋር ብሔረሰብ ተረቶች ምደባ እና የይዘት ትንተና" በሚል ርዕስ በ2002 ዓ.ም. ጥናት አድርጓል ። የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት ከዚህ ቀደም በአካባቢው ተረቶች ላይ ጥናት ባለመደረጉ የጥናት ክፍተት ለመሙላት በማሰብ ነው።

የጥናቱ ዋና አላማ በአፋር ክልል በአሳይታ ወረዳ የሚተረቱ ተረቶችን ተሰብስቦ በማደራጀት በዓይነት እና በይዘት መመደብ እንዲሁም የይዘት ትንተና ማድረግ ነው። ሞላ ቃለ መጠይቅን ተጠቅሞ 82 ተረቶችን የሰበሰበ ሲሆን ከነዚያ የተረሸነትን ባህርይ የሚያሟሉ ያላቸውን 61 ተረቶችን በዓይነት እና በይዘት መደብ ትንተና አካሂዷል።

የአፋር ብሔረሰብ ተረቶች የትኩረት አቅጣጫ አብዛኞቹ ብሔረሰቡ አለኝ ብሎ የሚመካባቸው እሴቶችን ወይም ምግባራትን ማሞገሻ እና ማጠናከሪያ ፣ ከማኅበረሰቡ ባህል እና ፍላጎት የሚያፈነግጡትን ደግሞ የሚወገዙባቸው እና የሚቀጡባቸው ባጠቃላይ ተረቶችን የስነምግባር ስብከቶች መሆናቸውን በጥናቱ ግኝት አሳይቷል። ተረቶችን ሲመድብ ለአካባቢያዊ ምደባ ቅድሚያ መስጠቱን ገልጿል። በዚህ መሰረት ተረቶቹ "ተርሄ ተረሄ" እና "ሃያያኑ" በሚል አካባቢያዊ መጠሪያ እንደሚታወቁ ገልጿል። "ተርሄ ተርሄ" በመባል የሚታወቁት ተረቶች እውነተኛ ናቸው ተብለው የሚታመንባቸው እና ስለ ብሔረሰቡ አመጣጥ ፣ ብሔረሰቡ

ስላሳህይደው ጦርነት ወዘተ. የሚተርኩ መሆናቸውን ገልጿል። "ሃያያኑ" የሚባሉት ደግሞ የፈጠራ እንደሆኑ የሚታመንባቸውና እምነትን ከማስረገጥ እና ከማፅናት ይልቅ ማኅበራዊ እውነታን ማፅደቅ ፣ ስነምግባርን ማስተማር ላይ ትኩረት ያደረጉ መሆናቸውን አሳይቷል። ሙያዊ ምደባ በሚል ንዑስ ርዕስ ደግሞ የዓፋር ተረቶች የአፈታሪክ፣ ገላጭ እና ፋቡላ በማለት በሶስት መመደብ እንደሚቻል አሳይቷል።

ተረቶቹ የሚተረቱባቸውን አጋጣሚ በተመለከተ "ተርሄ ተርሄ" ብዙ ጊዜ ቀን ላይ ሽማግሌዎች በሚገናኙባቸው ማኅበራዊ አጋጣሚዎች በአደባባይ ሲሆን አልፎ አልፎ ማታ ማታ አባቶች ልጆቻቸውን ታሪክ ለማስተማር ሊተርኩባቸው እንደሚችሉ ገልፀዋል። የ"ተርሄ ተርሄ" አይነት ተረቶች ተራኪዎችም ሆኑ ተሳታፊዎች አዋቂ ወንዶች መሆናቸውን ፣ ተራኪዎች ሲተርኩ ተረቱን እንደሰሙትም ጭምር እየገለፁ እንደሆነ አጥኝው ገልጿል። "ሃየየት" በመባል የሚታወቁት ተረቶች ደግሞ ወላጆች ልጆቻቸውን ለማስተማር ፣ ስነምግባርን ለማስተማር እና ሰዎችን ለማዘናናት እንደሚተርኩ ገልፀዋል።

በብሔረሰቡ ውስጥ ተረት በመተረት የሚተዳደሩ ሰዎች እንዳሉ የጥናቱ ግኝት አመለክቷል።

በመሆኑም የሞላ ጀምበሬ ጥናት እና የኔ ጥናት በአንድ ብሔረሰብ ተረቶችን ሰብስቦ ምደባ በማካሄድ የይዘት ትንተና በማድረግ የሚመሳሰል ሲሆን ልዩነቱ ሞላ ጥናቱን እንዲያካሂድ አነሳሽ ምክንያቱ የአካባቢው ተረቶች ላይ ከዚህ ቀደም ጥናት ያለመካሄዱ ሲሆን የኔ ጥናት አነሳሽ ምክንያት የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ክዋኔያቸውን በሚያሳይ መልኩ ባለመጠናታቸው የጥናት ክፍተት ለመሙላት ነው። በተጨማሪም የኔ ጥናት እቅድ በወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ላይ ጥናት ማድረግ በመሆኑም ተረቶች ምንም እንኳን አለማቀፋዊነት ባህሪ ቢኖራቸውም በየቋንቋው እና በየባህሉ የተለያዩ የአጀማመር የአተራረክ ሂደት እና የአጨራረስ (መዝጊያ) ይኖረዋል። የተረቱ ተራኪውም ሆነ አድማጮች እንደየባህሉ የየራሳቸው ሚና ይኖራቸዋል በዚህም ምክንያት የእኔ ትልመ ጥናት ከሞላ ጀምበሬ ጥናት ጋር ቀጥታ ግንኙነት የለውም።

የሞላ ጀምበሬ ጥናት አላማው በአሳይታ ወረዳ የአፋር ብሔረሰብ ተረቶችን መሰብሰብ መመደብ እና ይዘታቸውን መተንተን ሲሆን የኔ ጥናት አላማ የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶችን መሰብሰብ፣ መመደብ፣ የይዘት ትንተና ማካሄድ እና ክዋኔያቸውን ማሳየት ነው።

ሠመረ ተስፋጋቢር በ2010 ዓ.ም. "የኩናማ ብሔረሰብ ተረቶች ምደባ እና የይዘት ትንተና" በሚል ርዕስ የተደረገው ጥናት ተጠቃሽ ነው። የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት ከዚያ በፊት በአካባቢው ተረቶች ላይ ጥናት ያለመካሄዱና በአካባቢው በቆየባቸው ጊዜያት የባህሉ ከተወለደበት እና ካደገበት ባህል ልዩ እና የሚሰብ ሆኖ በማግኘቱ እንደሆነ ገልጿል።

የጥናቱ ዋና አላማ የኩናማን ብሔረሰብ ተረቶች በመሰብሰብ መመደብ እና የይዘት ትንተና ማድረግ ሲሆን፤ የጥናቱ ዝርዝር አላማዎች ተረቶቹን በአካባቢያዊ ምደባ እና ምሁራን በተከተሉት የአከፋፈል ስልት መሰረት ለይቶ መግለፅ፤ በተረቶቹ ውስጥ የተስተማሰሉ ዓበይት ሰብዓዊ ጉዳዮች የትኞቹ እንደሆኑ በተመረጡ ተረቶች ምሳሌነት ተንትኖ ማሳየት፤ ከተረቶቹ የይዘት ትንተና በመነሳት ወደፊት ምን ሊደረግ እንደሚገባ ማመላከት። የሚሉ ናቸው።

እነዚህን ዋናና ዝርዝር አላማዎችን ለማሳካት ቀዳማይና ካልዐይ የመረጃ ምንጮችን ተጠቅሞ በአርተፊሻል መቼት በመጠቀም በቃለመጠይቅ፣ በምልከታ ዘዴ እና የተተኪሪ ቡድን ውይይትን በመጠቀም መረጃዎችን ሰብስቦ በተግባራዊ የአጠናን ዘዴ ጥናቱን እንዳካሄደ ገልጿል።

በዚህ ሂደት 78 የሚሆኑ ተረቶችን የሰበሰበ ሲሆን ተረቶቹን በአይነታዊ ምደባ በአካባቢያዊ መጠሪያ "ሳማ ኬካ" እና "ሌና ሳማ" ፣ በሙያዊ ምደባ ደግሞ አፈታሪክ፣ ገላጭ እና ፋቡላ እንደሚባሉ ገልጿል።

በጥናቱ መሠረት ጠቅላላ ከሰበሰበው 78 ተረቶች 10 ያህሉ በ"ሳማ ኬካ" ምድብ ስር የሚካተቱ መሆናቸውን ገልጿል። ከሙያዊ ምደባ አንጻር ደግሞ ከጠቅላላ ስብስቡ ውስጥ 66 ተረቶች "ፋቡላዎች" ስር በመመደብ ከፍ ያለ ድርሻ እንደሚይዙ ነው የገለፀው። በብሔረሰቡ ዘንድም "ኔላ ሳማ" በመባል የሚታወቁ ተረቶች በሙያዊ ምደባ ሲታዩ ሙሉ በሙሉ በ"ፋቡላ" ተረቶች ስር የሚመደቡ መሆኑን በግኝቱ አሳውቋል። "ሳማ ኬካ" በመባል የሚታወቁት ደግሞ አፈታሪክ እና ገላጭ ተረቶች ውስጥ የሚመደቡ መሆናቸውን በጥናቱ ለማረጋገጥ እንደቻለ አሳይቷል።

በጥናቱ ግኝትም አጠቃላይ ከኩናማ ብሔረሰብ የተሰበሰቡ ተረቶች ከይዘታቸው አንጻር ሲታዩ በአምስት ዋና ዋና ክፍሎች ሊመደቡ እንደሚችሉ ገልጿል። እነሱም፡ የትመጣነትን የሚያሳዩ፣ ብልህነትን፣ መጥፎ ባህርያትን ፣ ጓደኝነትን እና ጥንካሬን የሚመለከቱ እንደሆኑ አሳይቷል። ከእነዚህ ምደባዎችም መካከል መጥፎ ባህርያትን የሚኮንኑ እና የብልህነት እና አስተዋይነትን

አስፈላጊነት የሚሰብኩ ተረቶች አብላጫ ቁጥር ይዘው እንደተገኙ ገልጿል። ይህ መሆኑ ብሔረሰቡ መጥፎ የሚላቸውን ባህርያት ያለውን ክፍተኛ ጥላቻ እና ማኅበራዊ ሕይወትን ለመምራት ደግሞ ብልሕነት እና አስተዋይነት አስፈላጊ መሆኑን እንደሚያምን ማረጋገጡን አሳውቋል።

በዚህም መሠረት የብሔረሰቡ ተረቶች ጠቃሚ የሚላቸውን እሴቶች ተጠናክረው እንዲቀጥሉ እና የብሔረሰቡ አባላት በስነምግባር እና ግብረ ገብነት የታነፁ እንዲሆኑ የሚያስተምሩ ፣ የብሔረሰቡ ባህላዊ ስርዓት እንዳይናጋ ደግሞ የሚያስጠነቅቁ ፣ ታሪክን የሚተክሉ እና ተፈጥሯዊም ሆነ ሰው ሰራሽ እንቅስቃሴዎችን በመፍታት የህሊና እረፍት እንዲገኝ የማድረግ ጠቀሜታ ያላቸው መሆናቸውን ገልጿል።

የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት ከዚያ በፊት በአካባቢው ተረቶች ላይ ጥናት ያለመካሄዱና በአካባቢው በቆየባቸው ጊዜያት የባህሉ ከተወለደበት እና ካደገበት ባህል ልዩ እና የሚስብ ሆኖ በማግኘቱ እንደሆነ ገልጿል። የኔ ጥናት አነሳሽ ምክንያት የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ከዚህ ቀደም ክዋኔያቸውን በሚያሳይ መልኩ ባለመጠናታቸው የጥናት ክፍተት ለመሙላት ነው።

የሠመረ ጥናት ዋና አላማ የኩናማን ብሔረሰብ ተረቶች በመሰብሰብ መመደብ እና የይዘት ትንተና ማድረግ ሲሆን፤ የጥናቱ ዝርዝር አላማዎች ተረቶቹን በአካባቢያዊ ምደባ እና ምሁራን በተከተሉት የአከፋፈል ስልት መሰረት ለይቶ መግለፅ፤ በተረቶቹ ውስጥ የተስተማሰሉ ዓበይት ሰብዓዊ ጉዳዮች የትኞቹ እንደሆኑ በተመረጡ ተረቶች ምሳሌነት ተንትኖ ማሳየት፤ ከተረቶቹ የይዘት ትንተና በመነሳት ወደፊት ምን ሊደረግ እንደሚገባ ማመላከት የሚሉ ሲሆን የኔ ጥናት ዓላማ የወላይታን ብሔረሰብ ተረቶችን መሰብሰብ፣ መመደብ፣ ይዘታቸውን መተንተን እና ክዋኔያቸውን ማሳየት ዋነኛው አላማዬ ሆኖ ተረቶቹ ለብሔረሰቡ ያላቸውን ግልጋሎት ማሳየት ሌላኛው አላማዬ ነው።

በዚህ መሠረት የሠመረ ጥናት ከእኔ ጥናት ጋር የአንድ ብሔረሰብን ተረት በመሰብሰብ መመደብ እና የይዘት ትንተና በማካሄድ ተመሳሳይነት ሲኖረው ፣ ልዩነቱ ሠመረ የኩናማ ብሔረሰብ ተረቶች ላይ ነው ጥናት ያካሄደው እኔ ደግሞ የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶችን ነው ላጠና ያሰብኩት እና ደግሞ ከመሰብሰብ ከመመደብ እና የይዘት ትንተና ከማካሄድ በተጨማሪ ክዋኔያቸውን ለማሳየት እሞክራለሁ።

ምዕራፍ ሦስት

3. የወላይታ ብሔረሰብ ማኅበረ ባህላዊ ዳራ

በዚህ ምዕራፍ የምንመለከተው ጥናቱ የሚደረግበትን ብሔረሰብ አካባቢያዊና ማኅበራዊ ዳራ ሲሆን የተለያዩ ምሁራንና የመንግስት መስሪያ ቤቶች ብሔረሰቡን አስመልክተው በአዘጋጃቸው ጽሁፎች ውስጥ በዋናነት የአካባቢውን መልክዓ-ምድራዊ አቀማመጥ ፣ የሕዝብ ብዛት ፣ ቋንቋ፣ ኢኮኖሚ እንዲሁም ከብሔረሰቡ በርካታ ባህላዊ እሴቶች መካከል ደግሞ ጋብቻን፣ ባህላዊ የሀብት ማብሰሪያ ሥርዓትን፣ አመጋገብ፣ አለባበስ፣ የአምልኮ እና ሙዚቃን የምንቃኝ ይሆናል። ይህም ስለ አካባቢው ለአንባቢ መጠነኛ የሆነ ግንዛቤን ይሰጣል።

የወላይታ ዞን ካርታ (ምንጭ:- የዞኑ ግብርና መምሪያ)

የወላይታ ዞን በደቡብ ብሔር ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ክልላዊ መንግስት ከሚገኙት አስራ አራት ዞኖች መካከል አንዱ ነው። የዞኑ ዋና ከተማ ሶዶ ሲሆን፤ በ12 ወረዳዎችና በሦስት የከተማ አስተዳደሮች የተዋቀረ ነው። ሶዶ ከተማ ከአዲስ አበባ በ390 ኪ.ሜ ርቀት ላይ ይገኛል። በ1999 ዓ.ም በተደረገው የቤትና የሕዝብ ቆጠራ ውጤት መሰረት በዞኑ ውስጥ ያለው ሕዝብ ብዛት 1,707,094 ነው። (አየለ ተሰማ 2008፣7-10፤ የብሔረሰቦች ምክር ቤት 2004፣210፤ አየለ ታሪኩ፣ 2015፣141-143፤ ማሞ ጎዴቦ፣ 2007፣34)።

የዞኑ ጠቅላላ መልክዓ ምድራዊ አቀማመጥ በጋሻ 7945 /4.37.53 እስኩዌር ኪ.ሜ ነው። የአየር ንብረቱ ሦስት አይነት ሆኖ 56 በመቶ ወይና ደጋ፣ 9 በመቶ ደጋና 35 በመቶ ቆላማ የአየር ንብረት አለው። የመሬት አቀማመጥ ስንመለስስት ደግሞ በአብዛኛው ሜዳማ ሆኖ አልፎ አልፎ ግን ተራሮችና ጉብታዎች ይገኙበታል(የሰሜን ኦሞ ሕዝቦች፣ 1991፣ 11)። ዞኑን በስተሰሜን በኩል ሀዲያና ጠምባሮ፣ በስተምስራቅ ሲዳማ፣ በስተምዕራብ ዳውሮ እና በስተደቡብ ጋሞ ጎፋ ዞኖች ያዋስኑታል።

3.2.. ቋንቋ

የብሔረሰቡ ቋንቋ ወላይታቷ (Wolayttattuwa) ሲሆን ከአሞአዊ ቋንቋዎች ቤተሰብ ይመደባል። የወላይታ ብሔረሰቦች አባላት ከጋሞ ፣ ከጎፋ ፣ ከዳውሮና ከኮንታ አባላት ጋር ያለአስተርጓሚ ይግባባሉ። አነስተኛ የሆኑ የቀበሌኛ ልዩነቶች አሉት (ብሔረሰቦች ም/ቤት ፣ 2004፣ 210፤ የሰሜን ኦሞ ህዝቦች፣ 1991፣11)።

ይህንኑ ነጥብ አይሻ (2003) ሲያጠናክር የቋንቋው ተጠቃሚ ሕዝቦች (ብሔረሰቦች) በጋሞ፣ በጎፋ፣ በዳውሮ፣ ከ80-90 በመቶ ከአጎራባች ጠንባሮ ፣ በሐዲያ፣ በከምባታ፣ በሲዳማ፣ በአሩሲ ዞን አጎራባች ወረዳዎች 10 በመቶ ወላይትኛ ቋንቋ በስፋት እንደሚነገርባቸው ያስረዳሉ። እንዲሁም የወላይትኛ ቋንቋ በዳውሮ ዞን እና በኮንታ ልዩ ወረዳ ባሉ አንዳንድ ቀበሌዎች እና በአንዳንድ አጎራባች አካባቢዎች የዘዬ ልዩነት ሳይኖር እንደሚነገር አይሻ ጠቁሟል (አይሻ ፣ 2003፣ 36-37)።

"የሰሜን ኦሞ ሕዝቦች ፖለቲካዊ ታሪክ" (1991) የተሰኘው መጽሐፍ የወላይታ ሕዝብ ቋንቋውንም ሆነ አካባቢውን "ወላይታ" በማለት እንደሚጠሩት ፣ የስያሜውንም ትርጓሜ

በተመለከተ የዕድሜ ባለፀጎች "የአገር፣ ሕዝብ ስም ነው" ከማለት ባለፈ ለየት ያለ ትርጉም እንደሚይሰጡት ያስገነዝባል። ሆኖም አንዳንድ የተማሩ የኅብረተሰቡ ክፍሎች ቃሉ "ዋላይታ" (ተቀላቀለ) ከሚል ቃል የመጣ ስለመሆኑም ያወሳሉ የሚል ሀሳብ አስፍሯል (የሰሜን አሞ ሕዝቦች ፣ 1991፣ 20)።

"ወላይታ" የአገር ፣ የሕዝብና የቋንቋ ስም መሆኑ ከነባሩ ከራሱ ከሕዝቡ በማኅበራዊ ኢኮኖሚያዊ እና ፖለቲካዊ እድገት የወጣ ሲሆን ትርጉሙም ወላይታ (ዋላኸታ) (ከተለያዩ አካባቢዎች የወጡ ጎሳዎች በአንድነት በመቀላቀል ወይም በመዋሃድ የፈጠሩት አንድ ብሔረሰብ) የተቀላቀለ ወይም የተዋሃደ ማለት እንደሆነ የሚሞግቱ ጽሑፎችንም እናገኛለን (አሰላ ፣ 1993፣ 142፣ አብርሃም ፣ 1971፣ 15)።

የቋንቋውን እድገት በተመለከተ የወላይታ ቋንቋ ወደ ጽሑፍ ቋንቋነት የተሸጋገረው በ1920ዎቹ መጀመሪያ ገደማ ሲሆን በወቅቱ ሚሲዮናዊያን ከመጽሐፍ ቅዱስ ከአዲስ ኪዳን የተወሰኑ ወንጌላትን ወደ ወዳይታቷ ጽሑፍ በመተርጎም የአካባቢውን ሕዝብ ያስተምሩ እና ይሰብኩ እንደነበር እንዲሁም ልዩ ልዩ ተረቶች ፣ ታሪኮች ፣ ክርክሮች ፣ ፀሎት፣ ትምህርት፣ ስብከት፣ መግለጫዎች እና የመሳሰሉት በወላይታቷ ተጽፈው ለንባብ እንደበቁ በቋንቋ ላይ ምርምር ያደረጉትን ዶክተር አዳምስን ጠቅሶ የደቡብ ክልል ብሔረሰቦች ምክር ቤት ዓመታዊ ፕሮፋይል ያስረዳናል። በ1938 ዓ.ም በቋንቋው ላይ የተዘጋጁ ሰዋሰውና የመዝገበ ቃላት ሥራ እና በ1973 ዓ.ም ከመጽሐፍ ቅዱስ አዲስ ኪዳን ሙሉ በሙሉ በቋንቋው መተርጎሙም ተጠቅሷል (ብሔረሰቦች ም/ቤት ፣ 2004፣ 210)።

3.3. ኢኮኖሚ

የሕዝቡ ኢኮኖሚ የተመሰረተው በጥምር ግብርና ሲሆን፣ በቆሎ፣ ጤፍ፣ ስንዴ፣ ገብስ፣ አተር፣ ሽምብራ፣ ባቄላ፣ እንሰት፣ ድንች፣ ስኳር ድንች፣ ቦዩ፣ ቦይና፣ ዝንጅብልና ወዘተ የመሳሰሉት በዋናነት የሚመረቱ ናቸው። የብሔሩ አባላት ከእርሻ ሥራ በተጨማሪ የተለያዩ የቀንድና የጋማ ከብቶችን የሚያረቡ ሲሆን፣ እንዲሁም የሽመና፣ የሸክላና የብረታ ብረት ስራ እንደገቢ ምንጭ ይጠቀሙበታል። ይህን በተመለከተ (ብሔረሰቦች ምክር ቤት ፣ 2004፣210) ላይ አንዲህ ሲል ይገልጻል። «ሰባ አምስት ከመቶ የአውራጃይቱ ሕዝብ ኢኮኖሚውን የሚገነባው

በእርሻ ሲሆን፤ የወላይታ ሕዝብ የተለያዩ የእጅ ሙያዎችን በትርፍ ጊዜያት በመስራት ያለውን የመሬት ጥበት ለመቋቋም ይሞካክራል።

3.4. ባህል

ማንኛውም ብሔረሰብ ማንነቱን ገላጭ የሆነ ባህል አለው። ባህል የሚለው ቃል በውስጡ በርካታ ጉዳዮችን ያዘለ እንደመሆኑ እያንዳንዱ ባህላዊ እሴት ለብሔረሰቡ የሚኖረው ስነ-ልንደናዊ ጠቀሜታ ባህሉ ተጠብቆ ወደ ቀጣዩ ትውልድ እንዲሸጋገር በማድረግ ረገድ ጉልህ ሚና አለው። የልደት፣ የጋብቻ፣ የለቅሶ፣ የበዓላት ወዘተ. ባህሎች የበርካታ ማኅበረሰብ መገለጫዎች ናቸው። የወላይታ ብሔረሰብ ካሉት ቁሳዊና መንፈሳዊ ባህሎች መካከል በዚህ ክፍል የምንመለከተው የጋብቻ ፣ የአመጋገብ፣ የአለባበስ፣ የአምልኮ ሥነ ሥርዓቶችን የምንመለከት ይሆናል።

3.4.1. የጋብቻ ሥነ ሥርዓት

ጋብቻ በሁለት ተጋቢዎች መካከል የሚከናወን ትስስር ነው። በወላይታ ብሔረሰብ ጋብቻ ከፍተኛ ቦታ የሚሰጠው የኑሮ ደረጃ ሽግግር ነው። ስለሆነም በብሔረሰቡ ዘንድ የሚታወቁ አራት ባህላዊ የጋብቻ ዓይነቶች ያሉ ሲሆን፤ Paraa bulachaa (የፈረስ ላይ ጋብቻ)፣ Dahaa (በሁለቱ ተጋቢዎች ብቻ የሚወሰን ጋብቻ)፣ daffaa (ጠለፋ) እና laataa (የውርስ ጋብቻ) በመባል ይጠራሉ።

3.4.1.1. Paraa bulachaa (የፈረስ ላይ ጋብቻ)

የቃሉ ጥሬ ትርጉም «የፈረስ ጋብቻ» የሚል ነው። የፈረስ ጋብቻ የተባለበት ምክንያት እንደ ዛሬ መኪና በሌለበት ዘመን የሰርጉ ዕለት በፈረስ ስለሚታጀብ ነው። ይህ የጋብቻ ዓይነት በሁለቱ ተጋቢዎች ቤተሰብ ስምምነት ላይ የሚመሰረት ሲሆን፤ በብሔሩ ዘንድ ሕጋዊና ዘላቂነት ያለው ነው ተብሎ ይታመናል (1971፣26-27)።

3.4.1.2. Dahaa (በሁለቱ ተጋቢዎች ብቻ የሚወሰን ጋብቻ)

ይህ የጋብቻ ዓይነት በሁለቱ ተጋቢዎች ስምምነት ላይ ብቻ የተመሰረተ ጋብቻ ነው። በዚህ ጋብቻ ሁለቱ ተጋቢዎች ያለቤተሰቦቻቸው ዕውቅና በአንድ ማኅበራዊ አጋጣሚ ላይ ተገናኝተው ይተዋወቁና በስውር ጋብቻ ይፈጽማሉ።

3.4.1.3. Daffaa (ጠለፋ)

«ዳፋ» ጥሬ ትርጉሙ «ጠለፋ» ማለት ሲሆን፤ ያለ ሴቷ ስምምነት ኃይል በታከለበት ሁኔታ የሚፈጸም ጋብቻ ነው። ሁለቱ ተጋቢዎች ጋብቻቸውን በዚህ ዓይነት መልኩ እንዲፈጽሙ ከሚያደርጉ ምክንያቶች መካከል ልጅቷ ልጅን ወዳው ሳለ የልጅቱ ቤተሰቦች ፈቃደኛ ሳይሆኑ ሲቀሩ፤ ልጅ ወዲት ልጅቱ እምቢታዋን ስትገልጽ፤ የልጅቷ ቤተሰቦች ቢስማሙም እንኳ የሰርጉን ጊዜ ከመጠን በላይ ሲያራዝሙ፤ የልጅቱ ቤተሰብ የልጅን አቅም ያላገናዘበ ጥሎሽ ሲጥል የሚሉትንና ወዘተ የመሳሰሉትን መጥቀስ ይቻላል (አብርሃም ባባንቶ፤ 1971፣27-28)።

3.4.1.4. Laataa woyko Aysuwa (የውርስ)

ይህ የውርስ ጋብቻ ሲሆን፤ ከአሁን በፊት የተፈጸመው የጋብቻ ትስስር እንዳይቋረጥ ሲባል የሚፈጸም የጋብቻ ዓይነት ነው። ይኸውም መጀመሪያ አግብቷት የነበረው ባል ሲሞት ታናሽ ወንድሙ እንዲያገባት የሚደረግበት የጋብቻ ስነ ስርዓት ነው። ዓላማውም የሚች ወንድሙ ልጆችና ንብረቱ ሜዳ ላይ እንዳይበተኑ ወይም ባዳ እንዳይበዘብዛቸው ነው (አየሁሽ ቶማ 2005፣)።

3.4.2. የአመጋገብ ሥነ ሥርዓት

የወላይታ ብሔረሰብ የአመጋገብ ሥርዓት ስንመለከት፤ የሚዘጋጁ የምግብ ዓይነቶችን «ማልኦ ቁማ» እና «ማሱካ ቁማ» በማለት በሁለት ዋና ዋና ክፍሎች ይመድባቸዋል። የእነዚህን ባህላዊ የአመጋገብ ሥርዓት በዝርዝር ስንመለከት የሚከተለውን ይመስላል። የመጀመሪያው ምድብ «ማልኦ ቁማ» የሚባለው ሲሆን፤ የተለያዩ ድግሶች ሲኖሩ ከእንስሳት ተዋዕዎዎች ሥጋ፣ አይብ፣ ቅቤ፣ ከእንስሳት ተዋጽኦዎች «ሙቿ፣ ባጭራ፣ ሞኪ ውላ»፤ ከአህል ተዋዕዎዎች «ፖሻሚ፣ ጉርዲ፣ ባንጋ ቡራቷ፣ ሼንደራ...»፤ ከተለያዩ ሥራሥሮች «ጫዲያ፣ ፒጫታ» እና ወዘተ ከመሳሰሉት የሚዘጋጁ ሲሆን፤ በጣም ተወዳጅና ጣፋጭ የምግብ ዓይነቶችን የሚያካትት ምድብ ነው። ሌላው ደግሞ «ማሱካ ቁማ» የሚባለው ሲሆን፤ ተዘውትሮ የሚበላ እንደ ቂጣ፣

ቆሞ፣ ስኪር ድንች፣ ንፍሮና ወዘተ የመሳሰሉትን የምግብ ዓይነቶች የሚያጠቃልል ምድብ ነው (አብርሃም ባባንቶ፣ 1971፣31)።

3.4.3. የአለባበስ ሥነ ሥርዓት

ቁሳዊ ባህልን ብዙ ምሁራን በተለያዩ መልኩ ቢከፍሉትም የ«ዶርሰን» ቁሳዊ ባህል አከፋፈልን ስንመለከት ግን ሃገረሰባዊ እጅ ሥራ፣ ሀገረሰባዊ ሥዕል ፣ ሀገረሰባዊ ምህንድስና፣ ሀገረሰባዊ ልብስ እና ሀገረሰባዊ ምግብ አሰራር በሚል መሆኑን (ፈቃደ 1991፣15) ይጠቁማል። ከእነዚህ ቁሳዊ ባህል ክፍሎች ውስጥም ከኔ ጥናት ጋር ተያያዥነት ያለው ሀገረሰባዊ እጅ ስራ ነው። ሀገረሰባዊ እጅ ስራ በቁሳዊ ባህል ጥናት ውስጥ ከሚነሱት የጥናት መስኮች አንዱ ሲሆን፣ በስሩም እንደ የሸክላ ሥራ፣ የብረታ ብረት ሥራ፣ የእንጨት ሥራ ፣ የሽመና ሥራ፣ የቆዳ ሥራ የምንጣፍ እና የስፌት ሥራ የመሳሰሉትን ሀገረሰባዊ የእጅ ጥበብ ስራዎች ይጠቀሳሉ።

እነዚህ የእጅ ጥበብ ሥራዎች የተለያዩ የሥነቃል ዘርፎች በሚከወኑበት ጊዜ ለክዋኔው ድምቀት በመስጠት የሚጫወቱት ሚና እጅግ ከፍተኛ ነው።(ዘርሁን አስፋው፣1992፣23)ይህን ሀሳብ እንዲህ ሲሉ ይገልጻሉ። «ብዙዎቹ የስነ ቃል ዓይነቶች በሚከወኑበት ጊዜ ለድባቡ ድምቀትና እውናዊነት ለመስጠት ልዩ ልዩ ቁሳቁሶች መያዝ የተለመደ ነው።" ስለሆነም ከላይ ከተጠቀሱት የተለያዩ የእጅ ጥበብ ሥራዎች መካከል በወላይታ ብሔር ከሚለበሱ የተለያዩ ባህላዊ አልባሳት ጋር ቀጥታ ግንኙነት ያለው የባህላዊ አልባሳት ስራ (ሽመና) ነው። ምክንያቱም ከወላይታ ቀደምት ሥልጣኔዎች መካከል የሽመና ሥራ አንዱ ሲሆን፣ የባህላዊ አልባሳቱ አሰራርና አለባበስ ስርዓት ዕድሜን፣ ያታን፣ ማኅበራዊ ሁኔታንና የተለያዩ ዐውዶችን መሰረት ያደረገ ነው። ለምሳሌ ያህል ድሮ ጊዜ ወንዶች ከአንበሳ ወይም ከነብር ቆዳ የተሰራ ኮት መሳይ ከላይ ይለብሱና “ሀዲያ”፣ ዙሪያውን በሙሉ ዘርፍ ያለውን ሱሪ ይለብሱ ነበር። እናቶች ከወገብ በታች ወፍራም ሽማ ወይም “ቡሉኮ” በመቀነት በመታጠቅ ከወገብ በላይ ደግሞ “ጥብቆ” ይደርቡ ነበር። ልጃገረዶች ዕድሜያቸው አስራ ሁለት ዓመት እስከሚሆን ድረስ ከዛጎልና ከዶቃ ጋር ተደባለቆ የተዘጋጀውን “ማሽኮ” ከወገብ በታች ታጥቅው ከወገብ በላይ ግን ምንም አይለብሱም። በአንዳንድ አካባቢ በዕድሜ አነስ የሚሉ ወንዶች የፍየል ቆዳ ወይም ሌጦ የሚለብሱበት ሁኔታም ነበር።

በአጭሩ ከላይ በተገለጸው መልኩ የብሔሩን የአለባበስ ሁኔታ በሚመለከት አባቶች የሚለብሱትን ሀዲያና ሌቶች የሚለብሱት ከፈትል የሚዘጋጁ የሽማ ልብሶች ማለትም ብሉኮ፣

አፓላ፣ ጊጠቷ፣ ኢሪቿ፣ ጥብቋና ወዘተ የመሳሰሉትን መጥቀስ ይቻላል (ተሾሜ ታደሰ፣ 1984፣27-29፣ የወላይታ ዞን ባህል፣ ቱሪዝምና የመንግስት ኮሙኒኬሽን መምሪያ፣ «ማርጫ» 2005፣16-19)።

3.4.4. የአምልኮ ሥነ ሥርዓት

የወላይታ ብሔረሰብ አምልኮ ሥነሥርዓትን በተመለከተ ቀደም ባሉት ጊዜያት የራሳቸውን ባሕላዊ አምልኮ ሥርዓት ይከተሉ ነበር። ይህንን ስርዓት በርካታ የዓለም ሀገራት ከነባር ባህላቸው ጋር ሲከውኑ ይታያል። ወላይታ ብዙ የጎሳ ስብጥሮች ያሉት ሲሆን፤ እንደ አሁኑ የተለያዩ ሃይማኖቶች በአካባቢው ባልተስፋፋቸው ወቅት የእያንዳንዱ ጎሳ አባላት የሚያመልኩባቸው የየራሳቸው ባህላዊ እምነቶች ወይም አማልዕክት ነበሯቸው። ለአብነት ያህል ቡቡላ - ሙሉጉሻ፣ ወሼሻ - እንግላላ፣ ወሚጊራ - ጋማና፣ አጋርሷ - ዳይዳንታ፣ ዛምቦቼ - ሀውዙላ፣ አይፋርሶ - ኪቶሳ... ወዘተ የመሳሰሉት ተጠቃሾች ናቸው። የብሔሩ አባላት እነዚህን የተለያዩ አማልዕክት የሚያመልኩት በእያንዳንዱ የባህላዊ አምልኮ መሪ አማካይነት ሲሆን፤ የሚያመልኩበት ዋናው ምክንያት ከተለያዩ ከሚደርሱባቸው አደጋዎች እንዲጠብቋቸውና የሚለምኗቸውን ሁሉ እንዲያሳኩላቸው ሲሉ ነበር። ከዚህ የተነሳ አንተ የአባቴ አምላክ ይህን ከአሳካህልኝ ይህን እሰጥሃለሁ በማለት ተሰለው ሲያሳካላቸው ያሉትን ነገር ያመጣሉ፤ ከአሳካላቸው ደግሞ ሄደው ስዕሉቱ ሌላ መዘዝ እንዳያስከትል የአምልኮ መሪውን ያስምራሉ።

3.5. የጎሳ አባላት

የወላይታ ብሔረሰብ በርካታ የጎሳ አባላት አሉት። ስለዚህ ጉዳይ የተለያዩ የብሔሩ ምሁራን ሲገልፁ፣ ከእነዚህ ምሁራን መካከል (አብርሃም ባባንቶ፣ 1971፣ 40) በሚለው መጽሐፋቸው ወላይታ ነባርና ከተለያዩ አጎራባች አካባቢዎችና ክልሎች መጥተው የተቀላቀሉ ከመቶ በላይ የጎሳ አባላት ያሉት መሆኑን ገልጸዋል። ከእነዚህ መካከል ነባሮቹ በቁጥር ሰባት ሲሆኑ፤ ወላይታ ማላ፣ ዝርጎ ማላ፣ ኮሚኒያ፣ ቡቡላ፣ ዋልላ፣ አርጋማ እና ወሸሻ ተብለው የሚጠሩ መሆናቸውን በዝርዝር አብራርተው አስቀምጠዋል (1971፣15-23)። በሌላ አንጻር ደግሞ አየለ ታሪኩ የወላይታ የመንግስት አመሰራረት ስነ ስርዓት አስመልክተው «State Formation and Dispute Resolution Mechanism in Ethiopia» በሚል ርዕስ በአዘጋጁት ጽሑፍ (አርቲክል) ውስጥ ስለ ብሔሩ የጎሳ አባላት ብዛት እንዲህ በማለት ይገልጻሉ። «Though there are

more than 134 clans in Walaita people, only two were credited to have successfully established the kingdom in Wolaita history. They are Wolaitamala and Tigre' clans (2015,41-42).» ይህ ጥቅስ ወላይታ አስከ 134 ጎሳዎች ያሉት መሆኑንና ከእነዚህም መካከል በጥንት ጊዜ ሁለቱ ማለትም የወላይታ ማላ እና ትግሬ ጎሳዎች በአካባቢው የበላይነት የነበራቸው ጎሳዎች እንደሆኑ ያስቃኘናል።

ምዕራፍ አራት

4. የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ክዋኔ

ይህ ክፍል የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች የሚከወንባቸውን ማኅበራዊ አጋጣሚዎች (የትረካ መቼቶች) መሰረት በማድረግ ተሳታፊውን፣ ማኅበራዊ ድባቡንና በአጠቃላይ በክዋኔው ላይ በማይቀሩ ወሳኝ ነገሮች ላይ ያተኩራል።

አከዋወን የሀገረሰብ ተረቶቹ የሚቀርቡበትን ዘዴና ሁኔታ የሚመለከት ነው። ይህንን አስመልክቶ

... አከዋወን የመተላለፊያ ዘዴ ፣ የአቀራረብ ሁኔታ ለአድማጭ መረጃ የማስተላለፍ ችሎታን... የማሳየት ባህርይና ትዕይንት ... ነው። (Bauman ፣ 1986 ፣ 11) ይላሉ።

ከዚህ አንጻር በወላይታ ብሔረሰብ የአከዋወን ባህል እያንዳንዱ ምድብ ሀገረሰብ ተረቶች ሲቀርቡ የየራሳቸው የሆነ አቀራረብ ሁኔታ አላቸው። ሀገረሰባዊ ተረቶቹ እንደሚከወኑባቸው ማኅበራዊ አጋጣሚዎችና አካባቢዎች አጀማመራቸውም ሆነ አጨራረሳቸው በመጠኑ የተለያዩ ነው። የሚከወንባቸው አጋጣሚዎችም በዋናነት ሊጠቀሱ የሚችሉት ልጆች ሜዳ ላይ ከብቶች እያገዱ ተረት መተረትን የሚከውኑበት ። አባቶች ከስራ መልስ እረፍት እያደረጉ አረቁ ወይ ጠላ ሊሆን ይችላል፣ ፓርሶ የሚባለውን ባህላዊ መጠጥ እየጠጡ ተረት የሚተርፉበት። ማታ ሙሉ ቤተሰቡ ቤት ከተመለሰ በኋላ መክሰስ ከተበላ በኋላ እራት እየተሰራ እሳት ዳር የቤተሰቡ አባል ተሰብስቦ ተረት የሚተርፉበት።

4.1. የእረኞች ተረት ክዋኔ

ልጆች ከብት እያገዱ ሜዳ ላይ ተረት መተረት የተለመደ ክዋኔ ነው በወላይታ ብሔረሰብ። ጠዋት ቁርስ ከተበላ በኋላ ልጆች ከብቶችን በአቅራቢያቸው ወደሚገኘው ሜዳ ይዘው ይወጣሉ። ከረፋዱ ሶስት ሰዓት እስከ ሰባት ሰዓት ድረስ(ለምሳ) ወደ ቤት እስኪመለሱ የሚደረግ ክዋኔ ነው።

1፡ የእረኞች ተረት ክዋኔ (ፎቶ አንሺው መሪሁን መልካሙ ነው፣ እረኞች ተረት ሲከውኑ በ10/11/2016ዓ.ም)

ከመሃል እኔ፣ ወደ ቀኝ ህፃ አበባየሁ አለማየሁ፣ ህፃን መስከረም አባተ፣ ህፃን ጦና ቆልቻ...

ከብት ለማገድ በአብዛኛው ወንድ ልጅ የሚላክ ሲሆን በቤተሰቡ ከብት ለማገድ የደረሰ ወንድ ከሌለ ሴቷ ትሄዳለች። ስምንት አመትና ከዚያ በላይ የሆናቸው ልጆች ናቸው ከብት እንዲጠብቁ የሚላኩት። ከስምንት አመት በታች በታላላቆቻቸው አማካኝነት ከብት መጠበቅን እንዲለማመዱ እና ደግሞ ቤት እናቶቻቸውን እንዳያስቸግሩም ከታላላቆቻቸው ጋር ሜዳ ሊላኩ ይችላሉ።

ስለዚህ በዚህ ክዋኔ ተሳታፊ የሚሆኑት በጣም ህጻናት ልጆች ጀምሮ ነው። በእድሜም በጾታም ስብጥሮሽ አለው። በክዋኔው ላይ ብዙ ጊዜ ከዋኑ(ጅ) በእድሜ ተለቅ የሚል ይሆናል። ምክንያቱም ከሌሎቹ የተሻለ ክብት ሲያግዱ የሚጫወቱትን ተረት የማወቅ ልምድ ስላለው ነው። ሌሎቹ ተሳታፊ ነው የሚሆኑት።

ከብቶች በማገድ ወቅት ተረት ሲጫወቱ ፤ ከብቶቻቸውን ሜዳላይ ካሰማሩ በኋላ ከብቶቹን ለማየትም ሆነ ከጸሐይ ለመከለል በሚሆን አማሃኝ ቦታ ላይ ተሰብስበው ይቀመጣሉ። አቀማመጣቸውም ተረት ከዋኑን ለማየት፤ ሲከውን የሚያደርጋቸውን እንቅስቃሴዎች ለመከታተል እንዲያመች ክብ ሰርተው ነው።

ተራቸም ሲጀምር - Naattoo intena hayssee hanis (ልጆች እንዲህ እንዲህ ሆነ ፤ እንደማለት ነው።)

ተሳታፊዎቹም- Hanisi (ሆነ። በማለት ይመልሱለታል።)

ከዛ እሱ መተረት ይጀምራል። እየተረተ በየአረፍተ ነገሩ መዳረሻ ላይ የሚለውን ቃል ታዳሚዎች ደግመው ይላሉ። ለምሳሌ (mis) በላ ካለ (misi) ከበላስ ቦሃላ ይሉታል (bis) ሄደ ካለም (bisi) ከሄደ በኋላስ (yasu) መጣች ካለም (yusu) ከመጣች በኋላስ? እያሉ ያለፈውን አረፍተነገርና የሚከተለውን በማያያዝ ያደምጡታል።

ከዛ ተረት ተራቹ በእጅና በፊቱም ምልክት ጨምሮ እየተነሳና እየተቀመጣ፤ ለምሳሌ ስለ አስፈሪ አውራ ከሆነ ተረቱ ድምጹንም እንደአውራው እያስመሰለና እያስፈራራ ይናገራል። በመሃል ከብቶቹ የሚበታተኑና ወደሰው ማሳ የሚገቡም ከሆነ ተራ በተራ አንዳቸው እየኼዱ ይመልሳሉ።

ከዋኑ ስያገባድድ "የኔ ላም በኮርማ ትጠቃ፤ የእናንተ ላም በዝንብ ትጠቃ" በማለት ይጨርሳል። ከዛ ቀጣዩ ከዋኝ መቀጠል ይችላል።

4.2. የእሳት ዳር ተረት ክዋኔ

ይህ ክዋኔ ከምሽቱ አስራ ሁለት ተኩል እስከ ሶስት ሰዓት ባለው ጊዜ ውስጥ የሚከወን ነው። የክዋኔው ተሳታፊ የሚሆኑት የቤተሰቡ አባላት በሙሉ ናቸው። የቤተሰቡ አባላት በሙሉ ከተሰበሰቡ በኋላ ቡና ተፈልቶ የሚበላ (የቡና ቁርስ) ቀርቦ omarsa tukiya ይባላል በአከባቢው

አጠራር የአመሻሽ ቡና እንደማለት ነው። ከተበላና ከተጠጣ በኋላ እራት እየተሰራ እሳት ዳር ተሰብስበው የሚጫወቱት የተረት ክዋኔ ነው። በዚህ የተረት አጨዋወት ከዋኝ የሚሆነው ተረት ከሌሎቹ የቤተሰቡ አባላት የተሻለ የሚችል ዋና ከዋኝ ሲሆን የተቀሩት ተሳታፊ ይሆናሉ።

እራት በሚሰራበት እሳት ዳር ተሰብስበው የሚቀመጡት አንድም ለብርሃን ሲሆን ሁለትም ለሙቀት ነው። እናትየው እራት እየሰራች ልጆችና አባት ተሰብስበው ተቀምጠው ነው የሚከወነው።

የክዋኔው አጀማመርም ከዋኝ Hayssee hanisi (እንዲህም ሆኖ ነበር) ሲል ታዳሚዎች (hanisi) ሆኖ ነበር ሲሉ ይመልሳሉ። ከዛ ከዋኝ "በድሮ ጊዜ" ፣ "ከጊዜያቶች በአንዱ" ብሎ ይጀምርና መተረት ይጀምራል። ከዛ በየአረፍተ ነገሩ ማገባደጃ የሚለውን ታዳሚው እንደአያያዥ በመጠቀም ያስቀጥሉታል። ለምሳሌ (bis) ሄደ። ካለ ታዳሚው (bisi) ሄደስ? ብለው ተረቱ እንዳይበቋረጥ ያያይዙታል። (yagis) አለ። ሲል ታዳሚው (yagisi) እንዲያ ብሎስ? ከዛስ? ብለው ታሪኩን ያስቀጥሉታል።

ከዋኝ እንደተረቱ ይዘት ክዋኔውን እየቀያየረ ይከውናል። ታዳሚውም ያግዘዋል ታሪኩ ሳይቋረጥ እንዲሄድ በማያያዝ። በተረቱ ማገባደጃ ላይም "የኔ ላም በኮርማ ትጠቃ፤ የእናንተ ላም በዝንብ ትጠቃ" በማለት ይጨርሳል።

ምስል 2፦ እሳት ዳር የተረት ክዋኔ (ፎቶ አንሺው መሪሁን መልካሙ ነው፤ የእሳት ዳር ተረት ክዋኔ ጊዜ በ13/11/2015 ዓ.ም)

ከግራ ወደ ቀኝ ህፃን ማሞ መልካሙ፣ እኔ፣ ህፃን ደጉ መልካሙ፣ ህፃን የኔነሽ መልካሙ

4.3. ሽንጎ ላይ ተረት ክዋኔ

ይህ ክዋኔ ሰው የቀን ተግባሩን ጨርሶ እረፍት ላይ የሚከወን ነው። ከአስር ሰአት በኋላ ወደየቤታቸው እስኪመለሱ የሚከወን ነው። ይህ ክዋኔ በአብዛኛውን ገበያ ቦታ ወይም መጠጥ ቤቶች ውስጥ ነው የሚከወነው። ክዋኔው ላይ ተሳታፊ የሚሆኑት አባቶችና እናቶች ናቸው። የዚህኛው ክዋኔ ልጆችን አያጠቃልልም።

የሚከወነው እንደየአቅማቸው አረቁ፣ ጠላ፣ ፓርሶ (ባህላዊ መጠጥ) እየተጠጣ ነው የሚከወነው። እናቶች ገበያ ገብተው መሽመት ያለባቸውን ሽማምተው ጨርሰው ሲወጡ ወደቤት ከመሄዳቸው በፊት ለመጨዋወት እዛ ቦታ ጎራ ይላሉ። አባቶችም እንዲሁ ከስራ እረፍት ጎራ ይላሉ። ከዛ እየጠጡ ይጨዋወታሉ። ይህ ክዋኔ ገበያ ውስጥ መጠጥ ተራው ጋ ሊከወን ይችላል አሊያም መጠጥ ቤቶች ውስጥ ሊከወን ይችላል። ይህ የተረት አከዋወን ምናልባትም በአከባቢው የተጣላና የተኳረፈ ካለም ለማስታረቅ ሊከወን ይችላል።

በዚህ ክዋኔ ላይ ማንኛውም ተሳታፊ መከወን ይችላል። ተረት መተረት የሚችል (ሲከወን ጎበዝ የሆነ ሰው) መከወን ይችላል። ከዋኑ ተረቱን ሲጀምር Hayse hanisi (እንዲህ ሆኖ ነበር)

ሲል ታዳሚው hanisi (ሆኖ ነበር) በማለት ይመልሳል። ከዛ ከዋኙ ተረትን መንገር ይጀምራል። ታዳሚው ክዋኔው ሳይቋረጥ በማስኬድ ያግዙታል።

የተረቱ አጨራረስ በወላይታ ብሔረሰብ ዘንድ ተራኪው ተረቱን ሲያበቃ የእኔ ላም በኮርማ ትጠቃ ፤ የእናንተ ላም በዝንብ ትጠቃ ይላል።

ምስል 3 የሸንጎ ላይ ተረት ክዋኔ (ፎቶ አንሸው መሪሁን መልካሙ ነው፣ ገበያ ውስጥ አረቁ ተራ የሸንጎ ላይ ተረት ሲከወን በ12/11/2015 ዓ.ም)

ከግራ ወደ ቀኝ ታንቱ ጦና ኢዮብ መንገሻ፣ አይናለም ዱኮ እኔ ደረጀ አገደ፣ ወ/ሮ አለምነሽ አበበ

ምስል 4፡ የሸንጎ ላይ ተረት ክዋኔ (ፎቶ አንሸው መሪሁን መልካሙ ነው፤ ገበያ ውስጥ አረቄ ተራ የሸንጎ ላይ ተረት ሲከወን በ12/11/2015 ዓ.ም)

ከግራ ወደ ቀኝ ታንቱ ጦና ኢዮብ መንገሻ፣ አይናለም ዱኮ እኔ ደረጀ አገደ፣ ወ/ሮ አለምነሽ አበበ

4.4. የአከዋወን ሁኔታ

የአከዋወን ሁኔታዎች ስል ተራሾቹ ተረቶቹን ሲተርቱ የታየውን የአካል እንቅስቃሴ ፣ የድምጽ አወጣጥ ሁኔታ ፣ በተረቶቹ ውስጥ የታየውን የቋንቋ አጠቃቀም ፣ የገፀባህርያት ሁኔታና አሳሳል ፣ ወዘተ. የሚመለከቱ ጉዳዮችን ማለት ነው። ተረት የሚተርቱ ሰዎች በክወና ጊዜ የሚያሳዩአቸው የአካል እንቅስቃሴዎች ፣ የፊት ገፅታ እንቅስቃሴዎች ይኖራሉ። ለምሳሌ በታሪኩ ውስጥ ዜማዊ (ግጥማዊ) የሆኑ ሀሳቦች ካሉ በመሳሪያ እንደሚጫወቱ በማስመሰል ይቀርባሉ። ታሪኮቹን ዜይቤያዊ በሆነ ስልት የማቅረብ እና በተረቶቹ ውስጥ የሚሳተፉት ገፀባህርያት ፣ ባህርይ እና ግንኙነት ሁኔታ ሲታይ በተሰበሰቡት ተረቶች ውስጥ አንዳንድ ሁኔታዎች ተንፀባርቀዋል ማለት ይቻላል። አንዳንዶቹን ከዚህ በታች በአጭር በአጭሩ አቀርባለሁ።

ተራቾቹ ተረቶቹን ሲተርቱ የታየው አካላዊ እንቅስቃሴ ለተረቶቹ ሳቢነት ፣ መሳጭነትና ተጨባጭነት ትልቅ ድርሻ አለው። ለምሳሌ ያህል በሚከተሉ ተረቶች ውስጥ ያሉትን የአካል እንቅስቃሴዎች ብንመለከት በእያንዳንዱ ታሪክ ውስጥ ለሚንፀባረቁት ሀሳቦች ሳቢነትና ተጨባጭነት ያላቸውን ከፍተኛ ሚና መረዳት ይቻላል። ለምሳሌ ተረት ስልሳ አምስትን አቶ ቆልቻ ጮሉ ሲተርኩ በእጅና በአካል እንቅስቃሴ ጭምር ነበር። ተረት ስልሳ አምስት ስለወላይታ ቅድመ ታሪክ፣ ታላቅነትና ስለነበሩት ነገስታት የሚተርክ ሲሆን በእድሜ ከፍ ያለና ታሪክ አዋቂ የሆነ ሰው ነው ታሪኩን የሚያውቀውና፣ አቶ ቆልቻ ይህን ተረት አባቶች ከስራ መልስ አረፍ ብለው በሚጨዋውቱበት ቦታ እየተረከሉን የሚያሳይ ምስል ነው። ለምሳሌ ስለ ንግስና በትር በያዙት ከዘራ እያመላከቱ ፣ እየጨበጡና ወደፊት ወደኋላ እያሉ ኪዋኔውን ያሳዩን።

ምስል 5፦ የሸንጎ ላይ ተረት ጨዋታ (ፎቶ አንሽው መሪሁን መልካሙ ነው፣ በመጠጥ ቤት የሸንጎ ላይ ተረት ክዋኔ ጊዜ የተነሳ ፎቶ በ12/11/2015 ዓ.ም)

ከፊት ለፊት ቆልቻ ጮሉ፣ ወደ ግራ አቶ ሾንጋ ቡቃቶ፣ አቶ ጎቤ ጦና፣ እኔ፣ አቶ ጋጋ ዲዳዬ፣ አቶ አብርሃም አጌዶ

የድምፅ አወጣጥን በሚመለከት በአንዳንድ ተረቶች ውስጥ የሚታየውን ስሜት፣ የገፀባህርያትን ድርጊት ተከትሎ ከፍና ዝቅ፣ በማድረግ ፣ እያመሳሰሉ የማቅረብ ሁኔታ ታይቷል። ለምሳሌ

ተረት ሃምሳን ህጻን መሪሁን መልካሙ ከብቶች የሚጠብቁበት ሜዳ ላይ ሲነግረኝ ተረቱ ውስጥ ያሉት ገፀባህርያት ያላቸውን ድምጽ እያስመሰሰ ነበር የነገረን።

ምስል 6፡ የእረኞች ተረት ክዋኔ (ፎቶ አንሺው መሪሁን መልካሙ ነው፤ እረኞች ተረት ሲከውኑ በ10/11/2016ዓ.ም)

ከመሃል እኔ ፣ ወደ ቀኝ ህፃ አበባየሁ አለማየሁ፣ ህፃን መስከረም አባተ፣ ህፃን ጦና ቆልቻ...

የቋንቋ አጠቃቀምን በሚመለከት ፣ በአንዳንድ ተረቶች ታሪኩን ግጥማዊ በሆነ ስልት በዜማ ታጀቦ መቅረብ ነው። አቶ ሾንጋ ቡቃቶ በተረቷቸው ተረቶች ውስጥ ማለትም በተረት ስልሳ ስድስት እና ስልሳ ሰባት ውስጥ ያሉት ታሪኮች ከዜማ ጋር የቀረቡ ናቸው። ለምሳሌ በተረት ስልሳ ስድስት ላይ የተረቱ ጅምር እንደአዝማች ተራቹ ሲል አድማጮቹ የሚደግሙት (Bolee booladoo, wodiyaa kaassay hagaattoo) "ወጉስ እንዲህ ነው፣ የዘመኑ ጨዋታስ እንዲህ ነው" (mooche naa booraago sooduwawusho, chilotaa shishido minuawusho) "የሞቹ ልጅ ቦራጎ ሀገር ሶዶ፣ የመጀመሪያውን ችሎት የሰበሰብክ ጎበዙ" እነዚህ በዜማ የሚባሉ ግጥማዊ ለዛ ያላቸው ሲሆኑ ከዋኑ በዜማ ካላቸው በኋላ ታዳሚው ይቀበላቸዋል። የወላይታ

ዋና ከተማ ሶዶ የቆረቆራት የሚባለው የሞቹ ልጅ ቦራጎ ሲሆን በብሔረሰቡ የመጀመሪያው ችሎት ሰብሳቢ እንደሆነ ይነገርለታል።

ምስል 7፡ የሸንጎ ላይ ተረት ክዋኔ (ፎቶ አንሽው መሪሁን መልካሙ ነው፤ በመጠጥ ቤት የሸንጎ ላይ ተረት ክዋኔ ጊዜ የተነሳ ፎቶ በ12/11/2015 ዓ.ም)

ከቀኝ ወደ ግራ አቶ ሾንጋ ቡቃቶ፣ አቶ ጎቤ ጦና፣ እኔ፣ አቶ ጋጋ ዲዳዬ፣ አቶ አብርሃም አጌዶ

በተረት ስልሳ ሰባት ላይም እንዲሁ ተረቱ ግጥማዊ ሲሆን እንደዘፈንም ዜማ ያለው ነው። (Baali helee baali helelee, layta laamiyaagee gifaata gazee) " ባሊ ሄሌሌ፣ ዓመትን መለወጫው የግፋታ ጋዜ" እያሉ ከዋኝ ቀድሞ በዜማ ሲለው፣ ታዳሚዎቹ ተከትለውት በዜማ ይደግሙታል። "ባሊ ሄሌሌ" ትርጉም ያለው ነገር ሳይሆን ለዜማ ማሳመሪያነት የሚጠቀሙበት ሲሆን እያንዳንዱን በተረቱ ውስጥ የተዋቀሩ ታሪኮችን ከዋኝ ከተረክ በኋላ "ባሊ ሄሌሌን"

እንደአዝማች ይደግመዋል። ታዳሚውም እርሱን ተከትለው ይደግሙታል። በዚህ ተረት ውስጥ ስለ ጋዚያ ስለተባለው የዘመን መለወጫ (Giffaattaa) ጊዜ በዋናነት ልጃገረዶች ስለሚጫወቱት ጨዋታ፣ ዘፈን ነው ሃሳቡ። በዘመን መለወጫው እለት ከተበላ ከተጠጣ በኋላ ነው ጨዋታው የሚጀመረው።

የገፁ-ባህሪ አሳሳል በኩል የታየው ሁኔታ በብዙዎቹ አፈታሪኮች ውስጥ የሚነገርላቸው መሪዎችና ግለሰቦች በስም እየተጠቀሱ መቅረባቸው ነው። ከወላይታ ንጉሶች፣ ጦረኞች በብዛት ቀርበዋል። ለምሳሌ፡ ንጉስ ጎቤ፣ ንጉስ ጦና፣ ንጉስ ሳና፣ ንጉስ ካቲ ወዘተ. ሊጠቀሱ ይችላሉ። በፋቡላዎች ውስጥ ስምን ከምግባር ጋር አያይዞ ማስኬድ አለ። ለምሳሌ አቶ ዮናስ ዮሴፍ በነገሩኝ ተረት ስልሳ አራት ላይ (zomborzoyta giyo doylaa) "ዘምቦርዞይታ ዶይላ" ይህ እንሰሳ በተፈጥሮ የሌለ አይነት እጅግ ግዙፍና እንደግዝፈቱም ሆዳም እና ጨካኝ የሆነ እንሰሳ ነው። ልጁን ልትመርቅ የምትሄድን ሴትዮ በስልሳ ስድስት አህዮች የጫነችውን እህል በልቶ ጨርሶ፣ የተጫነባቸውንም አህዮች በልቶ ጨርሶ በመጨረሻም እነሱንም ይበላቸዋል። ይህ እንሰሳ እጅግ ግዙፍ፣ አስፈሪና ጨካኝ መሆኑን ለመግለጽ ስሙም ረጅምና አስፈሪ አድርገውታል።

በአጠቃላይ በተሰበሰቡት የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ውስጥ የታዩት ልዩ ልዩ ቅርጻዊ ገፅታዎች ማለትም መግቢያ ፣ አጀማመር ፣ ሂደትና አጨራረስ፣ መዝጊያ የአተራረት ሁኔታዎች ሲገመገሙ ተረቶቹ የብሔረሰቡን የአተራረት ልማድ ፣ የተረት አፈጣጠርና የታሪክ አወቃቀር አሳይተዋል ማለት ይቻላል። በተረቶቹ ውስጥ የታየው የቋንቋ አጠቃቀም፣ የገፁ-ባህርያት አሳሳል፣ አመሳሰሎ ታሪክ የማዋቀር፣ የአካል እንቅስቃሴ፣ የድምፅ አወጣጥ ሁኔታ ወዘተ. በሙሉ ታሪኮቹን ሳቢነትና መሳጭነት እንዲኖራቸው አድርገዋል ማለት ይቻላል።

ምዕራፍ አምስት

5. የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ምደባ እና የይዘት ትንተና

ይህ ምዕራፍ ሁለት አበይት ርዕሶች አሉት። አንደኛው ከወላይታ ብሔረሰብ የተሰበሰቡ ተረቶች ምደባ ሲሆን፤ ሁለተኛው ደግሞ በተመረጡ ተረቶች ላይ የይዘት ትንተና የተካሄደበት ነው።

5.1. የተረት ምደባ

ይህ ንዑስ ርዕስ ከመስክ የተሰበሰቡትን የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች በምዕራፍ ሁለት በአደራጀቷቸው አንጻሮች አማካይነት ተረቶቹን ለመመደብ የሞክርኩበት ነው። በዚህ መሰረትም የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች በአካባቢያዊ እና በምሁራን የመመደብያ ስልቶች ተመድበዋል።

5.1.1. ከአካባቢያዊ ምደባ አንጻር

በአካባቢያዊ ምደባ አንጻር የወላይታ ብሔረሰብ አባላት ተረቶቹን ለመመደብ የሚጠቀሙባቸው መስፈርቶች እውነተኛ (Fact) ወይም የፈጠራ (Fiction) መሆናቸውን እና የሚተረኩበትን ዓላማ ናቸው። በዚህ መስፈርት መሰረትም የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶቹ የብሔረሰቡ ታሪክ ተብለው የሚታመንባቸው "Taarikiya woyko tumaaba" እና ፈጠራ "leemisoba" ተብለው ለሁለት ይከፈላሉ።

ሀ. እውነተኛ ታሪክ ናቸው ተብሎ የሚታመንባቸው (Fact) (Tumubaa woyko taarikiyaa)

የብሔረሰቡ ታሪክ ተብሎ የሚታመንባቸው "Tumubaa woyko taarikiyaa" ተብለው የሚታወቁት የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ስለ ብሔረሰቡ ጥንት አመጣጥ፣ የቦታ እና የጎሳ ስያሜዎች ፣ ብሔረሰቡ ስላካሄዳቸው ጦርነቶች፣ ስለ ነገሥታት እና የጎሳ መሪዎች ጀግንነት፣ ስለፍርድ አሰጣጥ ፣ ወዘተ. የሚተርኩ ናቸው። ተረቶቹ በብሔረሰቡ አባላት እውነት ናቸው ተብሎ የሚታመንባቸው ናቸው። ከመረጃ አቀባዮቹ ጋር ባደረኩት ቃለመጠይቅ እንደገለጹልኝ የብሔረሰቡ ታሪክ "Tumubaa woyko taarikiya" በመባል የሚታወቁ ተረቶች ብሔረሰቡ

ያለፈባቸውን እውነተኛ የታሪክ አጋጣሚዎች ፣ ስላጋጠሙት ፈታኝ ወቅቶች፣ ስለ አሰፋፈሩ ፣ ስለ ጎሳዎች እና ቦታዎች ስያሜዎች አመጣጥ ወዘተ. የሚተርኩ እና እውነት ናቸው ተብለው የሚታመንባቸው ናቸው (አቶ ተክሌ ሌንጫ ፣ አቶ ዮናስ ዮሴፍ፣ ወ/ሮ አስካለማርያም ኤጌዶ፣ ጥር 5/2016 ዓ.ም)። በአጠቃላይ ከተሰበሰቡት ተረቶች መካከል ሶስት ተረቶች በዚህ ምድብ ስር የተካተቱ ናቸው። ከእነዚህ ተረት ስልሳ አምስት በማሳያነት እንደሚከተለው ቀርቧል።

ተረት ስልሳ አምስት የወላይታ ብሔረሰብን ታላቅንትና በኋላ ላይ ከንጉሠ ነገሥት ምኒሊክ ጦር ወላይታን ካስገበረ በኋላ ያለውን ትልቅ ልዩነት እንደ ትዝብት የሚያነሳ ነው።

አንድ ማኅበረሰብ በዕለት ተዕለት እንቅስቃሴው ላይ የሚፈፀማቸው በርካታ ተግባራት አሉት። እነዚህ ተግባራት (ልማዶች) አመጣጣቸው እና ተገቢነታቸው እንዴት እንደሆነ በፎክሎ ለማካይነት ይብራራል። ይህ ተረት የወላይታ ብሔረሰብ አኗኗር፣ አስተዳደር ስርዓትን ሁሉ የሚመለከት ነው። በፊት ወላይታ የራሱ የሆነ ሰፊ ግዛት የነበረውና በንጉሥ የሚመራ ስርዓት እንደነበረና በኋላም ከንጉስ ጦና (የመጨረሻው የወላይታ ንጉስ) በኋላ ስርዓቱ እንደፈረሰና ባህሉም እየተበረዘ ፣ ስርዓት እያጣ እንደመጣ በቁጭት ያነሳል። "ወላይታ ሆይ ወግህን ያበላሽ ይበላሽ" እያለ የሚገዝትበትም አለው በተረት ስልሳ አምስት ላይ እንደምንመለከተው።

የብሔረሰቡ ታሪክ ተብሎ የሚታመንባቸው "Tumubaa woyko taarikebaa" ተረቶች ሲተረቱ እንደ ሌሎች ተረቶች የራሳቸውን የሆነ የአተራረክ ስርዓት አላቸው። አንድ ተረት መተረት የሚፈልግ ሰው በመጀመሪያ "እንዲህም ሆኖ ነበር" በማለት የተሰበሰቡትን ሰዎች ወይም አድማጮች ትኩረት እንዲሰጡት ያደርጋለሰ። የተረቱ ታዳሚዎች ደግሞ "ሆኖ ነበር" በማለት ዝግጁ መሆናቸውን ይገልጹለታል። በሚተረትበት ወቅት አድማጮች እንደ ተረት ነጋሪው መጨረሻ ቃል "ሆኖ ነበር"፣ "ሄዶ ነበር"፣ "መጥታ ነበር" ("Hanisi", "bisi", "yisi") በማለት እየተከታተሉት እንደ ሆነ ያረጋግጡለታል። ተራቹ ተረቱን ሲጨርስ ከዚያ በኋላ እንዲህ ሆነ ወይም ተባለ ይባላል በማለት ቋጭቶ ተረቱን ተረቱን ለመተረት ካነሳሳው ጉዳይ ጋር በማገናኘት ገለፃ እንደሚያቀርብ አቶ ዮናስ ዮሴፍ (ታሕሳስ 2/2016 ዓ.ም) ባደረሱላቸው ቃለመጠይቅ ነግረውኛል።

የብሔረሰቡ ታሪክ ተብሎ የሚታመንባቸው "Tumubaa woyko taarikiyaba" በመባል የሚታወቁ የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች አብዛኛውን ወላጆች ልጆቻቸውን ለማስተማር፣

ታሪካቸውንና ባህላቸውን ለማውረስ የሚተርኩቸው ናቸው። የማኅበረሰቡን አባላት በብዛት የሚያሳትፉ እንደ እርቅ እና ሽምግልና የመሳሰሉ አጋጣሚዎች ሲኖሩ ይተረካሉ ፤ እንዲሁም ማታ ማታ ከእራት በፊት እሳት እየሞቁ የአንድ ቤተሰብ አባላት ፣ ጎረቤቶች ሰብሰብ ብለው ታሪክ እና ባህል ለማስተማር እንደሚተርቷቸው ወ/ሮ አስካለማርያም ኤጌዶ ታሕሳስ 5 2016 ዓ.ም ገልፀውልኛል።

ለ. የፈጠራ ታሪክ (Fiction) (Leemisuwaa)

በዚህ ምድብ ውስጥ የሚካተቱት የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ደግሞ የፈጠራ መሆናቸውን የሚታመንባቸው ናቸው። በዚህ ስር የሚካተቱት ታሪክ እና ባህልን በቀጥታ ከመንገርና ከማስተማር ይልቅ ለማዘናናት፣ ስነ ምግባር ፣ ብልህነትና የመሳሰሉ ማኅበራዊ ጉዳዮችን ለማስተማር እና ግንዛቤ ለማስጨበጥ ተብለው የሚተረቱ ናቸው። የብሔረሰቡ አባላት እንደሚሉትም ለጨዋታና ሳቅ ለመፍጠር የሚተረቱ ናቸው (አቶ ተክሌ ሌንጫ ፣ ወ/ሮ ዳስቱ ሄሊሶ፣ አቶ ቆልቻ ጮሎ፣ ታሕሳስ 10/ 2016 ዓ.ም)። ከተሰበሰቡት ስልሳ ሰባት ዠተረቶች ስልሳ አራቱ በዚህ ብድብ ስር የሚካተቱ ናቸው። "leemisuwaa" ተብለው ከሚታወቁት ተረቶች ተረት አራትንና ተረት ስልሳ አራትን እንመልከት።

ተረት አራት አንድ እግሩ ሰባራ አውራ ዶሮ ለከብት ምርኮ ብቻውን ወጥቶ በንግግሩ የተማረኩ ሌሎችም እንስሳት በመንገዱ ላይ ተቀላቅለውት በመጨረሻም ደግሞ ብቻው ምርኮውን እደወሰደ የሚተርክ ነው።

በዚህ ተረት ላይ የአቋም ማነስ ወይም አካል ጉዳተኝነት ካሰብንበት እንደማያስቀረንና የነገሮች ሁሉ ማሰሪያና ማሸነፊያን ብልሃት አድርጎ ይተርካል። በተረቱ ውስጥ ከእባብ እስከ አንበሳ ያሉ ሲሆን ሁሉንም አንድ እግሩ ሰባራ አውራ ዶሮ በብልሃት ያሸንፋቸዋል።

በአብዛኛውን ተረቶች አንበሳ እንደጉልበተኛ የሚጠቀስ ሲሆን እዚህ ተረት ላይም አንበሳ ከብቶች ለመማረክ ጉልበቱን ነው የተጠቀመበት፤ እባብ በተንኮለኛነቱና በመርዛማነቱ የሚታወቅ ሲሆን በተረቱ ውስጥ መርዘንና ተናዳፊነቱን ነው የተገለጸው። ሁሉንም እንስሳት በየባህርያቸው ተጠቅሞ ከዛ ያለተቀናቃኝና ተካፋይ ብቻውን ምርኮውን በብልሃት ሲወስድ ያሳያል።

ተረት ስልሳ አራት ደግሞ ከተለመደው ግዙፍና ሆዳም እንስሳ አንዲት ሴት ልጇንና በስልሳ ሰባት አህዮች የጫነቸውን እህል ይዛ የወለደች ሴት ልጇን ለመመረቅ ስትሄድ በመንገድ ይዟት

የያዙትን ሁሉ እየተከተላቸው በልቶ ሲጨርስ ሴትዮዎንም ይበላል። ከዛ ልጄ ብቻ ተርፎ ወደ እህቱ ቢሄድም ባለማወቃቸው እንግልት ይደርስበታል። ከዛ ግን ያ እንስሳ እነሱንም በልቷቸው የተቆረጡ ሃያ ጣቶቹ ጦር አዘጋጅተው በመጨረሻም እንስሳውን አሸንፈው ሲገሉት የሚተርክ ነው።

በተረቱ ላይ ብዙ ነገር ማየት እንችላለን ፡ ጉዳት፣ ኢ-ፍትሃዊነት፣ በቀል የመሳሰሉት ይገኙበታል። ይህ ዘምቦርዞይቶ ዶይላ የተባለው ከተለመደው ተፈጥሮ ውጪ እጅግ ግዙፍ ጨካኝና ሆዳም የሆነው እንስሳ ነው። ሴትዮዎ የጫነችውን እህል ሁሉ አንድ በአንድ እየተከተለ በልቶ ከጨረሰ በኋላ እርሷንም አይምራትም ይበላታል። ልጄ ብቻ ይተርፋል። ከዛ እህቱም ታማ ስትሞት በመጨረሻም እርሱንም ይበላዋል። ከዛ ጣቶቹን ቆርጦ ያስቀራቸው አድገው በልካቸው ሃያ ጦር ፣ ሃያ ሻሞላ፣ ሃያ ጋሻ አዘጋጅተው ገደሉት ፣ ተበቀሉት። ጉልበታም ነኝ ብሎ ያለልክ መግፋት ለበቀል እንደሚያዳሪግም በተረቱ ላይ መመልከት እንችላለን።

የፈጠራ "Leemisuwaa" ተረቶች የሚተረቱት ለማዘናናት እና ማኅበረሰቡ አሉኝ የሚላቸውን መልካም እሴቶች ፣ ግብረ ገብነት እና ሥነ ምግባር ለማስተማር መሆኑን ለመመልከት ችያለሁ። በተረቶቹ ውስጥ የሚገኙ ገፀባህርያት ሰዎች፣ እንስሳት እና መናፍስት ናቸው። በተለያዩ የስራ ድርሻዎች ተበታትነው የዋሉትን የቤተሰብ አባላት እራት ከመብላት በፊት ወላጆች ለልጆቻቸው ይተርታሉ፤ ልጆችንም እንዲተርቱ ያበረታታሉ።

ሜዳ ላይ ከብቶች የሚያግዱ ህጻናትም ማታ ከወላጆቻቸው፣ ከታላላቆቻቸው የሰሙትን ይጫወታሉ። ትልልቅ አባቶችም ከስራ መልስ አንዳንድ መጠጦችን እየተጎነጩ ገበያ አካባቢና ለማረፍ ምቹ በሆኑ ቦታዎች ላይ ይጫወታሉ።

አቶ ተክሌ ሌንጫ እንደገለፁልኝ ከሆነ በወላይታ ብሔረሰብ ዘንድ ተረት ከህጻን እስከ አዋቂ ይተርታል። ግን የሚተርቱበት ቦታ ይለያያል። ማታ የቤተሰቡ አባል እቤት ተሰብስቦ የሚጫወቱት ከሆነ የመተረት ተግባሩ የአባት ወይም የእናት ነው። እንደተረቱ አይነትም ይወሰናል። ታሪክ ላይ የተመሰረተ ከሆነ ተለቅ ያሉ አባቶችና እናቶች ታሪክን ጠንቀቅው የሚያውቁት ናቸው የሚተርቱት። ሜዳ ላይ ከብቶች የሚያግዱ ህጻናት ደግሞ የፈጠራ ተረቶችን በአብዛኛው ይጫወታሉ። (አቶ ተክሌ ሌንጫ ታህሳስ 3/ 2016 ዓ.ም)።

በወላይታ ብሔረሰብ በአሁኑ ጊዜ ተረት የመተረት ባህል እየቀነሰ መምጣቱን መረጃ አቀባዮቹ ገልፀውልኛል። በአሁኑ ጊዜ በተለይ በወጣቶቹ ተረት መተረት የኋላ ቀርነት እና የገጠርነት መገለጫ ተደርጎ እንደሚወሰድ እና ተረት ለመተረትም ሆነ ለማዳመጥ ፍላጎቱ እየቀነሰ መምጣቱን ፣ ተረት ከመስማት ይልቅ ሬዲዮ ማዳመጥ ከተማ ሄደው መዝናናትን እንደሚመርጡ (አቶ ተክሌ ሌንጫ እና ወይዘሮ አስካለማርያም ኤጌዶ ታህሳስ 3/2016 ዓ.ም) ገልፀውልኛል።

5.1.2. ምሁራን ከተከተሉት የምደባ ስልት አንፃር

የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች በአካባቢያዊ ምድባቸው ላይ ተመስርተን በምሁራን የመመደቢያ ስልት አንፃር ስንፈትሻቸው "Tumubaa woyko taarikiyaabaa" ተብለው የሚጠሩ ተረቶች Thompson (1946) እና Okpewho (1992) "ሚታዊ አፈታሪክ" በማለት በገለፁት ምድብ ስር ሊካተቱ የሚችሉ ቢሆንም "leemisuwaa" ተረቶች ግን የተለያዩ ባህርያት ያላቸው በመሆኑ በተለያዩ ምድቦች ሊመደቡ የሚችሉ ናቸው። በዚህ ጥናት ተረቶቹን ለመመደብ በምሁራን ከተሰነዘሩ ሐሳቦች አና የአከፋፈል ስልቶች Okpewho (1992) ሌጅንድ ፣ ገላጭ ተረቶች እና ፋቡላ በማለት የተከተለውን የአከፋፈል ስልቶች መከተል ተገቢ ሆኖ አግኝቼዋለሁ። ይህ አከፋፈል ስልት ተገቢ ነው የምልበት ምክንያት አንደኛው ያወጣቸው መስፈርቶች በአፍሪካ ተረቶች ላይ የተመሰረቱ እና የቅርብ መሆናቸው ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች በመስፈርቱ ሊመደቡ በመቻላቸው የOkpewho (1992) መመደቢያ ዘዴዎች ለዚህ ተግባር መርጫለሁ።

ሀ. ሌጅንድ

ሌጅንድ (ፈቃደ እና ዘሪሁን "አፈ ታሪክ" ይሉታል) በማለት የሚጠሩ ተረቶች መነሻቸው እውነተኛ ታሪክ ሆኖ ቀስ በቀስ ግን ፈጠራዊ መልክ እየያዙ የሚመጡ ናቸው። እነዚህ ተረቶች ስለ በታሪክ የታወቁ ሰዎች እና ታሪካዊ ፍፃሜዎችን የሚተርኩ ሆነው፣ አንድን ብሔረሰብ ስላለፈባቸው ጦርነቶች ፣ ብሔረሰብን ስላስተዳደሩት ነገሮች፣ ስለብሔረሰቡ ጀግንነት ወዘተ. የሚመለከቱ ታሪኮች የሚቀርቡባቸው እንደሆኑ Okpewho (1992፣ 1833) እና ፈቃደ (1991፣ 55-57)፣ ገልጸዋል። ዘሪሁን (1991፣ 31-32) ደግሞ እንዲሁ ሲል ይገልጸዋል።

አፈ ታሪክ የነበረ በአንድ በተወሰነ አካባቢ ከተፈጸመ እውነተኛ ታሪክ አንድ ገጽታ በመውሰድ ሥነ ቃላዊ ፈጠራ ተጨምሮበት የሚነገር ነው። አላማው አንዳንድ አሳሳቢ ጥያቄዎችን ለመመለስ ነው። በታሪክ የተፈጸመ አንድ ድርጊት እንዴት ሊፈጸም ቻለ? ለምን ተፈጸመ? የሚሉ ጥያቄዎች ሲነሱ መልስ ይሰጣል። ስለ ንጉሶች ፣ በጎሳዎች መካከል ስለተደረገ ግጭት ወይም ጦርነት፣ ስለ ስደት ፣ ስለ ተፈጥሮ አደጋ፣ ስለ አካባቢ ስያሜዎች ፣ ስለ ሰፈሮች አቆራቆር...ይናገራል።

ስለዚህ በዚህ ስር የሚካተቱ ተረቶች ቀደም ሲል ተፈጽመዋል ተብለው የሚታመንባቸው ታሪኮች ላይ ተመስርተው የሚነገሩ እና አንድን ማኅበረሰብ እራሱን የሚገልጽባቸው ፣ ታሪኩን እና እምነቱን የሚያስተምርባቸው ናቸው። ከተሰበሰቡ ተረቶች መካከል ተረት 65፣ 66 እና 67 በአፈ.ታሪክነት የሚመደቡ ናቸው።

ለ. ገላጭ ተረቶች

በዚህ ምድብ ስር የሚመደቡ ተረቶች በአንድ አካባቢ የሚኖሩ ሰዎች ለሚያነሱባቸው ጥያቄዎች መልስ የሚሰጡ ናቸው። ገላጭ ተረቶች በአንድ ማኅበረሰብ ውስጥ የሚታዩትን ተፈጥሮአዊና ሰው ሰራሽ አጋጣሚዎች መነሻቸው ከየት እንደሆነ የሚገልፁ ናቸው Okpewho, (1992፣203) እና ፈቃደ (1991፣ 57)። Thompson (1946፣9) ደግሞ "Explanatory tales are stories explaining the origins and characteristics of various animals and plants, the stars, and mankind and his institutions." በማለት ገልጾታል። የአንድ ሕዝብ የተለያዩ ባህላዊ እምነቶች ፣ ለየት ያለ አፈጣጠር ስላላቸው እንስሳት፣ ተራራ ወዘተ. ይህ ለምን ሆነ? እንዴት መጣ ወይም ተከሰተ? በማለት ለሚጠይቋቸው ጥያቄዎች በገላጭ ተረቶች መልስ ያገኛሉ።

ተረት ሥልሳ አራትን በምሳሌነት ብንመለከት "ዞምቦርዞይታ ዶይላ" ተብሎ የሚጠራ እንስሳ ከጠፈጥሮ ውጭ እጅግ ግዙፍ፣ በልቶ የማይጠግብ፣ ሲመገብም የሚበላውን የማይመርጥ አግባብ ለሚባል አይነት እንስሳ ነው። በቃለ መጠይቁ ላይ ይህ እንስሳ ፈጠራዊ ነው ወይስ ነበር ብዬ ስጠይቃቸው፣ ዶይላ ማለት ከጅብ ዝርያዎች አንዱ ሲሆን እጅግ አደገኛ እንደሆነና ከሌሎቹ ገዘፍ እንደሚልና በመልክም ቲንሽ ለየት እንደሚል የተረቱ ተራኪ (ወ/ሮ ዳስቱ ሄሊሶ፣ ታህሳስ 3/2016 ዓ.ም) አጫውተውኛል። ሆኖም በተረቱ ላይ የተገለጸው እንስሳ ዶይላ

ከተባለው የጅብ ዝርያ የወሰደው ባህሪ ቢኖርም ሙሉ በሙሉ እሱ እንዳልሆነና ከጅብ ይልቅ እጅግ ግዙፍ እንደሆነ አክለውም አጫውተውኛል።

የህ ከተለመደው በላይ ግዙፍ እንስሳ ለምንም ወደጎላ እንደማይልና አግባብነት እንደሆነ ተረቱ ላይ እንመለከታለን። ሴትዮዋ የወለደች ልጇን ምረቃ በሀያ ሁለት አህዮች ጭና ልጇን አስከትላ በምትሄድበት ጊዜ እየተከታተለ አንድ በአንድ ያለ ርህራሄ በልቶ ሲጨርስ እርሷንም ይበላታል። እናም የተረፈው ልጅ በቀል ያስባል። እርሱም ተበልቶ በመጨረሻም የተረፉት የእጆቹ ጣቶች እንደሰው አድገው ጎልብተውና ተደራጅተው እንስሳውን በመግደል እንደሚበቀሉት ይተርካል ተረቱ።

ከተሰበሰቡት የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ውስጥ ተረት ስምንት፣ ዘጠኝ፣ አስራ ሁለት፣ አስራ ዘጠኝ፣ ሃያ አንድ፣ ሃያ ሁለት ፣ ሃያ ሶስት፣ ሃያ አምስት፣ ሃያ ስድስት ፣ ሃያ ሰባት፣ ሰላሳ ሶስት ፣ ሰላሳ ዘጠኝ፣ አርባ ሁለት፣ አርባ አምስት፣ ሃምሳ ሦስት ፣ ሃምሳ አራት፣ ሃምሳ አምስት፣ ሃምሳ ስምንት፣ ስልሳ፣ ስልሳ ሶስትና ስልሳ አራት ናቸው። ምድቡ ሃያ አንድ ተረቶች ይሟላል። ይህም የስብስቡን ሰላሳ ሶስት ከመቶ ይሟላል ማለት ነው።

ሐ. ፋቡላ

Okpewho ፋቡላ ተብለው መመደብ ስላለባቸው ተረቶች ሲያስረዳ "እንደ ሌጅንድ ታሪክ የመሰነድ አልያም ደግሞ እንደ ገላጭ ተረቶች የክስተቶች እና ልማዶች አመጣጥ የመግለፅ እና የማብራራት አላማ የሌላቸው ተመክሮን በምናባዊ ድራማዊ የሚያቀርቡ ተረቶች ሆነው ፣ በገፀ ባህርያትም የሰው ልጅ ፣ እንስሳት እና መናፍስት የሚያሳትፉ ተረቶች ናቸው" ብሏል (1992፣ 209። የOkpewhoን የተረት አከፋፈል መንገድ ተከትሎ ተረትን ለመመደብ ጥረት ያደረገው ፈቃደ ደግሞ ይህን ሐሳብ "ፋቡላ አላማው እና ትኩረቱ የገጠመኞችን ምናባዊ ድራማ በማቅረብ በሚያስደስት መንገድ ሰዎች ፣ እንስሳትና መናፍስት ገጸ ባህርያት ያሉበት ትረካ መተረክ ብቻ ነው" ብሏል (1991 ፣ 62)።

በዚህ ምድብ ስር ከሚካተቱ የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች መካከል ተረት አንድ፣ ሶስት፣ አራት፣ አምስት፣ ስድስት፣ ሰባት፣ ዘጠኝ፣ አስር፣ አስራ አንድ፣ አስራ ሁለት፣ አስራ ሦስት፣ አስራ አራት፣ አስራ ስድስት፣ አስራ ሰባት፣ አስራ ስምንት፣ አስራ ዘጠኝ፣ ሃያ፣ ሃያ አንድ ፣ ሃያ አራት፣ ሃያ ስድስት፣ ሃያ ሰባት፣ ሃያ ስምንት፣ ሃያ ዘጠኝ፣ ሰላሳ፣ ሰላሳ አንድ፣ ሰላሳ

ሁለት፣ ሰላሳ ሶስት፣ ሰላሳ አራት፣ ሰላሳ አምስት፣ ሰላሳ ስድስት፣ ሰላሳ ሰባት፣ ሰላሳ ስምንት፣ አርባ፣ አርባ አንድ፣ አርባ ሶስት፣ አርባ አራት፣ አርባ ስድስት፣ አርባ ሰባት፣ አርባ ስምንት፣ አርባ ዘጠኝ፣ ሃምሳ፣ ሃምሳ አንድ፣ ሃምሳ ሁለት፣ ሃምሳ ስድስት፣ ሃምሳ ሰባት፣ ሃምሳ ዘጠኝና ስድሳ ናቸው። ይህም የስብስቡን ስልሳ ሰባት ከመቶ የሚያጠቃልል ይሆናል። እነዚህን ተረቶች በውስጣቸው ባሉት ገፀባሕርያት አንጻር በሚከተለው ንዑስ ዘርፍ መከፋፈል ይቻላል።

5.1.2..1. ሰዎች ብቻ ገፀባሕርያት የሆኑባቸው

ይህ ምድብ በእያንዳንዱ ታሪክ ውስጥ በድርጊት ሲሳተፉ የሚታዩትን ገፀባሕርያት ወይም በታሪኩ አማካይነት ስለሌሎች ሰዎች የሚተርፉትን ተረቶችን የሚያጠቃልል ነው። ለምሳሌ ተረት አርባ አንድ ሰው ብቻ ገጸ ባሕሪ ከሆነባቸው ተረቶች አንዱ እንደሚከተለው ነው፦

በድሮ ጊዜ አንድ ቤት በጣም የሚፋቀሩ ባልና ሚስት ይኖሩ ነበር። አንድ በፍቅራቸው የቀና ተንኮለኛ ሊያጣላቸው አሰበ። ከዛ ማታ እነሱ ተኝተው እያለ ቤታውን ቆፍሮ ቀዳዳ አወጣና በቀዳዳው በኩል ኮባ አስገብቶ ውሃ በመሃላቸው አፈሰሰ። ከዛ ጠዋት ሲነሱ መኝታቸው በውሃ ርሶ ያገኙታል። ከዛ ሁለቱም ግራ እንደተጋቡ ባልየው ደቦ ሊሰራ ይሄዳል። ሚስትየውም ለደቦው ስንቅ ሰርታ ይዛ ትሄዳለች። ከዛ ባልየው በደቦ መሃል እናንተዬ ጉድ በሉ ማታ ባለቤቴ አልጋ ላይ ሸናች ምን ይባላል? ብሎ ያወራል። ሚስትየውም ለደቦው ስንቅ ሰርተው በመጡ ሴቶች መሃል እናንተዬ ጉድ በሉ ባለቤቴ ማታ መኝታ ላይ ሸንቱን ሸናኮ ምን ይባላል? ብላ ታማለች። ከዛ ደቦ የሚሰሩት አባቶች ለሚስትየው ባሏ ያማትን ይነግሯታል። ደቦ ምግብ ያመጡ ሴቶችም ለባልየው ሚስቱ ያማችላቸውን ይነግሩታል። ከዛ ተናደው ቤት ሄደው ሲገናኙ ተገዳደሉ ይባላል።(አቶ ቆልቻ ጮሉ ፣ መስከረም 20/2016 ዓ.ም)።

ከዚህ ተረት በተጨማሪ በዚህ ንዑስ ክፍል ተረት አንድ፣ ሶስት፣ ስድስት፣ አስር፣ ሰላሳ ፣ ሰላሳ ሁለት፣ ሰላሳ ስድስት፣ ሰላሳ ስምንት፣ አርባ፣ አርባ አንድ፣ አርባ ስድስት ፣ አርባ ሰባት፣ አርባ ስምንት፣ አርባ ዘጠኝ፣ ሃምሳ አንድ፣ ሃምሳ ሁለት እና ስልሳ አንድ ይካተታሉ። በዚህ ውስጥ አስራ አራት ተረቶች ይገኛሉ።

5.1.2..2. እንስሳት ብቻ ገፀባሕርያት የሆኑባቸው

በዚህ ንዑስ ክፍል የሚካተቱት ተረቶች በታሪኮቹ አማካይነት የሚገለጹውን ታሪክ የሚተርኩት፣ ድርጊቱን የሚያከናውኑት ገፀባሕርያት ፣ እንስሳት ብቻ የሆኑባቸው ናቸው። እንስሳቱ የቤት ወይም የዱር ፣ ሊሆኑ ይችላሉ። በዚህ ምድብ ከሚካተቱት ተረት አራትን በሚሳሌነት መጠቀም እንችላለን።

አንድ እግሩ ሰባራ አውራ ዶሮ ከብት ምርኮ ይሄዳል። እየሄደ መንገድ ላይ እባብ ያገኘዋል፤ ያገኘውና የት እየሄደ እንደሆነ ይጠይቀዋል። ከዛ አውራ ዶሮውም ለከብት ምርኮ እየሄደ መሆኑን ነገረው። ከዛ እባቡ ዶሮውን እያየው "እንደው አንድ እግርም ሳይኖር እንዴት ለምርኮ ትሄዳለህ?" በማለት ተገርሞ ይጠይቀዋል። ዶሮውም መልሶ "እግር ነው እንደ ሚማርከው እውቀት ነው እንጂ" ብሎ ይመልስለታል። እባቡም ተገርሞ "በቃ አብረን እንዝረፍ" ይለውና ተያይዘው መሄድ ይጀምራሉ። አብረው እየኸዱ ደግሞ አይጥ ያገኛቸዋል። አይጡም ወዴት እየሄዱ እንደሆነ ይጠይቃቸዋል፤ እነሱም ለምርኮ እየሄዱ እንደሆነ ይነግሩታል። እሱም መልሶ "እንደው ከእናንተም አንደኛቹ እግረ ሰባራ ናችሁ እንዴት አድርጋችው ልትማርኩ ነው?" ብሎ ይጠይቃቸዋል። እነሱም መልሰው "እውቀት እንጂ አካል አይፈልግ ምርኮ" ይሉታል አይጡም በሀሳባቸው ተስማምቶ "እንግዲያው እኔንም አሳትፉኝ" ይላቸውና አብሮዋቸው መሄድ ይጀምራሉ። ለሶስት እየሄዱ ሳለ አንበሳ ያገኛቸዋል። ወደየት እየሄዱ እንደሆነም ይጠይቃቸዋል፤ ከዛ እነሱም ለከብት ዝርፊያ እየሄዱ እንደሆነ ያስረዱታል። እሱም መልሶ "ከእናንተ አንዱም ሰባራ ነው በምናችሁ ነው የምትዘርፉት?" ብሎ ይሳለቅባቸዋል። እነሱም "እውቀት እንጂ አካል አይዘርፍም" ይሉታል። አንበሳውም "ካላችሁስ እሺ አብረን እንዝረፍ" ይላቸውና አብረው ይሄዳሉ። ሄደው ደረሱና አንበሳውን እኛን አውራ ሊተናኮለን ስለሚችል በጉልበትህ አባርልን ይሉታል። እሱም ሊያባርር ይሄዳል። የተቀሩት ከብቶች ሰብስበው መመለስ ይጀምራሉ። እየሄዱ ሳለ አውራ ዶሮው እባቡን "እንግድህ አንበሳ እንደምታውቀው በጉልበትም ስለሚበልጠን የዘረፍነውን ከብት እኩል አያካፍለንም። ስለዚህ አንተ እሱ ሲመለስ ነድፈህ ግደለው" ይለዋል። እባቡም በሀሳቡ ተስማምቶ አንበሳው ሲመለስ ነድፎ ይገድለዋል። የተቀሩት ከብቶች እየነዱ መሄድ ይጀምራሉ። ከዛ አውራ ዶሮው እባቡን "አንተ አባራ የምትልስ

መስለህ የሚከታተሉን ሰዎች እንዳሉ ሰልልን" ይለዋል። እባቡም እውነት መስሎት በግልጽ መንገድ አባራ ሚልሰውን ሰዎች ቀጥቅጠው ገደሉት። ከዛ አውራ ዶሮውና አይጥ ብቻቸውን ከብቶችን እየነዱ መኸድ ይጀምራሉ። ከዛ አውራ ዶሮው አይጡን "እስቲ እሃች ጉብታ ላይ ውጣና ዘለል ዘለል እያልክ ሰው ይመጣ እንደሆን ሰልል" ይለዋል። ከዛ አይጡም እውነት መስሎት ጉብታው ላይ ዘለል ዘለል ሲል ከላይ ጭልፊት መቶ ወሰደው። እግረ ሰባራ አውራ ዶሮውም ብቻውን ከብቶቹን ይዞ ወደቤቱ ሄደ።(አቶ ዮናስ ዮሴፍ፣ ታህሳስ 3/2016 ዓ.ም)።

በዚህ ምድብ ውስጥ ሰባት ተረቶች የሚገኙ ሲሆን፣ በምድቡ ተረት አራት፣ አምስት፣ ዘጠኝ፣ አስራ ሁለት፣ አስራ ሶስት እና አስራ አራት ይካተታሉ።

5.1.2..3. የሰው ፣ የእንስሳት እና የመናፍስት ድብልቅ ገፀባሕርያት ያሏቸው ተረቶች

እነዚህ ደግሞ ሰው ፣ እንስሳት እና መናፍስት ገፀባሕርያት ለብቻ የሚገኙባቸው ተረቶችን የሚያጠቃልሉ ናቸው። በታሪኩ ውስጥ ሰውና እንስሳ ወይም ሰውና ሰይጣን ፣ የመሳሰሉት ገፀባሕርያት አንድ ላይ ይገኙባቸዋል። በዚህ ምድብ ውስጥ ተረት ሃያ አምስትን እንደምሳሌ መመልከት እንችላለን፦

አንድ ሰውዬ አንድ ቀን ወንዝ ዳር ሄደ። ወንዝ ዳር ሄዶ ሳለ አንድ እባብ ወንዝ ለመሻገር ሲሞክር ያቅተዋል። ሰውየውም ለማሻገር እንዳይነድፈው ፈርቶ ሽረ አንተስ እጅህን ይገጥ እንዳሻግርህ እጅ የለህ በእግርህ እየመራሁህ እንዳላሻግርህ እግርም የለህ እንዴት አድርጌ ነው የማሻግርህ ይለዋል። እባቡም ለዚያማ ምን ችግር አለው እኔ አንገትህ ላይ እጠመጠማለሁ አንተ ተራምደህ ማሻገር ብቻ ነው ይለዋል። በማለት ዘሎ የሰውየው አንገት ላይ ይጠመጠማል። ሰውየው ያሻግረውና እሺ አሁን አሻግራሃለሁና ውረድ ይለዋል። እባቡ ግን አይ የአንገትህ ሙቀቱ ተመችቶኛልና አለወርድም ይለዋል። ሰውየው እስቲ ጅብ ይፍረደን ብሎ ለፍርድ ጅብ ዘንድ ይሄዳሉ። ለጅቡም የሆነውን ሰውየው ይነግረዋል። ጅቡ ግን እባቡ እንዳይነድፈው ፈርቶ አይ ይሄ ጉዳይ ለኔ ለመፍረድ የሚቻለኝ ጉዳይ አይደለምና እስቲ ጦጢትን ጠይቃት ይለዋል። ከዛ ወደ ጦጢት ሄደው የሆነውን ሰውየው ይነግራታል። ከዛ ጦጢት በብልጠታ እሺ እባቡ አንተም ከሰውየው አንገት ውረድና መሬት ቁም ለፍርድ አሰጣጡ እንዲመቸኝ ትለዋለች። እባቡም

ይወርዳል። ጦጢት አሁን አንተ የቆምከውም መሬት ላይ። ከድንጋይ ላይ ነው እኔ ምኑን ልፍረድ ትላለች። ሰውየው እባቡን ቀጥቅጦ ገደለው ይባላል። (አቶ ሾንጋ ቡቃቶ ፣ መስከረም 20/2016 ዓ.ም)።

በተጨማሪም በዚህ ስር ሊካተቱ የሚችሉት ፣ ተረት አስራ አንድ ፣ አስራ አምስት፣ አስራ ስድስት፣ አስራ ስምንት፣ አስራ ዘጠኝ፣ ሃያ፣ ሃያ አንድ፣ ሃያ አራት፣ ሃያ አምስት፣ ሃያ ስድስት፣ ሃያ ሰባት፣ ሃያ ስምንት፣ ሰላሳ አንድ፣ ሰላሳ ሶስት፣ ሰላሳ አራት፣ ሰላሳ አምስት፣ ሰላሳ ሰባት፣ ሃምሳ ስድስት፣ ሃምሳ ሰባት፣ ሃምሳ ዘጠኝ እና ስልሳ ሁለት ይካተታሉ። በዚህ ውስጥ በጠቅላላ ሃያ ሁለት ተረቶች ይካተታሉ።

5.2.. የይዘት ትንተና

የይዘት ትንተና ላይ ከመግባቱ በፊት ስለይዘት ምንነት አንዳንድ አጠቃላይ ነጥቦችን ማንሳት አስፈላጊ ነው። ይዘት በአንድ ሥነጽሑፋዊ ስራ ውስጥ ተካትተው የሚገኙ ልዩ ልዩ ነገሮች ወይም ጉዳዮችን የሚያመለክት ፅንሰ ሀሳብ ነው። የሥነጽሑፋዊ መዝገበ ቃላት (A Dictionary of Literary Terms) ይዘት እንደሚከተለው ይገለጻል።

"ይዘት" ረቂቅና አሻሚ ቃል ነው። ይዘት በአንድ ሥነጽሑፋዊ ስራ ውስጥ ምን ተካቷል ሲሆን አብዛኛውን ጊዜ ቃሉ በተዘዋዋሪ የሚገለፀው ወይም የሚያመለክተው የሥነጽሑፋዊ ስራውን የተጠቃለለ ማዕከላዊ ሀሳብና መልዕክት (Central Idea and Theme) ነው። መነሻ ሃሳቡ (its argument) ሥነጽሑፋዊ ባልሆነ መግባቢያ (non literary language) የሚገለፅን ድርጊት ይልቅ ተዘርዛሪ ጉዳዮችን ማቅረብ ነው። (Gray: 1992 ፣ 70)"

በኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናት ምርምር ማዕከል የተዘጋጀው የአማርኛ መዝገበ ቃላት ደግሞ "ይዘት በአንድ ነገር ውስጥ ያሉ ፣ የሚገኙ ነገሮች በጥቅል ፣ በአንድ ጽሑፍ ውስጥ የሚገኝ ርዕሰ ጉዳይ ፣ መልዕክት ፣ ..." በማለት (1993 ፣ 453) ይበይናል። ስለዚህ ከእነዚህ አጠቃላይ ገለጻዎች በመነሳት ይዘት በአንድ ሥነጽሑፋዊ ስራ ውስጥ ሊተላለፉ የሚችሉ ልዩ ልዩ ማህበራዊ ፣ ኢኮኖሚያዊ ፣ ፖለቲካዊ፣ ባህላዊና ታሪካዊ የኅብረተሰብ ጉዳዮችን እና ገጠመኞችን አጠቃሎ የሚያመለክት ፅንሰ ሀሳባዊ ፖለቲካዊ ገጠመኞች በፈጠራ ስራው ውስጥ በቀጥታ ወይም በተዘዋዋሪ መንገድ ይቀርባሉ ማለት ነው።

ከዚህ በላይ የተጠቀሱትን መነሻ ሀሳቦች መነሻ በማድረግ የሀገረሰብ ተረቶች ይዘት ስንል አንድ ጎብረተሰብ ወይም ብሔረሰብ ካለፈው ልምድና ገጠመኝ በመነሳት እየፈጠረ በሚተርታቸው ተረቶቹ አማካይነት የሚተላለፉትን መልዕክቶች ማለታችን ነው። የአንድ ጎብረተሰብ ወይም ብሔረሰብ ወግና ልማድ ባህል ታሪክ ወዘተ. ለመረዳት በሀገረሰብ ተረቶቹ ወይም በሥነቃሎቹ አማካይነት የሚተላለፉትን ይዘቶች መመርመር እና ማወቅ አስፈላጊ ይሆናል ማለት ነው።

ከዚህ አኳያ ይዘታዊ ትንተና ማለት በእያንዳንዱ ተረት አማካይነት በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ መንገድ የሚተላለፈውን መልዕክት መሰረት ያደረገ ትንተና ማለት ነው። በመሆኑም ትንተናው የወላይታ ብሔረሰብ ሀገረሰብ ተረቶችን በመመርመር ስለብሔረሰቡ አጠቃላይ የሆነ አስተሳሰብ፣ ባህልና ታሪክ ለመረዳት ጠቃሚ ይሆናል።

ለዚህ ጥናት የተሰበሰቡትና ለትንታኔ የቀረቡት የወላይታ ብሔረሰብ ሀገረሰብ ተረቶች ሲመረመሩ የብሔረሰቡን ልዩ ልዩ የሕይወት ገጠመኞች ፣ ባህላዊና ማኅበራዊ ጉዳዮች፣ አስተሳሰቦች ፣ እምነቶች ፣ ወዘተ. የሚያንፀባርቁ ናቸው። በመሆኑም ለትንታኔ ያመች ዘንድ የተሰበሰቡት የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች በስድስት ዋና ዋና ይዘቶች ተከፍለው ቀርበዋል። በእያንዳንዱ ምድብ ውስጥ የሚገኙት ተረቶች ይዘታቸው ወይም መልዕክታቸው ከሌለው ምድብ ከሚገኙት ጋር ሊመሳሰል ስለሚችል ፣ የአንድ ተረት ይዘት ወይም መልዕክት አንድ ብቻ ነው የሚል እምነት የለኝም። በሌላ በኩል በእያንዳንዱ ምድብ ውስጥ የተካተቱት ተረቶች መካከል የምድቡን ይዘት ወይም መልዕክት በደንብ አጉልተው ያሳያሉ የተባሉት ታሪኮች ለትንታኔ ይጠቀሳሉ እንጂ፣ በምድቡ ውስጥ ያሉትን በሙሉ ተንትኖ ማቅረብ አይቻልም።

5.2.1. ብልህነት

ብልህነት ሰዎች በማኅበራዊ ሕይወታቸውና ግንኙነታቸው ወቅት የሚገጥሟቸውን ፈታኝና አስቸጋሪ ጉዳዮች እንዴት መፍትሄ እንደሚያገኙላቸው ፣ ከችግሮቻቸው እንዴት ማምለጥና መውጣት እንደሚችሉ የሚያመለክት ጽንሰሀሳብ ነው። በሰዎች ማኅበራዊ ግንኙነት ፣ አንዳንድ አስቸጋሪ ጉዳዮች ሊያጋጥሙ ይችላሉ። ፈታኝና አስቸጋሪ ገጠመኞችን በብልህነት ወይም በዘዴ ለማሳለፍ የሚደረግ እንቅስቃሴ አደጋውን ለመቀነስ ወይም ጨርሶ ለማስወገድ ጠቃሚ መንገድ ይሆናል።

ለምሳሌ በተረት አራት ላይ እንደምንመለከተው ዶሮ እጅግ ትንሹ የቤት እንስሳ ለዚያውም አንድ እግሩም ደሞ ሰባራ ቢሆንም በብልሃት ሁሉንም አሸንፎ ከብቶች ማርኮ መምጣቱን ደግሞ አብረውት የነበሩትንም እንዴት በተንኮልና ብልሃት አሸንፎ ብቻውን ከብት ማርኮ እንደወሰደ ይናገራል። በተረት አስራ አንድ ላይ ደሞ ዞሌ የተባለችው ሴት ጉልበትን እንዴት በብልሃት ማሸነፍ እንደሚቻል፤ አንበሳ ጉልበታም ነው እንግዲህ በተረቱ ላይ እንደሚናየው ጉልበቱን ግን እንዴት በብልሃቷ እንደሚታሸንፍ እናያለን። ተረት አስራ ሁለት ላይም ውሻው ከብዙ ጅብ በብልሃት እንደሚያመልጥ ያሳያል። በተረት አስራ ሶስት ደግሞ ቀበሮ በብልጠቱ አታሎ ከአሞራ ስጋውን ይወስድበታል። እዚህ ላይ የቀበሮን ብልሃት ብቻ ሳይሆን የአሞራውንም ሞኝነትና መታለል ማየት ይቻላል። በብልሃቱ ተጠቅሞ ከአሞራው ስጋውን ወስዶበታል። የብልሃትን አቅም እናያለን እዚህ ላይ።

ተረት ሃያ አምስትን ስንመለከት እባቡ ለእርዳታ ቢሆንም የጠየቀው ሰውየው ተሸክሞ ካሳለፈው በኋላ ተንኮል ማሰቡን እንመለከታለን። እና ፍትህ እንዲሰጠው ሰውየው ሸንጎ ፈልጎ ይሄዳል። መጀመሪያ ወደ ጅቡ ቢሄዱም ፈርቶ አልፈረደም። ጦጢት ግን በብልሃት እንዴት መፍትሔ እንደሰጠችው ነው። እንግዲህ እባብ መርዛማ እንስሳ ነው። በግድ ከሰዎቹ አንገት ላይ ማውረድ ይከብዳል። እና እንዴት በብልሃት እንዳወረደችውና መፍትሄ እንደሰጠችው ማየት ይቻላል። በብልሃቷ መፍትሔ አመጣች። በተረት ሰላሳ አንድ ደግሞ አንበሳ በጉልበቱ ሁሉን ቻይ ሁሉን አሸናፊ ሆኖ እናገኘዋለን። የሚፈልገውን ነገር በፈለገው ጊዜ ማግኘት እንደሚችል ያስባል። ጦጢትም ይህን ጭቆና በብልሃት እንዴት እንዳሸነፈች ነው። እንግዲህ አንበሳ እጅግ ጉልበታም፣ ሁሉን ማድረግ የሚችል መስሎ የሚሰማው እንስሳ ነው። በዚህም ምክንያት አጠገቡ ያገኛቸውን ለራሱ ምቹት ሲል ይጨቁናቸዋል። እና ጦጢት አንበሳውን እንዴት በብልሃቷ አሸንፋ ነጻ እንደወጣች ነው።

በተረት ሰላሳ ሶስት ላይም ውሻ በጅቦች እንዳይበላ የተጠቀመውን ብልሃት እናያለን። ጅቦቹ ከእርሱ በብዛትም በጉልበትም እንደሚበልጡት ስለሚያውቅ ውሻው እንዳይበሉት ለማምለጥ የተጠቀመውን ብልሃት ነው። በተጠቀመው ብልሃትም አመለጣቸው። ተረት ሰላሳ ዘጠኝ እና አርባ ሁለት ላይም እንደምናየው ብልሃት ሁሉን አድራጊ ፣ ሁሉን አሸናፊ እንደሆነ ነው። በተረት ሰላሳ ዘጠኝ ጦጢት ፍትሃዊ ፍርድ ለዝንጀሮ ሰጥታ ከአንበሳው ቁጣ ስትሸሽ ገደል ቢወድቁም ጦጢት ከገደሉ በብልሃቷ ትወጣለች። አንበሳው ግን ጉልበት እንጂ ብልሃተኛ

ስላልነበር መውጣት አቅቶት እንደሚቀር ይተረካል ተረቱ ላይ። በተረትስ አርባ አንድ ላይም ከብቶችን በብልሃት ስናደልብ በደምብ ማደለብ እንደሚቻል ነው። ያሉብልሃት ብናበላም ማደለብ ከባድ እንደሆነና ብልሃት ሲታከልበት ግን የተሻለ ማደለብ እንደሚቻል ነው።

ተረት ሃምሳ ሰባት ላይ እንደምናየው ወንድምዬው የተሰረቀበትን ገንዘብ ለማስመለስ የተጠቀመውን ብልሃት ነው። በብልሃት እህትየው የሰረቀችበትን ገንዘብ ለማስመለስ ያደረገውን ድርጊት ያሳያል። ገንዘቡን ሰርቃበት ጠጠር በገንዘቡ ቦታ ጠጠር ብትቋጥርም እርሱ ደግሞ አራስ ልጁን ወስዶ በልጁ ቦታ ድንጋይ ማስቀመጡን ነው። ከዛ እርሷም እንደነቃባት አውቃ ገንዘቡን መለሰችለት። በተረት ሃምሳ ዘጠኝ ላይም ውሻው ከጅቦቹ ለማምለጥ የተጠቀመው ብልሃት ነው። ጅቦቹ በቋጥርም በጉልበትም ስለሚበልጡት ብልሃት ተጠቅሞ ያመልጣቸዋል። በተረቶቹ ሁሉ ላይ ሲታይ ብልሃት ምንም ማድረግ እንደሚችል እና በብልሃት ምንም አይነት ጉልበት ኃይለኝነት እንደሚሸነፍ ነው። ብልሃት ከሌለ ጉልበት ምንም እንዳልሆነ ጭምር ያሳያል።

5.2.2.. የመጥፎ ባህርያት

መጥፎ ባህርያት፣ በአንድ ማኅበረሰብ ውስጥ የሚደረጉ ማኅበራዊ ግንኙነት ውስጥ ማኅበረሰቡ ወይም አብዛኛውን የማኅበረሰቡ አባላት እንደነውር አድርገው የሚቆጥሯቸውን ፀያፍ ባህርያትና ድርጊቶች የሚመለከቱ ናቸው። መጥፎ ባህርያት የማሰባሰብን ሰላማዊ እንቅስቃሴና ሕይወት ሊጎዱ የሚችሉ ስለሆነ እያንዳንዱ ማኅበረሰብ እነዚህን መጥፎ ባህርያት የሚከላከልበትና የሚያርምበት መንገድ ይፈልጋል። አንደኛው መንገድ እነዚህን ባህርያት በሚመለከት በተረቶቹ ውስጥ ገፀባህርይ በመሳል መተቸትና በማኅበረሰቡ አባላት ዘንድ ተቀባይነት እንዳይኖራቸው ማድረግ ነው።

እነዚህ ባህርያት የማኅበረሰብን ማኅበራዊ እሴቶች አጥፍተው በምትኩ አለመረጋጋትና ሰላማዊ ሕይወት በማኅበረሰብ ውስጥ እንዳይኖር ሊያደርጉ የሚችሉ ስለሆነ በተረቶች አማካኝነት አጥፊዎች ሲቀጡ፣ ተቀባይነት ያላቸውን የማኅበረሰቡን እሴቶች የሚያንፀባርቁ የማኅበረሰቡ አባላት ሲሞገሱ የሚታይባቸው ታሪኮች ይፈጠራሉ። ይህን በሚመለከት "... ፋቡላዎች ወይም የሀገረሰብ ተረቶች ግብረገብነትን አካተው በመያዝ፣ በአንድ በኩል እንደ ትጉህና ታታሪነት ያሉትን አጠቃላይ አመለካከቶችና መሰረታዊ መርሆችን ለማስረጽ፣ በሌላ በኩል ደግሞ እንደ ስንፍና ፣ አመጸኝነትና ትዕቢተኝነት ያሉትን መጥፎ ባህርያት መሳቂያና መሳሰቂያ በማድረግ

ለልጆች በሚስማማ መንገድና ሁኔታ ያቀርባሉ" ሲል (Bascom በ Dundes: 1965 : 293) የፎክሎር ተግባራትን በዘረዘረበት ሁኔታ ውስጥ ተጠቅሶ ይገኛል። ማኅበረሰቡ እኩይ ናቸው ብሎ የሚያምንባቸውን ነገሮች በሀገረሰብ ተረቶች ውስጥ በማቅረብ፤ የማኅበረሰቡን አባላት ያስተምርባቸዋል። አፈንጋጮቹንም ይቆጣጠርባቸዋል፤ ይቀጣባቸዋል፤ መልካሞችን ያበረታታባቸዋል፤ ያሞግስባቸዋል።

ከዚህ አንጻር የተሰበሰቡ የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ብዙዎቹ ታሪኮች በማንኛውም ማኅበረሰብ እንደመጥፎ ባህርይና ልማድ የሚቆጠሩትን፣ ማለትም ጉልበተኛነት፣ ምቀኛነት፣ ውሸታምነት፣ ፈሪነት፣ ጨካኝነት፣ ... የሚያንፀባርቁ ይዘቶች ያሏቸው ናቸው። ለምሳሌ በተረት ሰላሳ ስምንት ላይ እንደምንመለከተው ልጁ ለቤተሰብ ጥያቄ፣ ለአባቱም ለእናቱም ቀና መልስ አይመልስም። ስርዓት ባለው መንገድ ከሚያወራቸውምና ከቤት ተባረረ፣ ከዚያ መንገደኛውንም በስርዓት አያወራም፣ ስርዓት ባለው መንገድ አይግባባምና መንገደኛውም ይረግመዋል። አባትና እናትም ከቤት ያባርሩታል፣ መንገደኛውም ይረግመዋል።

በተረት አርባ አንድ ላይም እንደምናየው የሚፋቀሩትን ባልና ሚስት ሊያጣላቸው የፈለገ ተንኮለኛ አጣልቷቸው ይገዳደላሉ። በመጥፎ ባህርይና ምክር የተነሳ ያገዳደላቸዋል። መጥፎ ባህርይ በኅብረተሰቡ ውስጥ ቤተሰብን ጓደኛን ሁሉ በሰላም ማኖር እንደማይችል ያመለክታል። በተረት አርባ ሶስት ላይም እንደምንመለከተው ጅብ ራስ ወዳድ ሆኖ ያለውን ወተት በሙሉ ብቻውን ይጠጣል ሚዳቋን ከልክሎ። ከዛ ግን ከሆዱ በላይ ይሆንበትና ሆዱ ፈንድቶበት ይሞታል። በማኅበረሰቡ ነውርን የሰራ ስግብግብና ራስ ወዳድ የሆነ መጨረሻው እንደማያምር ለማስተማርያነት የተጻፈ ይመስላል።

በተረት ሃምሳ ሦስት ላይ እንደምንመለከተው በማኅበረሰቡ የሚነቀፍ ባህርይ ያለው ሰው እቅዱን በወጉ የማይፈጽም፣ በጊዜ ወደቤቱ የማይገባ፣ የሚሰክር ሆኖ ይጠቀሳል። በተረቱ ላይ አንደኛው በጊዜ ወጥቶ እቅዱንም አሳክቶ ይመለሳል። ሁለተኛው ደግሞ አምሽቶ አህያ መግዣውን ሲጠጣ ጨርሶ ሰክሮ ሲመለስ ወንዝ ሲወስደው ይታያል። በተረት ሃምሳ አምስት ላይ ደግሞ ልጅ ጥሩ ባህሪ ከሌለው በቤተሰቡም ተወዳጅ እንዳልሆነና በማኅበረሰቡም እንደሚነቀፍና አልፎም እንደሚረገም ማየት ይቻላል።

በተረት ሃምሳ ስድስት ላይ እንደምንመለከተው በእንስሳት መስሎ ማጎበረሰቡ መጥፎ ባህርያትን እየነቀፈ ይገኛል። መጥፎ ንግግር ምን ያህል እንደሚጎዳ ያሳያል። በተረት ሃምሳ ሰባት ላይ እንደምንመለከተው እህት ዋሽታ ፣ ሰርቃ ፣ አጭበርብራ ገንዘብ ልትወስድ ስትል ወንድም ደርሶባት የወሰደው እርምጃ ነው። እንዳታለሰችው አታሎ አሳያትና እንደተነቃባት አውቃ ደንግጣ ነው የተመለሰችው። መጥፎ ባህሪን በመጥፎ ባህሪይ ነው የመለሰላትና ያስተማራት። በማጎበረሰቡ መጥፎ ባህርይ እጅግ እንደሚነቀፍ ማየት እንችላለን። በተረት ስልሳ አራት ላይ እንደምንመለከተው ከተለመደው ውጭ ግዙፍና ሆዳም እንስሳ የማይራራም ሆኖ ቤተሰቡን ሲጨርስና ልጅየው መጨረሻ ላይ ሲበቀለው እናያለን።

5.2.3. ኢ-ፍትሀዊነት

ኢ-ፍትሀዊነት በአንድ ሁኔታ ፣ ድርጊት ፣ ወይም ገጠመኝ ተመስርቶ የሚደረግ ውሳኔ ወይም ዳኝነት ነው። ውሳኔው ወይም ዳኝነት ከሁኔታው ፣ ከድርጊቱ ወይም ከገጠመኝ ጋ በማይስማማ ወይም የማይቀራረብ ከሆነ ኢ-ፍትሀዊ ነው ማለት ነው። ለአንድ ሁኔታ፣ ድርጊት ፣ ወይ ገጠመኝ ተገቢ ውሳኔ ወይም ዳኝነት መስጠት ከተቻለ፣ ውሳኔው ወይም ዳኝነቱ ፍትሀዊ ነው ማለት ይቻላል።

ከዚህ ጋር በተያያዘ ስንመለከት የወላይታ ብሔረሰብ ሀገረሰብ ተረቶች ስንመለከት የተለየ ውሳኔና የዳኝነት ሁኔታዎች ይታያሉ። በተረት ሰላሳ አራት እንደምንመለከተው ጅቧ አታላ እናቷን ልትበላ ስትል አምልጠው ይመጣሉ። ከዛ ግን ጅቧ ተከትላቸው በመምጣቷ ፍትህን በራሳቸው እጅ ሲሰጡ ነው የሚያሳየው። ጅቧን አምልጠው ቢመጡም ተከታትላቸው ልትበላቸው በመምጣቷ ይዘዋት ገደሏት። መጥፎ ነገር የሚሰራ ፍትሀዊ ቅጣት እንደሚቀጣ እንመለከታለን።

በተረት ሰላሳ ሰባት እንደምናየው ፍትህ ምድር ላይ ላላገኘና በምድር ያለኃጢዓቱ ለተበደለ ሰው በሰማይ ፍትህ እንደሚሰጠው ነው። እዚህ ላይ እንደምናየው የአካባቢው ሰው ሰማይ (ፈጣሪ) እንዳለና ለበደለኞች ቅን ፈራጅ እንደሆነ እንደሚያምኑም ማየት ይቻላል። በሌላ በኩል በምድር ላይ ፍትህ መጓደል እንዳለና በሰማይ ፣ በፈጣሪ ዘንድ ፍትሀዊነት እንዳለ ማሰባቸውን (ማመናቸውን) ያሳያል። እዚህ ተረት ላይ ሁለት የሚነጻጸሩ ጉዳዮችም አሉ። አንደኛ በምድር ተበዳይ ሲሆን አንደኛው ደሞ በምድር ደልቶት የሚኖር ነው። ተበዳዩ ቀና አሳቢ ሲሆን ደልቶት የሚኖረው ጥጋበኛ እንደሆነ እንመለከታለን። እናም ሁለቱም ሰማይ ቤት ሄደው

ይደርሳሉ ግን ለቀናውና በምድር ለተበደለው ቀና ተፈርዶለት ለጥጋባኛው በተቃራኒው እንደተፈረደበት እንመለከታለን። የብሔረሰቡን ፍትሃዊነት መሻት ማየት እንችላለን።

በተረት አርባ አምስት እንደምንመለከተው አንበሳ በጉልበቱ ፍትህን ሊነጥቅ ይሞክራል። ፍርድ ሸንጎ ዘንድ ጉዳያቸውን ይዘው ቢሄዱም ሁሉም እንስሳት አንበሳውን ስለፈሩ ፍርዱን በትክክል አይፈርዱም። በሬ እንደማይወልድ ለአንበሳ ይፈርዳሉ ስለ ፈሩት። የዝንጀሮ ላም እንደወለደች ግልጽ ቢሆንም እየፈረዱለት አልነበረም። ከዚያ ጦጢት ብቻ በፍትሃዊነት ለዝንጀሮ ፈረደችለት። በሬ እንዴት ይወልዳል ላም እንጂ በማለት። በዚህ መንገድ ፍትሃዊነትን ለማስተማር ይመስላል ተረቱ የተፃፈው።

በተረት ሃምሳ ላይም እንደምንመለከተው ፍትህን ሽተው እስከ ሰማይ ድረስ አይሄዱም። ፍትህን በእጁ ይሰጣል እንጂ። ወደፊቱ ለእርሱ ደግ አድርጋለታለች የለም ብላ አልተተናኮለችም። እና እርሱም ተንከባካባት ቢሆንም ሰራተኛው ሳይይ ትገልበታለች ሆኖም በእጁ ፍትሃዊ ነው ብሎ ያሰበውን ፍርድ ይሰጣል። እና ለቀናውም ለተንኮለኛውም ፍትህ በትክክል መፈረድ እንዳለበት የሚያመለክት የብሔረሰቡ ተረት ነው። በተረት ሃምሳ አራት ላይም ፍትህን የተነፈጉት በእጃቸው ፍትህን ሲያገኙ ያሳያል።

በተረት ስልሳ አራት ላይ ከተፈጥሮ ውጭ እጅግ ግዙፍ እንስሳ እና ከተለመደው በላይ የሚበላ እንስሳ ነው። ተከታትሎም የጫኑትን አህዮችና የተጫነውን ነገር ሁሉ በልቶ ጨርሶ በመጨረሻም እናትየውንም ይበላል። ከዛ ቤተሰቡንም ያለምንም ርህራሄ እየተከታተለ ይበላቸዋል። ከዛ የተረፈው ጉልበቱን አዳብሮ ባልተለመደው መልኩ ቁጥሩን በጣቶቹ ቁጥር ጨምሮ በዝቶ ቤተሰቡን በልቶ የጨረሰበትን እንስሳ ይገድለዋል። ለቤተሰቡ ፍትህ ይሰጣል ማለት ነው።

5.2.4. ሞኝነት

ሞኝነት የተሰጠውን ነገር ክብር ሰጥቶ በአግባብ ያለመጠቀምን ያጠቃልላል። በቀላል መታለል፣ ያለውን ፣ የተሰጠውን ነገር አለማወቅ፣ ለተሰጠው ነገር ክብር አለመስጠት፣ አጠቃቀሙን አለማወቅን ያጠቃልላል። በወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ላይ ሞኝነትን የሚያንጸባርቁ፣ ሞኝነትን ጉዳት የሚያሳዩ፣ ሞኝነት የሚያስከፍለውን ዋጋ የምያሳዩ ተረቶች አሉ።

ሞኝነት የሚያስከትለውን ተጽዕኖ ሞኝነት ባህርይ ላይ በመሳለቅ፣ በመንቀፍ፣ መሳቂያ በማድረግ ሰዎች ትምህርት አግኝተው እንዳይሞኙ እንዲጠነቀቁ የሚመክሩ ተረቶች በብሔረሰቡ ዘንድ አሉ። ለምሳሌ ተረት አርባ ሰባት ላይ እንደምንመለከተው ሁለት ሰዎች እጅግ ሞኝ በመሆናቸው ሲጎዱ ነው። ምግባቸው በእነርሱ ጥቆማ ተበልቶባቸው ዝንብ ብቻ በሞላበት ደርሰው እንደገና ዝንቧን ለመግደል ሲል አናቷን መቶ ራሷን ጎድቶ ደሞ ወንዝ ድረስ በሶ ሊበጠብጡ ወስደው ወንዝ ወስዶባቸው ዘለው ገብተው እነርሱም በወንዙ ይወሰዳሉ። በሞኝነታቸው ምክንያት መሳለቂያ ይሆናሉ እንደገና ይጎዳሉ ከዛ በወንዝ ይወሰዳሉ። እናም ሞኝነት የሚያስከትለውን ጉዳት ማስተማሪያ ለማድረግ የተጻፈ ተረት ነው ብለን መውሰድ እንችላለን።

ተረት ሃምሳ አንድ ላይም እንደምናየው ሁለት ሞኝና ሰነፍ ሴቶችን ድርጊት ነው። ሰነፍም ሞኝም የሆኑት ሴቶች በስንፍናቸው ምክንያት ሳይሰሩ ቀርተው ልጆቻቸውን አስርበው ደሞ ለምነው ያገኙትንም እህል በአግባቡ ሳይጠቀሙት ቀርተው በሞኝነታቸው ምክንያት ወንዝ ወስዶባቸው ዘለው ገብተው ይሞታሉ። ባሎቻቸውም እንዲሁ ሞኝ ነበሩና ዘለው ገብተው ይሞታሉ። በሰው ልጅ ከተለመደው በላይ ሞኝነትን በማላበስ መሳቂያ ፣ መሳለቂያ በማድረግ ማስተማርያ ያደርጓቸዋል። በተረት ሥልሳ ላይም እንዲሁ ሞኝ ሌባ ተይዞ ምን ያህል መሳቂያና መሳለቂያ እንደሚሆን ማየት ይቻላል።

በተረት ሥልሳ ሦስት ላይም እንዲሁ ሞኝ በመሞኘቱ ሲጎዳ እናያለን። ጉደሬ የሚባለው ተክል በባህሪው ስሩ ጥቅም ላይ የሚውል ሲሆን ቅጠሉ ተቆርጦ ይጣላል እንጂ ምንም ጥቅም አይሰጥም። ሆኖም ግን ሞኝ በመሆኑ ብልጦና ሞቺ ለሁለት የተከሉትን ጉደሬ መከፋፈያ ጊዜ ሲደርስ ሲከፋፈሉ ሞኝ በመሆኑ ምክንያት የሚጠቅመውን ትቶ የማይጠቅመውን ይወስዳል። ደሞ እንደገና ጤፍ ይዘሩና ደርሶ ሲከፋፈሉ እንደጉደሬው ጊዜ ላለመሸወድ ስሩን እወስዳለው ይለዋል። ሞኝ በመሆኑ ምክንያት ምን ተክልና አዝርዕት ፍሬያቸው ጥቅማቸው ምኑ ጋር እንደሆነ ለይቶ ስለማያውቅ ደጋግሞ ሲሸወድም ሲጎዳም እናያለን ማለት ነው።

5.2..5. የእንጀራ እናት

የእንጀራ እናትነትን የሚመለከቱ ተረቶች በዓለም አቀፍ በሚያስብል ደረጃ አንድ አይነትነት ይስተዋልባቸዋል። በአብዛኛውን የእንጀራ እናትን ክፋት በልጇና በእንጀራ ልጇ መካከል የሚታደርገው አድሎ እና ኢ-ፍቶሃዊነት የሚስተዋልበት ነው።

በወላይታ ብሔረሰብ ዘንድም ስለ እንጀራ እናት ተረት ይተረታል። በአብዛኛውን አድሎአዊነት ፣ በኢ-ኢፍትህዊነት ትነሳለች። ፍርድን በማንደል፣ የእንጀራ ልጁን በመበደል ትነሳለች። ነገር ግን የተበደለው የእንጀራ ልጁ ግን በሌላ መንገድ ፍትህ በማስገኘት ለብሔረሰቡ መማሪያ እንዲሆን ያደርጋሉ። ለምሳሌ በተረት ሰላሳ አምስት ላይ እንደምናየው በልጁና በእንጀራ ልጁ መካከል የምታደርገውን ኢ-ኢፍትህዊነትን ፣ አድጊዊነትን እናያለን። በመጨረሻም ፍትህ የሚያገኘው በሰማይ በፈጣሪ ዘንድ ይሆናል።

በእንጀራ እናቱ የተበደለውን በደል በፈጣሪ እንደሚካሰና ፍትህዊ ፍርድ ሲፈረድለት እናያለን። በሌሎች ተረቶችም ፍትህ በምድር ሲጓደል በሰማይ በፈጣሪ ዘንድ እንደሚያገኙ ይተረታል። ፍርድ በፈጣሪ ዘንድ እንዳለ የተረቶቹ ይዘት ያመላክታል።

ምዕራፍ ስድስት

6. ማጠቃለያ

ይህ ጥናት በደቡባዊው የአገራችን ክፍል የሚገኙትን የወላይታ ብሔረሰብ ተረቶች ሰብስቦ ክዋኔያቸውን ማሳየት፤ ተረቶቹ በአካባቢያዊ ምደባና ምሁራን በተከተሉት የአከፋፈል ስልት መመደብ፤ እንዲሁም በዓይነትና በይዘት ትንተና ማድረግ ላይ ያተኮረ ነው። ለጥናቱ እንደ ዋና መነሻ ምክንያት የሆነኝ የብሔረሰቡ "ተረቶች" በበቂ ሁኔታ ያልተጠና መሆኑ ነው። በበቂ ሁኔታ ስል ከዚህ ቀደም አወቀ ውቤ በ1975 ዓ.ም ለባችለር ድግሪ ያጠናው ቢሆንም በጥናት ምክንያቱ ላይ፤ እንዲሁም በክለሳ ድርሳናት ላይና በተለያዩ ቦታዎች የአወቀ ጥናት በቂ ሆኖ ስላላገኘሁኝ ደግሜ እንዳጠና ያስቻለኝ ምክንያት ነው።

በዚህ መነሻነትም ከብሔረሰቡ ስልሳ ሰባት የሚሆኑ ተረቶች ተሰብስበዋል። እነዚህ ተረቶች በአይነታዊው ምደባ በአካባቢው መጠሪያ (የብሔረሰቡ ታሪክ) "tumuba woyko taarikiyaa" እና (ፈጠራ) "leemisuwaa" ፤ በሙያዊ ምደባ ደግሞ አፈ ታሪክ፣ ገላጭ እና ፋቡላ ናቸው። በጥናቱ እንደተገኘው ከጠቅላላ ስብስብ ውስጥ ሶስት ተረቶች "tumubaa woyko taarikiya" ውስጥ ይካተታሉ። ቀሪዎቹ ስልሳ አራቱ በ"leemisuwaa" ውስጥ የሚካተቱ ናቸው። ከሙያዊ ምደባ አንጻር ሲታዩ ደግሞ ሶስቱ አፈ ታሪክ ውስጥ ሲካተቱ ሆኖ አንድ ተረቶች ገላጭ ውስጥ ይካተታሉ። ቀሪዎቹ አርባ ሦስቱ "ፋቡላ" ውስጥ በመካተት ከፍተኛውን ድርሻ ይይዛሉ። በብሔረሰቡ ዘንድ "Leemisuwaa" በመባል የሚታወቁት በሞያዊ ምደባ ሲታዩ ሙሉ በሙሉ "ፋቡላ" እና ገላጭ ተረቶች ውስጥ ይካተታሉ። "tumubaa woyko taarikiyaabaa" አፈ ታሪክ ተረቶች መሆናቸውን በጥናቱ ለማረጋገጥ ተችሏል።

ከወላይታ ብሔረሰብ የተሰበሰቡ ተረቶች ከይዘት አንጻር ሲታዩ አምስት ዋና ዋና ይዘቶች ስር የሚመደቡ ሲሆኑ፤ እነሱም ብልህነትን የሚያሳዩ፣ መጥፎ ባህርያት፣ ኢ-ኢፍትህዊነት፣ ሞኝነትንና የእንጀራ እናትነትን የሚያመላክቱ ሆነው ተገኝተዋል። ከእነዚህ ምደባዎች መካከል መጥፎ ባህርያትን የሚኮንኑ እና የብልህነትና አስተዋይነትን አስፈላጊነት የሚሰብኩ ተረቶች አብላጫ ይዘው ተገኝተዋል። ይህ ደግሞ ብሔረሰቡ መጥፎ ለሚላቸው ባህርያት ያለውን ከፍተኛ ጥላቻ እና ማኅበራዊ ሕይወት ለመምራት ደግሞ ብልህና አስተዋይ መሆን እንደሚፈልግ የሚያምን መሆኑን የሚያመላክቱ ናቸው።

በአጠቃላይ ከተረቶቹ የይዘት ትንተና በመነሳት አብዛኞቹ ተረቶች ብሔረሰቡ ጠቃሚ የሚላቸውን እሴቶች ተጠናክረው እንዲቀጥሉ የብሔረሰቡ ባህላዊ ስርዓት እንዳይናጋ ደግሞ የሚያስጠነቅቁ ፣ ታሪክን የሚተክሉ እና ተፈጥሮአዊም ሆነ ሰው ሰራሽ እንቅስቃሴዎችን በመፍታት የህሊና እረፍት እንዲገኝ የማድረግ ጠቀሜታ ያላቸው ናቸው።

ዋቢ ጽሑፎች

ለማ ንጋቱ። "በየም ብሔረሰብ ያታ ተኮር ተረቶች የወንድ እና የሴት ምስል ትንተና።" ዲግሪ ማሟያ ጽሑፍ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፣ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነጽሑፍ ትምህርት ክፍል፣ 1999 ዓ.ም.።

ሞላ ጀምበሬ። "በአሳይታ ወረዳ የአፋር ብሔረሰብ ተረቶች ምደባ እና የይዘት ትንተና።" የኤም.ኤ. ዲግሪ ማሟያ ጽሑፍ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፣ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል፣ 2002 ዓ.ም.።

ሠመረ ተስፋጋቢር። "የኩናማ ብሔረሰብ ተረቶች ምደባ እና የይዘት ትንተና።" የኤም.ኤ. ዲግሪ ማሟያ ጽሑፍ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፣ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል፣ 2010 ዓ.ም.።

ብርሃኑ ገበየሁ። " የሥነ ቃል ምንነት፣ ዘውጎችና አተናተን።" በወጣቶች ፣ ስፖርትና ባህል ሚኒስትር የተዘጋጀ አገር አቀፍ የሥነ ቃል ዎርክሾፕ ላይ የቀረበ፣ ግንቦት 12- 14/ 1995 ዓ.ም.።

ታየ ገብረ ማርያም ። የኢትዮጵያ ህዝብ ታሪክ። ንግድ ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ ፣ 1995።

አልማዝ ዘውዱ። "በደቡብ ወሎ ዞን ለጋምቦ ወረዳ የአረኞች ቃል ግጥም ክዋኔና የይዘት ትንተና" የኤም. ኤ. ዲግሪ ማሟያ ጽሑፍ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፣ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል፣ 2004 ዓ.ም.።

አማራ ሞላ። "የሻካቸ ብሔረሰብ ሀገረሰብ ተረቶች ምደባ ፣ የአከዋወን ስልትና የይዘት ትንተና።"
የኤም. ኤ. ዲግሪ ማሟያ ጽሑፍ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፣ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና
ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል፣ 1999 ዓ.ም.።

አወቀ ውቤ። "የወላይትኛ ተረቶች" የባችለር ዲግሪ ማሟያ ጽሑፍ ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፣
የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል፣ 1975 ዓ.ም.።

ከሁሉም በላይ። "የነገደ ወይጦ ማኅበረሰብ ቃላዊ ዝርዝር ተረኮችና ባህላዊ ስርዓቶች።"

የኤም. ኤ. ዲግሪ ማሟያ ጽሑፍ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፣ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና
ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል፣ 2004 ዓ.ም.።

ባህሩ ዘርጋው። ዘርጋው የአማርኛ መዝገበ ቃላት። አዲስ አበባ፣ ንግድ ማተሚያ ቤት፣ 1994

ብሔረሰቦች ምክር ቤት። የደቡብ ክልል ብሔሮች ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ፕሮፋይል። 2ኛ
እትም፣ ሐዋሳ፣ ኢትዮጵያ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 2004።

አለም እሸቱ። መሰረታዊ የምርምርና የዘገባ አጻጻፍ። 2ኛ እትም፣ አዲስ አበባ፣ የቅድስት
ማርያም ኮሌጅ የሊበራል አርትስ ፋክልቲ ህትመት፣ 1994።

አብርሃም ባባንቶ። ለምለሚቷ ወላይታ፣ ጥንታዊቷ ወላይታ እና ዘመናዊቷ ወላይታ። አዲስ
አበባ፣ የተባበሩት አታሚዎች፣ 1971።

አየሁሽ ቶማ። "የወላይታ ብሔረሰብ የለቅሶ ሥርዓተ ክዋኔ"። አዲስ አበባ ፣ አዲስ አበባ
ዩኒቨርሲቲ፣ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ስነ ጽሑፍና ፎክሎር ትምህርት ክፍል ለሁለተኛ ዲግሪ
ማሟያየቀረበ ጥናት፣ 2005።

ኤልያስ አዋቶና ሌሎች። የሰሜን ኦሞ ሕዝቦች ፖለቲካዊ ታሪክ። ክፍል አንድ፣ አዲስ
አበባ፣ በሰሜን ኦሞ ዞን ባህል ማስታወቂያና ቱሪዝም መምሪያ የቅርስ ጥናት ጥበቃና ቱሪዝም
ማስፋፊያ ቡድን፣ 1991።

ዘርሁን አስፋው። የስነ ጽሑፍ መሰረታዊ-ያጽ። አዲስ አበባ፣ ንግድ ማተሚያ ቤት፣ 1992።

የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል። የአማርኛ መዝገበ ቃላት። አዲስ አበባ፣
አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1993።

የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል። የወላይትኛ - አማርኛ መዝገበ ቃላት። አዲስ
አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1991።

የወላይታ ዞን ባህል፣ ቱሪዝምና የመንግስት ኮሙኒኬሽን ጉዳዮች መምሪያ። «ማርጫ»። ሐዋሳ፣ ኤፍ ኤም ማተሚያ ድርጅት፣ 2005።

ንዋይ ጌታሁን። "በበና ፀማይ ወረዳ የበና ብሔረሰብ ዝርወ ቃል ተረኮች ክዋኔ እና ማኅበረ ባህላዊ ፋይዳ"። አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ የኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍና ፎክሎር ትምህርት ክፍል የኤም.ኤ. ዲግሪ ማሟያ፣ 2004 ዓ.ም.።

ጌታቸው ጣላቸው። የወላይትኛ ምሳሌያዊ ንግግሮች ከአማርኛ ትርጉማቸው። አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1987።

ፈቃደ አዘዘ። የስነቃል መምሪያ። አዲስ አበባ፣ ኢንተረናሽናል ጀርመናዊ የጎልማሶች ትምህርት መረዳጃ ተቋም፣ 1991።

Abrams, M. H. A Glossary of Literature Terms. (7th edn.). Boston: Heinle and Heinle, 1999.

Arewa, O.E. A Classification of the Folktales of the Northern East African Cattle Areas by Types. A New York Times Company, New York: 1980.

Ayele Tariku. "State Formation and Dispute Resolution Mechanisms in Ethiopia: A Case of Wolayta people". Bahir Dar University, Ethiopia European Scientific Journal edition vol.11, No 23 ISSN:1857-7881 (print) e-ISSN 1857-7431, 2015.

Bascom, William R. "Four Functions of Folklore." The journal of African Folklore, Vol. 67, No. 266 (Oct- Dec, 1954), 333-349, American Folklore society, [http:// WWW.Joster.org/stable/URL](http://WWW.Joster.org/stable/URL).

Ben -Amos, Dan. "Towards a Definition of Folklore in Context". The Journal of Folklore in Context. New Delhi: South Asian Publishers Inc, 1982.

Bender, M. Lionel. Nilo-Saharan. In Heine and Derek Nurse (eds.), African languages: An introduction. Cambridge: Cambridge University press, 2000.

Donald A. Macdonald. Field Work: Collecting Oral Literature. 1972.

- Dorson, Richard M. (ed.) *Folklore and Folk Life: An Introduction*. Chicago: The University of Chicago Press, 1972.
- Fischer, J.L. "The Sociopsychological Analysis of Folktales." *The Journal of Current Anthropology*, Vol. 4, No. 3 (Jun., 1963), p. 235-295, The University of Chicago Press, <http://WWW.Joster.org/stable/URL>.
- Finnegan, Ruth. *Limba stories and story Telling*. Oxford: Clarendon press, 1967.
- . *Oral Literature in Africa*. Oxford: Clarendon press, 1970.
- Gray, Martin. *A Dictionary of Literature Terms*. (2nd revised edition), Longman Singapore publisher Ltd, New York Press, Longman, 1992.
- Goldstein, Kenneth. *A Guide for field works in folklore*. The American folklore society: folklore association Inc. 1964.
- Kumar Ranjit. *Research Methodology: A step-by-step guid for beginners* (3rd edn.). London: SAGE Publication Ltd, 2011.
- Leach, Marea. (Ed.) *Funk and Wagnalls standard Dictionary of folklore, Mythology and Legend*. New York: Funk and Wagnalls, 1949.
- Melakneh Mengistu. *The major themes and motifs of southern Agew*, Addis Abeba: Addis Abeba University, 1990 G.C.
- Okpewho, Isidore. *African Oral Literature*. Bloomington and Indiana polish, Indian University press: 1992.
- Sabine S. & Michael F. «Performance concept and Performance Theory». NmUniversity of Konstanz & Giessen, Germany, 2001.

Sims, Martha C. and Martine Stephens. Living Folklore: An Introduction to the study of people and their Traditions. Logan, Utah: State University press, 2005.

Tesfaye G/mariam. A study of major themes in Jabalawi folk tales. Adis Abena: Adis Abeba University, 1990 GC.

Teshome Tadesse. Material Culture of the Wolaitas. Addis Ababa University, BA Thesis, Department of Sociology, 1984.

Thompson, Stith. The Folklore. The Dryden press, New York, 1946. V. Propp. Morphology of the Folk the Folktale. (2nd revised edition), Austin, University of Texas press, 1968.

Yonas Tafesse. Women and Land Rights in Rural Ethiopia: The Case of Wolaita. Master Degree of Philosophy in Indigenous Studies Faculty of Humanities, Social Sciences and Education, University of Tromso, Norway, 2011.

አባሪ አንድ፦ የመረጃ አቀባዮቹ ስም ዝርዝር

ተ.ቁ	ስም ዝርዝር	ዕድሜ	አድራሻ	የተረት ብዛት	ቃለመጠይቅ የተደረገበት ቀን
1	አስካለማርያም ኤጌዶ (ወ/ሮ)	60	ሶዶ ዙሪያ	4	ታህሳስ 3/2016 ዓ.ም በድጋሚ ታህሳስ 5 እና ታህሳስ 20/2016 ዓ.ም
2	ተክሌ ሌነጫ (አቶ)	60	ሶዶ ዙሪያ	3	ታህሳስ 2/2016 ዓ.ም እና ታህሳስ 10/2016 ዓ.ም
3	ቆልቻ ጮሉ (አቶ)	50	ኪንዶ ኮይሻ	2	መስከረም 20/2016 ም.ም
4	ቆልቻ ሌንዳዶ (አቶ)	55	ቦሎሶ ሶሬ	2	ታህሳስ 10/2016ዓ.ም
5	ዮናስ ዮሴፍ (አቶ)	33	ዳሞት ጋሌ	4	ታህሳስ 4/2016 ዓ.ም እና መስከረም 10/2016 ዓ.ም
6	ዳስቴ ሌሊሶ (ወ/ሮ)	70	ቦሎሶ ሶሬ	5	መስከረም 11/2016 ዓ.ም እና መስከረም 15/2016 ዓ.ም
7	መሪሁን መልካሙ (ታ/ወጣት)	17	ኪንዶ ኮይሻ	4	ጥር 5/2016 ዓ.ም
8	ደጉ መልካሙ (ህፃን)	11	ቦምቤ	2	ግንቦት 20/2015 ዓ.ም
9	የኔነሽ መልካሙ (ህፃን)	14	ቦንቤ	3	ግንቦት 20/2015 ዓ.ም
10	መስከረም አባተ (ህፃን)	13	ቦንቤ	4	ግንቦት 20/2015 ዓ.ም
11	አበባየሁ አለማየሁ (ህፃን)	14	ቦንቤ	3	ግንቦት 20/2015 ዓ.ም

12	እስራኤል አንጦኒዮስ (ወጣት)	21	ቦሎሶ ሶሬ	1	መስከረም 10/2016 ዓ.ም
13	ሾንጋ ቡቃቶ (አቶ)	74	ኪንዶ ኮይሻ	3	መስከረም 20/2016 ዓ.ም
14	አሸናፊ አይዛ (ታ/ወጣት)	19	ኪንዶ ኮይሻ	2	ግንቦት 22/2015 ዓ.ም
15	ኢዮብ መንገሻ (አቶ)	46	ቦሎሶ ሶሬ	3	ግንቦት 24/2015 ዓ.ም
16	አይናለም ዱኮ (ወ/ሮ)	45	ቦሎሶ ሶሬ	2	ግንቦት 24/2015 ዓ.ም
17	ኤፍሬም ዳዊት (ህፃን)	15	ሶዶዙሪያ	1	ሰኔ 4/2015 ዓ.ም
18	ደረጀ አግደው (አቶ)	50	ቦሎሶ ሶሬ	3	ግንቦት 24/2015 ዓ.ም
19	ተከተል አልዕጋ (አቶ)	40	ዳሞት ጋሌ	2	ሰኔ 7/2015 ዓ.ም
20	ተመስገን መንገሻ (አቶ)	55	ዳሞት ጋሌ	1	ሰኔ7/2015 ዓ.ም
21	አማረች ወልዴ	39	ቦምቤ	2	ግንቦት 22/2015 ዓ.ም
22	መልካሙ ኤጌዶ	45	ቦምቤ	1	ግንቦት 22/2015 ዓ.ም
23	ማስቃሌ ኤጌዶ	75	ቦምቤ	2	ግንቦት 22/2015 ዓ.ም
24	ደገፉ ሄሊሶ	45	ቦሎሶ ሶሬ	1	መስከረም 11/2016 ዓ.ም
25	ምስጋኑ አሉላ	13	ቦሎሶ ሶሬ	1	መስከረም 11/2016 ዓ.ም
26	አኮቼ አባተ	15	ኪንዶ ኮይሻ	2	መስከረም 19/2016 ዓ.ም
27	ቦጋለች አባተ	45	ዳሞት ጋለ	1	ታሕሳስ 4/2016/2016 ዓ.ም
28	ስጦታ ማንዛ	21	ዳሞት ጋሌ	1	ታሕሳስ 4/2016 ዓ.ም
29	ብዙነሽ መድሀን	43	ሶዶ ዙሪያ	2	ታሕሳስ 3/2016 ዓ.ም

አባሪ ሁለት ፡ በቃለ መጠይቅ እና በቡድን ውይይት የተሳተፉ

ተ.ቁ	ስም	ዕድሜ	ፆታ	ስራ
1	ቦጋለ ጌሳሞ (አቶ)	73	ወንድ	የሶዶ መሰናዶ የቀድሞ የታሪክ መምህር
2	አ/ማሪያም ኤገዶ (ወ/ሮ)	60	ሴት	የወ/ሶዶ ግብርና ኮሌጅ የቀድሞ መምህር
3	ተክሌ ለንጫ (አቶ)	60	ወንድ	የሶዶ መሰናዶ የ 12ክፍል የታሪክ መምህር
4	ቆልቻ ጮሎ (አቶ)	50	ወንድ	የግብርና ሰራተኛ
5	መሪሁን መልካሙ (ታ/ወጣት)	17	ወንድ	ተማሪ
6	ዮናስ ዮሴፍ (አቶ)	33	ወንድ	የባህል ጥናት ባለሙያ
7	ኤፍሬም ዳዊት (ህፃን)	15	ወንድ	ተማሪ
8	ብዙነሽ መድህን (ወ/ሮ)	43	ሴት	የቤት እመቤት
9	ሻንካ ጦና (አቶ)	70	ወንድ	የግብርና ባለሙያ

አባሪ ሦስት ፡ ለቃል አቀባዮች የቀረቡ የቃል ጥያቄዎች

ከዚህ በታች የተዘረዘሩት ጥያቄዎች መስክ ከመውጣቴ በፊት የተዘጋጁና ለመረጃ አቀባዮቹ የቀረቡ ቃለመጠይቆች ናቸው።

ክፍል አንድ፡ አጠቃላይ ዳራ ጥያቄዎች

1. ስለ ብሔረሰቡ ጥንተ አመጣጥና ወላይታ የሚለውን ስያሜ እንዴት እንዳገኘ ቢነግሩን?
2. የወላይታ ሕዝብ መተዳደሪያ በምን እንደሆነ የድሮውንና የአሁኑን አነጻጽረው ቢነግሩኝ?
3. የብሔረሰቡ ባህላዊ አስተዳደር ስርዓት አስመልቶ የሚያውቁትን ቢነግሩኝ?
4. በወላይታ ውስጥ የሚገኙ የተለያዩ ወረዳዎች ስያሜያቸውን እንዴት እንዳገኙ?
5. በነዚህ ጥያቄዎች ውስጥ ያልተነሱ ብሔረሰቡን የሚመለከቱና ጠቃሚ የሚሏቸው ሃሳቦች ካሉ በዝርዝር ቢያጫውቱኝ?

ክፍል ሁለት፡ ተረትን የተመለከቱ ጥያቄዎች

6. ልጅ ሆነው ተረት ክዋኔ ተሳትፈው ያውቃሉ? ዋና ክዋኝስ ሆነው ያውቃሉ?
7. የእሳት ዳር የተረት ክዋኔ ተሳታፊ ሆነው ያውቃሉ? በተሳተፉበት የእሳት ዳር ክዋኔ የከዋኝነት ሚና ብዙ ጊዜ ለማነው የሚሰጠው?
8. በወላይታ ብሔረሰብ ውስጥ ተረት የሚከወነው መቼ እና የት ነው? ቀን፣ ማታ፣ የት ወዘተ.
9. በወላይታ ተረት ክዋኔ አጀማመር እንዴት ነው? ምንስ ተብሎ ነው የሚጀመረው? ከዋኝ ምን ይላል? ታዳሚለው ነገር አለ? ካለ ምን ይላል?
10. የተረት ክዋኔው ሲያልቅስ ምን ተብሎ ነው የሚቋጨው? ከዋኝ ምን ይላል? ታዳሚውስ?

11. በብሔረሰቡ ውስጥ ተረት የተለያዩ ስያሜዎች አሉት? የተለያዩ መጠሪያዎች ካሉትስ መስፈርቱ ምንድነው?

12. በብሔረሰቡ ተረት የመተረቱ ሚና የማነው? ጾታ፣ እድሜ ይለያያል?

13. ተረት ለምን ይጠቅማል አስፈላጊ ነው ብለው ያምናሉ?

አባሪ አራት

የወላይትኛ ተረቶች አማርኛ ፍቺ

ተረት አንድ

የሚዋደዱ ባልና ሚስት ነበሩ። ሲኖሩ ሲኖሩ አንድ ዕለት ሊያጣላቸው ፈልጎ ተኝተው እያሉ አንድ ተንኮለኛ ግድግዳቸውን በስቶ በቀዳዳው ኮዳ አስገብቶ ውሃ ደፋባቸው። ግን ሁለቱም የሆነውን አላወቁም። ከመኝታቸው ሲነሱ ሚስት ለከብቶች ሳር ለማጨድ ባል ደግሞ በደቦ ለመስራት ሄዱ። ከዛ ይህ ተንኮለኛ ባልን ለብቻው ያገኘውና ሚስትህኮ አንተን ማታ መኝታ ላይ ይሸናል ብላ ታማሃለች ይለዋል። ለሚስትም ብቻዋን ያገኛትና ባልሽኮ ሚስቱ መኝታ ላይ መሸናት ጀመረች ብሎ ያማሻል ይላታል። እነርሱም በንዴት ግለው የተንኮለኛውን ሴራ እውነት ብለው ደሞ በሚሰራበት መኮትኮቻ ተወጋግተው ሞቱ ይባላል።

ተረት ሁለት

የአንዲት ላም ያለው ሰውዬና አንድ በሬ ያለው ሰውዬ ነበሩ። ሁለቱም ከብቶቻቸውን በደምብ ያግዳሉ፣ ይንከባከባሉ። እየተንከባከቡ ላሚ ከበሬው በላይ ሰባች። ከዛ ላሚን ሽጦ በሸጠው ገንዘብ ሁለት በሬዎችን መግዛት ቻለ። ባለ በሬው ደግሞ በሬውን ሽጦ በሸጠበት ገንዘብ የበግ ግልገል ገዛ። የገዛትን ግልገል ቢንከባከብ ቢንከባከብ አላድግ ትለዋለች። ባለበሬውም በሬዎቹን በደምብ ሲያግድ ሲንከባከብ ነበረና አንድ ቀን እስቲ ገበያ ወስደን እንሸጣቸው የማናችን ከፍተኛ ዋጋ እንደሚያወጣ እናያለን ብለው ገበያ ሄዱ። ከዛ ባለበሬው በብዙ ገንዘብ በሬውን ሸጠ ባለ በጉ

በትንሽ ገንዘብ ሸጠ። ከዛ ባለበጉ ሌላ ገዛና እሱ ከኔ በላይ የሚያሰባበት ምክንያቱ ምንድነው። በብዙ ገንዘብስ እንዴት ይሸጣል ብሎ አሰበና እሱም በደምብ ማገድና መንከባከብ ያዘ። ከዛ እሱም በደምብ ሰባለትና በብዙ አትርፎ መሸጥ ቻለ።

ተረት ሦስት

ዐይነስውር እና አካል ጉዳተኛ አንድ ላይ ይኖራሉ። አንድ ቀን አላይ ፍሬ ለመልቀም ይሄዳሉ። ሄደው አይነስውሩ እኔ እኔ ዛፉ ላይ ከወጣሁ ዐይኔ ስለማያይ ምንም ፍሬ ላላገኝ ስለምችል አንተ ዛፉ ላይ ውጣ ይለዋል አካል ጉዳተኛውን። ከዛ አካል ጉዳተኛውም ይስማማና ይወጣል። ከዛ ዛፉ ላይ የወጣው የአላይ ፍሬ እየለቀመ መሬት ያለው እንዲሰበስብለት ይጥላል። መሬት የቆመውም ዐይነስውሩ ሽረ እንደዚህ ትናንሽ ፍሬዎች አትልቀም ተለቅ ተለቅ ያለውን ልቀም ይለዋል። ከዛ ደግሞ ሲጥልም መሬት ሲወድ በሚያሰማው ትንሽ ድምጽ ምክንያት ሽረ ተው ተለቅ ተለቅ ያለ ልቀም እንጂ ይለዋል። ከዛ እየለቀመ የነበረው አዳልልጦት መሬት ይወድቃል ከዛ ዐይነ ስውሩም አዎ ልክ እንደዚህ ያለ ትልቅ ፍሬ ነው መጣል ያለብህ አለው ይባላል።

ተረት አራት

አንድ እግሩ ሰባራ አውራ ዶሮ ከብት ምርኮ ይሄዳል። እየሄደ መንገድ ላይ እባብ ያገኘዋል፤ ያገኘውና የት እየሄደ እንደሆነ ይጠይቀዋል። ከዛ አውራ ዶሮውም ለከብት ምርኮ እየሄደ መሆኑን ነገረው። ከዛ እባቡ ዶሮውን እያየው "እንደው አንድ እግርም ሳይኖር እንዴት ለምርኮ ትሄዳለህ?" በማለት ተገርሞ ይጠይቀዋል። ዶሮውም መልሶ "እግር ነው እንዴ የሚማርከው እውቀት ነው እንጂ" ብሎ ይመልስለታል። እባቡም ተገርሞ "በቃ አብረን እንዝረፍ" ይለውና ተያይዘው መሄድ ይጀምራሉ። አብረው እየሄዱ ደግሞ አይጥ ያገኛቸዋል። አይጡም ወዴት እየሄዱ እንደሆነ ይጠይቃቸዋል፤ እነሱም ለምርኮ እየሄዱ እንደሆነ ይነግሩታል። እሱም መልሶ "እንደው ከናንተም አንደኛቹ እግረ ሰባራ ናችሁ እንዴት አድርጋችው ልትማርኩ ነው?" ብሎ ይጠይቃቸዋል። እነሱም መልሰው "እውቀት እንጂ አካል አይፈልግ ምርኮ" ይሉታል አይጡም በሀሳባቸው ተስማምቶ "እንግዲያው እኔንም አሳትፉኝ" ይላቸውና አብሯቸው መሄድ ይጀምራል። ለሶስት እየሄዱ ሳለ አንበሳ ያገኛቸዋል። ወደየት እየሄዱ እንደሆነም ይጠይቃቸዋል፤ ከዛ እነሱም ለከብት ዝርፊያ እየሄዱ እንደሆነ ያስረዱታል። እሱም መልሶ

"ከናንተ አንዱም ሰባራ ነው በምናችሁ ነው የምትዘርፉት?" ብሎ ይሳለቅባቸዋል። እነሱም "እውቀት እንጂ አካል አይዘርፍም" ይሉታል። አንበሳውም "ካላችሁ እሺ አብረን እንዘረፍ" ይላቸውና አብረው ይሄዳሉ። ሄደው ደረሱና አንበሳውን እኛን አውራ ሊተናኮለን ስለሚችል በጉልበትህ አባርልን ይሉታል። እሱም ሊያባርር ይሄዳል። የተቀሩት ከብቶች ሰብስበው መመለስ ይጀምራሉ። እየሄዱ ሳለ አውራ ዶሮው እባቡን "እንግድህ አንበሳ እንደምታውቀው በጉልበትም ስለሚበልጠን የዘረፍነውን ከብት እኩል አያካፍለንም። ስለዚህ አንተ እሱ ሲመለስ ነድፈህ ግደለው" ይለዋል። እባቡም በሀሳቡ ተስማምቶ አንበሳው ሲመለስ ነድፎ ይገድለዋል። የተቀሩት ከብቶች እየነዱ መሄድ ይጀምራሉ። ከዛ አውራ ዶሮው እባቡን "አንተ አባራ የምትልስ መስለህ የሚከታተሉን ሰዎች እንዳሉ ሰልልን" ይለዋል። እባቡም እውነት መስሎት በግልጽ መንገድ አባራ የሚልስ የሚመሰለውን እባብ ሰዎች ቀጥቅጠው ገደሉት። ከዛ አውራ ዶሮውና አይጥ ብቻቸውን ከብቶችን እየነዱ መሄድ ይጀምራሉ። ከዛ አውራ ዶሮው አይጡን "እስቲ እዛች ጉብታ ላይ ውጣና ዘለል ዘለል እያልክ ሰው ይመጣ እንደሆን ሰልል" ይለዋል። ከዛ አይጡም እውነት መስሎት ጉብታው ላይ ዘለል ዘለል ሲል ከላይ ጭልፊት መቶ ወሰደው። እግረ ሰባራ አውራ ዶሮውም ብቻውን ከብቶቹን ይዞ ወደቤቱ ሄደ።

ተረት አምስት

ዶሮ፣ አህያ እና ውሻ አንድ ላይ ይኖራሉ። አብረው እየኖሩ አንድ እለት አህያውን ቤት አስጠብቀው፣ ዶሮ ለራሱ ጥሬ ለመልቀም ሄደ፣ ውሻውም አጥንት ፍለጋ ወጣ። በመንደሩ የአህያ ሌባ ነበረና አህያውን ሰረቁት። እነሱም ለተንኮል ነበረና ትተውት የሄዱት "እስቲ አህያው ተወስዶ ይሆን ብለው እቤት ሲመጡ ስያዩ ተሰርቋል። ከዛ እነሱም እቤታችን መጥቶ ራሱ ሰርቆን ሄደ ብለው ለመንደሩ ሰው አስወሩ ይባላል።

ተረት ስድስት

አባት፣ እናትና ልጅ አንድ ቤት ውስጥ ይኖራሉ። የሆነ ጊዜም እርሻ ለማረስ አባትና ልጅ ይሄዳሉ። እናትየውም ምሳ ሰርታላቸው ወደስራ ቦታቸው ትወስድላቸዋለች። በአባትየው በኩል ቆንጆ ጣእም ያለውና የተመረጠ ምግብ በልጅየው በኩል ደግሞ ማይጣፍጥና ማይፈለግ ምግብ አድርጋ ማቅረቧን ልጅ ተገንዝቧል። ከዛ መመገቢያውን ለማዞር ፈልጎ አባ ጨረቃዋ እንዲህ ትዞራለችኮ በማለት ትሪውን ያባቱን በኩል ያዞረዋል። ከዛ አባትም በተቃራኒ አቅጣጫ እረ

ጨረቃማ እንዲህ ነው ምትብረው በማለት ቆንጆ ጣዕም ያለበትን መልሶ ወደራሱ አዞረው ይባላል።

ተረት ሰባት

ጎዘዴ እና የሼ አንድ ላይ ይኖራሉ። እየኖሩ እየኖሩ አንድ ቀን ውሃ ሊቀዱ ወንዝ ይወርዳሉ። ከዛ ብልጧ ጎዘዴ የራሷን ጌጥ አፏ ውስ ደብቃ የሼን ጌጤ ወንዝ ውስጥ ገብታ ጠፋችብኝ በቃ ያንችውንም ጣይ ትላታለች። ከዛ የሼ እውነት መስሏት አውልቃ ትጥላለች። ካስጣለቻት በኋላ ጎዘዴ የራሷን ጌት ካፏ ውስ አውጥታ ይቻላል የኔ አልጠፋችም ስቀልድሽ ነው ትላታለች። ከዛ የሼ ማልቀስ ትጀምራለች። ስታለቅስ ውሻ ያገኛትና ምን ሆንሽ ብሎ ይጠይቃታል። የሼም ጎዘዴ የራሷን ጌጥ አፏ ውስጥ ደብቃ የኔን አስጣለችኝ ትለዋለች። ከዚያ ውሻውም "እና ላንቺ ውሃውን እየጠጣሁና እየመለስኩ ጌጥሽን ከወንዙ ባገኛልሽ ታገቢኛለሽ" ይላታል። ከዚያ እሷም እሽ ትለዋለች። ከዚያ እሱም የወንዙን ውሃ እየጠጣና እያስመለሰ ጌጧን ቢፈልግላትም ሊያገኝላት ስላልቻለ ሳያገባት ይቀራል። ከዚያ ጂብ ያገኛታል። ለጅቡም ለምን እንደምታለቅስ ትነግረዋለች። ጅቡም ያገኘሁልሽ እንደሆን ታገቢኛለሽ ይላታል። እሷም አዎ ትለዋለች። ከዛ እሱም ፈልጎ፣ ፈልጎ ሊያገኝላት ስላልቻለ ሳያገባት ይቀራል። ከዚያ አንበሳ ያገኛታል። ለምን እንደምታለቅስ ይጠይቃታል። እሷም ጎዘዴ የራሷን ጌጥ ደብቃ የሷን ወንዝ እንዳስወረወረቻት ትነግረዋለች ከዚያ አንበሳውም ያገኘላት እንደሆነ እንደምታገባው ይጠይቃታል። የሼም በሀሳቡ ትስማማለች። አንበሳውም የወንዙን ውሃ እየጠጣና እያስመለሰ ቢፈልግም ጌጡን ከወንዙ አገኝቶ አወጣላት። ከዚያም አገብቶ ቤቱም ወሰዳት። ቆንጆ የበሬ ስጋ እበላለሁ ትለዋለች። ፈልጎ አመጥቶላት በር ላይ ቆሞ "ሲማሬ ስልድ ሲማሬ ስልድ ቆንጆ የበሬ ስጋ አመጣሁልሽ ስልድ" ሲላት እሷም መልሳም "አቤት ጌታዬ ስልድ አቤት ጌታዬ ሲልድ" ትለዋለች። ከዚያ ገብቶ ያበላታል። ከዚያ ሌላ ጊዜም ምን መብላት ትፈልጊያለሽ? ሲላት አሁንም ቆንጆ የወይፈን ስጋ መብላ እፈልጋለሁ ትለዋለች። እሱም ፍለጋ ሄዶ ሲቆይባት ተናዳ በሩን አልከፍት ትለዋለች። አንበሳውም የቤቱ ጣሪያ ላይ በመውጣት የሼን አንቺ ላይ ልዝለል ወይስ ፍዴላ ላይ ልውረድ" ይላታል። እሷም እኔ ላይ አትውረድ ፍዴላ ላይ ውረድ ትለዋለች። ከዚያ ፍየሷ ላይ ዘሎ ወረደና እሷን ከቤት አባረራት። ቤተሰቦቿ ሰምተው መጥተው እሱን ገደሉት። ከዚያም በጓሮ ቀበሩትና ቦታው ላይ ጎመን ተከሉ። ጎመኑ ሲደርስ ደቦ ለሚሰራ ሰው ቀቅለው ሰሩት። ጎመኑን አንደ የጎረሰ ሁሉ ሞቱ። ይባላል።

ተረት ስምንት

በድሮ ጊዜ ሌንዳዶ የተባለው ሰውዬ ቡዳ የሆነች ሴት ያገባል። አግብቷትም ወተትና ቅቤ እያበላት እያጠጣት ይንከባከባታል። ሆኖም ግን ምንም አትወፍርም አያምርባትምም። ከዚያ ግራ ገብቶት አባቷ ቤት ምን ትብላ ምን ትጠጣ እንደሆነ ይጠይቃታል። አባቴ ቤት የምበላውን ላሳይህ እንሂድ ትለዋለች። እርሱም ለራሱ ፈረስ ለርሷ በቅሎ ገዝቶ እየጋለቡ ይሄዳሉ። እየሄዱ ሳለ መንገዳቸው ላይ ወፊቱ "ሌንዳዶ ሆይ ተመለስ፣ አስፈሪ መክተፊያ ታስቦላሃል ተመለስ፤ የተሳለ ቢላዋ ነው የሚጠብቅህ ተው ተመለስ" እያለች ትዘምራለች። ግራ ገብቶት "የዚህ ሰፈር ወፎች ደግሞ ምንኛ ነው የሚዘምሩት?" ሲላት «እንጃላቸውማ ዝም ብለው እኮ ነው የሚሟርቱት» ትለዋለች። ከዚያም ርቀው ተጓዙ። እየተነገረው እምቢ ብሎ "የዚህ ሰፈር ወፎች እንደው ምን ይዘባርቃሉ?" እያለ ሄደ።

ሄደው ከመንገድ ላይ ደክመው እንደገቡ ለርሱ ከኮባ የተዘጋጀ መቀመጫ ተዘጋጅቶለት እሷ ግን የእንጨት ወንበር ላይ ተቀመጠች። እርሱም በኮባው መቀመጫ ሲቀመጥ ይዞት በተማሰው ጉድጓድ ገባ። ከዚ እነሱ በምን እንብላው ብለው እየተመካከሩ ሰምቶ "እሺ እኔን ብሉኝ ግን ፈረሴን ፈረሴን እንዳትነኩብኝ፣ እዚህ ጉድጓድ አጠገብ አቁሙት" ይላቸዋል። «እሺ ወዴት አዙረን እናቁመው» ቢሉት «ኋላውን ወደኔ አዙራችሁ አቁሙት» ይላቸዋል። እነሱም አቁሙለት። እርሱም ሳያዩት የፈረሱን ጭራ ይዞ ከጉድጓዱ ይወጣና ፈረሱ ጀርባ ላይ ተፈናጦ ከስንዴውም ከጤፉም አፍሶ እየጋለበ አሽከሮች እሱን ለመብላት ሚሄዱትን ያገኛቸዋል። ያገኛቸውና ያፈሰውን ስንዴ መሬት ላይ ብትን ያደርገዋል። አሽከሮቹም ስንዴውን ሲለቅሙ ጤፉንም ይበትነውና መጋለብ ይጀምራል። አሽከሮቹ ግን ተከታትለው እሱን ከነፈረሱ ይገድሉታል። ለቅሶም ይሆናል። ያች ወፊቱ ትመጣና ሕዝቡን ዝም ታሰኛለች። «እኔን ትተናኮሉኛላችሁ እንዴ?» ስትል ሕዝቡም «እረ እኛ አንተናኮልሽም» አሏታል። ከዚያ «አቶ ለንዳዶ አልሞተም እስቲ የማሽላ ቆሎ እና የነጭ ፍየል ደም አምጡልኝ» ትላቸዋለች። ያመጡለታል። ወፊቱም «አቶ ለንዳዶ አለሁ በል ስትለው» ከነፈረሱ ወጣ። ወፊቱን ወደቤቱ ወስዶ በእንክብካቤ ማኖር ይጀምራል። ጫጭትም ተፈለፍላለች። አንድ ቀን ግን አቶ ለንዳዶ ቤት በሌለበት አሽከራ ትመጣና ወፊቱን ከምትበይው ቆሎ ትንሽ ስጭኝ ስትላት ወፊቱ ከለከለቻት። አሽከራም ተናዳ ገደለቻት። ስትገላት አቶ ለንዳዶም ተናዶ አሽከራን ገደላት።

ከዚያም ወፏን በክብር ታላቅ የለቅሶና የቀብር ሥነ ስርዓት አዘጋጅቶ በክብር ቦታም ቀበራት ይባላል።

ተረት ዘጠኝ

በድሮ ጊዜ ጅብና ጦጣ አንድ ላይ ይኖራሉ። እየኖሩ እየኖሩ አንድ ቀን ጦጢት ጅቡን የተወሰነ ጤፍ ሰብስቦን እንምጣ ትለዋለች። ጅቡ እምቢ ይላታል። ጦጢትም ብቻዋን ሰብስባ ትመጣለች። እሺ ለመዝራት በትነው ስትለው ይህንም እምቢ አላት። እሺ ደርሶ ለማጨድ ና ብትለው እሱንም አሻፈረኝ አላት። እሺ ለመውቃት ና ብትለው እሱንም ሳይሄድ ቀረ። እሺ ለመካፈል ና አለችው። እሺ ብሎ መጣ። ለራሷ ጥሩውን ወስዳ ለእርሱ ግን ትርፍራፊውን ሰጠችው። ይህን እንዴት ሰጠሽኝ እስቲ ያንቺንም አሳይኝ ብትለው እምቢ አለችው። ጦጢትም ከሰበሰበችው ጤፍ ዱቄት ገንፎ ሰርታ እየበላች እያለ ጅቡ መጥቶ ጦጢት ትንሽ አብይኝ ቢሊት ስዘራ፣ ስሰበስብ፣ ስወቃ ያልተገኘሽው ያላገዘከኝ አንተ እንዴት ስበላ ትጠይቀኛለህ? ብላ ከለከለችው ይባላል።

ተረት አስር

እናቱ የሞተችበትና እናቱ በሕይወት ያለችው ሁለት ልጆች ነበሩ። ከእናትየዋ ስታዛቸው ውሃ ከምንጭ ቀድቶኝ ለመጣው አይብ አበላዋለው፤ ለማይቀዳው ግን ቆሎ አባዋለው ትላቸዋለች። ከዚያ ልጇ ሳይቀዳ ባደውን መጣ፣ የእንጀራ ልጇ ግን ቀድቶ መጣ። ሆኖም ግን ላልቀዳው ልጇ አይብ ለቀዳው ለእንጀራ ልጇ ቆሎ አበላቻቸው። ደሞ እንጨት ለቀማ ላከቻቸውና ልጇ ሳይለቅም ጭራሹን የተተከሉትንም ዛፎች ተቆራርጦ መጣ የእንጀራ ልጇ ግን ብዙ የማገዶ እንጨቶች ለቅሞ መጣ። ቢሆንም ግን ልጇን አይብ አብልታ የእንጀራ ልጇን ቆሎ አበላችው። የእንጀራ ልጇም አዝኖ እዚህ ቤት ከምኖር እግዚአብሔር ጋር ብኖር ይሻለኛል ብሎ መሄድ ጀመረ። እየሄደ እየሄደ ከብት የሚያግዱትን ህጻናት ያገኛቸዋል። ከዚያ ልጆች የእግዚአብሔር ቤት በየት በኩል ነው ብሎ ይጠይቃቸዋል። እነርሱ አንተ ከብቶቻችንን አግደህ ታግዘናለህ? ብለው ጠየቁት። እርሱም አዎ ብሎ አግዶ አገዛቸው። ከዚያ በግ ጠባቂዎችን ጠይቃቸው ይነግሩሃል አሉት። በግ ጠባቂዎችን ሄዶ ሲጠይቃቸው አንተ በጎቻችንን ትንሽ ጠብቀህ ታግዘናህ አሉ። በጎቹን ጠበቀላቸውና ጠማማይቱን ዛፍ ጠይቃት ከሉት። ጠማማይቱን ዛፍ ሲጠይቃት አንተ ጠማማዬን ታቃናልኛለህ? አለችው። እሺ ብሎ አቃናላት። አይነምድር ቆሻሻ ምታጸዳውን ሴትዮ ጠይቃት አለችው። ሄዶ ጠየቃት። አንተ አጽድተህ ታግዘኛለህ? አለችው። አዎ ብሎ

አጸዳላት። ከዛ የሳር ቤት ነው ምትመርጠው ወይስ ቆሮቆሮ ቤት ነው ምትመርጠው ብላ ጠየቀችው። እሱም ቆሮቆሮ ቤት ነው የምመርጠው ብሎ መለሰላት ሂድና ግባ በመረጥከው አለችው ሄዶ ሲገባ ቅዱሳን ሁሉ ያሉት ለሱ የሚያስፈልገውን ሁሉ አሟልተውለት ከእነሱ ጋር መኖር ጀመረ ይባላል።

ተረት አስራ አንድ

በድሮ ጊዜ አንዲት ዞሌ የተባለች ሴት ብቻዋን ትኖራለች። ከብቶቿን ሁሌ ለማገድ ይዛቸው ስትወጣ ያያት ነብርም አንድ ቀን ጠብቋት ዞሌ ዛሬ ከብቶችሽን የት አስማራሻቸው? ብሎ ጠየቃት። እሷም ዛሬ ኦቼ ሰፈር ነብር ያስማራኋቸው ነገ ደግሞ ላቼ ሰፈር ነው የማሰማራቸው ትለዋለች። እርሱም እውነት መስሎት በነጋታው ላቼ ሰፈር ሄዶ ቢጠብቃት እየጠበቃት እሷ ኦቼ ሰፈር አስማርታ ውላ ተመለሰች። እሱም ዞሌ ላቼ ሰፈርኮ ስጠብቅሽ ውዬ ቀረሽኮ እሺ ዛሬስ የት ነው የምታሰማሪው አላት። እሷም ውይ እረስቸው እኮ ነው ትናንትና። ዛሬ ግን ኦቼ ሰፈር ነው ማሰማራው ትለዋለች። አሁን እሱ ኦቼ ሄዶ ሲጠብቃት ውሎ ሲያጣት ተመለሰ። ከዚያ እሷ ስትመለስ በንዴት ቤቷን በርግዶ ገብቶ አንቺን ልብላ ወይስ ከብቶችሽን ልብላ ሲላት ከብቶቹን ብላ አለችው። እሱም እየበላ እያለ ትንሽ ስጋ ወስዳ በእሳት በጋለው በበርበሬ መዳጫ ጠቅልላ ጌታዬ ይህችን ስጋ እነ ልብላት ወይስ እርሶ ይጎርሱ ትለዋለች። እሱም እኔ ነኝ እንጂ የምጎርሳት ብሎ ጎረሰና ሊውጠው ቢታገል ቢታገል እምቢ ይለዋል። ከዛ ዞሌ ጌታዬ እርሶን ለማትረፍ ወደ መለኞች ልሂድና መላ ልፈልግ ትለዋለች እሺ ይላትና ትሄዳለች። ከሄደችበት ተመልሳ መለኞቹ የቡና በመውቀጫ ዘነዘና ውቀጫና ይገባል ብለውኛል ስትለው እሺ ይላትና የተሰነቀረውን በጉሮሮው ወደታች ስትወቅጠው ሞተ ይባላል።

ተረት አስራ ሁለት

በድሮ ጊዜ ድመት፣ አህያ ፣ ውሻ እና ዶሮ ከተለያዩ ቤቶች ወጥተው አንድ ላይ ጉዞ ይጀምራሉ። እየተጓዙ ሳለ አንድ ቤት ያያሉ። ዶሮውን እስቲ ገባ በልና ሰው ይኖር እንደሆን እይልን ይሱታል። ዶሮውም አይቶ ሰው ከቤት አለመኖሩን ያረጋግጥላቸዋል። ከዚያ ገቡ። ሲገቡ ለአህያው ቆንጆ ሳር፣ ለድመቷ ሳንባ፣ ለውሻው አጥንት፣ ለዶሮ ስንዴ ያገኛሉ። ከዛ ሁሉም የየራሳቸውን ተመግበው ተኙ። ውሻ እና አህያው ግን አልተኙም። ከዚያ አህያው ውሻውን ዛሬ አግሳ አግሳ ይለኛል። ሲለው ውሻ ተው አታግሳ ቢለውም አልሰማ ሲለው እሺ እኔ ዛፍ ላይ

ልውጣና አግሳ ብሎት ወጣ። ከዛ አህያው አገሳ። ከዚያ ጅቦች ከአገልገሎቻቸው መጥተው አህያውን መብላት ይጀምራሉ። እየበሉ ሳለ የጅቡ ግልገል ሽረ እኔን የውሻ ለሃጭ ለሃጭ ሸተተኝ ይላል። እነሱም ሽረ የምን ውሻ ነው የምትልብን ዝም ብለህ ብላ ይሉታል። ትንሽ ቆየት ብሎም ሽረ እኔ ዛሬ የውሻ ለሃጭ ለሃጭ ይለኛል ይላቸዋል። እስቲ ቦታ ተቀያይረን እንብላ ብለው ቦታ ሲቀያየሩ እሱንም ሸተተው ድንገት አንጋጦ ሲያይ ውሻው እዛፍ ላይ ተንጠልጥሎ ያገኘዋል። ውሾ ውረድ ና ከእኛ ጋር ሁን ይሉታል። ውሻውም ብትብሉኝስ ይላቸዋል። ሽረ እኛ አንበላህም ብቻ አንተ ከዛፍ ላይ ውረድ ይሉታል። ከዛ ውሻው ወረደ። ውሾ አይንህ እንዲህ የቀላው ለምንድነው? ብለው ጠየቁት ውሻውም በእሾህ ወግቼው ነው ይላቸዋል። እነሱ እውነት መስሏቸው እስቲ የኛንም እንዳንተ አቅላልን ይሉታል። እሱም በእሾህ ወጋግቶ አይናቸውን ያጠፋባቸውና የአህያ ዳጉላ ነፍስ ወጣ፤ የጅቡ ዳጉላ ነፍስም ወጣ እያለ መርጦ ይጀምራል። እነሱም ያባሩታል ። እርጦ እርጦ ወደ ባለቤቱ ደጅ በቀን ይዟቸው ከተፍ አለ። ይባላል።

ተረት አስራ ሦስት

በድሮ ጊዜ ቀበሮ እና አሞራ አንድ ላይ ይኖራሉ። ሲኖሩ ሲኖሩ አንድ ዕለት አሞራው ዛፍ ላይ ተቀምጦ ስጋ እየበላ ቀበሮው ያገኘዋል። ቀበሮውም ከአሞራው ስጋውን የመቀሚያ ብልሃት ይዘይድ ጀመር። አሞራውን አንጋጦ እየተመለተው "አሞራው ሆይ በእውነት እንዴት ውብ መልክ ሰቶህ ሰርቶሃል ፈጣሪ ከመልክ መልክ ከቁመና ቁመና እንከን የማይወጣልህ እኮ ነህ። እንዲያው የተበደልከው ድምጽ ብቻ ይመስለኛል። ድምጹህ ብቻ አያምርም" ይለዋል። አሞራውም ቆንጆ ድምጽ እንዳለው ለማስመስከር ሊዘምር አፉን ሲከፍት ስጋው ወደ መሬት ወደቀበት። ቀበሮውም ስጋውን ወስዶ የልቡን አድርሶ ሲያበቃ "እንዲያው አንተ አሞራ ብልሃት ያንስሃል እንጂ ቆንጆስ ነበርክ" ብሎ ተሳልቆበት ሄደ ይባላል።

ተረት አስራ አራት

በድሮ ጊዜ አይጥ፣ ጅብ እና የአይጥ ሚስት አንድ ላይ ይኖራሉ። እየኖሩ እየኖሩ አንድ ቀን አይጥና ሚስቱ ተርበው ባልየው ምግብ ቢፈልግ ቢፈልግ ማግኘት አልቻለም። ሊጥ የተጣበት ባልዲ ውስጥ ይገባል። መውጫም አጥቶ ሲባዝን ሚስቱ ረጅም ሰለነበረች ገመድ ትልክለትና አስይዛ ታወጣለች። ከሊጥ ውስጥ አውጥታው አጥባው፣ ፀሐይ ላይ የትንባሆ እንጨት ላይ

አስቀመጠችው። ጭልፊት ከላይ ላይ እያንገኘበት ያልፋል። የአይጥ ባል አስተዋይ ሰላልነበር አላሰበም። በድጋሚም እያንገኘበት ኢላማውን ሳተ ከዚያ የአይጥ ባል ጭልፊቱ ምን አስቦ ነው እኔን ሊወስደኝ ነው እንዴ ብሎ ሲጃጃል ሰብተኛ ጊዜ ጭልፊቱ አልሞ ይዞት ሄደ ይባላል።

ተረት አስራ አምስት

በድሮ ጊዜ አይጥ፣ ዶሮ፣ በግና ላም አንድ ላይ ይኖራሉ። ሲኖሩ ሲኖሩ አንድ ዕለት አይጥ ዶሮው አግቢኝ ይላታል። "ምን አለህና በምንህ ታስተዳድረኛለህ አላገባህም" ትለዋለች። ከዚያም በጓን አግቢኝ ይላታል እሷም ምን ኖሮህ ታስተዳድረኛለህ ብላ እምቢ ትለዋለች። ሷሚን ይጠይቃታል እሷም እምቢ ትለዋለች። አይጥም ሚስት ፍለጋ ከዶሮ ጋር መንገድ ይሄዳሉ። እየተጓዙ ራባቸውና ዶሮውን አንተ ተደበቅ እኔ ከሰው ቤት ሰርቄ እመጣለው ይለውና ሰው ቤት ይገባል። የተጠካ ሊጥ ያገኝና ሊወስድ ቢሞክር አይደርሰውም ሁለት የበቆሎ ፍሬዎችን ያገኝና ይወስዳል። አንዷን ፍሬ ፈጭቶ ቂጣ ሊጋግር ውሃ ያጣል። ለምን በሽንቴ አላባካትም ብሎ ሊሸና ሲል ፈሱ ያመልጠውና እንዳለ ይበትንበታል። አንዷ የቀረችውን ቆልቶ ሊበላት እየቆላት ፈንድታ ጠፋችበት ይባላል።

ተረት አስራ ስድስት

አይጥና ድመት ይኖራሉ። እየኖሩ አይጥቱ ለድመቱ የዶሮ ጫጩቶችን እየሰበሰቡ ታመጣላቸዋለች። ድመትም አንድ እለት አንቺ የምታመጪው ለሁለት አይበቃንም እስቲ እኔም ላምጣ ብሎ ሄዶ ዱቄት ይዞ መጣና እየበሉ ሳለ ዝንጀሮ መጥቶ እኔንም አብሉኝ ብሎ ለመናቸው። አይ ይሄ አንተ የምትበላው አይደለም አሉት። እንዴት አልበላም እኔም እኮ ድሮ እናንተን እመስል ነበር አሁን ጥላሽት ላይ ተንከባልዬ ነው እንዲህ የሆንኩት አለ ይባላል።

ተረት አስራ ሰባት

በድሮ ጊዜ ደረቅ ቅጠል፣ ሳያፈራ የደረቀ ቡናና ብልጦ መንገድ ይሄዳሉ። እየሄዱ እየሄዱ አንድ ቤት ይደርሳሉ። ደርሰው ከቤቱ በሬ እንስረቅ ተባብለው መጀመሪያ ደረቅ ቅጠል ግባ ሲባል፣ አይ ደረቁ ቅጠሌ ስለሚጮህ እንዳልያዝ አልገባም ይላቸዋል። እሺ ቡናው አንተ ግባ ሲባል እሱም አይ የደረቀው ገለባዬ ስለሚጮህ ያስይዘኛል አልገባም ሲል ብልጦ ገባና በብልጠቱ በሬውን ይዞት ወጣ። ከዚያ እነሱ ብልጦን አናካፍልም እናስወግደው ብለው ተማክሩና ሳጥን ውስጥ ከተው ቆልፈውበት እያንከባለሉ ሲወስዱ እመንገድ ላይ አንድ ቤት ቡና ተጋብዘው

ሊጠጡ ሄደው ሳለ አንድ ሰውዬ ፈረስ እየጋለበ ሲሄድ አገኘውና ሳጥኑን አስከፍቶ ወጣና በራሱ ቦታ ሰውየውን ከቶ ቆልፎበት ፈረሱን ይዞ ሄደ። ከዛ እነሱ ተመልሰው ሳጥኑን እያንከባለሉ ሲወስዱ ሰውየው ብልጦ አይደለሁም ቢላቸውም እምቢ ብለው ባሕር ውስጥ ከተቱት። ከተው ሲመለሱ ብልጦን ፈረስ እየጋለበ አገኙትና እናንተ ባሕር ውስጥ ከታቹኝ ባሕር ውስጥ በሬ፣ ላም ፣ ፈረስ ሁሉ እንስሳ ከሞላው ፈረሱን ብቻ መርጬ ወሰድኩ ሲላቸው እውነት መስሏቸው ባሕር ውስጥ ዘለው ዘለው ገብተው ሞቱ ይባላል።

ተረት አስራ ስምንት

ዝንጀሮ እና ንብ አንድ ላይ ይኖራሉ። እየኖሩ አንድ ዕለት ንብ ቤት ድግስ ይደገሳል። ዝንጀሮዎች እንግዶች ለመጡት አይብ፣ ስጋ እና የማር ወለላ ጋብዘው ይሰዷቸዋል። የመደገስ ተራው የዝንጀሮዎች ሆነና ድግሱን እንዴት እንደሚደግሱ ተመካከሩ፤ "አሁን እንደነሱ ለመደገስ ሞያውም የለንም ምን ብናደርግ ይሻላል?" ብለው መከሩና "ለምን የምንችለውን ቅጠል ቀቅለን አናቀርብላቸውም?" ተባባሉ። እንደተባባሉትም ቅጠል ቀቅለው ንቦችን ድግስ ጠሩ። ንቦቹ መተው ተቀመጡ። ምግቡ ሲቀርብላቸው ሁሉም ንቦች አፍንጫቸውን ያዙ። "ምነው አፍንጫቸውን ያዛቹ" ተብለው ሲጠየቁ "እኛ ለእናንተ እንዲህ አይነት ሽታው የሚያስጠላ ምግብ ነው የሰራነው እንዴ ደስ የሚል አልነበር?" አሏቸው። ዝንጀሮዎችም እና እናንተ የራሳቸውን ማር ወለላ ትሰራላችሁ እኛ እንደዛ አይነት ሞያ አልተሰጠንምና ከየት እናመጣለን አሏቸው። ንቦቹም ምግቡን ሳይመገቡ ሄዱ።

ተረት አስራ ዘጠኝ

በድሮ ጊዜ ዝንጀሮ እና ውሻ ይኖራሉ። እየኖሩ ዝንጀሮ ለራሱ ወንዝ ዳር አካባቢ ጫካ እየወረደ ምግብ ፈልጎ በልቶ ጠግቦ ይመለሳል። ጦጢት መጥታ ምንድነው ምትበሉት አለቻቸው ዝንጀሮም እኔ በሰው እርሻ ውስጥ እየገባሁና ጫካ ለጫካ እየዞሮኩ በቆሎ፣ ገብስ ምናምን ያገኘሁትን እየለቀምኩ እበላለሁ አላት። ውሻው ደግሞ አጥንት ምናምን እየፈለኩ እግጣለሁ አላት። እሺ አብረን እንኑርና እኔ ምግብ የተሻለ ምግብ አበስልላቸዋለሁ ግን እናንተ ከቤት መውጣት አትችሉም አለቻቸው። እነሱም ደስ ብሏቸው ተስማሙ። ከዚያም ለራሷ አይብ ስጋ ቅቤ እየበላች ለእነሱ እንደነገሩ በቆሎ ምናምን ታገነፍላለች። ኸረ ጦጢት ራብንኮ ቢሏትም አልሰማ እያለች አንድ ማታ ትልቅዬ ጅብ ወረደና ሁሉንም በላቸው ይባላል።

ተረት 4ያ

ሚዳቋ እና ወሻ አንድ ላይ ይኖራሉ። ሲኖሩ ሲኖሩ አንድ ቀን ሚዳቋ ትምባሆ እየሰበች ወሻው አይቶ ሳቀባት። ሚዳቋ ተናዳ ወሻውን በምትስብበት ስትመታው፣ ወሻው ሄዶ ሳሩ ላይ ሲንከባለል፣ ሳሩ ሄዶ ንቦችን ከቀፏቸው ሲበትናቸው፣ ንቦቹ ሄደው ፈረሱን ነድፈውት፣ ፈረሱ ሄዶ ዶሮይቱን ሲረግጥ፣ ዶሮይቱ ሄዳ የባልቴቲቱን ዱቄት በተነችባት፣ ባልቴቲቱ ሄዳ የባሏን ጦር ሰበረች ይባላል።

ተረት 4ያ አንድ

አንዲት ሴትዮ አስራ ሁለት ፍየሎች ነበሯት። አንድ ቀን ሴትዮዋ "በበር ጅብ ቢመጣ አትክፈቱ እኔ ለእናንተ ብርቱካን፣ ሎሚ ይገጫችሁ እመጣለሁ" ብላ ገበያ ሄደች። ቢሆንም ግን ጅብ ሲመጣ ፍየሎቹ በር ከፈቱለት። ጅቡም አስራ አንዱን በልቶ አንዷ ብቻ ተደብቃ ተረፈች። ሴትዮዋም አገር አማን ነው ብላ ከገበያ መልስ የቤቷን በር ስትከፍት አንድ ብቻ ነች ሌሎቹስ ብላ ስትጠይቃት ጅቡ መጥቶ በላቸው ብላ ነገረቻት። የተረፈችቱን ጅቡ ብየት በኩል ነው የሄደው ብላ ስትጠይቃት አቅጣጫውን ጠቆመታት። ሴትዮዋም መርፌ እና ምላጭ ይዛ ሄዳ የጅቡን ሆድ ቀዳ ፍዴሎቿን ወሰደቻቸው ይባላል።

4ያ ሁለት

በድሮ ጊዜ ሚዳቋ እና ነብር ይኖራሉ። እየኖሩ እየኖሩ አንድ ዕለት አንዲት ላም ለሁለት ገዙ። የተገዙትን ላም ተራ በተራ እየቀለቡ ላሚቷ አጋጣሚ ነብሩ ቤት ወለደች። ከዚያ ነብር በጉልበቱ ተማምኖ ወተቱን አላካፍልም ይላታል ሚዳቋን። ሚዳቋቱም ለዳኝነት ሁሉንም እንስሳት አንበሳን ጨምሮ ሰበሰበቻቸውና ለዳኝነት ተቀመጡ። ነብርን ማን እንደሚጠራው ከቤቱ ሲፎካከሩ ዝንጀሮ እኔ እጠራዋለሁ ብሎ ሲሄድ ነብርን ከሩቅ ተቆጥቶ ሲያየው ደንግጦ ተመለሰ። ጅቡም ሄደና እሱም ፈርቶ ተመለሰ። ከዚያ ሚዳቋ ሄዳ ላሚቱን ከቤት አስወጥታ ይዛ መጣች ይባላል።

ተረት 4ያ ሦስት

አራሩና ምሩ አንድ ላይ ይኖሩ ነበር። ሲኖሩ ሲኖሩ አንድ እለት ስጋ ሊገዙ የኮይሻ ገበያ ይሄዳሉ። ከዛ ሲጠጡ ሲጠጡ ሰክረው መሸባቸው። ወደቤት ለመሄድም አቅም ያጣሉ። አራሩ

ቡዳ ነበረና ሁለት ጅብ ጠርቶ አመጣቸው። ጅብ ጋልበው ወደቤታቸው ሄዱ። አራሩ ልክ ቤት ሲደርስ መድኃኒቱን ጣለ። ጅቡም ጥሎት ሄደ። ዎሩ ግን ስለማያውቅ መድኃኒቱን ይዞት ተቀመጠ ጅቡም የቤቱን ዙሪያ ሲያዞረው ሊነጋበት ነው። አራሩ መድኃኒትህን ካልጣልክ አያወርድህም ጣል ሲለው ዎሩ መድኃኒቱን ጣለ። ጅቡም አውርዶት ሄደ ይባላል።

ተረት ሃያ አራት

አንዲት ሚዳቋ ባል ለማግባት ትሄዳለች። እየሄደች ሳለ ውሻ መንገድ ላይ ያገኛትና ወዴት ነው ምትሄጅው ይላታል። እሷም ባል ፍለጋ ትለዋለች። እኔን ታገብኛለሽ? ይጠይቃል። አንተ ምን በልተህ ነው የምትኖረው? ትለዋለች። እኔ አጥንት ምናምን ያገኘሁትን እየበላሁ ነው የምኖረው ይላታል። እሷም አይ አንተን አላገባህም ብላ መሄድ ጀመረች። አሁንም እየሄደች ቀበሮ ያገኛትና ሚዳቋ የት ነው የምትሄጃው? ይላታል። ባል ፍለጋ ትመልስለታለች። እኔን አታገብኝም? ይጠይቃል። አንተ ምን በልተህ ነው የምትኖረው? ትጠይቀዋለች። የሞተ እንስሳ ምናምን ይመልስላታል። አይ አንተን አላገባም። ጉዞዎን ትቀጥላለች። እየሄደች ጅብ ያገኛታል። ጅቡም ሚዳቋ የት እየሄድሽ ነው? ይላታል ባል ፍለጋ ትለዋለች። እኔን ታገብኛለሽ? ይጠይቃታል። አንተ ምን በልተህ ትኖራለህ? ትጠይቀዋለች። እኔ የሞተ እንስሳ ምናምን ነው በልቼ የምኖረው ይመልስላታል። አይ አንተን አላገባም ብላ መሄድ ትጀምራለች። አሁንም እየሄደች እየሄደች አይጥ ያገኛታል። ሚዳቋ ወደየት እየሄድሽ ነው ይላታል ባል ፍለጋ ትለዋለች እኔን ታገብኛለሽ ይጠይቃታል። አንተ ምን በልተህ ትኖራለህ? ትጠይቀዋለች። ስንዴ፣ ገብስ፣ ጥራጥሬ እህል በልቸ ነው የምኖረው ይላታል። አንተን አገባሃለው ትልና ቤቱ ሄደች። ሄዳ የመጀመሪያ ቀን ገብስ ቆልታ በላች። ሁለተኛው ቀን በቆሎ ሰርቆ ሊያመጣላት ሄዶ እሳት ላይ ተጥዶ እየተነፈረ ባለው አይቶ ባሏ ገብቶ ሞተ። መሞቱን ስታውቅ ባሌ የንፍሮ ሌባ ነው ሊሰርቅ ሄዶ ንፍሮ ውስጥ ገብቶ ሞተ ብላ አለቀሰች።

ተረት ሃያ አምስት

አንድ ሰውዬ አንድ ቀን ወንዝ ዳር ሄደ። ወንዝ ዳር ሄዶ ሳለ አንድ እባብ ወንዝ ለመሻገር ሲሞክር ያቅተዋል። ሰውየውም ለማሻገር እንዳይነድፈው ፈርቶ ኸረ አንተስ እጅህን ይገጭ እንዳሻግርህ እጅ የለህ በእግርህ እየመራሁህ እንዳላሻግርህ እግርም የለህ እንዴት አድርጌ ነው የማሻግርህ ይለዋል። እባቡም ለዚያ ምን ችግር አለው እኔ አንገትህ ላይ እጠመጠማለሁ

አንተ ተራምደህ ማሻገር ብቻ ነው ይለዋል። በማለት ዘሎ የሰውየው አንገት ላይ ይጠመጠማል። ሰውየው ያሻግረውና እሺ አሁን አሻግራሃለሁና ውረድ ይለዋል። እባቡ ግን አይ የአንገትህ ሙቀቱ ተመችቶኛልና አለወርድም ይለዋል። ሰውየው እስቲ ጅብ ይፍረደን ብሎ ለፍርድ ጅብ ዘንድ ይሄዳሉ። ለጅቡም የሆነውን ሰውየው ይነግረዋል። ጅቡ ግን እባቡ እንዳይነድፈው ፈርቶ አይ ይሄ ጉዳይ ለኔ ለመፍረድ የሚቻለኝ ጉዳይ አይደለምና እስቲ ጦጢትን ጠይቃት ይለዋል። ከዛ ወደ ጦጢት ሄደው የሆነውን ሰውየው ይነግራታል። ከዛ ጦጢት በብልጠቷ እሺ እባቡ አንተም ከሰውየው አንገት ውረድና መሬት ቁም ለፍርድ አሰጣጡ እንዲመቸኝ ትለዋለች። እባቡም ይወርዳል። ጦጢት አሁን አንተ የቆምከውም መሬት ላይ። ከድንጋይ ላይ ነው እኔ ምኑን ልፍረድ ትላለች። ሰውየው እባቡን ቀጥቅጦ ገደለው ይባላል።

ተረት ሃያ ስድስት

ጦጢትና የጦጢት እናት ይኖራሉ። እየኖሩ እየኖሩ አንድ እለት እናትዮ ፀጉሯን ልትሰራ ሰማይ ቤት ትሄዳለች። ከዛ ውሻው ይመጣና ጦጥት እናትሽ አለች ወይ ብሎ ይጠይቃታል ጦጢትም እናቷ እንደሌለች ትነግረዋለች። የት ሄደች ሲል ያክላል። ፀጉሯን ልትሰራ ሰማይ ቤት ሄዳ ነው ትለዋለች። እሽ የሚበላ ካለ አብይኝ ይላታል። ከዛ ጦጢት ወደ ደጅ ወታ አማይ! አማይ! ብላ ትጣራለች እናትዮም አቤት ልጄ ትላታለች። ውሻ መቷል ምን ላብላ ምን ላጠጣ ብላ ጠቸቀቻት። እናቱቱም ከማሰሮ ካለው አብይ ከኩባያ ካለው አጠጨና ሸኚ ትላታለች። እንደታዘዘችው አብልታ አጠጥታ ላክችው። ከዛ ጅቡ ይመጣና ጦጢት እናትሽ የት ሄደች ሲላት ጸጉሯን ልትሰራ ሰማይ ቤት ሄዳለች ስትለው የሚበላ ካለ አብይኝ ይላታል። እደጅ ወታ አማይ አማይ ስትል ትጣራለች እናትዮም አቤት ልጄ ትላታለች። አያ ጅቦ መቷል ምን ላብላ ምን ላጠጣ ትላታለች። እናትዮም ከማሰሮ ውስጥ ካለው አብልታሽ ከኩባያው ውስጥ ካለው አጠጥታሽ ላኪያቸው ትላታለች። ከዛ ጦጢት እንደታዘዘችው ታደርጋለች። አያ ጅቦ ግን አይጠግብም። ጨምሪ ይላታል። ትጨምራለች። አሁንም አልጠግብ ብሎ ራሷን ይበላታል። እናትዮ ስትመለስ ልጄን ብትጠራት ብትጠራት ብትፈልጋት ታጣታለች። ከዛ እያለቀሰች አንበሳው ቤት ሄዳ የሆነውን ትነግረዋለች። ከዛ አንበሳው እንስሳትን ሁሉ እንዲሰብስቡ

ለዝንጀሮ ጡሩምባ ሰጥቶ አስነፍቶ ለፍርድ ያሰበስባቸዋል። ከዛ ሁሉም ይሰበሰባሉ። ከተሰበሰቡ በኋላ ጦር እና ሻምላ መሬት ላይ ሰክቶ ከዚህ ጦርና ጋሻ ምንም ሳይሆን ዘሎ ያለፈ ንጹህና ትክክል ነው ያላለፈ ግን የጦጢትን ልጅ የበላ ሃሰተኛ ነው ይላቸዋል። ከዛ መጀመሪያ ውሻው ይዘልና ምንም ሳይሆን ያልፋል። ከዛ ዝንጀሮ ይከተልና ምንም ሳይሆን ያልፋል። ከዛ የጅቡ ተራ ሲደርስ ሲዘል ጦርና ሻምላው ሆዱን ይተረትሩበታል። ከዛ ከሆዱ ውስጥ የጦጢት ልጅ ዘላ ወጣች ይባላል።

ተረት ሃያ ሰባት

ፍየል እና ግልገሎቿ አሉ። እየኖሩ እየኖሩ አንድ እለት ፍየላ እኔ ገበያ ሄጄ እመጣለሁ ልጆቼ ማንም ቢመጣ በር እንዳትከፍቱ ብላቸው ትሄዳለች። ከዛ ቀበሮ መጥቶ ልጆቼ በሩን ክፈቱልኝ አላቸው። እነሱም አንከፍትም እናታችን ድምጺ ቀጭን ነው ያንተ ግን ወፍራም ነው አሉት። እሱም የሚሰል ሰውዬ ጋ ሄዶ አለዚያ አበላሃለው ብሎ አስፈራርቶ ድምጹን አስሎ አስቀጥኖ ይመጣል። መጥቶ በቀጭን ድምጽ ልጆቼ በሩን ክፈቱልኝ ሲላቸው አይ አንከፍትም እናታችን ነጭ ናት አንተ ግን ጥቁር ነህ ይሉታል። ከዛ ዱቄት ከላይ እስከታች ተቀብቶ መጥቶ ልጆቼ በሩን ክፈቱልኝ ይላቸዋል። ከዛ እናታቸው መስላቸው ከፈቱለትና እንዳለ በልቷቸው ሄደ። ከዛ እናትየው ስትመለስ አንዲት ግልገል ብቻ ተደብቃ የተረፈችውን ታገኛታለች። ሌሎቹ የት ሄዱ ብላ ስትጠይቅ ቀበሮ መቶ አታሎ አስከፍቷቸው በልቷቸው እንደሄደ ትነግራታለች። እናትየም ወደየት በኩል እንደሄደ ጠይቃት ሄደ በተባለበት አቅጣጫ ስትሄድ ወንዝ ዳር ውሃ ጠጥቶ ጸሃይ እየሞቀ ታገኘዋለች። ከዛ በምላጭ ሆዱን ቀዳ ግልገሎቿን ታወጣቸውና ሆዱን ድንጋይ ሞልታ መልሳ ሰፍታው ሄደች ይባላል።

ተረት ሃያ ስምንት

አባት፣ እናትና አንድ ወንድ ልጅና አንዲት ሴት ልጅ ይኖሩ ነበር። እየኖሩ እየኖሩ አንድ ዕለት ለጀመሪያ ጊዜ ቀይስር አገኙ። ከዛ አባት ቀይስሩን ለማውጣት መጎተት ጀመረ። ነገር ግን ቢጎትት ቢጎትት አልወጣለት ይለዋል። ከዛ እናትየም ታግዘዋለች አሁንም እምቢ ይላቸዋል። ከዛ ወንዱ ልጃቸው ይጨመርበታል። አሁንም አልወጣ ይላቸዋል። ሴት ልጃቸውም ትጨመራለች። ከዛ የቤታቸው ውሻ እና ድመትም ሁሉም አንድ ላይ ተባብረው አውጥተው ቤት ወስደው ሰርተው በሉት ይባላል።

ተረት 4ያ ዘጠኝ

በድሮ ጊዜ ብልጦ እና ሞኞ ነበሩ። እየኖሩ፣ እየኖሩ አንድ ዕለት ሰርግ ቤት ይሄዳሉ። ከዛ ብልጦ ሞኞን አንተ እዝህ እደጅ ቁምና ጠብቀኝ እኔ ገብቼ አሳላፊውን አግዜ እመጣለሁ ብሎት ገባ። ገብቶ በልቶ ጠጥቶ ጠግቦ ወጣ እና አሁን ደሞ አንተ ግባ ይለዋል ሞኞን አሁን ያንተ ተራ ስለሆነ ግባ ይለዋል። ከዛ ሞኞ ይገባና አይብ አለ ግን ማንኪያ የለም ለመብላት እያለ ለብልጦ ሲናገር ሰዎች ይይዙታል። ከዛ ብልጦ ይመጣና አይ እጁን ከምትይዙ እኮ በምራቅ ጣታችሁን አለስልሳችሁ አፍንጫውን ብትይዙ ይሻላል ይላቸዋል። ሰዎቹ እውነት መስሏቸው ያለውን ያደርጋሉ ከዛ ያስመልጠዋል።

ተረት ሰላሳ

አንድ ሀገር የሆነ ሰውዬ ነበር። አንድ ዕለት ለቅሶ ለመድረስ ይሄዳል። ሄዶ ደረሰና ለቀስተኞችን እግዚአብሔር ያጽኛሉ። እግዚአብሔር ያበርታችሁ። ነፍስ ይማር እያለ ሲያስተዛዘን ዶሮው ከላይ ተቀምጦ የነበረው የሰውየው አናት ላይ ይጸዳዳበታል። ከዛ ሰውየው በማስተዛዘኛው መሃል እግዚአብሔር ይድፈንብህ። አለው ይባላል።

ተረት ሰላሳ አንድ

በድሮ ጊዜ አንበሳ ፣ ዝንጀሮ፣ ጅብ እና ጦጢት አንድ ላይ ይኖራሉ። እየኖሩ ጦጢትን ጉልበት የሌለላት ብለው ሁሉም ቦታ እሷን ይልኳታል። ጦጢት ሁሌ እየተናደደች አቋማቸው እነሱን የምትጎዳበት መንገድ ስትፈልግ አንድ ዕለት አንበሳ ጫማ አስፈልጎኛልና ስፊልኝ ይላታል። ከዛ ጦጢት እሰፋሎታለሁ ግን ለኔ የድብ ቆዳ እና የዝንጀሮ ቆዳ ያስፈልገኛል ትለዋለች። ከዛ እሱማ እኔን እንዴት ይቸግረኛል? ብሎ ዝንጀሮና ጅቡን ገሎ ቆዳቸውን አመጣላት። ቆዳውን ይዛ ልትሰፋለት ወንዝ ዳር ትኸዳለች። ከዛ አንበሳውን ጠርታ ጌታዬ እርሶን ሚመስሉ ሚያስፈሩ ወንዝ ውስጥ ቆመው አስፈራሩኝ ጫማ ልሰፋሎት ስል ብላ ትነግራታለች። ከዛ አንበሳው ከኔ ሌላ ንጉስ እንዴት ሊኖር ይችላል ብሎ በንዴት ወንዝ ዳር ኸዶ ውሃውን አፍጦ ሲያይ የሱ ምስል ውሃ ውስጥ መልሶ ያየዋል። ከዛ ዘሎ ገባና ሞተ፣ ጦጢትም በሰላም ኖረች ይባላል።

ተረት ሰላሳ ሁለት

አባት እናትና ወንድ ልጅ አንድ ላይ ይኖራሉ። እየኖሩ አንድ ዕለት አባት አህያ ለመግዛት አባት ገበያ ይሄዳል። ሰውየው አህያውን ገዝቶ እየመጣ አህያው አልራመድ ይለዋል። ከዛ አንድ መንገደኛ ያገኘውና አህያዬ አልራመድ አለኝ እንዴት አድርጌ እንዲራሐድ ላርገው ይለዋል። ከዛ ሰውየው ምንድነው የጫንከው ብሎ ጠየቀው? በርበሬ ነው የጫንከት ይለዋል። እንደዚህ ከሆነ አንዲት በርበሬ መዘህ ቀንጥሳትና ቂጡ ውስጥ ስደድበት ይለዋል። ከዛ ሰውየው እውነትም ብሎ እንደተባለው ያደርጋል። ከዛ አህያው ተቃጥሎ ከፊቱ ብን ብሎ በሮ ይጠፋብታል። ከዛ ባለአህያው እረ ምክርህን ሰምቶ አህያዬን አስጠፋህብኝ ይለዋል። ከዛ ሐካሪው ከቅንጥሱ የቀረቸውን በራስህ ቂጥ ውስጥ ክተታት ከዛ ታገኘሃለህ ይለዋል። ከዛ ሰውየው እንደተመከረው አድርጎ እሱም ብን ብሎ ጠፋ ይባላል።

ተረት ሰላሳ ሶስት

ውሻና አህያ አንድ ላይ ይኖራሉ። እየኖሩ እየኖሩ አንድ ዕለት ውሻው አህያውን አንተ ያን ሁሉ ጭነት ጭነህ ጭነህ ምንስ አተረፍክ። እኔስ ይሄን ሁሉ ዘመን ቤታቸውን ጠብቄ ጠብቄላቸው ምን ትርፍ አገኘው። እንደውጣ ተባብለው ወጡ። ርቀውም ተጓዙ። ከዛ ውሻው አህያውን እኔ ላንተ የምትበላውን ሳር አገኝላሃለው አንተ ደሞ ለኔ የምበላውን አጥንት አግኝልኝ ይለዋል። ኸዛ ሁለታቸውም አግኝተው የየራሳቸውን በልተው ሲጠግቡ አህያው መጮህ አማረውና ውሻው እኔ ጩህ ጩህ ይለኛል ይለዋል ውሻውም ተው አትጩህ ይለዋል። እምቢ ጮሃለው። ሲል ውሻዎም እሽ ያሰኘህን አድርግ ብሎ ዛፍ ላይ ወጣ። ከዛ አህያውም ጮኸና ጅቦች ሰምተው ተንጋግተው መጡና አህያውን መብላት ጀመሩ። ከዛ ውሻው ላጩ እየተንጠባጠበ ከዛፍ ላይ ሆኖ ሲያይ ጅቦቹ አንጋጠው አዩት። ከዛፍ ላይ ውረድ ይሉታል። እሱም አይ ትበሉኛላችሁ አልወርድም ይላቸዋል። አይ አንነካህም ውረድ ሲሉት ወረደ። ከዛ አይንህን በምንድነው እንደዚህ ያቀላኸው ቢሉት በእሾህ ወግቼ አላቸው እስቲ የኛንም አቅላልን ቢሉት ወግቶ ወግቶ አጠፋባቸውና አመለጣቸው ይባላል።

ተረት ሰላሳ አራት

በድሮ ጊዜ ማዴና የማዴ ልጆች ድንጋይ ይቀቅላሉ። ቢቀቅሉት ቢቀቅሉት አልበስል ሲላቸው ትተው ጉዞ ይጀምራሉ። ተጉዘው ተጉዘው ጅብ ቤት ይደርሳሉ። ከዛ የጅቡ ሚስት "ገና በልተን እንደጨረስን ደረሳችሁ አሁን ምን ላብላችሁ?" ብላ እናትዬው ጤፍ ታስፈጫለች ልጅቱን

እንጨት ለቀማ ትልካታለች። ከዛ ልጅቱ እንጨት ለቅማ ስትመለስ ጅቧ የእናቷን ጡት በልታባት አገኘችት። ከዛ እናቷን አስተረፈችትና እሷን ቀቅለው ለመብላት ያዘጋጁትን ቆጮ ቂጣ ሁሉ ይዘው ደቤታቸው ይመለሳሉ። ጅቧም እየተከተለችቸው እየተከተለችቸው ቤታቸው ትደርሳለች ከዛ ለሁለት ይዘዋት በእሳት የጋለ ድንጋይ ጉሮሮዋ ውስጥ ከተው ገደሏት።

ተረት ሰላሳ አምስት

በድሮ ጊዜ እናት ልጅና የእንጀራ ልጅ በአንድ ጎጆ ይኖራሉ። አደን ሊኸዱ ሲሉ ለልጇ ጦር ለእንጀራ ልጇ ኮባ ሰታ ትልካቸዋለች። ከዛ ልጇ ምንም ሳያድን ሳይገድል የእንጀራ ልጇ አድኖ ገሎ ይመለሳሉ። ከዛ ለልጇ ኮባ ለእንጀራ ልጇ ደግሞ ጦር ሰታ ላክቻቸው። አሁንም የእንጀራ ልጇ አድኖ ገሎ ልጇ ሳያድን ሳይገድል ይመለሳሉ። ከዛ ተናዳ የእንጀራ ልጇን ከቤት አባረረችው። ከዛ እርሱ ወጥቶ ሰማይ ቤት መፈለግ ይጀምራል። እየፈለገ እየፈለገ በግ የሚያግዱ ልጆችን የእግዚአብሔር ቤት አሳዩኝ ይላቸዋል። እነርሱ በጎቻችንን አጎደህ አግዘኖ ይሉታል። ከግዶ ያግዛቸዋል። ከዛ ፍየል ጠባቂዎች ጋር ይልኩታል። ኸዶም የእግዚአብሔር ቤት አሳዩኞ ይላቸዋል። እነሱም ፍየሎችን አግድልን ይሉታል እሽ ብሎ ያግዛቸዋል። ከዛ ሽንት ቤት የምታጸዳዋን ጠይቅ ይሉታል። ኸዶ ይጠይቃል አጽድተህ ታግዘኛለህ? ትለዋለች እሽ ብሎ ያግዛታል ከዛ የእግዚአብሔርን ቤት ታሳየዋለች። ገብቶም ይቀመጣል። ቅዱሳን መላዕክታትን ያገኙትና የሆነች ገብታ አሳዩት እና በዱላ መታ አድርገን ይሉታል። ያደርጋል። ከዛ ላሞች፣ ፍየሎች፣ በጎች ፣ ፈረሶች ሁሉ ይወጣሉ። ሀብታም ሆኖም ኖረ ይባላል።

ተረት ሰላሳ ስድስት

አንድ ወጣት ልጅ ብቻውን ይኖራል። እየኖረ እየኖረ ሌብነትን ለመደ። ከዛ ሌባ ሚስትም አገባ ከዛ ስለስርቆት ታሪካቸው እያወሩ ሚስትየው እኔ በእበት በኩልም ሰው ቤት ገብቼ መስረቅ ችያለሁ አንተስ ትለዋለች። ባልየውም እኔም እህል ከነሽራው ሰርቆያለው ይላታል። ከዛ እስቲ የማን ብልሃት እንደሚበልጥ እንተያይ ተባባሉ። ከዛ መጀመሪያ ሚስትየው ሰው ቤት ሄዳ በከብቶች በረት በኩል ገብታ ሰርቃ ሁሉንም እቃ ካወጣች በኋላ የገባችበትን ቀዳዳ ይዘጋባታል እሷ ቤት ውስጥ እያለች። ከዛ ሚስትየው እራት እየሰራች እሷ ሚስት መስላ ከባልየው ጋ ተኛችና ሲነሳ አብራው ተነስታ እንደሚስት በሩን ከፍታ ወጣች። ከዛ ባልየውም የራሱን ብልሃት ሊያሳይ ሄዶ እህል ጎተራ ውስጥ ገብቶ እያለ ሚስት ሌባ ሌባ ብላ ትጮሃለች ከዛ ሰው

ሲሰበሰብ በሽራ እህሉን ሞልቶ ሩቅ ሲወረወር ሰዎቹ ሌባው ሄደ ሄደ ብለው ሲሮጡለት ከጎተራው ወጥቶ በሰላም መጣ ይባላል።

ተረት ሰላሳ ሰባት

ታላቅና ታናሽ አንድ ላይ ይኖራሉ። እየኖሩ ታላቅየው ደሃ ነው ታናሽ ደሞ ሀብታም ነው። ከዛ ታላቅየው የራሱን ክስራ ሲመለስ ሚበላውን ምግብ ሰርቶ ኸደ። ታናሽየው ደሞ ሚስቱ ሰራችለትና በላ። ታላቅየው ደሞ ሲመለስ ሊበላ ሲል ተበተነበት። ከዛ አዘነና በቃ ሰማይ ቤት ልህድ ብሎ እየኸደ በግ ጠባቂዎች ጋር ኸደ ሰማይ ቤት አሳዩኝ አላቸው። ከዛ በጎቻችንን ጠብቅልን አሉት። ከዛ ጠበቀላቸው። ከዛ ፍየል ጠባቂዎችን ጠይቃቸው አሉት። ኸደ ጠየቃቸው ከዛ ፍየል ጠባቂዎችን ጠየቃቸው። ፍየሎቻችንን ጠብቅልን አሉት። ጠበቀላቸው። ከዛ ጠማማ ዛፍ ጠይቅ አሉት እሽ ብሎ ጠየቃት። ሲጠይቃት ጠማማዬን አቃናልኝ ከለችው። አቃናላት። ከዛ ሽንት ምታጸዳዋን ጠይቃት አለው። ሄዶ ሲጠይቅ አጽድተህ ታግዘኛለህ? ስትለው አጽድቶ አገዛትና አሳዮች ሄደህ ግባና ተጠመጥ አለችው። ከዛ ሄዶ ገብቶ ተቀመጠ። ከዛ እግዚአብሔር መጣና ጠየቀው እስቲ እደበሬ ጩህ አለው። ጮኸ። ብዙ በሬዎች መጡ። እንደላምም ሲጮህ ብዙ ላሞች መጡ። ብዙ ከብት ወጡ። የመጡትን ሁሉ ለርሱ ሰጠው። ከዛ ይህን አይቶ ታናሽየውም ወደሰማይ ቤት መሄድ ይጀምራል ከዛ መንገድላይ ይጠይቃቸዋል አግዘን ሲሉት እምቢ እያለ እያለ በመጨረሻም ሰማይ ቤት ይደርሳል። ከዛ እግዚአብሔር መጣና እስቲ እንደ ጅብ ጩህ አለው። ሲጮህ ሰባት ጅቦች መጡና በሉት ይባላል።

ተረት ሰላሳ ስምንት

እናት አባት እና ተንኮለኛ ልጃቸው ይኖራሉ። እና ልጅ አድጎ ትምህርት እንዲጀምር ደብተር ተገዛለት። ገዝተውም ትምህርት ቤት ላኩት። ተምሮ ሲመለስ እናቱ ልጅ ምን ተማርክ ብላ ብትጠይቀው እንጀራ በወጥ አበላል ነው የተማርነው አላት። አባት ምን ተማርክ ቢለው ብስኩት ዳቦ አበላል ነው ያስተማሩን ሲለው አባት ተናዶ አባረረው። ከዛ ጎዳና ላይ ተቀምጦ ሲያለቅስ አንድ መላጣ ሰውየው መጣና ልጄ ለምንድነው የምታለቅሰው? ሲለው መላጣህን ጸሃይ ሚያቃጥለውን ሳይ አላስቸል ብሎኝ ነው ማለቅሰው። ሲል ሰውየው ተናዶ እየተራገመ "ተምረህ ትልቅ ደረጃ አትድረስ።" አለው። እና ነጋዴ እሆናለዋ። ሲል ነግደህም አታትርፍ ብሎ ረግሞት ሄደ ይባላል።

ተረት ሰላሳ ዘጠኝ

አንበሳና ዝንጀሮ ጤፍ ይዘራሉ። ከዛ ዝንጀሮ ጤፍን ሽጦ ባገኘው ትርፍ ላም ገዛ አንበሳው ደሞ በራሱ ትርፍ በሬ ገዛ። ከዛ የዝንጀሮ ላም ደርሳ ወለደች። ከዛ አንበሳው ዝንጀሮ በሌለበት ግልገሉን ሰርቆ በሬው አጠገብ አስረዋል። ከዛ ዝንጀሮው ሲመለስ ላሜኮ ወለደች ቢለው አንበሳውን፤ አንበሳውም እረ የኔ በሬምኮ ወለደ ይለዋል። ከዛ ዝንጀሮው የኔን ወዝደህ ነው እንጂ እንዴት ቤሬ ይወልዳል? ይለዋል። ከዛ አንበሳው እንዴት አይወልድም ይወልዳል እንጂ ይለዋል። ከዛ ሊፋረዱ ፍርድ ሸንጎ ይቀመጣሉ። ክላቸውን ይዘው ወደ ጅቡ ይኸዳሉ ከዛ ጅቡ አንበሳውን ፈርቶ እኔ እንጃ ማናቸው እንደሚወልዱ አላውቅም እስኪ ጦጢትን ጠይቁ አላቸው። ከዛ ጦጢት ጋር ኸዱ። ጦጢት ስትጠየቅ ላም ነች እንጂ ወላዲት በሬስ እንዴት ሊወልድ ይቻለዋል? አለቻቸው። ከዛ አንበሳው እንዴት ለኔ ፍርዱ አልተሰጠኝም? ብሎ በንዴት ጦጢትን አባሮ አባሮ ገደል ሁለቱም ወደቁ። ግን እሷ በብልሃቷ ከገደል ስትወጣ እሱ ሳይወጣ ይቀራል። ከዛ ዝንጀሮ ይህች ጦጢት ፍርዱን ለፈረደችልን ለምስጋና እንጋብዛት ብሎ ምግብ አብልቶ ከላሚቱ ወተት በደም አጠጣትና ስትጠጣ ስተጠጣ ሆዱ ላይ ጠብ ያለችውን ልትልስ ዝቅ ስትል ሆኗ ፈንድቶ ሞተች። ከዛ እሷንም ምድርም አንቀብራትም ሰማይ ነው የምንቀብራት ብለው ተሰልፈው ተደራርበው ተደራርበው ሳለ መሬት የቆመውን ዝንጀሮ ቂጡን ቁጫጭ ነክሶት ተንቀሳቅሶ ከሰማይ ደረመሳቸው ይባላል።

ተረት አርባ

ሁለት ልጆች ይኖራሉ። ሁለቱም ዶሮ ለመግዛት ገበያ ይገባሉ። ግን አንደኛው በቀን በብርሃን ሁለተኛው ደሞ ከሐሽ በጨለማ ነው የሄዱት። ከዛ በጨለማ የሄደውን አሻሻጩ አታሎ ምርጥ ዶሮ ነው ብሎ ጨለማውን ተገን አድርጎ ጭልፊት ይሸጥለታል። ከዛ ቤት አምጥቶ ዶሮ ማሳደሪያው ላይ ያደርገዋል። ቀን የሄደው ምርጥ ዶሮ መርጦ ገዝቶ ይመጣል። ከዛ አንድ ላይ ያደርጓቸዋል። ማታ ጭልፊቱ ሲጮህ ደንግጠው ሲነሱ ዶሮ የለም ጭልፊቱ ብቻ ነው ያለው። ዶሮዎቻቸውንም በላባተው ይባላል።

ተረት አርባ አንድ

በድሮ ጊዜ አንድ ቤት በጣም የሚፋቀሩ ባልና ሚስት ይኖሩ ነበር። አንድ በፍቅራቸው የቀና ተንኮለኛ ሊያጣላቸው አለበት። ከዛ ማታ እነሱ ተኝተው እያለ ቤታውን ቆፍሮ ቀዳዳ አወጣና

በቀዳዳው በኩል ኮባ አስገብቶ ውሃ በመሃላቸው አፈሰሰ። ከዛ ጠዋት ሲነሱ መኝታቸው በውሃ ርሶ ያገኙታል። ከዛ ሁለቱም ግራ እንደተጋቡ ባልየው ደቦ ሊሰራ ይሄዳል። ሚስትየውም ለደቦው ስንቅ ሰርታ ይዛ ትሄዳለች። ከዛ ባልየው በደቦ መሃል እናንተዬ ጉድ በሉ ማታ ባለቤቴ አልጋ ላይ ሸናች ምን ይባላል? ብሎ ያወራል። ሚስትየውም ለደቦው ስንቅ ሰርተው በመጡ ሴቶች መሃል እናንተዬ ጉድ በሉ ባለቤቴ ማታ መኝታ ላይ ሸንቱን ሸናኮ ምን ይባላል? ብላ ታማለች። ከዛ ደቦ የሚሰሩት አባቶች ለሚስትየው ባሏ ያማትን ይነግሯታል። ደቦ ምግብ ያመጡ ሴቶችም ለባልየው ሚስቱ ያማችላቸውን ይነግሩታል። ከዛ ተናደው ቤት ሄደው ሲገናኙ ተገዳደሉ ይባላል።

ተረት አርባ ሁለት

ጎረቤታዎች አንዱ ላም ገዛ አንዱ ደሞ በሬ ገዛ ከዛ ሁለቱም ይንከባከቧቸዋል። የላሚ ባለቤት ግን በደምብ ተንከባከባትና አብልጦ አሰባትና ሸጣት ከዛ ብዙ ብርም ወስዶ ሸጣት። ከዛ ላሚ በተሸጠችበት ብር ሁለት በሬ መግዛት ቻለ። የበሬው ባለቤትም የራሱን በሬ ሸጦ ሁለት በጎችን መግዛት ቻለ። ነገር ግን ትርፉ የጎረቤቱን ያህል አልሆነም። ከዛ ብልሃት ጠይቆ በደምብ ተንከባከባቸው በደምብ አስብቶ ሸጣቸው እና እሱም ብዙ ትርፍ አገኘ፤ ብልሃቱን በአግባቡ በመጠቀሙ ይባላል።

ተረት አርባ ሶስት

ሚዳቋ፣ ዝንጀሮ እና ጅብ ይኖራሉ። አንድ ቀን ጅብ ተናዶ ሚዳቋን እያባረረ፣ እያባረረ ጫካ አስገባትና ብቻውን እቤት ተመለሰ። ከዛ ዝንጀሮውን አስፈራርቶ ወተት ወስዶ ብቻውን ጠጥቶ ጠጥቶ ሊጨርስ ሲል ትንሹ ጠብታ ሆዱ ላይ ጠብ ያለችውን ሊልሳት ዝቅ ሲል ሆዱ ፈንድቶ ሞተ ይባላል።

ተረት አርባ አራት

ሱኩልኤና ጭናሼ አብረው ይኖራሉ። እየኖሩ ሱኩልኤ ምግብ ሰራች ጭናሼ ወተት አመጣች። ከዛ ጭናሼ ለሸንት በወጣችበት ሱኩልኤ የራሷን ምግብ በጭናሼ ወተት እየበላች ወሻው ቲንሽ አብይኝ ብሎ ቢለምናት ቢለምናት እምቢ አለችው። ከዛ ጭናሼ ስትመለስ ማነው ወተቱን የጠጣብኝ ስትል ወሻው እውነቱን ነገራት። ከዛ ሱኩልኤ ተናዳ የውሻውን እግር ሰበረች። ከዛ ወሻው ሽደና ልብስ ላይ ተንከባለለ፣ ልብሱ ሽደና የንብ ቀፎ በተነ፣ ንቡ ሽደና ፈረሱን ነደፈ፣

ፈረሱ ኸደና የዶሮ ላባ ገነጠለባት፤ ዶሮዋ ኸደችና የሴትዮዋን ዱቄት በተነች፤ ሴትዮዋ መታ ማነው ዱቄቱን የበተነብኝ ብላ ስትጠይቅ ዶሮዋ ነች የበተነችብሽ አሏት፤ ዶሮዋን ለምን በተንሽ ብላ ስትጠይቅ ፈረሱ ላባዬን ገንጥሎብኝ ብላ መለሰች ። ፈረሱን ለምን ገንጥልክባት ስትለው ለሰርግ ለለቅሶ የምትቀመጡት በኔ ጀርባ ሆኖ ለምን ንቡ ይነድፈኛል አላት። ንቡ ለምን ነደፍከው ስትለው ማር ቢሉ ወለላ የምሰራው እኔ ሆኝ ሳለ ለምን ልብሱ መቶ ቀፎዬን በተነብኝ አላት። ከዛ ልብሱ ለምን በተንክ ሲባል ለሰርግ ለድግስ የምለበሰው እኔ ሆኝ ለምን ውሻው እኔ ላይ ተንክባለላ ሲላት ውሻው ለምን ተንክባለልክ ቢሉት ከሌባ ከቀማኛ የምጠብቃችሁ እኔ ሆኝ ሳለሁ ለምን ጭናሼ እግሬን ሰበረች አለ ከዛ ጭናሼ አንቺ ለምን ሰበርሽ እሱ ለምን ያልበላሁትን በላሽ ይለኛል። አለች ይባላል።

ተረት አርባ አምስት

ዝንጀሮ እና አንበሳ ይኖራሉ። እየኖሩ እየኖሩ ስንዴ ለመዝራት ይሄዳሉ። ኸደው ዘሩ። ዘሩ ሲደርስ ሰብስበው ወቁ። ከተወቃ በኋላ አንበሳው ለራሱ ፍሬውን ወስዶ ለዝንጀሮ ገለባውን ሰጠ። ቢሆንም ሲሸጠው ጥሩ ዋጋ አገኘና የላም ግልገል ገዛበት። አንበሳውም የራሱን ሽጦ ወንድ የላም ግልገል ገዛ። ከዛ የዝንጀሮ ግልገል ዕለት ዕለት ታድጋለች። ከዛ ቶሎ ደርሳ ወለደች። ከዛ ዝንጀሮ ሳር ሊያጭድ በሄደበት አንበሳው የተወለደውን ግልገል ሰርቆ የራሱ በሬ አጠገብ አስሮ ዝንጀሮ ሲመለስ የኔም በሬኮ ወለደ ይለዋል። እንዴት በሬ ይወልዳል የኔን ወስደህ ነው ቢለውም አይ በሬ ይወልዳል አለ አንበሳ። ከዛ የእንስሳት ሸንጎ ተሰበስበው ተቀመጡ። ከዛ እንስሳት ሁሉ አንበሳውን ፈርተው አይ በሬ ይወልዳል አሉ። ከዛ ጦጢት ብቻ እንዴት በሬ ይወልዳል ላም ነች እንጂ የምት ወልደው ስትል አንበሳው በንዴት በላት ይባላል።

ተረት አርባ ስድስት

አባትና ወንድ ልጅ ብቻቸውን ይኖራሉ። እየኖሩ አንድ እለት አባት ልጁን ስጋና ዘይት ገዝተህ ና ብሎ ይልክዋል። ከዛ ልጅየውም እሽ ብሎ ሲሄድ ባለሱቁን ያጣዋል። ከዛ ልጁ ቁጭ ብሎ እያለቀሰ አንድ ተንኮለኛ ሰው መጥቶ ምነው? ለምን ታለቅሳለህ ይለዋል። ከዛ ልጁ አባቱ ስጋና ዘይት ገዝተህ ና ብሎ ልኮኝ ስመጣ ባለሱቁ የለም ይለዋል። ከዛ ሰውየው ይኸ ምን ይቸግራል አንድ መቀመጫ አይበቃህም ሁለቱ ምን ይሰራልሃል አንዱን ቁረጥና በዘይት ፈንታ ደግሞ ሸንጎህን ሸንተህ አትወስድም? ሲለው ልጅም እውነት ብሎ አንድ መቀመጫውን ቆሮጦ በዘይት

ፈንታ ሽንት ይዞ ወደ አባቱ ይሄዳል። ከዛ አባት በላና ከዛ ና ገላህን ልጠብህ ሲለው ልጅ እምቢ ይለዋል ከዛ አስገድዶ ሊያጥበው ልብሱን ሲያስወልቀው አንድ መቀመጫው የለም። አባት ደንግጦ ምነው አንድ መቀመጫህ የት ሄደ? ቢለው አሁን የበላኸው እሱን መስሎኝ ብሎ መለሰ ይባላል።

ተረት አርባ ሰባት

ቡቤና ምንኮታ አንድ ላይ ይኖራሉ። እየኖሩ አንድ ዕለት ስጋ በማሰር በእሳት ላይ ጥደው ሳር ለማጨድ እየሸዱ መንገድ ላይ ያገኙትን ሰው ሁሉ እኛ እሳት ላይ ስጋ ጥደናል እንዳትበሉብን እያሉ ነገሯቸው። ከዛ ሰዎች ሲሄዱና ሲመለሱ ቤታቸው እየገቡ አንዳንድ እየበሉባቸው ይጨርሱታል። ከዛ እነሱ ሳር አጨዳቸውን ጨርሰው ሲመለሱ ልበሉ ማሰርውን ሲከፍቱት ዝንብ ሞልቶት ያገኛሉ። ከዛ ዝንቧ በራ ቡቤ ግንባር ላይ ስትቀመጥ ምንኮታ ይህች ዝምብማ ምግባችንን የበላች ናት ብሎ መሃል አናቷን ይፈነክተዋል። ከዛ ቡቤ ትወድቃለች። ከዛ ተነስተው እንደውም እዚህ አንኖርም ሌላ ቦታ እንህድ ብለው ገብስ ፈጭተው ይዘው እየሄዱ ረጅም መንገድ ከሄዱ በኋላ ደክሟቸውና ርቧቸው ምግብ ሊበሉ በሰውን ለመፈትፈት ወንዝ ዳር ተሲጠጉ በሰው ወደወንዙ ይበተንባቸዋል ከዛ ምንኮታ ተናዶ ይሄ ወንዝማ በሷችንን ሊበላብን ነው ብሎ ዘሎ ወንዝ ውስጥ ይገባል። ከዛ ወንዙ ይወስደዋል። ቡቤ እሱን አተርፋለሁ ብላ ገባች። እሷንም ይዟት ሄደ ይባላል።

ተረት አርባ ስምንት

እናትና ልጇን ሱቅ ጨው እንዲገዛ ትልከዋለች። ኸዛ ልጅ እየሄደ መንገድ ከልጆች ጋር ሲጫወት ረስቶ መርፌ ሲሉ ሰምቶ ባለሱቁን መርፌ ስጠኝ ይለዋል። ባለሱቁ እቤቱ መርፌ የለም ይለዋል። ከዛ ልጅ ለእናቱ ሄዶ መርፌ የለም አለኝ ሲላት እኔ ጨው እንጂ መርፌ መች ላኩህ ብላ ተቆጥታ መልሳ ላከችው። ከዛ ልጅየው እየሄደ አሁንም ሲጫወት ረስት ሌላ ነገር ይጠይቃል። ከዛ ባለሱቁ የለኝም ይለዋል። ከዛ ሲመለስ ልጆች ይመቱታል። ከዛ እናቱን ልጆች መቱኝ ሲላት ተናዳ እሷም መታችው ይባላል።

ተረት አርባ ዘጠኝ

ልጅ አባቱን አንድ ቀን ጓሮ ስራ እየሰሩ አባቱ እኔ ሌላ ማታምር ሴት ከማገባ ለምን ቆንጆዋን እህቴን አትድርልኝም? ብሎ አባቱን ይጠይቃል። ከዛ አባት እንዴት አድርገህ ብሎ ጠየቀው።

ልጅም የውሻ ስጋና የአፈር ቁጣ ለሷ ሰጥተን ለኛ የበሬ ስጋና የዱቄት ቁጣ እንበላለን ይለዋል። እስቲ እናትህን አማክራት ይለዋል አባት። ከዛ ልጅ ለናቱም ያማክራታል እሽ ትለዋለች። ከዛ እንደተባለውም አድርገው ሊበላ ሊጠጣ ሲል አንድ ህጻን ልጅ ሽንቴ መጣ ይላቸዋል። ከዛ ላባቱም ለናቱም እምቢ ከናንተ ጋር አልሄድም ይላቸዋል። እና ከማን ጋር ትሄዳለህ ሲሉት ከዮሴ ጋር እሄዳለው ይላቸዋል። ከዛ እሷ ይዛው ትሄዳለች። ከዛ ዮሴን እኔ ሽንቴ አላጣደፈኝም ነገር ግን የምነግርሽ አለኝ ስሚኝ ይላታል። እሽ በል ንገረኝ ስትለው እኔ የምበላውን አካፍልሽና ብይ እነሱ የሚሰጡሽን አትብይ የውሻ ስጋ ነው አላት። ከዛ እዛች ዛፍ ላይ ውጭ አንቺን ለወንድምሽ ሊድሩሽ ነው አላት። ከዛ እንዳለው አደረገች። ከዛ አባት ከተበላና ከተጠጣ በኋላ ዮሴን አጣትና ልጅ የት ነው ያለሽው? ቢላት ድሮ አባቴ አሁን አማቼ በየት ሀገር ነው ወንድም እህቱን የሚያገባው እንስሳ ሁን ስትለው ወደ እንስሳነት ተቀየረ? ። እናትም ልጅ ዮሴ የት ነሽ ብላ ብትጣራ ድሮ እናቴ አሁን አማቼ ጸሃይ ቃጠሎ ያርግሽ ብላ ስትረግማት ሆነች። ከዛ ወንድሟ እህቴ ዮሴ የት ነሽ? ብሎ ቢጣራ ድሮ ወንድሜ አሁን ባሌ እሳት ሁን ስትለው ሆነ። ከዛ ዮሴ ዛፏ ላይ ሳለች የንጉስ ፈረስ ውሃ ሊያጠጣ የተላከው ልጅ ወንዝ ዳር መጣና ሊያጠጣ ሲል ፈረሱ እምቢ ይለዋል ጥላዋ ውሃው ላይ ስላረፈ። ከዛ መልሶ ወደቤት ፈረሱን ወስዶ እየማለ ጌቶች ፈረሱ አልጠጣ አለ አለው። ከዛ ንጉሱ ራሱ ፈረሱን ይዞት ሲሄድ ዮሴ ዛፍ ላይ ተቀምጣ አግኝቷት የባሪያ ዘር ከሆንሽ መሬት ላይ፣ የጎቃ ዘር ከሆንሽ ሰሌን ላይ፣ የንጉስ ዘር ከሆንሽ ወርቅ ላይ ውረጂ ቢላት ወርቅ ላይ ወረደችና ይዟት ወደቤቱ ወሰዳት ይባላል።

ተረት ሃምሳ

ደፋሩ፣ ፈሪ፣ ሆዳሙ እና ቀላሉ ዶቅማ ለመልቀም ወንዝ ዳር ይሄዳሉ። ፈሪ እስቲ አንተ ዛፍ ላይ ውጣና ልቀምልን አሉት። የኔ ፍርሃት መች ያስወጣኝና አላቸው። ከዛ እሽ ሆዳሙ አንተ ውጣ አሉት። እረ የኔ ሆድ መች ያስወጣኝና አላቸው። እሽ ቀላሉ አንተ ውጣ ቢሉት እረ የኔ መቅለል ቢጥለኝስ? ሲላቸው በቃ ደፋሩ በድፍረትህ አንተ ውጣና ልቀምልን አሉት። ከዛ ወጣና እየለቀመ ለራሱ የበሰለውን እየበላ ለነሱ ያልበሰለ ይጥልላቸዋል። ከዛ ተናደው ዛፉን ቆርጠው ገደል ከተቱና ወደቤታቸው እየሄዱ ጭልፊት አግኝተው እስቲ ስተደፋሩ ንገረን ሲሉት ቋ ቋ ሲል ተው ባክህ አታውቅም ብለው እርግጧን ጠየቋት አላቅም አለቻቸው። ከዛ ወሬቱን ጠየቋት። ከዛ ደፋሩ ገደል ገብቷል። የደፋሩን ልጆች አትጉዱ። የጣሎን ሚስት አትተናኮሉ። የደፋሩን

በሬም አትረሱበት አለቻቸው። ከዛ ደፋሩ ተርፎ መጣና ወፊቱን ገብስ ትብይያለሽ? ወይስ ስንዴ ትብይያለሽ? ብሎ ጠየቃት። ከዛ ገብስ በላለሁ ስትለው ሰጣት እርሱ ቤትም አኖራት። ከዛ ወለደች እና አንድ ቀን እሱ ቤት በሌለበት ሰራተኛዋ ገደለቻትና የቆሎ ጉድጓድ ውስጥ ጣለቻት። ውሻው ግን አይቷት ኖሯል። ከዛ ደፋሩ ሲመለስ ወፊቱን አጣትና ውሻውን ላንተ እኔ የምትወደውን ምግብ አበላሃለው ወፊ የት ሄደች ሲለው ነገረው። ከዛ ሰራተኛውን ገሎ ወፊቱን በጣለችበት ጉድጓድ ጥሎ ወፊቱን ግን ከተጣለችበት አውጥቶ በሳጥን በክብር ቀበራት ይባላል።

ተረት ሃምሳ አንድ

ሁለት ሰነፍና ሞኝ ሴቶች አንድ ቀን ለልጆቻቸው የሚያበሉትን አተው ልመና ወጡ። ከዛ ለምነው ዱቄት ይዘው መጡ። ለማብራት ሲሉ ቤት ውስጥ ውሃ የለም። ከዛ ወንዝ ዳር ይዘው ሄደው ዱቄቱን ወንዝ ውስጥ ጨምረው ይጠቃል ብለው ሲጠብቁ በወንዙ ተጠርጎ ሲሄድባቸው ለማትረፍ ዘለው ገቡና ወንዙ ወሰዳቸው። ከዛ ባሎቻቸውም መጡና እነዚህ ሚስቶቻችን ብቻቸውን አብክተው እየበሉ ነው ብለው እነሱም ዘለው ውሃ ውስጥ ገቡ ይባላል።

ተረት ሃምሳ ሁለት

አባት ሁለት ልጆች ነበሩት። አንድ ቀን ወንዱን ልጅ ስጋ አምጣልኝ ብሎ ልኮ ሴቷን ደሞ ጨው ላካቸው መግዢ ገንዘብ ሳይሰጣቸው። ከዛ ልጅየው አንደኛውን መቀመጫውን ቆርጦ ይዞ መጣ ሴቷ ደሞ አሸዋ ከወንዝ ዳር አፍላ ይዛ መጣች ከዛ አባት ሊበላ ሲቀመጥ የልጅ መቀመጫ ሚደማውን አየ ይባላል።

ተረት ሃምሳ ሶስት

ሁለት ሰው ለህያ ለመግዛት ገበያ ይወጣሉ። አንደኛው ለህያ መግዛት የሚችልና ብልህ ሲሆን በጊዜ ገበያ ሄዶ ለህያ ገዝቶ በጊዜ ቤቱ ገባ። ሁለተኛው ደሞ ለህያ መግዛትም የማይችል ሞኝ ነበረና ከመሽ ወቶ አረቁ ሲጠጣ አምሽቶ ሰክሮ ብሩን ጨርሶ ቤቱ ሲመለስ ወንዝ ወሰደው። ከዛ ትንሽ ጌታ ሆይ አትርፈኝ እያለ ሲሄድ ትንሽ ሀረግ አግኝቶ ይዟት ተረፈ። ከዛ ፈጣሪ ሆይ ደሞ አንተ እኔ ነኝ ያተረፍኩህ ትል ይሆናልኮ እኔስ ይህች ሀረግ ነች ያተረፈችኝ። ብሎ ሲናገር የያዛት ሃረግ ተበጠሰችና ወንዙ እንደገና ወሰደው። ከዛ እሱ እረ ፈጣሪ ቀልድ አታውቅም እንዴ? አለ ይባላል።

ተረት ሃምሳ አራት

ሁለት ልጆች እንጥፋ ተባብለው ይኸዳሉ። ተቸግረው ስለነበር ስራ የሚያሰሩ ሀብታም ሰዎች ቤት ገቡ። ከዛ ሁለቱም በተለያየ ስራ ላይ ተመድበው እየሰሩ ከንዲን እቃ አጣቢ አድርገዋቸዋል። ከዛ እየሰራች አንድ ዕለት እቃ ስታጥብ ወደቆ ተሰበረባትና ባለቤቷ እንደማትራራላት ስታውቅ ወታ ስትሮጥ ወንዝ ውስጥ ወደቀች። ከዛ ሴትዮዋ እቤት ያለችዋል ይዛ ስትገርፋት ተናዳ በፍልጥ አናቷን መታቻትና ሮጣ አመለጠቻት ይባላል።

ተረት ሃምሳ አምስት

እናት እና አባት ተንኮለኛ ልጅ ነበራቸው። ለትምህርት ሲደርስም ለዘመናዊ ትምህርት ላኩት። ሄዶ ሲመጣ ዘመናዊ ምግብ እቤት ማይሰራ በልቶ ተመለሰ። ከዛ እናቱን የበላውን ነገር ነገራተ። ከዛ እስቲ ለአባትህ ንገረው አለችው። ሄዶ ነገረው። ከዛ አባት ተማር ብዬ ብልክህ አንተ ትባልጋለህ ብሎ በጅራፍ ገርፎት ከቤት አባረረው። ከዛ ልጅ መንገድ ዳር ተቀምጦ ሲያለቅስ አንድ ሽማግሌ አገኙትና ምነው ልጄ ምን ሆነህ ነው የምታለቅሰው? ብለው ቢጠይቁት የርሶን መላጣ ሳይ ጊዜ አላቸው። ተናደውም ረገሙት ይባላል።

ተረት ሃምሳ ስድስት

በድሮ ጊዜ እንስሳት ተሰብስበው ማህበር ይጠጣሉ። ከዛ ማህበር ስብስቡ ተራ አንበሳው ቤት ሆነ። ከዛ ሁሉም እንስሳት መጡና ጦጢት ብቻ ቀረች። ከዛ ዝንጀሮ ሄዶ ለምን ማህበሩን እንደቀረች ጠየቃትና እኔማ የርሳቸው ብብት ስለሚሸተኝ ነው የቀረሁት አለችው። ከዛ በድብቅ ሄዶ ያለችውን በሙሉ ለአንበሳ ነገረው። ከዛ አንበሳው አስጠርቷት ለምን እንደቀረች ቢጠይቃ የሰሙ ስላልመሰላት "እንደው በጄ ምን መያዣም ስላልነረኝ እርሶ ቤት እንዴት ባይ እጄን እመጣለሁ? ብዬ ነው የቀረሁት" ትለዋለች። ከዛ እሱም እስቲ ያን ጦር አምጪልኝ አላት አመጣችለት። ጀርባውን ሰጥቶ ቆሞ ውግኝ አላት። ወጋችው። ንቀይው አላት። ነቀለችው።

ይህን ቁስሌን በልቼ ጠጥቼም እታከም እድን ይሆናል አንቺ ያልሸኝ ቃል ግን መቼም አይድንም አለ ይባላል።

ተረት ሃምሳ ሰባት

እህትና ወንድም ይኖራሉ። ወንድምየው በሬ ሽጦ ገንዘብን በመያዣው ውስጥ ቋጥሮ አስቀምጦ ተኛ። ከዛ እህትየው ገንዘብን ወስዳ በገንዘቡ ፈንታ ጠጠር ቋጠረች። ከዛ ሲነቃ ሳያየው ይዞት ወጣና ሲያየው ጠጠር ነው። ከዛ ተመልሶ ቤት ሲሄት እህትየው የለችም። አራስ ልጇ ግን ተኝታ ያገኛታል። ከዛ አራሷን ወስዶ በሷ ቦታ ድንጋይ አስተኝቶ ይሄዳል። ከዛ እህትየው ስትመለስ ልጇን በማጣቷ ልጇ ምነው ስትሞቹ ድንጋይ ትሆኒ ብላ ስታለቅስ ወንድምየው መጣና ሰማሽ እንደ ገንዘቤምኮ ወደጠጠርነት መቀየሩን ሲላት ተነቃቁ ይባላል።

ተረት ሃምሳ ስምንት

አንድ አባት በሬ ገበያ ሄዶ ገዘቶ እየመጣ ሌላኛው ጎረቤቱ አገኘውና ሰላምታ ራሱ ሳይለዋወጡ እስቲ በሬህን አውሰኝ አርሼበት ልስጥህ ይለዋል። ከዛ ሰውየው ተናዶ እስቲ መጀመሪያ ሰላምታ ይቀድማል። ደሞ ገና መግዛቴም ነው ቤት ራሱ አልስገባሁ ብሎ መልሶለት ጥሎት ሄዶ ይባላል።

ተረት ሃምሳ ዘጠኝ

ሀሪ(አህያ)፣ ካኖ(ውሻ)ና ኩይጣሮ(አነስ ያለ ሸክላ ድስት) አንድ ላይ ይኖራሉ። እየኖሩ እየኖሩ አንድ እለት መንገድ አንድ ላይ ሊሄዱ ወጡ። ከዛ እየሄዱ አንድ ደረቅ ድልድይ አገኙ። ድልድዩ በጣም ቀጭን ስለሆነ አያሳልፍምና ዘለው ለማለፍ ወሰኑ። መጀመሪያ ውሻ ዘሎ ከለፈ፤ ከዛ አህያውም ዘሎ አለፈ በመጨረሻም ሸክላ ድስቱ ሊያልፍ ዘለለና ተሰብሮ ቀረ። ከዛ አህያውና ውሻ ብቻቸውን እየሄዱ እየሄዱ ጅብ ቤት ደረሱ። ደርሰው አህያው መሬት ላይ ተኛ። ውሻው ደሞ እቃ ለማስቀመጥ ከፍ ተብሎ የተሰራ ቦታ ላይ ተቀመጡ። ከዛ አህያው ጩህ ጩህ እያለኝ ነው ብሎ ጮኸ። ከዛ ጅቦቹ ከነልጆቻቸው መጡ። ከዛ አህያውን እስቲ አንድ ለአንድ ትግል እንጫወት ይሉታል። ከዛ እሽ ብሎ ሲጫወት አንድ ለአን ሁሉንም ይጥላል እሱ ግን አይወድቅም። ከዛ የጅቡ ልጅ ከስር ገብታ ጅቡን አገዘችና አህያውን ጣለችው። ከዛ አህያው

ሲወድቅ መብላት ይጀምራሉ። እየበሉ ሳለ ውሻው ከላይ ሆኖ ሲመለከታቸው የነበረው ላሃጩ ጠብ አለ። ከዛ የጅቡ ልጅ እረ እኔ የውሻ ለሃጭ ለሃጭ ይሸተኛል ስትል በመቶ ክሽ ዝምብለሽ ምግብሽን ብይ ብለው አልሰማ አሏት። ደግማም ደግማም ስትል ወደላይ ሲመለከቱ እውነትም ውሻው እላይ ተቀምጧል። ከዛ ውሻው አይንህን በምን አቅልተህ ነው? ብለው ጠየቁት። ከዛ በእሾህ ወግቶ ወግቶ ሲላቸው፤ እሽ የኛንም አቅላ ሲሉት በእሾህ ወግት ወግቶ አይናቸውን አጥፍቶባቸው ወስዶ ገደል ገፍትሮ ጣላቸው ይባላል።

ተረት ስልሣ

ሁለት ሌቦች አንድ ቤት ይገባሉ። ከዛ ባለቤቱን ከእንቅልፉ ቀስቅሰው እህል አሸክመን ሲሉት ጮሆ አስያዛቸው። ከዛ አንደኛው ብልህ ስለነበር አይ እናንተ እጆቻችንን ከምትይዙ አፍንጫችንን ብትይዙ ይሻላል ሲላቸው ፤ እውነትም ብለው አፍንጫቸውን ሲይዙ ሮጠው አመለጧቸው። ከዛ ሌላ ቀን ሌላ ቤትም ሊሰርቁ ገቡና ሞኞ አይብ ከለ ግን ማንኪያ የለም ሲለው ብልጦ ተናዶ ልትሰርቅ ነው የገባኸው እንጂ እናትህ ቤት ያለህ መሰለህ እንዴ አለው ይባላል።

ተረት ስልሣ አንድ

አንድ ሰውዬ አግብቶ ሁለት ወንድ ልጆችና ሁለት ሴት ልጆች ወልዶ ይኖራል። ከጊዜ በኋላ ሚስቱ ትሞትብታለች። ከዛ ሌላ ሚስት ሊያገባ ፈልጎ ልጆች ስላሉኝ አያገቡኝም ብሎ ስላሰበ ልጆቹን ሰብስቦ ሌላ ቤት ውስጥ አስቀመጣቸውና ምግብም ውሃም የሚያስፈልጋችሁን ሁሉ እኔ እሰጣቸዋለሁ እናንተ ግን ከቤት እንዳትወጡ አላቸው። ከዛ ሚስት ይዞ መጣና በየቀኑ የምግብ ሰዓት ሲደርስ እዛ ቤት በር ላይ ምግብ አስቀምጬ የአባቶቼ አምላክ እዛ ውስጥ ነው የሚኖረው ይላታል። ከዛ እሽ ብላ በየለቱ ታስቀምጣለች አንድ እለት እሳት ልትወስድ ጎረቤት ቤት ትሄዳለች። ከዛ ጎረቤቷ እንዴ ልጆች እያሉ አንቺ ምን አስቸገረሽ? ስትላት እረ እኔ ቤት ልጆች የሉም ስትል እስቲ ህጂና ፈልጊያቸው ደብቋቸው ነው አለቻት። ከዛ ሄዳ ስትፈልግ እውነትም አገኘቻቸው። ከዛ ተናዳ ባሏን ወይ እኔን ከዚህ ቤት ሸኘኝ ወይ ልጆችህን አስወጣልኝ ትለዋለች። ከዛ አባት ቢያስብ ብያስብ መላ ቢያጣ ምግብ ቋጥሮ ሰጥቷቸው ልጆቹን ከቤት አስወጥቶ ሸኛቸው ይባላል።

ተረት ስልሣ ሁለት

አንድ ሰውዬና ሚስቱ አንድ ወንድ ልጅና አንዲት ሴት ልጅ ነበራቸው። ከዛ ሴት ልጁን ፍየል እንድታግድ ይልካታል ከዛ ወስዳ ከብልታ ከጠጥታ አጥግባ እየመለሰቻት ፍየሏ አንቺ በዚህ ሂጂ እኔ ደግሞ በዚህ ልህድ አለቻትና ልጅቱ እሽ ብላ ስትሄድ አባትየው ፍየሏን ብቻዋን ያገኛታል። ከዛ ለአባትየው ይሄው ልጅህ ጨዋታ ብቻ ይዛ እኔን ሳታበላኝ ሳታጠጣኝ ባዶዬን ይዛኝ መጣች። ስትለው አባት ልጁን ገርፎ ገርፎ ወንድ ልጁን ላከው። ከዛ እሱም ከብልቶ ከጠጥቶ አጥግቦ ሲመልሳት ለአባትየው ልጅህ እኔን ትቶ ለራሱ ሲጫወት ውሎ በረሃብ ሆዴ መለሰኝ። ስትለው ልጁን ገርፎ ገርፎ እናትየውን ላካት ከዛ እናትየው ወስዳ ከብልታ ከጠጥታ አጥግባ ስታመጣት አሁንም ፍየሏ ለአባትየው ሚስትህ እኔን ትታ ከጎረቤቶቿ ጋር ሰው ስታማ ቆይታ ባዶ ሆዴን መለሰችኝ አለችው። ከዛ አባት ራሱ ወሰዳት እና ከብልቶ ከጠጥቶ አጥግቦ ይዟት ሲመለስ ለእናትየው ሄዳ ባልሽ ሳያበላኝ ሳያጠጣኝ ሳይንከባከበኝ መለሰኝ ስትለው ውሸቷን አይቶ ተናዶ አረዳት ይባላል።

ተረት ስልሣ ሶስት

ብልሁና ሞኞ አንድ ላይ ይኖራሉ። ከዛ ጉደሬ ተክለው ኮትኩተው ተንከባክበው ደረሰላቸው። ሲደርስላቸው ተካፍለው ልወስዱ ሲሉ ብልሁ ሞኞን ስሩን ትወስዳለህ ወይስ ቅጠሉን ትወስዳለህ? ብሎ ሲጠይቀው ሞኞ ቅጠሉን ወስዳለው አለው። ከዛ ብልሁ ለሞኞ ቅጠሉን ሰጥቶ ለራሱ ስሩን ወስዶ ሽጦ ገንዘብ ወሰደ። ከዛ ሞኞም ሽጦ ገንዘብ ለመውሰድ ገበያ ቢሄድ ማንም ሚገዛው አጣ። ከዛ ደሞ አብረው ጤፍ ዘሩ። ከዛ ሲደርስ ስሩን ትወስዳለህ ወይስ ፍሬውን ብሎ ብልሁ ሲጠይቀው ሞኞ ስሩን አለውና አሁንም ብልሁ ተጠቀመ ይባላል።

ተረት ስልሣ አራት

ለአንዲት ሴትዮ ሁለት ልጆች ነበሯት። ታላቅየዋ ሴት ስትሆን ሩቅ ሀገር አግብታ ሄዳለች። ታናሽየው ከእናቱ ጋር ነው የሚኖረው። ከዛ አንድ ዕለት መልዕክት መጣላት ልጅስ ወልዳለችና መርቂያት ተብሎ። ከዛ ያለውን እህል ሁሉ ለአራስ መንከባከቢያ ለእንግዳ መቀበያ ሁሉ የሚሆን እህል በሃያ ሁለት አህዮች ጭና ልጇን አስከትላ ጉዞ ትጀምራለች። እየሄዱ ሳለ ዘምቦርዛይቶ የተባለ ግዙፍ አውሬ ከጎረው ወጣባቸው። ከዛ የት ነው የምትሄዱት ብሎ ጠየቃቸው። ልጄ ወልዳ ልንመርቃት እየሄድን ነው አለችው። ከዛ አይ ጥሩ አድርጋቿል አላቸውና አከባቢውን ገርመም ገርመም አድርጎ አህዮቹን አንድ ሁለት ብሎ ጀምሮ እስከ ሃያ

ሁለት ከቆጠራቸው በኋላ፡ አንቺን ልብላሽ? ልጅሽን ልብላው? ወይስ ከነዚህ አህያዎች አንዱን ልብላ? ብሎ ጠየቃት። ከዛ እሷም አማራጭ ስለሌላት አንድ አህያ ፈቀደችለትና ከነጫነው እህል በላው። ሲጨርስ አሁንም ተከትሏቸው አህያዎችን አንድ፣ ሁለት፣ ሶስት ብሎ ቆጥሮ ሃያ አንድ ካለ በኋላ አንችን ልብላ? ልጅሽን ልብላ? ወይስ ከነዚህ ሃያ አንድ አህያዎች አንዱን ልብላ? ብሎ ጠየቃት። አኔድ አህያ አሁንም ሰጠችው። ከነጫነው እህል በላ። ከዛ አሁንም ተከተላቸው ... እያለ እያለ ከሃያ ሁለት አህያዎች አንዱን ብቻ አስቀረባቸው። ከዛ አሁንም ተከተላቸውና አንቺን ልብላ? ልጅሽን ልብላ? ወይስ ይህን አህያ ልብላ ሲላት ይህ አውሬ አህያውን ከበላ በኋላ ለነሱም እንደማይመለስ ስለገባት ትንሽ እያባበለችው መንገዱን ለመግፋት ሞክረች። ግን እምቢ አላት። ከዛ አህያውን ሰጠችው። ከዛ ከነጫነው እህል በላው እና አሁንም ተከተላቸው። ከዛ አንቺን ልብላ ወይስ ልጅሽን ልብላ አላት። ከዛ እሷ መንገዱን ትንሽ ለመግፋት እኔን አትብላ ልጄንም አትብላ ግን... እያለች እያባበለች ወደልጇ ሰፈር መዳረሻ ስትደርስ አስገደዳት። ከዛ ልጇን "ያ ከወንዝ ወዲያ ማዶ ያለው ጭስ የሚጨስበት ቤት ይታያል? እዛ እሩጥና ሄደህ ንገራቸው ብላ ልካው ራሷን ለአውሬው ብላኝ ግን ስትብላኝ ሁለት ጡቶችን ቆርጠህ እዚህ ዛፍ ላይ ስቀል አለችው። ከዛ እንዳለችው አድርጎ በላት። ከዛ ልጅየው ሮጦ የእህቱ ቤት ሲደርስ ባሏ ውጭ ስራ እየሰራ የነበረው ያገኘውና ስለማያውቀው ሌባ መስሎት ያስረዋል። እህትየውም እሱ ገና ልጅ እያለ ስለነበር ያገባችው አይታውም ስለማታውቅ ረስታዋለች። ከዛ አስረውት ምግብም በአግባቡ አይሰጡትም ስራም ከአቅሙ በላ ያሰሩታል። ከዛ ውሃ እንዲቀዳ ተልኮ ወንዝ ሲላክ ሲላክ ሁለቱ የእናቱ ጡቶች ተቆርጠው የተሰቀሉት ሁሀት ወፍ ሆነው ፍሬ እየለቀሙ ያበሉታ እንዳይራብ። አንድ እለት ለእህቱ ባልየው በሌለበት ቁጭ አድርጎ አስረዳት። እናትየው በአውሬ መበላቷን ሁሉ ነገራት። ከዛ እህትየው ተረድታው በጣም አዝና አለቀሰች። ከዛ ግን በባሏ ላይ አቁመችበት። ይህን ክፉ ነገር ያደረገው እሱ አደል? በማለት። ከዛ ልታጠፋው ልትገለው ቆርጣ ተነሳች። ከዛ ሳሎን ጉድጓድ ቆፍራ በመቀመጫ ከላይ ሸፈነችበትና ሲቀመጥ ይዙት ቀበረው። ከዛ እሷም ሳይቆይ ክፉ በሽታ ይዟት አሰቃይቶ ገደላት። ከዛ ልጅየው ብቻውን ሲኖር ያ አውሬ እንደገና ተከትሎት መጣና ሊበላው ሲል "እሽ ብላኝ ግን ሁሉንም ጣቶችን ቆርጠህ ቀፎ ውስጥ አስቀምጣቸውና ብላኝ" አለው። ከዛ እንዳለው አድርጎ በላው። ከዛ እነዚህ ሃያ ጣቶች ሃያ ሰዎች ሆኑ። ሃያ ሰዎች ሃያ ጦር ቀጥቅጠው ሰሩና ይህን አደገኛ አውሬ ተባብረው ገደሉት ይባላል።

ተረት ስልሣ አምስት

ካቲ ወርቦ የባለ ንጉስ በድሮ ጊዜ ነበር። የካቲ ወርቦ ሀገር ልጆች ሁሉ በራሳቸው ላባ የሰኩ ጀግኖች ናቸው ይባላል። የአካባቢው ሰዎችም በሙሉ ጀግኖችና የነብር ቆዳ ለባሾች ነበሩ።

ከንጉሱ ካቲም ወዲህ ወላይታ ታላላቅ ንጉሶች ነበሯት። ወላይታዎች በታሪካቸው እጅግ ጦሰኞች ናቸው። የጦር ፈረሶቻቸውን ገብስ ነው የሚመግቧቸው። ፈረሶቹም ጦሩን አሸንፈው የሚመለሱ ነበሩ።

ከጊዜያቶች በኋላ ታሪካችንን አጠፋብን። የንጉስ ጎቤ ዙፋንም የወፎች መፈንጫ አረገብን። የንጉስ ጦና ዙፋን ሳር በቀለበት።

ተረት ስልጣ ስድስት

በድሮ ጊዜ በወላይታ የሞቹ ልጅ ቦራጎ የተባለ ንጉስ ነበር። የቀርካሃ ሐገር ንጉስ ተብሎ ይጠራል። ዳሞታ ደጋማ አካባቢ ስለሆነም ብዙ ቀርካሃ ያድግበታልና። ቦራጎ በሕዝቡ ዘንድ በአመራሩ እጅግ የተወደሰ ፣ የተወደደና የተመሰገነም ነበር። ብዙ አዳዲስ ነገሮችንም ለወላይታ አምጥቷል።

የመጀመሪያው የዘመናዊ ችሎት ሰብሳቢ ነውም ይባላልታል። ሶዶ ከተማንም የቆረቆራት ዘመናዊነትን ወዳድ መሪ ነው። እጅግም ጦረኛና የገጠመው ማንም ይሁን ማን ረቶ የሚመለስ ጀግና መሪም ነው።

ተረት ስልጣ ሰባት

የወላይታ ሕዝብ በኑሮ ፣ በአመጋገብም ሆነ በአለባበስ በአኗኗሩ እጅግ ስልጡን ነው። የአመት መለወጫ ጊፋታ ጊዜ ጨዋታውም እጅግ ማራኪ ነው። በጊፋታ ጋዜያ የሚጫወቱ ልጃገረዶች ውብ ሎሚዎች ናቸው።

የወላይታ ሕዝብ ጓሮ ረሃብን ከክረምት እስከበጋ የሚቋቋመው እንሰት አይጠፋም። በረሃው ለአይንም ደረቅ፣ ለእጦትና ለመሬት ድርቀት የማይጋልጥ እንሰት ነው። ግርምትን የፈጠረ በሽዎች በሚቆጠሩ ከብቶች የታጀበ ሃብት፣ የአቡ ድድ የነካው ቂጣ፣ ቂጣውን የሚያገባድድ የረጋ ወተት፣ በል በል ሲለው የነካው ዛፍ፣ ዛፉ ላይ ያለው ማር ወለላ የሚሰራ ንብ፣ እንደንብ ያለው ወላይታ ህዝብ ነው።

Wolaytato hayssiyaa (????? ?????)

1

Beni issi wode issi dosetiya azinayne machiya de'osona. De'ishin issi gala genanchay eta oshana koyidi goda xoo'iyara eti qami zin'idashin eta hiittaa bola hattaa gususis. Malado dendidi lahage aybe gidi qopiidi agidi banta oossuwa oossuwa kiyidosona. Aayiya miizzawu maataa bucana gaada basu, aaway qassi daguwa ootanaw bis. Yaatidashin ha qami haattaa eta hiittan gussida genanchay aawaa дума demidi "laa nesoo ayiya nena qami hitan sheehaa she'is yaagada assaayo hasayos" giidi odis. Aaiyoka дума demidi "bii nena nesso aaway qami hittan sheeshaa shee'aasu" giidi nena zigires giidi yootis. Yatiyorin eti hehaa genanchaa zigirsa tuma giidi gade bul'anaw epo xikiyan cadetinen hayqiigidosona geetes.

2

Issi miizzee godayne issi booraa goday de'oosona. Naa'ayka banta miizza loytidi xiikoosona. Yaatishinka miizziya keehipe xiikettaagasu yaatin miizzee goday ba miizziyo bayzidi naa'u boorata shamis. Yaatin booraa godayka ba booraa bayzisi shin amarida marccuwaa kesibeena yaatin bayzido biran dorsa marata shamis. Yaatin ha'ika naa'ayka banta miizzata heemidi bayzidosona dorsatu godaayo ha'ika wol'ibeena. Yatin hara dorssaa sbamidi ta shooroy waati heemiineesha hegaa keena ayo wol'idoy giidi ika keehi heemis yatin a dorsayka keehi wol'idi amara biran bayzetis heetes.

3

Ayife qoqqoranne gedee me"ora de"osona. de"ishin de"ishin issi gallassi afikatuwa qorana giidi bidosona. Biidashini ayife qoqqoyi taani bollawu kiyiko tawu bettena gishawu neni bollawu kiyaa yaagini gedee me"oyi ishi giidi bollawu kiyissi. Kiyidage bollappe afikatuwa olliyode ayife qoqqoyi hegaa mala guutta olopiki wogaa wogaa olaa yaagini naa"anttuwaka afikatuwa olini hegaa mala guutta olopa giyode waanayi yaagini heezzanittuwa baawu bollappe kunidiyorini ee hegaa mala wogaa olaa yaagiyorini hayise hayisiyani gayittigisi.

4

Issi gedee me"o kutto adee miizaa de"ana giidi bazzuwa besi. Biishini ogiyani shoshshayi gayittidage kuttuwawu awu bayi yaagini miizaa de"ana gaada bazzuwa bayissi yaagini neni me"o shini waatada de"ana bayi yaagini eri de"esippe attini woliqi de"ena yaagin yaako tanikka nenara baana yagidi biisi.qassi bishini eceree gayittidage kuttuwawu awu bayi yaagini miizaa de"ana gaada bazzuwa bayissi yaagini neni me"o shini waatada de"anawu bayi yaagini eri de"esippe attini woliqi de"ena yaagini ishi tanikka baana giidi biisi. qassikka bishini gaamoyi gayittidage kuttuwawu awu bayi yaagini miizaa de"ana gaada bazzuwa bayissi yaagini neni me"o shini waatada de"utte yaagini eri de"esippe attini woliqi de"ena yaagini ishi tanikka baana giidi biisi.biidi bazzuwa gakiyorini kuttoyi gaamuwaa haii nuna haraa do"ati yiiko maana danidayiyo gishawu neni eta yedetta yaagini hegee tana meto giidi yedetta haphi ekidi biigisi.yaatini eti miizaa laagidi ekidi yishini shoshsha neni buhiyaa lacciyabadani baada asi yiyako be"ada ya yagini ishi giidi biidi awani zin"idaga asayi liphia shoccidi worigissi .qassi haiikka bishini eceriya neni hino deriyo kiyada ane asi yiyako xella yaagini ishi giidi biidi deriya kiyidi guppi guppi ka"ishini xinigille yinekka efigiisi yaatiyorini hayise hayisiyan gayittigissi.

5

Kuttuwara,Hariyara,Kanara de"osona. de"ishin de"ishin issi gallassi hariyawu neni keettaa naaga giidi kuttoyi bayo boodanawu biisi.qaqssi kanayi bayo hassanawu biisi.yaatidageti ane hariya kayisoyi efichidakko be"aa yaagini kuttoyi so yiidi xelliyode hariya kayisoyi efichiisi.yaatini so yiidi xiiridi biisi yaagiyorini hayise hayisiyani gayittigisi.

6

Aawara ,Aayeranne na"aara de"osona. de"ishini de"ishini issi gallassi aawaranne na"aara gadeni oottidi de"ishin aayiya ta na"awu ane ne aawa xeganne yaagini aawaa xessisi.xessidoge yiidi oottini aawa sinittani mal"iya quma wottasu.qassi na"aa sinittani mal"ena quma wottasu yaatini midi de"osona.midi de"ishini na"ayi aawa sinttani de"iya katta ba sinitti zaaranawu eqidi gashe be"aa aginiya bollani yuyawusu yaagini aawayi I aayiya yuyenani yuyu yaagiyorini hayise hayisiyani gayitti agiis

7

Gozzidiranne Yoshira de"osona. de"ishini de"ishini issi gallassi haattaa duqana giidi shaafa kare bidosona.bidashini gozzida ba gozzidiyo ba dooneni bara wottada yoshe ane ne gozidiyo haattani olaa tanikka taro olayichassi yaagini yosha ba gozzidiyo haattani olagasu.yaatiyorinikka hano be"aa ta gozzidiyo ganekka ba doonappe kessiyorini yosha yekayida ogiyara biyaro kanayi be"idi bi yoshe ayibe yaagini gozzida ba gozzidiyo ba doonani bara wottada taro haattani

olisayichasu yaagini ta neyo cooyayida mittayida kessana shini tana gellute yaagini e yaagini cooyini mittin ixini agiidi biisi.qassi biishini godare gayittidage bi yoshe ayibe yaagini gozzida ba gozzidiyo doonani bara wottada taro haattani olisayichasu yaagini tani neyo cooyayida mittayida kessana shini tana gellute yaagini e yaagini cooyini miittini ixini agiidi biisi.qassikka biishini gaamoyi gayittidage bi yoshe ayibe yaagini gozzida ba gozzidiyo doonani bara wottada taro haattani olisayichasu yaagini tani neyo cooyayida mittayida kessana shini tana gellute yaagini e yaagini cooyidi mittidi kessigiisi .yaatiyorini ba so ekidi efigiisi.efidage ayiba mutte yaagini sanigga gedaa maana yaagini ishi giidi biidi ehidi simare silidi simare silidi sanigga gedara silidi yaagini a qassi soni uttada abee ta godawu silidi (2)sapella sahuwara silidi yaagini so ehidi mizzisi. mizzidage naa"anittuwakka ayiba mutte yaagini sanigga gedaa maana yaagini ishi giidi biidi gam"iyorinikka a yillottada I yiyorinikka kariya doyenani ixxagasu yaatiyorini keettaa huphiya kiyidi ne bolli wodhdhoye deeshe bolli wodhdho yaagini deeshe bolli wodhdha yaagiyorini wodhdhinekka o soppe yedettiigiisi.yedettiyorinikka eta so asayi yinekka a worigidosona.yaatidi gadeni moggidoga bollani sanitta tokidosona.tokidoga daguwaa oottiya asayo doyissidoga issito barayi barayi tussuku giyorini hayise hayisiyani gayittigiisi.

8

Dana lenidadoyi goromotte na"iyo ekiisi. Ekidage oyissani maattaani xikini ixasu.yaatini bi ne aawa soni ayi maada de"ayi yaagini hinidiki tani ta aawa soni miyogaa bessana yaagini ishi giidi bayo paraa shammidi iyoo baquluwa shammidi naa"ayi pirixxidi boosona.bishini kafiya dana lenidado simma gobaa gonigge de"esi simma,qaraa mashshayi de"esi simma(2)yaatini ha heera kafoti waaniyona yaagini ha heera kafoti coo hanosona yaagini

Ha"ikka bishini.

Dana lenidado simma yaagishini ixidi biidi la ha heera kafoti waaniyakkone ginekka simmigisi.

Simmidashini aayo i dafuridage hanini shidhani utto neni hanini oyidiyani utta giyorinikka olla bookidi hiixido shidhayi a ekinekka dugge biigisi. yaatiyorini i dugge biyorinikka hano ayibira maane baala ashera maana yaagiyorini tana mitte shini ta paraa so gelissite yaagini awu zaaridi essane yaagini tako duliya zaaridi essigitte yaagini essisi essiyorinika dana lenidadoyi paraa goyiniyo shibbidi shibbidi paraa toggigisi.togginekka gisttiya kuccigisi gashiya kuccigisi kuccinekka a maana giidi yiya ashikaratti hinira ha yiyaageti gayittigidosona. Gayittiyorinikka gisittiya laligiisi gisittiya qoridi wurissiyode maliduwaa laliigisi yaatiyorinikka a yedettidi aaranne paraara worigidosona .hayiqiyorini asayi karenii yehuwa kessigissi.kessiyorinikka kafiya yidara tana bochchutetti gini bochchokko yaagini dana lenidadoyi hayiqibena maliduwaa meressarane bootta deshsha suttara ekidi zagoo adhitte giyorinikka adhiyorini kafiya dana lenidado porxxu ga giyorinikka paraara kiyigidosona . Yattiyorini dana lenidadoyi tana ashida kafiyo giidi ba so

ekidi efidi gisittiya,banigga immidora mayida maraa yelada de"ishini ashikariya kafee ne gissitteppe tayoo imma yaagini digiyorinikka o mucceanekka woragasu yaatiyorinikka dana lenidadoyi ashikariyo woridi kafiyo gooba baliya kessidi moggigisi.yaatiyorini hayise hayisiyani gayittigissi.

9

Godariyarane Qaariyara de"osona. De"ishini de"ishini issi gallassi qaariya amarida gashiya ehanawu booko yaagini tani biike yaagini barika baada ehasu.ishi zeranawu ha ya yaagini tani biike yaagini ixkini ishi cakanawu ha ya yaagini tani biike yaagini ixkini ishi qoxanawu ha ya yaagini tani biike yaagini ixkini ishi shakanawu ha ya yaagini ishi giidi yiisi.yidagassi bayo payyaa ekidi aayo suulaa immiisi.

Yaadini qaare haggaa neni waatada kessadi yaagini tani kessido hiillaa ta nena besikke yaagini.qassi qaariya shenidera kattada mayida de"ishini godare yiidi tana sheniderappe tana mizza yaagini zeriyoode,cakiyoode,qoxiyoode yabaka shini tana muusa oyichayiyi ginekka mizzuwa diggidi yedissi.yaatiyorini hayise hayisiyani gayittigiis

10

Aayiya de"iyo na"aranne aayiya bayinna na"ara de"osona. de"ishini de"ishini haattawu biyagassi pilaa immana haattawu benagassi shashsha immana yaagini naa"ayikka bidosona.

Yaadini aayiya de"iyo na"ayi mela yiisi aayiya bayina na"ayi haattaa ekidi yiisi.yaatinikka ba na"aa pilaa mizzada haniko na"aa shashsha mizzasu.qassikka miitta maxanawu bitee yaagini bidashini aayiya bayina na"ayi miitta maxidi ekidi yini aayiya de"iyo na"ayi kalittani qanxettidi yiini ba na"aa pilaa mizzada haniko na"aa shashsha mizzini yaatiyorini ta soni danappe xoosa kare baagana yaginekka biidi biidi miizaa hemiya naata gakidi miizaa hemiya naato gini abee yaagini tana xoosa so besitte yaagini neni nu miizaa zarada madutte yaagini e yaagidi madini baada dorissa hemiya naata oyicha yaagini biidi dorissa hemiya naato gini abee yaagini tana xoosa kare besseriketti yaagini neni nu dorissayi dommide wayisiyaga zarada madutte yaagini e yaagidi madini baada gelaa miittiyo oyicha yaagini gelaa miitte gini abee yaagini tana xoosa kare besa yaagini neni ta geliyo sittisada madutte yaagini e yaagidi madini baada gussuwa xiriya mishiriyo oyicha yaagini oyichini neni ta gussuwa xirada madutte yaagini ishi giidi maadini buxxa keettaa dorayiye qoriqqoro keettaa dorayiyi yaagini qoriqqoro keettaa dorayisi yaagini baada gelagaa yaagini ishi giidi geliyoode mayiramidooyi ubbayi de"iyageti ayoo biraa, woriqa,mayuwa,miizaa immigidosona yaatiyorini hayise hayisiyani gayittigissi.

11

issi zolo giyora ba soni barika de"usu. Diishini diishini a mule galaka ba miizaa hemawusu.yaatini mahee issi gallassi yiidi bi zole hachi miizaa awani hemadi yaagini ta hachi ochi karenii hemassi wonitto lachi karenii hemana yaagini tumaka giidi biidi lachi karenii nagiyode a ochi karenii hemada yayichasu yaatini bii zole nena nagini xayadassa hachi awani hemanawu de"aiyi yaagini tani dogassi hachi ochi karenii hemanaa yaagini biidi nagesi nagesi yaatini a xayini agidi yiisi.yidage a miizaa qachiyari sinittana cuchcha cuchiyorini a hashukane hana ta godaa cuchchaa cuchchaa gawusu yaagiyorinikka I sinittani wodhinekka nena moye ne miizziyo mo yaagini tana simmada ma haii ta miizziyo ma yaagini I miizziyo mishini wurisananishini issi ashuwa ekada muyilara tamani yegada godoo hano ne kokkiyani yegoyee ta kokkiyani yego yaagini ta kokkiyani yegaa yaagini A kokkiyani yegiyorinikka aawu mittana gini ixxiigiisi.yaatini godo nena pattanawu kayuwaa so bo yaagini e yaagini kayuwaa so bada yada woyigide yaagini udulaa miitta ekada gurida gurida yaagisi yaagini guridiyorinka I hayiqigisi yaatiyorini hayise hayisiyani gayittigisi.

12

Issi keettappe gawariya kiyasu,issi keettappe haree kiyisi,issi keettappe kuttoyi kiyissi.

Kiyidi issippe ogee bishini kutuwawu ane he keettani asii de"iyakko be"aa yaagini be"idi asi bawaa yaagini bidosona.

Bishini hariyayo suurayi de"esi kanayo meqettayi de"esi gawarayo goofine de"esi kuttuwayo gisitte de"esi.yaatini ubbayikka baaga baaga midi zin"idosona.yaatini kanarane hariyara zin"ibokona yaatini haree kano tana hachi dewuzza dewuzza gesi yaagini agaa dewuzzoppa yaagini ixkini yako ta miitta xeeri kiyini dewuzza yaaginekka miitta xeeri kiyisi.yaatiyorini haree dewuzzigisi.yaatiyorini godarerane godare marera yinekka hariya oyiqidi mishini godare mariya hachi tana kana sasso sasso gawusu yaagini ti ayiba kana sasso negaa ma ya gede yaagini qassi guttiyo gam"kyida tana kana sasso sasso gesi yaagini godariya ishi yako sohuwa lametta yaagini ishi gaada lamettada mishini aa tanaka kana sasso sasso gesi yaagada bollowu xelliyode kanoyi bollani uttidaga be"ada kano wodhdha nuni nena bochoko yaagini initte tana mirigiko shini yaagini mooko yaagini kanayi wodhdhisi.yaatini kano hano ne ayifiyo waatada zo"ettadi yaagini haggila agunittani cadayida cadayida zo"ettassi yaagini ane tarokka zo"etta yaagini cadidi cadidi toyissigisi.toyissiyorinkka biidi

Hariya haguli shemppoyi kiyichisi godariya daguli shemppoyi kiyichissi yaagini kana godidi godidi a goda kare gattiyorini hayise hayisiyani gayittigisi.

13

De"ishin de"ishin issi gallassi ankkoy asho guutta oyikkidi miittaa huuphiyan uttidi miishin issi worakanay demmiis. demmida worakanay ashuwaa ekkiyo hiilla koyyiis.guutta keenaa qoppidoogaappe guyyiyan ankkoy uttido mittaa xapho shiiqidi cimettaa doommiis.

Worakanay Ankkuwawu tumu ayiba lo"ay?Ne meray ayiba lo"ii?Neessi qaalay lo"ennappe attin! neessi lo"o qaalay de"iyakko, kafo ubbaappe neeni xoqqa shin giidi cimmisi.Ankkoy "taassi lo"o qaalay dees" giidi ba qaalaa yexxidi siissanawu doonaa dooyishin, ashoy sa"an wodhi aggiis.yaatini Worakanay ashuwaa ekkidi ba wozanaaro gattidi Ankkuwawu neessi wozani pacappe attini hari paccidabi baawa giidi qillicidi biigisi.

14

Ecereranne,Godaroranne ,Ganiganuwarnne eceroy keettayeera de"osona.

De"ishin de"ishin eceranne eceroy keettayiyo namisayi woriisi yaatin eceroy kattaa koyini koyini xayisi .yaatini biidi bukkessoy de"iyo wogaa keriyaa giido geliisi.yaatini ayo kiyana giini ixxisi yaatini eceroy machiya aappe adussani dariyara wodoruwa giido yeddane kessagasu. Keessada a meccada awani bollani gaayiyara tussaa bolla wottasu.yaatini xinigiliyaa koyiro ii gayidaa baasu.yaatini xinigiliyaa tana efanawu koyadeye giidi ba machiyo oyichiisi.yaatini xinigile naa"anittuwakka biisi.yaatini ha hegee tana efanawu koyide giidi oottini a giidi biisi. Yaatidagee hezzanittuwaa yinekka ekkidi biigisi.yaatini hegee tana tuma efeesi yaagini machiya nenara saroyi giido saroyi giido hegee nena oliyagaa gidenna horophphillaniya giyorini hayise hayisiyani gayittigisi.

15

Eceroranne Kuttiranne Dorissiranne mehara de"osona. De"ishin de"ishini eceroyi kuttee tana gellutte yaagini neyo ayibi dii nena gellikke yaagini dorisso tana gellutte yaagini neyo ayibi de"ii nena gellikke yaagini ishi miizzee tana gellutte yaagini nena gellikke yaagini issi gallassi macho koyana giidi eceroranne kuttuwara bazuwa bidosona.bidashini kuttuwayo miyobayi xaayini kuttuwa ollaa giddo gellissidi bawu asa so kattaa wuqana giidi geliisi.yaatini gelidashini keriyani bukkessoyi de"iyaga ekanu giidi dugge hokkini gattena ixxin harassa biidi naa"u badaliyo demmida ekkisi.yaatidagee issino babire so efidi gaaccissidi ehidi ukana giidi munaqqana giido oottini haattayi xayini sheshsha she"ana giidi uttidashini suuqoyi yinekka xiliyaa laligiisi.qassi hanikkoriyo sha"anna giidi bashiyani wottdi sha"ishini xuqanekka xayagasu. yaatini hayise hayisiyani gayittigiisi.

16

Eceriranne Gawarira de"osona. de"ishini de"ishini ecera gawarissi kuttuwa maraa qora qorada ehawusu ehawusu.yaatini gawaraa issi gallassi hagee ehidogee nussi gidana haii tani neyoo xilliyaduwa ehana gaada ehidogaa eti miishini geleshoy yiisi.yidage hegappe tana mizzitte yaagini hagee neni miyogaa gidenna yaagini waanidi tani miyogaa gidenne tanikka kasse initte mala gidikkina bashiyani goniderettada hagadani hanassippe attini giyorini hayise hayisiyani gayittigiisi.

17

Qoshoranne qonashoranne cinicora de"osona. Eti boora wuqqanawu koyosona. Yaatidageti biidi issi keettaa gakiyode aawaranne na"ara xisikidosona.yaatini ane qonasho gelada boora kessa yaagini ta qonashe koshu koshu giyagee kessisenna yaagini ishi qosho neni kessa yaagini ta qoshayi qoshu qoshu giyagee kessisenna yaagini ane cinicco neni kessa yaagini ishi giidi gelinekka kessigiisi.yaatini eti a woridi maana giidi miittayi lukettidaga giido a yeegidi gaanidi bululissi ekidi biidi de"osona.biidi de"ishini issi bitane gayittidagee ha yitte tukiya uyidi bitee yaagini tukiya uyidi de"ishini issi bitane paraara yidagaa ciniccoyi bitaniya ane hano saxiniyo dooya yaagini bitane dooyigiisi.yaatini bitaniya ba sohuwan gelissidi gaanidi paraa ekidi biigisi.yaatini bitaniya bululissidi efishini bitane tani cinicca gidikke yaagidi wassishini ixidi efidi abbani yegigidosona.yaatini eti yiishini ciniccoyi ogiyani paraa ekidi gayittigiisi.gayittidagee haggaa be"itee initte tana abbani yeegini tani abbaa giddoni paraayi,miizzayi mulebayi de"iyagappe tani paraa doorada ekada yayida de"ayisi.yaagini eti nunikka ekana giidi biidi abbani gelidi xayigidosona.yaatiyorini hayise hayisiyani gayittigiiss.

18

Geleshuwaranne mattara de"osona. De"ishini de"ishini matta soni bullachayi kiyiisi.bullachayi kiyidagani geleshoti imata yidagetussi pilaa,ashuwaa,ililuwaa wottidosona.wottidageeti mizzidi kalissidi yedidosona.qassi geleshuwa soni bullachayi kiyiisi.yaatini ha"ii nuni etagaa mala kattiyoge eretena shini waatane giini ixidogeti miitta bonccuwaa caadidi kattigana yaagidosona.yaatidaget miittaa bonccuwaa caadidi kattidosona. yaatini mattati yidageti uttidosona.uttidagetussi shishshidosona yaatini mattati siriya oyiqidosona.yaatini ayibe yaagini nuni inittena haggaa mala mizzido sawiyagaa mizzibokko yaagini initte wooni mattata gididagetussi eessayi,ililoyi de"esikka yaatini nuyoo ayibikka baawa yaagidi oddini qumaa meenani bigidosona.

19

Geleshuwara Kanara de"osona. De"ishini de"ishini geleshoyi baayo shaafa biidi qori qoridi miidi kallidi ye"esi.qassi kanayi meqetta qori qoridi me"esi.yaatini qaariya yidara initte ayiba ayiba me"eti yaagini geleshoy tani bazuwa baada badalaa,malidduwa,bonccuwaa qora qorada

mayiisi yaagini kano neni shini yaagini tani meqettaduwa qora qorada mayissi yaagini inittena ta ha"ii woroo yaagini woroppa woroppa ha"yii yaagini ishi yaako tani inittayo quma kattana initte harassa boppitte yaagini eti soni uttidashini quma katta kattada bayo mayichawusu.yaatini eti nuna namisayi woressi yaagini etawu phocciya immada bayo pilaa kattada mawusu.yaatidara eti phocciyaa miishini me"enna ixada yaagasu .yaatiyorini eta ubbakka wogaa godare bollappe wodhdhinekka miigisi.yaatiyorini hayise hayisiyani gayittigisi.

20

Genesiranne Kanoranne de"osona. De"ishini de"ishini genesa issi gallassi gaayiya uyishini kanayi miccigiisi.yaatini ayissi miiccayi yaagini hezzaa mixiliyooga gidenne yaagini.genessa piqqiyani shocciyorini kanayi binekka awussani goniderettiyorini awussayi biine matta mayiyorini mattayi biine paraa duliya saxiyorini paraayi biine kuttee womaa qakiyorini kuttyiya banee godee xiliyaa laliyorini godiyaa banekka godaa toora menttiyorini hayise hayisiyani gayittigisi.

21

Issi ayeranne tammanne naa"u deshatura de"osona. De"ishini de"ishini ta inittayo burutukaniya, loomiya ekada yaana godare yiiko kariya doyopitte yaagada giyaa baasu.biini godare yiyorini eti kariyaa doyigidosona.yaatiyorini godare tammane issini deshsha miine issi deshiya qossettada attidara aayiya yaada xessini kariyaa doyinni hanikkottishini yaagini godare yiidi miidi biisi.yaagini awugawu simmidi biide yaagini hegara ya simmidi biide yaagini hegara ya simmidi biisi yaagini bidaro maripiyane mullacca ekada ya yaagini efini ganjjiya daakada deshshata ekada biyorini hayise hayisiyan gayittigisi.

22

Genessara mahiyara de"osona. De"ishini de"ishini naa"ayi kottaa miizziyo shamidosona.shamidora miizziya mahiyaa soni yelagiyorini genesa koddaa ekana gaada mahiya so biyorini mahee digiyorini mule do"aa gaamuwaduwa shishiyorini ya"aa uttidosona.koyiruwani gaamoyi oonee mahiyaa soppe ehanayi yaagini geleshoy tana tana giidi biyorini mahee ba karenii uttidi sebbaa esiyorini geleshoy dagamidi guyye simmigisi.yaatini naa"anittuwaa oonee baanayi yaagini godare tana tana yaagidi biyorini mahee sebbaa esiyorini dagamidi guyye simmigiisi.heezzanittuwa oonee baanayi yaagini haribayiniya tana tana yaagini yaatini haribayiniyaa xazzi xazzi ganekka gakagiyorini ne haggaa hayittaa waatayi yaagini issuwani shoccana issuwani qanixxana yaagiyorini baada soppe miizziyo ekiki yaagiyorini baada miizziyo soppe lagaada gaamuwa sinitti efagiyorini hayise hayisiyani gayittigisi.

23

Araruranne woorura de"osona. De"ishini de"ishini issi gallassi ashuwaa shammana giidi koyishaa giyaa .bidashini naa"ayikka eessaa uyi uyidi kallidi oottini etayo sa"ayi qammiyorin etawu haniyobbayi xayini Araru gooromotte gididagee naa"u godariya xessidi oottini naa"ayikka godariya toggidi so yidosona.yidageeti lo"o aqaa lo"o aqaa gettettidi shahettidosona.yaatini Araru so gaakidi baro xalliyo olliyorini godare biigisi hanikkoyi erennage oyiqqidi uttigidaga godare keettaa miyara yushshidi yushshidi olenani ixxidogee Araru Araru yaagidi xessini Araru qassi oyiqidogaa olaa oyiqidogaa olaa yaagini ashuwaa olini ixxisi yaatini a woruwawu shushidoge waassini oyiqidogaa xalliya olaa giini oliyorini godare aggidi biigisi yaatiyorini hayise hayisiyan gayittigiisi.

24

Genessa issina azzina gelanaa gaada bawusu. Bi"ishini bi"ishini kanayi gayittidage genesse awu bayii yaagini azina gelanawu bayiisi yaagini tana gellutte yaagini neni ayiba maada de"ayi yaagini tani meqettaduwa maada de"ayisi yaagini nena gellikke gaada bi"ishin bi"ishin workanay gayittidagee genesse awu bayii yaagini azina gelana gaada bayiisi yaagini tana gellutte yaagini neni ayiba maada de"ayi yaagini hayiqidaba qora qorada maada de"ayisi yaagini nena gellikke gaada bi"ishin bi"ishin godare gayittisi.gayittidagee genesse awu bayii yaagini azina gelana gaada bayiisi yaagini tana gellutte yaagini neni ayiba maada de"ayi yaagini hayiqidaba qor qorada maada de"ayissi yaagini nena gellikke gaada bi"ishini bi"ishini ecere gayittisi. Gayittidagee genesse awu bayii yaagini azina gelanawu bayiisi yaagini tana gellutte yaagini neni ayiba maada de"ayi yaagini badalaa,gisittiya,banigga maayis yaagini nena gelana gaada a so baasu.bidara koyiro gaalla gisittiya sha"ada maasu.naa"antto gaalla badalaa pocciaa wotidashini ecere poccia giido gelinekka hayiqigiisi.yaatiyorinikka kare kessidara ta azinayi pocce kayiso giyorini hayise hayisiyan gayittigiisi.

25

Issi gallassi issi bitane haattaa darinicha biisi. Haattaa darinicha bidashini issi shoshshay haattaa waanada pino yaagini ayo ixxisi.yaatidogee bitaniyawu taana haattaa pinittarikki yaagini bitane banaa dukessi giidi wattada pinitto ta nena kushe de"iyagashin oyiqada pinittoye gedee de"iyagashin hemettissada pinitto yaagin taani banekka negaa qoriyan xaxettagana yaatiyorinikka taana pinittaga yaagiisi.yaaginekka qoriyan xaxettigiisi.xaxettiyorinikka bitane pinittidi ta nena pinittas wodhaa yaagin ta wodhike hana bootiya iitta hoo"awusu yaagini ane godariyako bana giidi godariyako biidi haggaa be"aa taana haattaa pinitta yaagin pinittin wodhaa yaagin ixxisi neni woyigayi yaagin godare bana dukessi giidi hegee tawu danidayettena baada qaariyo oyicha yaagin qaareko biidi qaare ane ne hano piridda taani taana haattaa pinitta yaagin pinittin pinitta simmada wodhaa yaagini wodhikke yaagidi ixxisi yaagin qaariya cinicca gidiyara ane nenikka shoshshawu wodhaa neni wodhaa simmini taani piriddana yaagin

shoshshay wodhigiisi.yaatiyorinikka neni eqidoy zaalla neni eqidoy biittaa yaatin ta ayiba piriddo yaagiyorinikka bitane shoshshaa shoccinekka worigiisi.yaatiyorini hayise hayisiyani gayittigiisi.

26

Qaariranne Qaari aayera de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi qaari aayiya huuphe dadisana gaada salo kare baasu.bidashini kanay yidagee bi qaare yaagin ye yaagin ne aayiya de"ayi yaagin baawa yaagin awu baade yaagin salo kare huuphiya dadisanawu baasu yaagin ishi tayo miyobi de"ikko immaa yaagini kare kiyadaa tayilo tayilo kananitti yidosona shini watto watto yaagin baatten de"iyarippe sattaa yeeda goseni de"iyarippe ganittaa yeeda yaagini mizzada ushada yeedasu.yaatin qassi godare yidagee bi qaare yaagin ye yaagin ne aayiya awu baade yaagin salo kare huuphiya dadisanawu baasu yaagin ishi tayo miyobi de"ikko immaa yaagin kare kiyada tayilo tayilo godariyanitti yidosona shini watto watto yaagin baatten de"iyarippe sattaa yeeda goseni de"iyarippe ganittaa yeeda yaagin mizzaa ushada oottini kalenani ixidi gujja giidi midikka kalenani ixidi qaaro miigisi.l midii bichini aayiya yidara ta na"ee gaada xessin xessin xayini yekayida gaamuwaso biidoge do"aa ubbakka shishsha giidi oottini geleshuwasi xurunibba immidogee punnidi mule do"aa shishshidi masharanne toorara essidi hanippe guppidi kanittiyagee xillo yaagin koyiruwan kanayi guppidi kanittisi naa"anittuwani geleshoyikka kanittisi heezzanittuwan godare guppidi uluwaa dakiyorini qaara guppanekka kiyorin hayise hayisiyan gayittigiisi.

27

Deshsheranne deshshes maratara de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi deshshiya giyaa bayida ta naato asi yiiko kariya doyoppitte yaagin ishi giidi uttidashin worakanay yidagee ta naato kariya doyitte yaagin doyokko nu aayiya le"ee shini ne oridde yaagin qaala lefiyagakko biidi taani ixikko nena maana tayo qaala lefaa giidi lefiisidi yiidi ta naato kariya doyitte yaagini nu aayiya bootta shini neni kareta yaagin babire keetta biidi xilliyani tiyettidi ta naato kariya doyitte yaagin doyigidosona.yaatin naata oyiqidi miidi bichin issi na"iyaa qossettada attidara aayiya yiini naati awu bidoona yaagini naata worakanay miidi bichiisi yaagin awugawu simmidi biide yaagini hegaara ya simmidi biisi yaagin a biyode shaafa karenii naata miidage haattaa uyidi zin"idagaa marippiya mullacca ekada baada a uluwaa qanixada ba naata kessada ekada guyye a uluwan shuchchaa gelissada biyorini hayise hayisiyan gayittigiisi.

28

Aawarane aayerane na"arane na"era de"osona. Issi gallassi koyidi koyidi zo"oo xaphuwaa demidosona.demmidageeti aawayo dappini dappini ixini aayiyya aawaa duliyya oyiqada dappawusu na"iya aayee duliyya oyiqada dappawusu na"ayi na"ee duliyya oyiqidi dappesi

na"aa duliya kanay oyiqidi dappesi kanaa duliya gawariya oyiqada dapawusu.yaatidi kessidi efidi migidosona.

29

Ciinoranne eyoraa de"osona. De"ishin de"ishin bullacha keettaa gaakisi.gaakidage neni hanini eqasha taani koyiro baada sinittappe attidaga maada yaana yaagid biidi miidi kallidi yiidi ha"ii neni ba yaagin eyooyi biidage qumayi de"iyosa gaakidagee cinicco pilaay de"esi shin mooqee baawa yaagiyorinkka asayi ubbay yinekka A oyiqiyorin ciiniccoy yidagee initte aawu kushiya oyiqiyogappe siriyan cuchcha lagottidi siriya oyiqitte yaagiyorinkka eti tumakka giidi siriya oyiqiyorin I keessi ekinekka biigisi.

30

Issi bitane issoy de"iyagee issi gallassi yeehuwaa anijjana yaagid yeeho keettaa biisi.biidi gaakidi yeehuwaa ekiyagakko gakidagee xoosi shemppuwa maaro ,xoosi danidayiso,xoosi kehaa sohuwaa atto yaagid anijjishin kuttoyi bollani de"iyagee bitaniyayo huuphiya moriyorini bitane xoosi neyo baro yaagiyorini hayise hayisiyan gayittigisi.

31

Gaamuwara,Godariyara,Geleshuwaranne Qaariyara de"osona. De"ishin de"ishin qaariyo wolqqi bayinaro kiitti kiitti yiiloyosona.yaatishin qaariya la ta morikketa waatada xayisso gayidaa de"ishin issi gallassi gaamoy qaare tassi caamaa koshesi tassi caamaa sikaa yaagiisi.yaagidora taani sikana shini tassi godariya galibbaranne geleshuwa galibbaraa koshesi yaagin hegee taana meto ginikka godariyanne geleshuwa woriddi galibba qaaridi immiisi.immidora ekada shaafa karenii sikana yaagada galibba shaafa kare efada wottada so guyye yaada godoo shaafa karenii inittena missatiyage haattaa gidдон uttidi taana ha xeelesi yaatidi taana sikana yaagin diigisi yaagin gaamoy taappe hara godii awani de"ii yaagid shaafa kare biidi haattaa xelliyode A eeshoy ha xelliyaga be"idi gupinekka haattani gelid hayiqigiisi.yaatiyorini qaariya ba morikketta wurissada barikka de"agasu.

32

Aawara,Aayeranne naa"ara de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi aawayi hariyaa shammana giidi giyaa biisi.yaatidagee hariyaa shammidi ogiyan yiishin issi bitane haree hemettenani ixini gayittidi hagee haree waanidi hemettenne yaagin ne caanidoy ayibe yaagin ta caanidoy bamibbariya yaagin I hemettenne yaagin e yaagin ne oottanabba giini e yaagin bamibbariyo menittanekka duliyan guutiyo naqagaa yaagiyorin menittinekka naqigiis yaatiyorin haree sinittappe pihuu giine xayigiisi yaatin ne odoyi oottishini tawu haree xayichissi sinittappe yaagin

baggiyo nerini naqaa yagiyorin naqiynrini iikka sinittappe xayigiisi yaatiyorin Hayise hayisiyan gayittigiisi.

33

Kanaranne Hariyara de"osona. de"ishin de"ishin issi gallassi kanay hariyaa ne caana caanosappekka maadobi baawa tanikka naaga naagosappekka madettobi baawa hiinida kiyidi biigana yaaginekka kiyigidosona.kiyidi biidi biidi mela bazzuwa gakidosona.gakidashin kanay taani ne miyo suriyo demmana neni taani miyo meqettiyo demmaa yaagin naa"ayikka demmidi miishin miishin haree taana wassaa wassaa gesi yaagin wassoppa yaagin taana wassaa wassaa gesi yaagin wassaa ane nena tollidagaa yaagin wassiyorinkka godaranne godare marera yiigidosona.yiyorinikka kanay woxxinekka miittaa kiyigiisi.kiyidashin yiidageti hariyaa oyiqidi miishin kanay bollappe sasuwa olini godariya mariyaa taana kana sasso sasso gesi yaagin bollawu xelliyode kanay bollan de"iyaga kano ha wodhdha yaagin wodhdhidaga hano ne ayifiyo waattada zo"ettadi yaagin hagilaa agunittani caadayida caadayida yaagin ane taarokka zo"ettaa yaagin caadidi caadidi ayifiya toyissigis.

34

Madira Madi Aayera shuchcha kattosona. Kaattini kattini shuchchayi ka"enanni ixixi.ixxini bazuwa biidi biidi godariya so gaakidosona.godariya so gaakin godariya machiya tukiya uyichida ha"ii ayiba mizzo yaagada madi aayesi gashiya gaacca gada immada mado miittaa maxanawu Kiittasu.yaatin mada miittaa maxada yiyode aayee xanitta godariya mayichasu.miyorinikka godariya madi aayiyo maanawu shishshido oyittaa ,unicca,kaattanawu shishshido ootuwane shukkanawu shiishshido mashsha ubbaba caanidi ekidi bigidosona.yaatiyorinikka godariya madi aayee neni ba shin tabbaa ubbaa olada ba yaagin issino issino olayida madira aayera banitta so gakiyorin godariyaaka so gaakagasu.yaatiyorinikka godariya nena hгаа ayibe oottidayi ta soni gaccido gashiya maada yinawu yaagin taana ta na"iyaa oottasu yaagin ta ne na"iyo ha"ii waato yaagin ne na"iyo teggulissa tammani yegada qoriyara dugge yegada uluwara dugge kessada woragga yaagiyorin mishshiriya woriyorinikka hayise hayisiyani gayittigiisi.

35

Aayeranne na"aranne dawutte na"ara de"osona. De"ishin de"ishin aayiya dawutte na"assi guribba immada ba na"assi toora immasu.yaatin dawutte na"ayi woridi yiisi.qassi I na"ayi worenani mela yiisi yaatin naa"anittuwakka ba na"assi guribba immada dawutte na"assi toora immasu yaatinikka dawutte na"ayi woridi yiisi.I na"ayi worenani yiyorinikka naa"akka soppe yeddettagasu.yaatin soppe kiyidi biidi dorissa heemiya naata gaakidi dorissa heemiya naata giini heyaa giini taana xoosa so bessitte yaagini neni nuna dorissa heemada madutte giini ishi giidi

maadiisi.yaatin baada deshshaa hemiyaa naata oyicha yaagin deshshaa heemiya naata oyichin baada paraa heemiya naata oyicha giini paraa heemiya naati ubbato harigayiddanne she"ayida de"iya mishshiriyoo oyicha giini oyichin neni ta hariggiya pattute yaagin pattini nena duutta duutta giyaa mayuwakka duuttoppa nena waretta waretta giyoo naaturakka warettoppa yaagini biidi biidi xoosa so gelligisi.yaatidagee xoosa so gelidi uttaa giini uttini ane hino duniyo shocca yaagin duniyaa shocciyorinikka haree,miizzayi,baquloyi kiyorin hayise hayisiyan gayittigiisi.

36

Issi yelaga na"ayi ba soni barikka de"esi. De"idi de"idi wuqiyogaa meezetigiisi.meezetidi wuqidi wuqidi wuqiyaa machiyo ekigiisi.yaatidashini issi gallassi maccassiya taani asa so gelada wooruwarakka kanittassi so geladakka wuqassi ane negaa yoota yaagin tanikka asa so gelada shanixxara de"iyaa kaatta tookada wuqassi boorakka wuqassi yaagin ane wussani ooni dariyakko be"ana yaagin maccassiya taani issito wuqanawu baana yaagin maccassiya wuqanawu baada woorossa xo"iyara gelada soni de"iyaba ubbaa kare kessada oottiyorini shuchchaa ekinekka woorossa xo"iyaa bariggisi.bariyorinikka azinappene macheppene giduwani zin"ada machiyaa kawuwaa kattada kessiyode aawawu aawawu giyode quma maanawu denidda denidda yaagin denidara itiyee itiyee yaagin kariya doyya doyya yaagin denidannekka so yaagasu. Yaatidara ane taani taaga bessasi ane neni negaa bessaa yaagin ishi giidi badalaa wuqanawu goottara gellissi.goottara gooniyaa pudee xoqqu oottidogaa maccassiyaa dugee kamanekka kayisoyi kayisoyi wurissesi wurissesi giyorinkka soppe asayi ubbayi kiyinne oottiyorin shanixxani kaatta aatti aattidoga wuxxakidi oliyorini bichesi bichesi ginekka woxiyorini l goottara gidoppe gupidi kiyinne biigisi.yaatiyorin hayise hayiriyan gayittigisi.

37

Bayiranne kaluwara de"osona. De"ishin de"ishin bayirayi maniqqo kaloyi dure.yaatin bayirayi quma kaattidi oosuwappe yaada maana giidi oosuwaa biisi.yaatin kaluwa machiya quma kaattada mizzasu.yaatin bayirayi oosuwappe yiidi maana gishin qumayi lalettigisi.yaatiyorin dorissa heemiya naatukko biidi dorissa heemiya naato giini heyaa giini taana xoosa so bessitte yaagin ne nu dorissa heemada madutte giini maadini baada miizzaa heemiya naata oyicha giini biidi oyichin baada gussuwaa xiriyaa mishshiryo oyicha giini biidi oyichin neni ta gussuwa xiirada maadutte yaagin e maadana yaagidi maadini baada giini e giini mayirami xallotiyaa ,naatira bochoppa banekka so aso gaada gelagaa yaagin biidi gellidi uttiisi.yaatin xoosayi quma miidi de"iyage godawu ayibawu yaadi yaagin ta ne kanappekka laafa taana quma maanawu shobboppa yaagin kare kiyidi xoosayi ane boorato xaaga ykagin boorato xaagin boorayi duniyappe kiyissi ane miizzato waassa yaagin waassin miizzayi ubbayikka kiyiisi.yaatin kaloyi ayo immidoga be"idi ikka ekana giidi biidi dorissa heemiya naato taana xoosa so bessitte

yaagin ne dorissa zaarada maadutte yaagin inittayo mahee mo yaagin biidi qassi miizaa heemiyaa naata taana xoosa so bessitte giini ne nu miizaa zaarada maadutte yaagin inittayo hayiqqi xayo yaaginekka biidi gussuwaa xiriya mishshirekko gaakidi taana xoosa so bessaa giini ne taana maadutte giini neyoo ha daro giini mayirami xallottiya, agufiyaa muliyo hana ta aayero giidekke giidi ubbiyokka duttidi xoosa so gelidi uttidi oottini xoosay quma miidi de"iyagee quma shobbiyorin miigisi. yaatiyorini xoosay kare kiyidi ane godarettani waassa yaagin waasiyorini laapuni godare yinekka a miigis.

38

Aawara Aayeranne na"ara de"osona. De"ishin de"ishin na"ayi timiritte keettaa baana yaagin dawutara shammidi timiritte keettaa yedidosona. Yedidoge na"ayi tamarid yiyode Aaiya ta na"awu hachi ayi tamaridetti yaagin Budena, woxiyaa tamarida yaagin Aawayi qassi ta na"awu hachi ayi tamarada yaadi yaagin dabuwaa ayiba tamarida yaagin aawayi wadhdhin biidi ogiyaa doonani uttidi yeekiyagaa issi bulike yiidi laa ayibawu yeekayi yaagin ne bulikkiya awayi miyoge michin yeekayissi yaagin tamarayi xeeka gakkoppa yaagin zaal"iya zaal"ikina yaagin gaakada budena moppa yaagin dabuwa miikiniya yaagiyorin hayise hayisiyan gayittigisi.

39

Gaamoyinne Geleshoy gashiya zeridosona. Geleshoy baagani ussiyo shammisi. Gaamoy qassi baagani mirigguwa shammisi. yaatiyorini geleshuwara gaakada yelasu. Gaamuwagge qassi yelenani ixini Geleshoy issi gallassi maataa buccana giidi biichidosan gaamoyi geleshuwa miizzee maraa ba boorakko efidi ba boora duliyani suutaa tiyidi uttidashin Geleshoy yidagee gaamo ta miizziya yelasuttene yaagin haggaa be"ikki ta boorayikka yelisittene yaagin boori waanidi yelii yaagin waanidi yelenne giini moottetidosona. yaatin moottuwa ekidi godariyakko bidosona. bidogee ayibe yaagin kasse boori yeliyee miizzi yelii yaagin godare gaamuwassu yayidi haggaa ta erikke ane biidi qaariyo oyichitte yaagin qaarekko bidosona. qaarekko bidoraa ayissi yidetti yaagin issi moottuwa ekidi yiidaa yaagin ayibe yaagin kasse boori yeliyee miizzi yelii yaagin miizzi yelesi yaagiyorin gaamoy bi haggaa woyigada gaadi ginekka qaariyo yedettidi yedettidi efidi Afuwan naaqigiisi. yaatidi bayokka afuwan geligiisi. yaatin qaariya ba hillan kiyada baagasu gaamoy hegani attigiisi. yaatin geleshoy ha nu tuma kessidaro nuni ayissi quma miizzidi maattaa ushoko giidi maattaa ushidi kallisidi oottini uyishin uluwan xokidagaa laccana gaada dugge hookiyorin uloyi xuqqiyorin hayiqagasu. yaatiyorin nu O sa"anikka mogokko saaluwan mogana yaagidi moganawu pudee efishin gaakanawu hanishin geleshuwassu telo"o duliya cuniccale saxxiigiisi. yaatiyorin eti ubbayi pisiki giidi lalettiyorin hayise hayisiyan gayittigiisi.

40

Issi na"aranne issi na"ara de"osona. De"ishin de"ishin issi na"ayi issi gallassi kutiyo shaman giidi biisi.bidashin sa"ayi qammidagara kutto taari gelidashin issi shamisiyagene bayizzisiyage gayittidage issi paaya kutiyo ta neyo amarida gattiyani shammana yaagid issi qorassiya sinittan essidi hano be"aa shammaa yaagin shamidi ehidi soni zazaluwaa xerani ehidi wottiisi.wottidoge quwa quwa giidi waasini hegee ayibe qorasse kutiyo maanawu so gelide yaagid bollawu kiyidi xelliyo wode kuttiya qorasse kiyasu yaatin qassi hanikko na"ayi kuttiyo shammana giidi biidi paaya kuttiyo shammada ehassi giidi bollan wottiyorin ayokka qorasse kiyagasu yaatiyorin hayise hayisiyan gayittigiisi.

41

Issi siqettiya azinayinne siqettiya machiya de"osona. De"idi de"idi issi gallassi eta yochanna giidi issi genanichay issi gallassi eti zin"idashin goodaa lukidi xo"iyaa kessidi he xo"iyaara guribba gelissidi haattaa tigiisi.yaatiyorin sa"ayi wonittini dendidi hiittaa be"idi la hachi hagee ayibe giidi agiidi aawayi daguwaa oottaanawu biisi.aayiya daguwaa oottiyo sohuwaa yaaganuwaa ekadaa baasu.bidaara la palabba siyitte haachi ta so aawayi hiittani sheshshaa she"issi yaagin qassi aawayikka daguwaa boottani la palabba siyitte haachi ta so aaiyaa hiittani sheshshaa she"asu yaagin daguwaa oottiyaa asayi biidi nena haachi ne so aawayiy hiittani sheshshaa she"asu yaagesi yaagin qassi yaaganuwaa ehida asayi yiidi aawaa haachi nena ne so aaiyaa hiittani sheshshaa she"issi yaagasu yaagiyorin naa"ayikka so yinekka issi issuwa xikkiyani cadinekka worigidosona.

42

Issi maccaa miizzee godaranne issi boora godara de"osona.de"ishin de"ishin naa"ayikka loyitti loyittidi issoy issuwappe darissana giidi heemosona.heemishin heemishin maccaa miizzee godayi boorappe daarissigiisi.yaatiyorin maccaa miizzee godayi miizziyo bayizzidi naa"u boora shammiisi.qassi boora godayikka bayizzidi issi issi guutta dorissiyoo shammiisi.shammidage dorissiyoo heemes heemes.yaatin heemini heeminikka dorissiya aayo gobennani ixxasu.yaatiyorin boora shammidagekka heemes yatidagetti issi gallassi oogee daro miishshaa ekiyakko be"ana yaagidi giyaa ekidi bidosona.bidashin booraway daro miishshaa ekidi bayizzisi. yaatin dorisse godayikka bayizzisi.bayizzidage hagee tappe waatidi darissi yaagid yilotidi heemidi heemidi aagappe darissigissi yaatiyorin hayise hayisiyan gayittigiisi.

43

Geneseranne Godariyanne Geleshuwara de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi godare yilotidagee genesiyoo yedettaa haphidi haphidi efidii woraa giido gelissidi baayo so yiidi geleshuwaa tassi maattaa imma yaagidi ekidi barikka uyii uyiidi guutta maattiya tirani xokidaro laacana gineka laacidi uluwaa xuqidi hayiqigiisi.

44

Sukuliranne Cinashira de"osona. De"ishin de"ishin sukula suul"aa suul"asu cinasha maattaa ehasu.yaatin cinasha sheshshawu biyorin sukula ba suul"ara maattara magasu.yaatin miishin kanay miizzarikki giid wossin wossin digasu.digidoge cinasha yaada oonee taro uyiday yaagiyorin a uyasu yaagiyorin cinasha banekka kana gediya menittagasu kanay binekka afalan gonidorettiigiis afalay biine matta laligiis mattayi biine paraa duliya saxxigiis paraayi biine kutte qefiya menittigiisi kuttiya banekka godee xilliya lalagasu godiyaa yaada ta xilliya lalidayi oonee yaagin kuttiya laalasu yaagin kutte ayissi laaladi giin woomaa giin cadaa giin pattiyayi ta phuphphuliya shin paroyi ayissi ta qefiya menittide yaagin paro ayissi menittadi yaagin yehuwaa giin yettaa toggiyoyi taana shin mattayi ta duliya ayissi saxxide yaagin matto ayissi saxxadi yaagin eessaa giin ililuwaa giin miyoyi taana shini afalayi taana ayissi laalide yaagin afalo ayissi laaladi giin bullachcha giin qaaxara giin maayidi geliyoyi taana shin kanoy ayissi ta bolli goniderettidi yaagin kano neni ayissi goniderettadi giin kayisuwa giin godariya nagiyayi taana shin cinasha ayissi ta gediya menittade yaagin cinasha ayissi neni ayissi menittadi giin I wooni ta mabenabba ayissi maasu giide yaagiyorin hayise hayisiyan gayittigiis.

45

Geleshuwaranne Gaamuwara de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi hiinida gisittiya zerana giidi bidosona. Biidi zeridi oottini zeridoge gaakini caakidi qoxxidosona.qoxxidi oottini gaamoy baasi ayifiya ekidi geleshuwassi suulaa immiisi.immidoga bayizzidi geleshoy mariyo shammis gaamoy qassi baagan qeri maraa shammisi.yaatiyorinikka geleshuwara aqanawu aqanawu diccawusu gaamuwage diccenna yaatin geleshuwara gaakada yelagasu yaatin geleshoy haattaa duqana giidi shaafa biichidosani gaamoy ba boora duliyan suutaa tiyidi maraa ekidi efidi boora gidoni qachidi geleshoy shaafappe yiini ta booray yeliisittene yaagin kase boori yelii miizzii yelii yaagin boori yelesii yaagin ishi yaako wonitto yaa"a shishshanne yaagin e yaagin geleshoy issi qaariyo shishshiisi gaamoy qassi godariyaduwa muliya shishshiisi yaatin kase boori yelii miizzii yelii yaagin godariyadoy gaamoy banittana woresi giidi boori yelesi yaagin qaariya miizzii yelesi giyorin gaamoy qaariyo miigisi.

46

Aawaranne na"ara de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi aawayi na"aa ta na"awu baada ashuwaaranne zayittiyaraa shammada ekada yaa yaagin ishi giidi biin suyiqiya godayi xayini shuchcha bollani uttidi yekiyagaa issi bitane ogiyara kanittidi ta na"awu ayibe yaagin aawayi ashuwaaranne zayittiyara kiittini yiyode suyiqiya godayi baawa yaagin hegee nena meti ne dupleppe baggiyo qanixada zayittiya sheshshaa she"ada efagikki yaagin qanixxidi efidi naa"ayi mi simmini aawayi ta na"awu ta nena bollaa meccana yaagin meccoppa meccoppa geesha de"esi

yaagin meccana meccana giidi shurabiya qaaridi bolaliya kessiyode issi bagga dulee baawa yaatin ta na"awu haggaa issi bagga duliya ayibe miidayi yaagin ha"ii nu miidoge a gidene yaagin nu miidogee ashuwaa gidene a miido yaagiyorin hayise hayisiyan gayittigiisi.

47

Bubbira Minikottara de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi haachi maataa buccidi miittakka miixidi yaana yaagidi bidosona.biidi ashuwaa taaman wottidi bidosona.bidashin asayi karera yehuwaa biyagaa asawu initte taamani de"iyaa ashuwaa bochchananne giidi eti odido asayi biidi yiidi issino issino ekiidi wurissigidosona yaatin eti maataa miittaa gidisidi so yiidi kushiya meccettidi maana giidi otuwani kushiya yediyode udunixxe gawu gesi yaatin bubbi som"uwani issi udunixxe uttidagaa hano gidekke nu ashuwaa miidara ginekka iyo som"uwaa dulani shoccinekka oonigigiis.oonigiyorini yaatiyorin tassa tassa denidda yaagidi ha yaa bangga gaaca ayiyo xayigana yaagidi biishin biishin ogiyani eta namisayi issisi yaatin ha yaa haggaa haattani purichidi maana yaagidi issi haattaayi de"iyagani yaatidi eti qoliyode qoliyode haattaayi efichesidi yaatin hagee haattaay baawu mii yaginekka minikotti haattaan geligiis yaatiyorini haattaay a efigiis yaatin a ashana gaada geduwaa gelada hayiqagasu.

48

Aayeranne na"aara de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi aayiyaa ta na"awu tayo maxxiniyaa ekada ya yaagin ishi giidi biishin naati ogiyani gayittidageeti marippiya yaagin ikaa suyiya kare gaakidi suyiya godawu giin ye yaagin tawu marippiya imaa yaagin hegee ta soni baawa yaagin so yiidi marippe baawa yaagin ta nena maxxiniyaa kittikina yaagada ha"ii ishi maxxiniya maxxiniya giidi biishin issi naati gayittidageeti manixxa yaagin ikaa biidi manixxa imaa yaagin manixxayi ta soni baawa yaagin i so yishini naati ogiyani oyiya bubbuxidosona yaatin so yiidi ta aayee tana ogiyani naati bubbuxidosona yaagin tanikka nena bubbuxana gaada bubbuxada woragasu.

49

Aawaranne na"ara gaden zebba zebbosona. Zebbidi na"ay ta aawawu yaagin abee yaagin taani asaa michiyaa lo"enaro ekiyogappe ta michiyo lo"iyaro ekana yaagin waatada ekutte yaagin iyoo kanaa ashuwaa shukkidi biittaa oyitta ukidi nuyo boora ashuwaa shukkidi badalaa oyitta ukana yaagin aawayi yaako ane baada aayera zorettiki yaagin biid ta aayee yaagin ye yaagin ta asaa na"iyo iitiyo ekanappe ta ta michiyo yosho ekana yaagin waatada ekutte yaagin iyoo biittaa oyitta ukidi kanaa ashuwaa shukkidi nuyo boora ashuwaa shukkidi badalaa oyitta ukidi yaagin ero gidosona.yaatidi shukkidoson shukkidi asaa sinittan giishosona giishishin na"aa issoy guuttay de"iyage taana sheshshay un"iisi yaagin aawayi hiinida giis biike giis aayiyaa hiinida gaasu biike giis ishayi hiinida giis biike giis yaatin oonara buttee yaagin yoshira baana yaagin na"iyaa ekada efini hegani uttaa giin uttike giin yaatin ayibe yaagin taana sheshshayi yibenna

taana yooheyiyi un"iisi yaagin ta imiyo oyittiyo ma ta imiyo ashiyoo ma ne aawayinne aaiyaa imiyo ashuwanne oyittaa mooppa nena ne ishawu imii wotidosona digini ma simmada baada haattaa doonani de"iyaa miittiyo kiyada uttagaa yaagin qumiyo ma wurissada tanikka sheshshawu bayiisi gidara miittee huphiya kiyada uttagasu.uttidashin qumaa mii wurissidi kushiya meccettidi yosha awu baade yaagin yosha de"uku yaagin aawayi kiyidagee ta na"ee culee culaa male

Yosha male

Gorxxaa male

Biraa male

Worqqa male hanini xilibbi giin .yaatin qassi yosha

Ta aawawu kasse aawaa malawu ha"i bollo malawu bo"o kiyaa gaasu yaatyorin aawayiyiy bo"o kiyigiis.

Aaiya qassi ta na"ee awaa male

Tamma male

Biraa male

Woriqqa male tayo xilibbi ga gaasu yaatin ta aayee kasse aayee ha"ii bollote awaa kiyaa gaasu.

Qassi na"ayi tayee na"ee gozzida male

Biraa male

Worqqa male hanini xilibbi giis.yaatin kasse ishawu ha"ii azinawu boniqqo kiyaa gaasu boniqqo kiyigiis. Yaatyorinikka a miittee huphphiyann uttasu uttidashin goday uuraa ekidi biidage na"aa ta paraa efada haattaa ushaa yaagin a bollan uttada eeshotiyode parayi haattaa uyenani ixhini paraa godakko efidi godawu giin ye giin initte sinittan ta gugge kariya goridetto ta suuttayi peniggiyan mesheto parayi haattaa uyenani ixxiis giis.yaatin waanidi haattaa uyenani ixxi yaagidi godayi galibba ekidi salena ekidi haattaa kariyaa biyode yosha bollan de"iyaro be"idi goqqa gidikko galibban wodhdha ayilee gidikko salenani wodhdha kawo na"aa giidikko woriqqan wodhdha giyorin woriqqan wodhdhagasu yaatyorin so ekidi yiigis.yaatyorin hayise hayisiyan gayittigiis.

50

Xallora,Ganjjamora,Gofinorann,Qonashora oochaa maana giidi shaafa kare biidosona.bidashin ganijjamo neni kiyaa yaagin ta ganijje ganijji ganijji giyagee kessenna yaagin ishi gofino neni kiyaa yaagin ta gofine goppu goppu giyagee kessenna yaagin ishi qonasho neni kiyaa yaagin ta qonashe koshu koshu giyagee kessenna yaagin ishi xallo neni kiyaa yaagin ishi giid kiyidage baawu teriyo mesii etawu qawu"iyaa olesi yaatin a qanixxinekka a kakkani yegigidosona.yaatin eti kalittaduwa ekidi so biishin qorasse gayittidaga ane xallobba yoota yaagin quwa quwa yaagin erakka erakka ba yaagin qassi biishin haraphiya gayittidaro ane xallobba yoota yaagin erikke yaagin qassi biishin kafiyaa gayittidaro ane xallobba yoota yaagin xalloyi xalloyi kakkani de"esi xallo naata bochoppitte xallo machiyo bochoppitte xallo miizziyo yesoppitte xallo boora goyoppitte yaagin ootto gisittiyan gelutteye ootto baniggani gelutte yaagin ootto gisittiyan gelana yaagin ootto gisittiyan gelada mayidaa mayidaa maraa yelagasu.yaatin a issi gallassi soni bayinassani ashikariya i gisittiyappe ekada sha"ayida de"ishin a yaada pirii ga gaada xuqqiyaro ekishin o muccanekka unicca ollani yegagasu.yaatishin kanayi be"idagee ishi odana yaagin ta nena ashuwaranne pilaara miizana yaagin mi simmidi ishi odana yaagiyorin xalloy yiigisi yaatin kanayi lanicci uttidagaa be"idi ta kanawu ayibe yaagin ashikariyaa ne kafiyoro worada unicca ollani yegasu yaagin xalloy ashikariyo woridi unicca ollani yegidi kafiyoro kessidi birata saxiniyan mogiyorin hayise hayisiyan gayittiggiis.

51

Naa"u Hiyesa miishirotti de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi naa"ayikka wossana giid shanixxa ekidi banitta naata miizana giid bidosona.bidashin naa"ayokka issi issi badalaranne issi hophera lokomara imidoson.imidoga ekidi gaccissidi so ekidi yidosona.ehidogaa munnaqana giin haattayi xayin shaafa kare ekidi bidosona.biidi naa"ayikka efidi qollidosona.yaatidi xille kiyawu desi giid xellin xellin xayiyorin naa"ayikka gufinekka haattani geligidosona.yaatin azinay koyid yidagee la hageeti ta de"ishin oyittara sanittara miyoona yaagid shuchcha ekidi haattani xilibbi oottiyorin liphiyaa cadiyorin suuttayi kiyidagaa be"idi la hageeti ta de"ishin oyittara bamibbariyara miyoona ginekka haattani gufidi gelidi hayiqigiis.

52

Aawara aayera isharanne michera de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi aawayi na"aa ta na"awu baada ashuwaa ekada yaa yaagin na"ayi ba duliyyappe qanixxidi ekidi yiis.qassi na"iyo maxiniya ekada yaa yaagin shafiyaa ekada yaasu.yaatin aawayi ta naato ayi ekidi yidetti yaagin ashuwaaranne maxiniyara ekidi yiida yaagin eti maana giid uttiyode na"assi dulee suuxiyaga aawayi be"idi micciyorin hayise hayisiyan gayittigisi.

53

Issi hariyaa shammi eriyaa bitaniyaranne hariyaa shammi erenaa bitaniyara giyaa bidosona.bidashin shammi eriyaa bitane gallassi hariyaa shammidi so yichiis.yaatin shammi erenaa bitane haraqiyaa uyii uyiidi so yiishin a haattayi ekiid biigis.yaatin yiidi yiidi ba kare gaakidi hegani wodhdhayissi yaagin hagee hagani wottiyagaa gidena aabani oliyaga yaagin biidi xooso taana asha yaagin issi guutta xaphiya gayittidaro oyiqidi attis.yaatidagee xooso ne ashabakka ha xaphiyaa ashasu yaagin xaphiyaa duxiyorin guyee kunididi xooso yaanin neni nacca erikkiye yaagiyorin hayise hayisiyan gayittigiis

54

Issi naa"u macca naati xayana giid bidosona. Bi"ishin bi"ishin issi dure keettayi gayittiis.gayittin naato ooso koyetti yaagin e yaagin ha yiitte yaagada so efada issino haraa oosuwa oottaa gaada issino neni buqura mecca giin meccayida de"ishin keettaa so aayiya wogariyo gidiyara hiinira tukee gidora yiyaro be"anekka godariya ganekka dagamanekka buqurappe issuwa menittagasu.yaatada woxanekka baada haattaani gelada hayiqagasu.yaatin aayiya issi na"iyo oyiqada wadhdha wadhdhada oottiyorinikka na"iyaa karen de"iya shochcha miittaa ekanekka mishshiresi huphphiyan ollanekka woxxada banekka haattaani gelada hayiqagasu.

55

Issi na"aa issoy timiritte keettaa biis. Biidagee timiritte keettaa bosani qoqqoriyanne dabbuwa miidi yiis.yaatidage so yiid aayiyo ta aayee taani hachi ayi tamarada yidakko erayi yaagin ayi tamaradi yaagin qoqqoriyanne dabbuwa yaagin ba ne aawassi odaa yaagin gaashe taani ayi tamarada yiidako erayi yaagin ayi tamarada yaadi yaagin qoqqoriyanne dabbuwa yaagin aawayi xuriqqayiyani tuwaa oottidi shoccidi yedini ogiyaa doona biid uttidi yekiyagaa issi bitane be"idage ta na"awu ayissi yekayiy yaagin ne huphphiya bo"aa be"ada yekayiis yaagin diccoppa yaagin oyidiya kiyikkiniya yaagin kamiyan gayittaa yaagin ogiya gaxxaa oyiqikiniya yaagiyorin hayise hayisiyan gayittigiis.

56

Do"ati ubbay maabara uyosona. Uyishin uyishin maabarayi gaamuwaa gaakiis.yaatin gaamuwa so maabara uyanawu qaariya yenani xayagasu.xayiyorinikka geleshoy eta naa"aa oshanawu koyidi gaamuwakko yiid godo giin ye giin qaariya bawu ayissi initte maabara ayissi yaabeke yaagidi gaamuwara hassayi hassayid qassi qaareko biid qaare neni bawu ayissi godattu so maabara babeyikki yaagin taani digga godatu shophphayi xiniqqiyo gishawu agaasi yaagin .geleshoy mulebiyo a hasayiyoro siyi siyidi yiid gaamuwassi yootisi.yaatin gaamoy ba ane

o ha xessaa yaagin ha xessis.yaatin qaare neni ayissi ta so maabara yabeyikki yaagin godoo taana wodallisin pe"assi yaagin baada hegaa quruxxuwani de"iyaa toora shodda yaagiis.yaagin shoddasu.yaatin zookuwa bessidi cadda giin caddasu caddidoge qattaa yaagin qattasu shodda gini shoddasu yaatin gaamoy taani haggaa boora shukkada maadakka pattana shin neni giido qaalayi taani hayiqana gaakanawu dogettenna giyorin hayise hayisiyan gayittigiis.

57

Isharanne michera de"osona. Ishayi boora bayizzid yiis.yaatidi korojjuwa gidдон mariccuwaa yegidi miiche so aqanawu yiis.yaatidage yiid xisikigiis.yaatiyorin michiya aagaa mariccuwa ekada qossada korojjuwani kon"aa yegasu.yaatin denididi erenani so biigis.yaatidi so biidi korojjuwa xelliyode mariccoyi ba yaatin ha guyye yishin ogiyan issi arajje gayittidaga korojjuwan yegidi ekidi yiyode michiyo soni bawaa yaatin michee na"iya xisikidaro biid ekidi i bootani arajjiya woriddi wootidi na"iyo ekidi biigis.yaatin michiya yidara na"iyo xanittana gaada xelliyode arajje de"iyagaa be"ada michiya yekayida ta na"ee hayiqayida arajje kiyada hayiqayi gaada yekayida de"ishin ishayi qassi yiidage ta aayee na"ee neni bawu ta mariccoyi kon"aa kiyidoga be"adi bawu yaagid yekiyorinikka naa"ayiyikka lalettigidosona.

58

Issi bitane issuwaranne issi mishshirera de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi aawayi giyaa boora shammana giidi biis biidi boora shammidi ekidi yishin issi bitane ogiyani gayittidage tawu ne boora goyanawu garixarikki yaagin taani boora shammada ehada so gattabeyikeshin neni taana boora garittiya oyichayiy yaagiyorin hayise hayisiyan gayittigisi.

59

Hariranne Kanoranne Kuyixarira de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi manidara baana giidi ogiya kiyidi boosona.biidi biidi issi mela zariphiya gaakidosona.gaakidage ti ane haroyi koyiro piridi kanitto giini piridi kanittisi.qassi kanoyikka kanittisi.yaatin kuyixarakka kanittayiisi ganekka kunidada meqagasu.yaatin kanoranne harira biidi biidi godariya so gakidosona.gaakidi oottini haraa sa"ani uttasu.kanoyi shakkuwa kiyidi uttiisi.yaatin haraa kano taana wassa wassa gesi yaagin wassikki yaako yaagiyorin wassiyorinikka godarerranne godare marera yigidosona.yidage ti haree giini ye giini ane tanara nenara baaxiya kaa"anne ooni xoniyakonne be"ana yaagin ka"ishin hariya godariyo ha"ii ha"ii sugga suggada oonigawusu.yaatin godare mariya neni neyo issito kunidakashin ta aayiyo ha"ii ha"ii oonigasa ganekka hariyo sugganekka aatta yegiyorin godarerranne godare marera naa"ayi haresi maracciyaa dakinekka miidi de"ishin kanoyi bollan uttidage sassiyo oligiisi.yaatiyorin godare mariya taana iitiye kanaa sasso sasso gesi yaagin kichcha digga nega ma gedee yaagin ha"ikka taana kanaa sasso sasso gesi yaagini bollawu xelliyode kanoyi bollan uttidaga be"ada kano hino ne ayifiyo ayibini zo"ettadi yaagin

aggunnittani caddayida caddayida yaagin ane tarokka zo"etta yaagini cadidi cadidi toyissigiis.yaatidi gaamuwaranne harera shishshidi gaamo neni hegani eqaa haree neni hegan eqaa giidi essineka gaamo godare mareranne godarera apuwani suggada lushu gaa giyorin hayise hayisiyani gayittigiis.

60

Naa"u kayisoyi issi keettaa gelisi. Gelidashin issi kayisoyi soni keettawayi zin"idagaa godo godo tana hano gashiyo tossane yagiyinni bitane deniddidi waasineka asaa sgiishidi kayisuwa oyittigisi.yaatiyorin kayisoyi asayi yidage kushiya oyiqiyorin kushiya oyiqopitte siriya oyiqitte yaagiyorin asayi tumakka giidi siriya oyiqiyorin kessi ekineka biigisi.yaatidi simmidi qassi haraa keettaa gelidosona.gelidashin hanikko kayisoyi gelidage siyaa pilayi de"esi shin mooqe baawa yaagin ne aayegaa gaadi kushiyanikka co ma yaagiyorin hayise hayisiyan gayittigiisi.

61

Issi bitane issoyi machiyo ekidi naa"u atuma naturanne naa"u macca naata yelidi de"esi. De"ishin de"ishin machiya hayiqagasu .hayiqagiyorin machiya bayinassani de"anawu itidoge issi gallassi maccasiyo ekana giidi ha"i tawu naati de"iyogaa eriko machiya geluku giidi naata shakuwa kessidi taani quma mulebakka hagawu inittiyo ta immana yaagidi machiyo ekanawu biisi.yaatidage machiyo so ehidi geliisi simmidi siyaa giini e giini hegani ta aawaa xosayi de"esi taani eqiyoge bollani de"iyo gishawu quma kaattadakka bagga bollani wottaa haattakka imaa namisisenani mulebakka imaa yaagin ishi gaada imishin imishin issi issi tamanne ichashu qamma gaakidashin issi gallassi aawaa machiya tamayi soni xayin tamma garixxana gaada shooro so basu.bidashin shooroni issi mishiriya de"iyara ha ha nena ayibe ehiyidayi naata yedinawu neni ayissi yaadi yaagin ta soni naati bawattenne yaagin tuyi ne soni naati de"esittene yaagin chi baawa yaagin siya ane baada qassi gaada so baada shakkuwa kiyada xella yaagini ishi gidara woxxayida so yaada shakuwa kiyada xelliyode naati uttidageta be"ada naato hegani ayi ootteti yaagini nuna hagani nu aawayi uttiisisi yaagin shakkuwappe wodhidara woxxayida aawayi oottiyoosa biidara siyaa giini e giin woyi tana moyissa ixkiko naata xayissa yaagin aawassi wottini den"ittin ixxidogee ishi so baada quma loyittada kaatta yaagin quma kaattidoga ekiidi naata bollappe wottidi quma haattaa ekidi naata efi efidi asi gakenna bazzuwani olidi bawu yiigis.yaatiyorin hayise hayisiyani gayittigis.

62

Issi keettani aawara ,aayera na"aranne na"era de"osona. De"ishin de"ishin issi gallassi aawayi na"iyo deshiyo hemada ya yaagin ishi gaada efada hema hemada kalissada oottini so yishin deshiya neni hinira ba taani hanira baana yaagin ishi gaada bishin aawayi gayittis.yaatin taana ne na"iya purushiya qoxayida ayibane miizenan ehasu yaagin aawayi na"iyo bukki bukkidi na"aa

yediisi.na"aa yedini hemi hemidi ehishin neni hinira ba taani hanira baana yaagin biishin aawayi gayittisi.yaatin hano be"aa ne na"ayi bututoppe bututo qoxidi taana mela ehiisi yaagin na"aa bukki bukkidi aayiyo yedisi.yaatin aaiyaka hema hemini hano be"aa ne keettayiya yagara hagara zigira zigerada taana mela ehasu yaagin aaiyoka bukki bukkidi bawu biisi.biidi hemi hemidi kallisidi oottin aawawu neni hinira ba taani hanira baana yaagin so yaada aayessi hano be"aa ne keettawayi asa bul"iyaa maadi maadidi taana mela ehissi yaagiyorinika aawayi i woridduwa be"inekka o shukigiis.

63

Eeyoranne Cinicora de"osona. De"ishin de"ishin boyina tokidosona.tokkidoge boyina gakkini cinicoyi bolla ekutteye garissa ekutte yaagin eeyoyi bolla ekana giini eeyoyi bolla qanixidi hayitta ekini cinicoyi garissa ekidi bayizzidi mariccuwa ekini qassi eeyoyi bolla ekidi bayizzana giini mariccuwa ekana giini ixixi.qassikka naa"anittuwa gashiya zeridosona.

Zerini cinicoyi bolla ekutteye garissa ekutte yaagini eeyoyi garissa ekana yaagid garissa ekiisi.yaatini i guutta mariciyo ekini cinicoyi daro mariciyo ekini kaatta keetti gelidosona.yaatin kaatta naa"ayikka wottisidi oottin cinicoyi mi mi"idi mariccuwa imibena eeyoyi menani de"idi mariccuwa imidi cinicoyi eceriyo yagayissi yaagin yegikko yegikki yaagiyorin hayise hayisiyan gayittigiis.

64

Issi mishiresi naa"u naati de"osona.Na"iya bayhriyo Na"ayi kaluwaa.yaatin na"iya gaakada cuwi cuchchi gaakena biittan azina gelasu.yaatin issi gallassi kiitayi yidage ne na"iya yelasu baada anijja woyikko kaaca yaagin ishi gaada kaaciyoba muleba shishada laatamanne naa"u hariyan caanada ba na"aa ekaada biishin Zoborizayitta giyo doyllayi kiyii wodhiisi.kiyii wodhidage hagetto awu beetti yaagin nuni hagamani na"iya yelidaro kaacana giidi biidi de"ettesi yaagin lo"o gidagee ya ha xellidi hariyaa issitta naa"a giidi qodidi laatamanne naa"a kunittidage nena moyee ne na"aa moyee hariyappe issuwaa mo yaagin taananne mopa shin ta na"aanne mopa shin giidara hariyappe issuwaa ma yaagin hariyappe issuwaa miisi.yaatin eti boosona biishin naa"anittuwakka geduwaa gaakigiis.gaakidage nena moyee ne na"aa moyee hariyappe issuwa mo yaagin hariyappe issuwaa ma yaagin ishi giidi miisi.yaatishin issi haree attigiisi.yaatin eti boosona etassi ogenne haaki uttiisi yaatin yidagee nena moyee ne na"aa mo yaagin taananne moppa ta na"anne moppa yaagiidi ogiyaa sugidosona.yaatin naa"anittuwa gaakidage nena moyee ne na"aa moyee hariyaa mo yaagidi goddattidi oottini hagua hariyaa ma yaagin miisi.yaatin hegappe sinittani haniyabayi erettidora hemetta giidi biidi shaafa doona gaakidi

oottin hegani heppinittani cuwattiya keettayi beetti hegee ne miiche so hegaa zaanigara pinnadda neni gaakada ne miichiyo be"aa taana simmi mo yaagin o maanawu yiini taana ma shin ta xanitta naa"aa qanixxada miittaa bollana kaqada ma yaagin qanixxidi ochaa bollan kaqidi miisi.yaatin na"ayi piggaa yaagin na"ayikka piiddi giidagee biidi zaanigara pinidagee gaakidi miiche keettawawu mulebba yoottisi.yaatin miichee keettawayi wudiyaa hemmidi de"iyage ba miizzaa de"anawu yiidaba giidi amanibenna.yaatidage ayo kushiya qachiidi so ekiidi efidi ba soni ashikara oottiisi.yaatin miichiyakka simmi daro wodiya shakketidogappe domidagani ayibbanne erabeyiku yaatin na"aa woliqqama woliqqama oosuwaa oottisosona .issi gaallassi haattaa tikkana giidi shaafa kare wogaa ootuwa ekiidi bidagee haattaa duqqidi ta miichee ta neyo ayi oottidana issi xanitta xamidi diccini yaagidi barikka zillaalidi yeekishin ochaa bollani qanixxidi wottido xanittayi naa"ayi naa"u kafo kiyidage xellidi qarettidi ayo ochaa duttidi immidoga miidi haattaa ekiidi so biisi.yaatin issi gaallassi miichesi hagee haggaa mala giidi mulebba oddi oddidora yeeka yeekada kehippe kayottadara haggaa oottidayi ta azina giddene gidara ba azina xayissiyo ogiya koyidara soni uttiyosani shidhdha denittidara ollaa bookka bookkidara shidhdha kamidogani laaxa maana giidi yiidage uttidaga afoyi ekkinne biigisi.yaatin eti de"ishin de"ishin miichiyo issi iitta harigee oyiqidage worigiisi.yaatin ha wonitta doyilayi ha"ikka aggibena yaatidage maanawu yiini tana ma shin ta kushiya biradhdhiya qanixadda kottani yegada ma yaagin qanixiddi kottani yegidi miisi.yaatin ha biradhdhe taamu asaa kiyidi doyilaa woriyorin hayise hayisiyan gayittiggisi.

65

Deebideeboya, ee deebi deebooya

Deebi deeboya, ee deebideebooya

deebichan kalachan kaati worbooya, deebideebooya, kaati dere naati baale essooya, deebideebooya, qeeri haattee doonan diiri diskooya, deebideebooya, abaa haattaa miixan maahe landooya, deebideebooya,

Deebi deebooya ee deebideebooya

Deebi deebooya ee deebideebooya

Olaa zaariya paraa songe mizooya, deebideebooya, songiya miida paray wori simooya deebideebooya, wolayttoo ne wogaa bashay bayooya, deebideebooya, keettaa kuma deeshay mentiya yelooya, deebideebooya, bayrraa bonchiyaa naati zawa gakooya, deebideebooya.

Deebideeboho, ho, deebideeboho

Deebideeboho, ho, deebideeboho

Kawuwaa goobe garuwan kafoy keexooho, deebideebooho, olaw ttogiyo paraa gaare kesooho, deebideebooho, baassaa zaariyo toora bayzi xaysooho, deebideebooho, biittaa meeccin meeccin biitti gogooho, deebideebooho, kawuwaa xona garuwan maati mokooho, deebi deebooho.

Deebideebooya, ee deebideebooya,

deebideebooya, ee deebideebooya,

Daguwaa oottiya assaaw wolqqaa imooya, deebideebooya, ootidi miya asaa xoosi anjooya, deebideebooya, bonqidi miya asaa mel'awu yayooya, deebideebooya, aayiyo cayiyaa naati guye dicooya, deebideebooya,

Deebideebooya ee deebideebooya

Deebideebooya ee deebideebooya

Kawuwaa xoonaa garuwan kafoy keexooya, deebideebooya, wolaytoo ne wogaa bashay bayooya, deebideebooya.

66

Bolee boolato wodiyan kaassay hagaatto.

Bolee boolato wodiyan kaasay hagaato.

Tayshawu ta gaysi, ane tayshaw ta gaysi, goshanchaa goobaabaa, goobaw oytiiyoo worqaabaa, goshanchay ootido alaabaa, gootaraa dooriyaabaa, bolee booladoo, bolee booladoo, aagaa paraa ayiyaagaa, miixaa eqiyoo sha'aabaa, miidi wurena xeetaabaa, saametidi uyiyo yeesuwaaba, asoo ishalo de'uwaabaa.

Hayya diidoosho

Hayya diidoosho

Woyshan mokida laashoosho, hayya diidoosho, Mooche naa boorraaggo sooduwawsho, chiloottaa shishida nenoosho, hayya diidoosho, kawobaa yootida hayoosho, soodosan lo'ida nenoosho.

67

Baali helele, baali hele, layta lamiyage giffaata gaze, wolayta naati kaassarra meezee, woyshshaa mokiyaageeti daamoota geze, woozeenay ira woosido wode,

Sotuwān seetiyage geela'ee naachaa, sintiraa besiyay nojoja miichaa, asaw alantoy dosido naachaa, geel'ee xantay hadaro ballaa, ballaa shaakiyagee woddallaa iittaa, bazzo baadanay kenchecha melee, koshaa koshenay konsida alaa, maalee baynasan gelida maalaa sha'aa qoodiidi atido daalaa, goodee idimay koree toketay, aabu didinay diichiso oyttaa, oyttaa ooggiyagee shochido maattaa, eka eka gin cadido ettaa, ettan eessiyagee baalishiyaa mattaa, mattan doliday wolaytta moottaa.